

sententia Roman. *single*. scribit, quod non sufficeret licentia Prioris. Et idem de bull. *lib. 2.2. lib. 2.2.* tradit post Socinū sen. in *conf. 2.2. lib. 2.2.* & post Innocentium & alios in *e. ult. de reuoc. quod* t monachus ille, qui vult transire ad aliam religionem, debet prius eam inuenire, antequam licentiam petat. Est etiam illud annotandum, quod scribunt Turrecremata in *d. c. nullus. n. 1. vers. in primo.* & Syluester post alios loco *praedictio. col. 1. vers. pro quibus aduerie.* quod si 39 dubitetur, an sit t huiusmodi religio, ad quam hic monachus vult transire, non creditur vobis asserentis velle transire, sed superioris iudicium esse requirendum. Superior is esse hoc in casu intelligitur, ad quem appellaretur, si monachus iste grauaretur. Non enim praelatus esse debet iudex in causa sua. Est tamen, quod animaduertat monachus iste, quod ducatur spiritus, vt ad arctiorem religionem transeat: cum per sepe pessimus ille Sathanas in Angelum lucis, vt homines fallat, se (vt dicit solet) transfiguret.

40 Quæ de monachis t hactenus a nobis scripta sunt, & in monialibus locum habent. Nam, quæ in monachis disposita sunt, ceteræ etiam de monialibus constituta, quo scilicet ad eis proportionabilia ita scribunt Cardin. in *Clemen. 2. q. 2. de regul. Abbas in cap. ult. in ultimo notabili, de statu monach. quos* locutus est Natta in *conf. 32. n. 15. lib. 2.* illis ergo modis & casibus, quibus permittum est monacho ad aliam religionem transire, permittum etiam est moniali- bus, ita in specie decidit Franciscus de Marchis. *qu. 96. part. 1.* ex sententia Abbatis in *cap. ult. de regul. & probat ca. virgin. 2. q. 1. quest. 4. vbi* Turrecremata.

Anecti hic potest egregia illa disputatio, an cogi possit clericus & similis religioni dicatur arctiorem regulam ser- uare, vt puta, tria vota emittere, vel ad arctiorem religio- nem transire, vt Dominicans ad Camaldulenses, vel Ca- pucinos, vel Cartusienes. Duo disputationis nostre sunt capita.

Primum est, an possit compelli ab eius Abbate & Praelato, secundum, an a summo Pontifice: De primo capite 41 pauca dicenda sunt, cum satis certum sit huiusmodi po- testatem datam non esse his Abbatibus & Praelatis inferiori- bus, non enim (quod fortius est) potest Praelatus iste com- pellere t monachum, religiosumque suum obseruare regulā permissam: cum tempore iuxta ingressus sine ea reformatione viuerent reliqui religiosi, ita tradunt Abbas in *super eo in fine, de regul. Syluester in summa in verbo, religio. il. 3. num. 12. vers. quantum* ad secundum. Felinus & Decius in *cap. ad nostram, de appellat. ill. num. 1. iste, num. 9. Nauarrus in conf. 9. numer. 2. in tit. de reg. lib. 3.* Et ratio quidem est, quia ipsius clerici vel monachi iam limitata sunt quædam ad id, quod 42 tempore ingressus obseruabatur, & annus t probationis ob id datur ingressu, vt vix aut ergo contentum expiraret. *ca. ad A- poloniam de regula.* Non ergo cogi potest religiosus viuere secundum regulam, cuius austeritatem prius non est ex- peritus, & cui voluntatem non adhibuit, consensitque. Quam quidem traditionem intelligo vna cum Hostiensis in *summa in tit. de voto. mon. 17.* nisi regulam illam totam & perfectā tempore ingressus intellexerit, & obseruare promississet, licet desideria maiorem re ipsa communiter non ob- seruaretur. Et rursum intelligitur & procedit hæc traditio secundum Nauarrum, *qui supra*, nisi noua & recens esse re- gula relaxatio. Quod si compelli non potest monachus vel alius religiosus ab inferiore Praelato regulam antiquam reformatā obseruare, multo minus omnino nouæ & arctio- ri subigi potest iniussu, & in specie, quod monachus, vel al- ter religiosus cogi non possit a suo Praelato transire ad aliam religionem arctiorem, ita tradit Nauarrus in *e. stat. vnum. num. 20. 19. quest. 31.*

Secundum est disputationis nostre caput, an scilicet Pontifex Max. cogere possit monachum religionique dica- tum arctiorem regulam obseruare. Distinguo hic, atque consilio tres casus.

43 Primus est, quando summus ipse Pontifex vritur iure o- dinario, & iusta subest cogendi causa: hoc casu t dicendum est, posse cogere. Nam Pontifex, qui Dei Opt. Max. locum in terris obinet, curam animarum habere debet, & ob id ad ea, quæ ad saluam animarum pertinent, cogere iustus de causis potest & debet. Ita sentierunt Hugo, Archidiaconus, & alij in *summa, 7.4. dist. 11. cum* dixerit, clericum pos-

se compelli per beneficij subtraditionem ad suscipiendum ea, quæ supererogationis atque perfectionis sunt: hoc etiam dicimus, Pontificem iustus de causis t posse euertere & de- 44 Clemens V. Bonifacius IX. & Pius V. vti suis licet dicimus. Et quando Pontifex arctiorem alicui religioso vitam indi- cit ex causa, ad in eius penam salutare indidere videtur. Quocirca recepta obseruataque fuit nostra hæc gratia vt de causis compulsi Canonici regulares S. Georgij iustus emittere tria sollemnia religionis vota, quib' t ingressu iph' ordinis non erant alligati. Sic pariter fuit alia constitutio Sixti V. summi Pontificis edita anno 1588. mense Aprilis, qua coegit clericos regulares Theat. norum eligere libi Praelo- sum generalem perpetuum, & illi parere, cum tamē astra immediate subesset protectio Summi Pontificis, & ex le- 45 ipsius inter eos superiorum singulis, annis Pypositum elige- rent, qui vique ad triennium confirmari poterat. Quam ta- men constitutionem Gregorius X. IV. Pontifex Maximus temperauit, vt ad septennium Pypositum ipse generalis el- gatur.

Secundus est casus, quando summus ipse Pontifex vritur iure ordinario, & nulla iusta subest cogendi causa: hoc t sanè casu vera & recepta est non modo Czaræ Pontificis, 46 sed etiam sacre Theologice interpretum opinio, ipsum Pontificem non posse cogere monachos arctiorem regulam seruare. ita quidem cœlestis glossa in *ca. gesta. 7.4. dist. 11. & ca. integrat. 32. qu. 1. dum* in specie ita scriptum sit, Arguimur, quod monachis vel canonicis diffinitio iura imponi non potest. Iam loquitur iste glossa, non tam de inferiore quam superiore Praelato, hoc est, Pontifice. Et verè glossa relata ad textum, qui Gregorius est, de Pontifice ipso lenit. Hanc glossa traditionem probatur Abbas in *cap. cum olim. num. 4. de cleric. & monach. Angelus Clausius in summa, in verbo, obediencia. num. 2. vers. limita secundo, & in verbo, religiosus. num. 30. vers. si autem sum in argumentum, & Syluester in summa in verbo, religio. il. 6. vers. nam in his, & in vers. ad tertium, aperte scribit, posse Pontificem ipsum posse arctiorem hanc vitam indidere, atque imponere. Idē tradit Bartholomæus Eufus in *summa armilla. in verbo, religio. num. 10.* Nauarrus in *conf. 8. num. 3. & 4. tit. de regula. lib. 3.* His accedit Oldradus in *conf. 96.* qui respondit, Pontificem Maximum non posse includere monachum in monasterium magis arctum contra eius voluntatem, & lux opinionis recentior testatur Oldradus Hugonem, Hostiensis, Archidiaconum, & Ioan. Monachum. Cum Oldrado sentierit Dec. in *cap. ad nostram. num. 6. de appellat. & Turrecremata in d. cap. gesta. 7.4. dist. 11. & 12. Ioan. Bapt. Fetrerus in conf. 176. lib. 1.* Et hæc quidem sententia locum habet nullo magis in clericis secularibus, quibus nullo modo induci potest a summo Pontifice arctiorem regulam, sicuti communem esse opinionē testatur Dec. in *d. cap. ad nostram. n. 10.* Et accedunt Ancharanis in *e. pen. n. 3. Butrus num. 3. & Abbas numer. 3. de eccl. & disciplina. dum, ex eo textu scribunt, quod est ali- quo in casu religionis favore mutari potest alicuius Eccle- siæ status: non tamen potest in detrimentum iam in ea Ec- clesia institutorum: idem scripuit reliquæ Geminianus in *cap. ab exorta. 31. dist. 11. quem* secutus est Iacobacius in *lib. 6. de concilio. art. 3. col. 9. vers. & inter cetera, qui* hæc ratio- nem scripsit, ecclesiam Orientalem recessisse votum cōtine- ntie, necesse arctiori regula alligare. His addo in specie Fel- num in *cap. quæ in Ecclesiis. num. 1. vers. recipi autem, de consuet. Crotum in lumen populi. num. 1. 1. de iustitia & iure & Martinus Nauarrus in e. stat. vnum. num. 20. 19. qu. 31. qui dixit, religiosum cogi non posse transire ad arctiorem. Et hæc quidem vera & recepta sententia multis solidis ratio- nibus & argumentis se probatur.***

Primo, t votum debet esse liberum & spontaneum, ali- 47 bera voluntate proficiens, vt habetur in *1. sent. dist. 38. & scribunt D. Thomas 2.2. quest. 88. art. 3. Angelus Clausius & Syluester in e. summa in verbo, votum. 1. Argui Summus Pontifex compellendo monachum, vel canonicum votum, voti essentiam destrueret. Esset enim votum non votum, quod stare minime posset. Nam duo essent pugnancia, quæ nec ipse Deus, vt simul sint vno tempore, efficere potest. Vt ita- 48 diunt D. Thomas *quodlibet 2.2. q. 2. art. 2. Angelus in conf. 177. lib. 1.**

clericos & religioni dicatos cogere ad tria vota, non certe ij inaderent in ea vocatione, in qua vocati sunt, non ducerent ad perfectionem quod elegerint ea, quo ipsi impossibilia sũt ferri credunt, iniunctis impossita dicuntur. Et tandem nullam iugem consequenter virtutem. Est ergo dicendum, iure & equitate suadente compelli non posse.

59. Septimo videtur ratio hanc, quod i argumentum licet a matrimonio temporali ad spirituale, cap. *quantum frequenter*, 5. par. ut hic non confutatur, cap. cum inter canonicos, in electione, copiose scribit Euerardus in centuria legali. argument. 33. a matrimonio carnali ad spirituale. & est textus notab. in cap. *quasi in vna*, i. quo loci scriptum est, inter presbyterum & ecclesiam suam dici contrahi matrimonium spirituale: & scribitur lo. de Selua in tract. de beneficio, parte prima, quæst. 4. num. 39. & Ioan. Monachus in cap. generali, num. 6. de electis in 6. matrimonio spirituale æque ac carnale initiari, firmari, & consummari licet, de translat. Episc. 60. Atqui, si nulla iusta subest causa a lege divina probata, quæ carnale matrimonium separari possit, vno coniugum relucante, alteri a matrimonio recedere non potest. Nam quod Deus coniunxit, homo separare non potest, ut scriptum est Lucæ cap. 19. relaxari in cap. *quod Deus*, i. quæst. 3. & in cap. inter corporales, de translat. Prælat. imò difficultius dissoluitur matrimonium spirituale, quam carnale, ut scribit Burtius in d. cap. inter corporales, num. 19. & num. 21. Cum ergo ij clerici & religioni spirituale matrimonium contraxerunt cum ecclesia & religionem illa, quam ingressi sunt, d. cap. *quasi*, 21. quæst. 4. dicendum est, eis iniunctis, separari hoc matrimonium non posse, ut deinde contra hanc cum ecclesia religionis diversæ conditionis, si nulla separationis causa non adest, ut scribit Ioan. de Selua in tract. de beneficio, d. parte 1. quæst. 4. nu. 39. & egregie respondit Roman. conf. 345. n. 5. Pontificem Maximum non posse transire i. Episcopum in iunctum sine iusta causa, & necessaria, ab vna ecclesia ad alteram, id quod loci permittit iuribus & rationibus probat, & multum certe confert ab eo allegatus textus, cap. *sicut alter*, 7. quæst. 1. & idem quod Romanus affirmant alij multi relati a Felino in cap. *qui in ecclesiis*, num. 43. de consuet. Quod autem novum spirituale matrimonium dicatur, si clericus tria vota solennia emittit, dubium non est: & mox plenum faciemus.

- Octavo ita argumentor. Recepta est Theologorum sententia, quod vouens i certam ingredi religionem, si maiores illius religionis eum recipere recusant, i. a voto solutus est, nec potest compelli aliam religionem ingredi & proficisci, ita D. Thomas 1. 2. quæst. 188. & Syluester in summa in verbo, religio, 1. numer. 10. Atqui si clerici & religioni vnum vitæ genus & regulam elegerunt, ut puta, quod sint sine vinculo solennium votorum, dicendum est, compelli non posse, quod aliam religionem ingredi cogentur. Nam per solennium votorum emissionem, nota & ducta admodum religio efficitur. Quæ quidem assertio vel ex eo clarè probatur, quod i clerici sine professione trium votorum dicuntur clerici seculares: post vota autem dici debent clerici vere religioni: & certum est, maximam esse in substantia differentiam inter clericos religiosos & seculares, ut annotant Decius in cap. ad nostram, numer. 10. in fine, de appellat. & ceteri ab eo allegati. Est et ratio, quod religiosi obedientie causa magis subiciuntur suis Prælati, quam clerici seculares, cap. *qualiter & quando*, in fine, de accusat. & castitas, quæ intrinsecè annexa est religioni, alligata non est sacerdotio, ut ait D. Thomas 1. 2. quæst. 88. art. 1. quem secutus est Dominicus Soto lib. 7. de iustitia & iure, quæst. 6. art. 1. quocirca rectè censuit Syluester in summa, in verbo, religio, 1. religionem ob tria solennia vota appellari. Cum ergo in sui substantia differant religionis status, & ita ut clericorum secularium, dicendum est, deos diversas esse species, & edesquenter hanc religionem esse novum statum a primo diversum, siquidem i vbi rei, vel actui aliquid substantiale adijciatur, vel detrahatur, novus ætatis, nova res efficitur. Ius autem civile, vbi Bartolus & Iason ff. de iustitia & iure, & multis comprobant conf. 5. numer. 1. 9. & nu. 29. & inter eos loci rectè egregie scribit Andreas Barbat. in tract. de presentia Cardinali parte prima, quæst. 1. nu. 13. Cardinalatus excellens officium censeri iuris possit, ob substantia-

rialem qualitatem potestatis, adiectam a Pontificibus, & eo loci plura his similia congerit.

Nono accedit, quod nemini venit in dubium, facilitus concedi religionis i reformationem, quam mutationem, & novam constitutionem & formam. Abbates enim ceterique Prælati possunt (si modo quid aliud non impedit) ecclesias suas reformare, hoc est, qualitatem illam antiquam, vel defidia neglectam restituere. Ita scribit Geminianus in cap. ad exordium 35. distincti. & Iacobus in tract. de consuet. 6. art. 1. col. v. ver. pro hoc facti. Non possunt tamen Abbates hii & Prælati statum suæ ecclesie mutare, cap. ultim. de religiosis, idem ibi. ubi Abbas, Hoc posito, ita nunc argumentor: Prælati compellere non possunt religiosum obviare regulam reformatam, cum tempore sui ingressus sine ea reformatione viverent ceteri religiosi. Atqui ob tria solennia vota regula non solum reformati dicitur, sed etiam mutata. Ergo a fortiori non possunt cogi clerici ad nouæ regulæ observationem, illa maior propositio est vera. Nisi ita tradunt Abbas in cap. super eo, in fine de regula, & Syluester in summa in verbo, religio, 1. nu. 1. ver. quantum ad secundum. Felin. & Dec. in cap. ad nostram de appellat. 1. nu. 4. in nu. 9. Ea est ratio, quia iuncta dicitur voluntas id, quod tempore ingressus observabatur. Et annus probationis datur ob id ingressu, ut exprimitur vitæ auctoritas, & ad apostolicam de regula. Non cogi potest religiosus vivere secundum regulam, cuius auctoritatem prius non probavit, & cui voluntatem non adhibuit, consentiens. Quam quidem traditionem intelligi vna cum Hostien. in summa, de voto, num. 17. nisi cum regulam totam & perfectam tempore ingressus intellexisset, & observare promississet, licet defidia maiorum re ipsa committeret non observaretur.

Ita verò minor propositio appetè probatur. Nam reformati est, quando nova qualitas adiungitur, cap. ubi pe. 68. ritulæ de electio in l. lecta 8. ff. si certu petat. & l. pacta cuncta, ff. de contrah. empti. Decius in d. l. lecta. n. 2. post l. ubi, & Iulianus in rep. l. petis. n. 7. C. de pactis. Mutare verò est, quod novam speciem substituit, sicut ibi dicitur in l. edita. Dec. n. 51. 1. 2. C. de eden. idem Dec. in l. debitorum in fine. C. de pactis. Cum ergo antiquæ regulæ clericorum & religioni dicatos adducitur tria solennia vota, dubium non est, illam ceteri non solum reformatam, sed & mutatam. Quæ ex re sequitur, (ut dixi) hos cogi non posse ad huius regulæ mutæ observationem, & maxime clericos seculares, qui difficultus nouæ regulæ & reformationi subiiciuntur, ut scribitur omnes in d. cap. ad nostram, de appellat. ibi clarè Dec. colum. 2. ver. non obstat text. & col. 3. num. 10.

Decimo hæc pertinet solida hæc argumentatio: Pontifex Maximus ferre non debet, vel potest legem i duram, & difficilem & importabilem, quæ ludditi facile illaqueantur, facile quæ transgressionis peccatum committerent. Atque lex hæc indita, lataque his clericis & religionis cuiusmodi forte erit. Ergo observari non debet. Maior illa propositio magis nota est, quam ut à me probeatur: nam Saluator noster, cuius iugum, (ut scriptum est Matthæi cap. 11.) suave est, & onus leue, ob id reprehendebat Scribas & Phariseos, quod alligarent gravia onera & importabilia, vel legitur Matthæi c. 23. relatum ad cap. alligant. 25. q. 7. Quocirca rectè & sancte D. Augustinus ad inquisitiones Iani in hæc verba retranscripti. [ipsam religionem nostram, quam in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis, Dei voluit misericordia esse liberam, feruilibus prement oneribus, adeo vt tolerabilior sit condicio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis presumptionibus subiciuntur.] Et hinc colligitur D. Thomas, 2. 2. quæst. 188. art. 9. & clarus Syluester in summa in verbo, religio, 2. num. 8. ver. quod autè, religioni institutores luas ipsas religionis ita ordinant, ne periculum esset peccandi in omnibus. Et confert illud pronuntiatum, cum in cap. erit autè lex, 4. distincti, dicit, quod lex esse debet possibilis, & secundum consuetudinem patrie. possibilem esse legem interpretantur, id est, non difficilem: vt exponit, & rectè Alphonsus de Castro in d. de prelati legi paratis 69. c. 1. Nā quæ sunt nimium difficilia, censentur impossibilia, ait Arist. lib. 3. Metaphys. quod probat & D. Thomas, 2. 2. quæst. 1.

1.3. *quodlibet* 96. *art.* 3. & eo loci illud etiam scribit sanctus Doctor, legem esse debere aequalem, & ex fusi forma omnium proportionabilis, quod probabit & Adrianus in *quodlibet* 5. *art.* *col.* 1. & Alphonsus *loci preallegato*. Nec hic repugnat ea verum propositio, quod scilicet hec regula esset iam deo data, difficilis, importabilis, minus equalis & lex fit maior contra clericos & Religiosos, qui ea vota non emiserunt, clare probatur. Nam difficile admodum 70 & est aliquis impossibile est se continere sine gratia Dei & d. Paulus, cui datum fuerat videre arcana Dei, & quæ non licet homini loqui, ut carnis stimulum, Deum ipsum rogabat, ne tanta molestia afficeretur, cui fuit responsum, I sufficit tibi gratia mea. 7. v. idem Apostolus ait, scribens ad Corinth. 2. *capit.* 13. &ideo idem Apostolus ad Corinth. 7. *cap.* 1. ait, qui non continent, nubant. 7. & diximus supra, continentiam posse fateri, non imperari. Cum ergo clerici, & religionem ingressi sine trium votorum promissione cognoscantur sine infirmitatem, noluerunt ingredi religionis illas, quarum instituta continentiam ingressus habebat, fed liberorem illam amplexi ubi fuit, quod fit ei omnino continere non possent, tam grauitur non peccarent, quam si vitæ continentiam voluissent. Est etiam lex hec contra statuta horum clericorum consuetudinem, ob id eam recipere non tenebant. Quemadmodum 71 videmus & i ecclesiam Orientalem cogi non posse recipere legem hanc continentie, cum id sit aduersus antiquum eius morem. *capit.* Nicæna. 31. *dist.* 1. & scribit Turresan. *in capit.* *art.* *autem* lex. *num.* 3. *verbal.* *tertio* 7. *dist.* *dist.* 4. Quare responderi facile potest illi dubitationi, qui diceret, votum continentie esse facris ordinibus annexum, sine alia solemnitate, *capit.* *in illud*. 28. *dist.* *ca.* *cum in preterito* 34. *dist.* 1. & scribit Geminianus in *capit.* *ante tricenarium*. 31. *dist.* 1. Nam I id procedit in Religiosis pro susceptis maiores ordines: nos vero loquimur ad illorum susceptionem, qua si non emittit locutionem professionem, ex solis minoribus non obligatur: id quod in specie declarat Marquardus de Sulanin in *tratt.* de *con-* *tribut.* *lib.* 3. *cap.* 1. *in fine*. Non obstant nunc nonnullæ rationes & argumenta, quæ contrariam opinionem viderent esse suadere videtur.

73 Primum dicitur ratio hanc, q̄ quod Summus Pontifex
Dei locum in terris obtinet, cap. cunctis per medium. q. 3. cap.
3. cap. 1. 2. diffinit. 2. cap. quanto de transi. Episc. nec esse
bonos & fideles, qui dissentiant. Atqui si ipse Deus inheret his
clericis & religiosis tria vota proficere, illi parendum quid
fufset, siquidem scriptum est, Exodi cap. 20. Omnia quecuq;
74 que locutus est Dominus, faciemus, & erimus obediētes,
& Deu feribit D. Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 4. quædam dō
Dei est primus motor omnium, qui naturaliter mouetur
naturæ etiam est primus motor voluntatum. Quæcirca quæ
naturali necessitate omnia naturalia subiunguntur diuinæ
motiōi; ita etiam quamdam necessitate influunt omnes vo-
luntates tenentur obedire diuino imperio: itaque Deo in
his erat obediendum. Ergo & Summo Pontifici, cui quæ
restitu, Dei ordinationi restitu. cap. qui restitu. 1. quæstio. 3.
quod est D. Augustini, fumpsum ex Apollodoro ad 13. Non
enim verba hominis præcipientis habet solus, sed Deique
doquidem scripsum est a Salomone, Proverb. 8. 3. per
me Reges regnant, & legum conditores iolla decernunt
per me Principes imperant, & potentes decernunt iusti-
tiam. 7. & clarius inquit Apollodorus ad Theoplat. 1. cap. 2.
Icū accepisset a nobis hominum audire Dei, acceptissimæ
illud, non verbum hominum, sed ficut, vi verè est, ver-
bum Dei. Nec excusare se posse videtur ipsi clerici & re-
ligiosi dicere, quod dura & importabilia mandantur, qui
patienter ferenda omnia sunt. ca. in memoriam. 14. diffinit.
capit. contra morem. 100. diffinit. & veroque in loco glossa
& Doctores. Hæc confirmatur, quia recepta est Theologo-
rum sententia, 1. parendum esse Pontifici Maximo, iubente
74 alicui Episcopatum & dignitatem pro bono Ecclesie suffi-
pere, etiam si perfectioris hanc sint. ita ex aliorum traditi-
onibus scriptum legitur Ioan. de Turrecremata in summa
diff. 7. 4. cap. penult. vnde etiam. & in cap. alom. 8. quæstio. 1.
Dicitur ita 1. tyrannorum legibus obediendum est, vi aut

nis, & contemptus principatus venit: à fortiori parendum est iullo Prælati & Principi. Respondetur, Summum quidem Pontificem obtinere Dei vices in terris: non tamen circa vinctum animas idem posse fatuere, quod ipse Deus Optim. Max. Est enim considerandum, duas in Deo à sacris Theologis distingui potestates. Una est iure creationis, ob quam (vt inquit eruditiss. Domin. Soc. lib. 2. de iust. & iur. quest. 3. art. 8.) Dominus est non solum bonorum omnium exterorum, verum etiam corporum & ipsius etiam humane vitæ, & Angelorum, quos tamquam sua officia in nihilum redigere potest. Altera vero est potestas Dei potestatis, quatenus legislator & vniuersalis omnium iudex est. Potestas creationis potest Deum iubere quæ vult: nam quem vult, damat, & quem vult, falsum facit. Ac, cum quid tamquam iudex iubet, recte iubet, ob præiudicationem primi parentis, cuius causa omnes poena mortis digni iulmus: vt acutè & sanctè scribit D. Thomas 1. 2. questio. 100. art. 8. in responsione ad tertium. Deo igitur in omnibus est obediendum, quia quod imperat, rectè & sanctè imperat, quoniam nobis videantur aliqua esse contra cõsuetum modum virtutis, vt ait D. Thomas 2. 2. questio. 104. art. 1. in responsione ad secundum, qui ob id scribit, præceptum à Deo factum Abrahæ Genæ cap. 22. vt filium innocentem occideret, non fuisse contra iustitiam. Vt nec illud, quod est scriptum Exodi ca. 11. dum iulsi Iudeis, vt furarentur res Aegyptiorum. Est Osee, quod duceret adulteram in vxorem. Pontifex vero Maximus solum obtinet iudicandæ potestatem, non autem illam creationis: qui euidem potestati iudicandæ non in omnibus subiciunt homines: Nam D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 8. & cum eo Syluester in summa, in verbo, obedientia. m. in fin. premissa differtentia inter obedientiam, quam Deo debemus præstare, & illam quam Pontifici & Prælati tenemus exhibere, scribunt, in obedientia, quam Pontifici præstamus, tria esse consideranda. Primum est, quod ad motus interioris voluntatis, in quibus homo homini obedire non tenetur, cum in his nemo alteri subijciatur, sed solum Deo. Secundum est, quod ad ea, quæ ad temporis naturam pertinent. Et in hoc pariter homo non tenetur parere alteri, sed ipsi solum Deo. Ea propter non tenetur homo homini obedire circa matrimonium contrahendum, vel virginatatem seruandam. Id quod supra verum esse de monstrauimus, cum diximus vnâ cum Abbate, in capit. cum olim nau. 4. de clericis. quoniam Pontificem Maximum non posse certo generi personarum continentiam iubere potest eorum promotionem, & Abbatem fecerunt Angel. Clausula in summa, in verbo, obedientia. m. 2. vers. limita secundo, & Syluester in summa, in verbo, obedientia. m. 2. vers. necessitudo. Tertium est, quod ad ea, quæ exterius per corpus sunt agenda: & quæ pertinent ad dispositionem actuum & rerum humanarum. Et in his homo homini obedire tenetur, sicut miles Duci suo in præstantibus ad militiam, & filius patri in præstantibus ad disciplinam, & clericis suis Prælati in præstantibus ad virg & regule institutum. De tertia hæc mandati & obedientie specie loquitur cap. contra morem. 100. diffinit. aique ita etiam intellego cap. in memoriam. 19. diffinit. si declaratur, quod dictum fuit ex sententia 104. de Turrecremata in summa. 74. diffinit. & in c. olim. n. g. 1. obediendum esse Pontifici iubenti alicui Episcopatum suscipere, id est enim procedit, quia veritas circa res & actus humanos. Præterea illorum traditio procedit, cum vrges communis utilitatis, vel necessitatis: quæ sanè causæ nullo modo considerari nostro in casu possunt: cum clerici & alij religioni dicati ita quæ se ferant suis ecclesijs sine voto: un professionem, ac cum illo eum emissionem. Rursus subiungit Turrecremata, quod iussus suscipere digereatur non tenetur obedire, qui cognoscit se esse indignum & minus idoneum. Ita ergo dicendum est nostro in casu, clericos non teneri obedire huic mandato, cum cognoscant, se esse minus idoneos ferre tantum ponderis, cuius onus experti non sunt, quando religionem ingressi sunt. Ita pariter est dissolutus ille obex, quod dicebamus, etiam tyranno esse obediendum.

Secundo suffragari videtur, quod religiones & varieg
clericorum regulę atque influxu iuris sunt positę, ve scribit
Abbas in ea, *Deus, qui in 2. nota. de vita & honest. cleric.*
& in e. ult. in 2. nota. de relig. dom. Petrus de Vbaldis in tract.
de canonica Episc. an. 17. n. 14. copiose Ioan. de Selua in tract.

⁸⁰ de benef. part. 1. quæst. 4. n. 19. & 20. & Syluester Priorius in summa in verbo religio. 1. n. 7. Atque in his, quæ iuris fuit positum, Pontifex Max. absolutam habet potestatem, & ab omni iurisdictione liberam, sicut tradunt Abbates in consensu. n. 3. vers. non in his de electionibus. Anchar. in cons. 373. n. 6. & Caccialupus in tract. de personis. quæst. 1. n. 61. qui moti sunt auctoritate D. Thomæ in quodlibet. 4. q. 8. cum dixit, Pontifex habere potestatem plenitudinis in ecclesia, quod ad ea, quæ iuris humani & positi sunt eidem affirmantur. Barba in tract. de personis Cardinalium. part. prima. quæst. 1. n. 1. & Paul. de Ciudadini in tract. de iure patronatus. part. 7. n. 41. Postea ergo summus Pontifex religionum regulas immutare, & novas eis constituere, quinimò ei permittunt videtur religionem aliquam funditus euertere atque destrueret: quemadmodum Clemens V. destruxit illam Templariorum, ut scriptum reliquit Petrus Crinitus in lib. 4. de honesta disciplina. c. 13. Reliquos primò, quod etiam Summus Pontifex est supra ius positum, & ad libitum possit illud abrogare, etiam quando f. fundatum est in ratione & equitate naturali, auferre & perimere illud non potest. ita Abbas in ea parte ius de arbitris. Caccianus in cons. 10. col. 1. vers. et eodem modo Ripa in Lupo minus. n. 17. de fluminibus. & alios recentior Craveria in tract. de antiquo tempore. part. 1. n. 46. Atque ius hoc positum religionum non solum equitate naturali, sed etiam supernaturali, atque ita diuina nititur: quandoquidem f. a fundatoribus constructorumque inuenta & edificata sunt, ut homines Deum colant, & beati efficiantur: & summi Pontifices, qui eorum regulas & instituta confirmant, non alia ratione ad id præstandum permouentur. Est enim rationi naturali consentaneum bene facienti benefacere. f. de iure leg. & consensu. ff. de pet. hered. l. ergo Deus hominem creauit, & omnia, quæ habet, illi tribuit: iure suo homo agit, & summa equitate ducitur ipsi Deo immortali gratias habere, & pro sua vitæ reddere. Quod si commodè de gratæ fit, certe fit medio ingressus religionis: non ergo sine causa conuenit Pontifici Max. religionem aliquam euertere, ne f. ius supra atque iudicatum sit in ⁸¹ destructionem, qui fuit in adificationem. Cum t. verò iusta subest causa euertendi, destrueturque religionem aliquam, iuste & sancte faciente Dei domus, quæ orationis est, latronum spelunca efficiatur. Quare laudatur Clem. V. Pontifex Max. qui conuincatam omni scelere Templariorum congregationem, delictis, quæ d. modum in ex Petro Crinito l. 2. 4. de honesta disciplina. 1. supra commemorat. Laudatur & Bonifacius IX. Summus Pontifex, qui congregationem Blancorum, seu Candidorum delictis, sicuti memoris produm est a recentioribus, qui religionum originem & historiam conscripserunt. cap. 63. quod loci autem, & aliquando fuisse funditus destructam Fratricellorum congregationem: & nostra ætate Pius V. Pontifex. In his, iustis de causis extinctis Humiliatorum religionem. Ceterò cū nostro in casu nulla iusta subest causa, sed recto immutandi antiquum religionis, dicendam est mutari non posse. Respondetur secundo, admissio, quod Summus Pontifex auferre & perimere possit ius positum etiam sine causa: At tamen t. auferre non potest iusiam quæritum mediante iure ipso positum esse censuit Craver. cons. 7. n. 40. & cons. 103. col. 1. & idem in tract. de antiquo tempore. part. 1. n. 49. qui eundem tenentem alios plures recentior. Atque clericis & religioni dicatis, iura & reditus suorum ecclesiarum, & beneficiorum, quibus fertur promissum, medio iniiti contrarius quæstia fuerunt, ut probat casus cum pridem. §. de renou. de renou. ibi ipsam iuram cum descendendo maris apud extraneum de fide media caputalis, quem text. in hanc sententiam notabiliter dicit Fel. in causa in Ecclesiastiarum. n. 42. vers. mouetur, de consensu post Cardin. cons. 1. 41. Ergo loquitur dicendum, Pontif. Max. non posse clericos & religioni dicatos hanc ob causam iuribus suis priuare.

Tercio virgare videtur, quod nulla ratione clericis & religioni si conueni possunt, quod Summ. Pontifex vellet eos archiepiscopum aliquem regulam obseruare, vel ad archiepiscopum religionem transire. Nam aut ij est. Ii sunt clerici, & religioni f. Deo Opt. Max. inferant, & tunc accusare minime possunt regulæ reformationem & nouum institutum, quod eo solum præstat. ut scilicet Deo placeat. Aut ij clericis & religioni ingressi sunt monasteria, ut hæc in otio, sine labore & molestia degant: & tunc tanquam allegantes propriam

turpitudinem audiendi non sunt, iuxta ea, quæ scribitur Matt. 23. & Ias. in Iasurandum ex conuentione, & procurator. ff. de iur. iur. ille n. 4. ille n. 10. & Fel. in Calais, de re iud. Et hac ratione adductus docuit in specie Innocent. ca. super eo. vers. melius tamen, de regula. monachos suscipere, & virore deinde secundum nouum institutum, & reformationem possit eorum ingressum a maioribus suis ordinatum. Repondeatur, primam & secundam argumentationis partem verum esse. Non enim verum est absolute, t. monachos & alios religiosos esse ingressos religionem, ut iuxta quamuis regulam & modum viuant & seruiant, sed solum ut limitati degant, & obsequium Deo præstent, secundum regulam existentem in tempore sui ingressus cui quidem regulæ soli & non alteri subiecerunt. Non etiam vera est secunda pars argumenti, cum præsumendum non sit, monachos, & alios religiosos ingressos esse religionem, ut laute & sine labore viuant, sed ut Deo inferant, secundum regulam tamen, quam per sui probationis statum approbatur.

Quarto conferre videtur non parum ratio illa eiusdem Innocentii. in ca. super eo. versum sine, de regula. qua docuit t. posteaquam cum Deo le dicant, & factus est clericus & religiosus, dicitur suam ipsam voluntatem in maiore & Prælatos suos transulisse. ca. non dicatis. 1. g. 1. & cap. statum. 19. qu. 3. Non ergo amplius fuit ei vel potestatis, vel voluntatis, reculare quod ipsi Prælati placet. Respondetur, clericis & religionem ingressos transulisse omnem suam voluntatem in Pontificem & suos Prælatos, sed limitate tantum quoad promissa tempore ingressus. ita scribitur Archidiaconus in cap. gesta. 74. dist. 11. Et ibidem clarius Turcemetata, Syluester in summa. in verbo, obediencia. 6. n. 6. vers. ego vero, & Decius in cap. ad nostram. col. 2. in fine appellat. Et ob id supra diximus, hos clericos non teneri obedire Pontifici Maximo iubenti professionem solennem votorum, cum verserent hæc circa ea, quæ intrinsecus corporis naturam respiciunt.

Quinto conferre videtur text. cap. 1. de statu reguli in ca. 87. quæ diffinitum est. Pontificem posse monachos iam professos indicare strictiorem regulam & modum viuendi, neque ne & claustris exeat: quo canone adducti scriptum reliquerunt Ioan. Monachus, & Ioan. Andrieus. & in ca. quod omnes de reg. auris. Pontifex enim posse ordinare strictiorem regulam iam professis, quam quidem in traditionem receperant esse scriptum Dec in ca. ad nostram. n. 4. de appellat. Respondetur primò, d. cap. 1. de statu reguli in ca. 87. de declaratione Archidiaconi, ibi & Ioan. Monachi, qui probauit Syluest. in summa. in verbo religio. 6. n. 6. vers. ad primum autem, & hanc nominibus suppressis Dec in ca. ad nostram. col. 2. vers. non obstat specialiter, de appellat. Scribitur, esse in eo ca. 1. constitutum, quia strictior vita ibi non indicitur, quam conditio personarum & qualitas religionis postulat. Loquitur enim illi canon in monialibus, quæ impudent, spera sexus veracundia, extra sua monasteria vagabantur. Quamobrem dici non possunt illi grauare vitam naturam & reguli sue religionis, sed potius ad præstatum statum bonum viuendi reducere: & per consequens strictior regula eis assignata non fuit. Ad duertum est nostro in casu, ut supra demonstrauimus. Repondeo & secundo, q. etiam obediencia Pontifici Maximo, & ceteris Prælati archiepiscopum viuendi regulam suis clericis, & religiosi indicere, non tamen permittitur est ea mutare, clericis ipsis iniuncta, ita sentit Fel. in ca. ad nostram. col. 1. vers. sed considera bene, de appellat. & ibide Dec. 1. & idem tradit Cardinal. Turcemetata in ca. gesta. 74. dist. 11. At nostro in casu mutata præponitur regula, cum archiepiscopus & duos priuam inducatur.

Sexto non parum virget illa authoritas glossæ t. in e. quod omnes de reg. auris, quæ asserit, Pontificem posse in viuendum statuere, q. clericis etiam constituti in minoribus obediencia seruere, atque ita strictior viuendi regula eis indicere possit. Quam traditione probante ceteri interpretes ibidem. & probat textus cap. prebentia. 27. dist. 11. Turcemetata in ca. Nicæna. n. 1. vers. vel tertius. 27. dist. 11. Gemina. & alij in e. ante prebentiam. 1. dist. 11. de conuentione statueri ita potest Pontifex, ergo etiam de duobus alijs, nempe paupertate & obediencia. Quandoquidem etiam hæc pars esse indicatur, cap. cum ad monasterium, de statu reguli, quo loci ita relictum est: t. abdicatio proprietatis, sicuti etiam custodi-

dis castitatis adeo annexa est regula monachali, &c.] atque ita equiparat D. Thomas. 2. 2. *quest. 88. art. 1. argum. 3.* Respondetur, glossam *d. e. quod omnes loqui*, quando preceptum de observanda continentia facta est sub exceptione ordinis, nam tunc fieri iure potest, *cap. ante triennium. 2. diff. 1.* cum (vt eo loci annotat Turresmatia) coactio illa non dicatur absolute & simpliciter coactio, sed sub conditione, quæ in futurum recipitur. Non enim iniqua præcipit hoc casu Pontifex, dum vult beneficia solum conferri illis, quos tales esse vult: nam recte rei iuxta ab initio modum & conditionem ponit. Et hac responsione satisfieri potest & illi obiectioni, cuius memini supra *in responsione ad secundum*, quod multi Imperatores subtraxerunt dignitates & officia ab infidelibus. Id enim fuit factum (vt eo loci admonet) ne in futurum infideles illis dignitatibus & officiis potirentur. At diuersimodum est nostrum in casu in his clericis & religiosis, qui iam ingressi sunt religionem, sub eo vitæ genere, quo vtebantur & vivebant maiores, qui ingressi sunt tempore.

Terminus est casus, quod Summus Pontifex viuit plenitudine suæ potestatis, sicut potestatis libera & absolute. Hic casus maiorem habere videtur dubitationem: cum sacilegijs instat, si de supremi principis potestate disputare, vt copiose scripsi *in consil. 1. num. 38. 4. & 389. lib. 1. c. 2.* ætatem contrarium verius esse crediderim. Nam tunc potestatem principis vi plenitudine suæ potestatis, quando honeste & laudabiliter id potestati respondit Baldus *in consil. 145. Ad eundemiam præmittendum est. c. 1. libro 1.* Quod si iure in maiori iuri & rationi consentanea viuit, non plenitudine potestatis, sed tempestatis appellanda est: vt docuit Cardinalis Zabarella *in Clem. pastoralis. de re iud. & respondit Fulgositius in consil. c. 1. penultim.* Socinus *in consil. 164. col. penult. lib. 1.* Socinus iunior *in consil. 65. num. 5. lib. 2.* & Cracet *in consil. 1. 2. 1. num. 2.0.* qui subiungit, plenitudinem potestatis à Papa intelligi, clausæ discretionis non errante, ex sententia glossæ *in cap. quævis* vi Inno. *d. de iur. et. in cap. non est. de voto.* Hinc potest alios tractare Ioan. de Sclua *in tract. de beneficiis. parte secunda. quest. 1. n. 2.* Papam vi non debere plenitudinem potestatis, nisi iustis de causis, quoque moraliter peccare. Sic id responderunt Castei *in consil. 36. super primo videretur dicendum.* A. Neuus *in consilia Bruni in consil. 1. n. 144.* & Ale. *in respons. 1. 1. 1. secundum impressionem antiquam Lugdunensem*, qui n. 15. subiungit ex Theologorum sententia non esse à Summo Pontifice observandam, potestatis plenitudinem, quæ peccatum causet. Si quidem summa potestas à Deo data Pontifici non est ad peccandum *ca. 1. diff. 40. & ca. sunt quidam. 1. 1. 1.* Non enim plene potest Summus Pontifex, cum ipse Deus, vt docuit Abbas *in c. 1. in primo notabilis ecclesiæ benef.* At Deus ipse peccandi potestate caret *ca. vlt. de poenit. diff. 1.* & tradit D. Thomas *in quodlibet. question. 4. 2. art. 1.* Zabarella *in consil. 142. col. 1.* & Cræu *in consil. 141. n. 30.* Nec dicitur hic defectus potentis, sed voluntatis: cum posse in iustitia non sit posse, sed defectus *c. faciat homo. 2. q. 1. & ibid. 2. annotat Turresmatia.* Et hinc D. Thomas *in prima secundæ q. 2. art. 1. in respons. ad primum*, dixit, Deum vi non posse sua potestate nisi bene. Cum ergo nec iure, nec ratione & æquitate permittit sit peccatis, vt supra demonstrauimus, compellere clericos & religiosis seruire ætate totum regulam & viuendi modum, sequitur dicendum, non etiā vi posse vel debere hac potestate plenitudine, quæ pariter non nisi viuentis ipse Pontifex, qui ea vius est, operari aliquid potest, vt respondit Alciatus *in resp. 1. 1. num. 14.*

Ex prædictis inferitur, quod nec esse potest Papa compellere religionem ad ætate regulam per beneficiorum subordinationem. Cui enim Pontifex non sit absolute beneficiis datus, sed dispensator, iuxta illud D. Pauli *ad Cor. 1. c. 4.* [sic nos existimet homo, vt ministris Christi, & dispensatores mysteriorum Dei, &c.] Dispensatores dixit Apollolus non dominos, & idem *ad Tim. c. 1.* C. Operetur enim Episcopus sine crimine esse, sicut Dei dispensator, &c. Quod relatum est in *c. legitimus. diff. 1.* manifeste tra. hinc D. Thomas *in 2. 2. q. 100. art. 1. in responsione ad vltimum. & in 4. sent. diff. 28. q. 2. art. 1. in responsione ad secundum Zabarella in Clem. 1. in secundæ oppo. de summa Trinit. & fide cathol. Cisterciensis in 2. 2. q. 44. art. 3. & 9. 100. art. 3.* & Thomas Capicenis *in tract. an Papa possit incurrere in obsequium, in responsione ad vltimum*, qui quidem san-

cti traduntque Patres sanctum, Papam non posse tibi dignis

conferre beneficia, quia non dispensator mysteriorum Christi, sed dispensator appellatur. Eadem ratione dicendum est, non posse Pontificem sine iusta causa beneficia priuare illos, quibus iam conuulsi. Id quod in specie scribitur Romanus *in consil. 145. & in consil. 467.* Barbat. in *quod translatum. n. 1. de off. legat. & consil. col. 4. lib. 2. 1. in lib. col. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.* Iacobus de Leonardi *inter consilia eiusdem Bruni consil. 114. n. 275.* & Rebutius *in tract. nominationum. q. 2. n. 55.* Quorum sententia ea etiam ratione confirmatur, quia datus est Pontifex à Saluatore nostro, vt oues pascat. Ioan. c. 19. Atqui spoliare sine causa clericum suo beneficio, non esset pascere, sed necare. Accedit, vt potestas Pontifici data, concessa dicitur ad aedificationem, non autem ad destructionem, vt testatur Apollolus *ad Corinth. 3. c. 10.* & ideo sic scribit Gregorius *in c. si ea. 1. q. 2. c. 16.* de defectu, quia antecessores nostri statuerunt, non contraheretur, sed euoritur effectus. At sine causa priuare clericum beneficio, esset destrucere, non autem edificare. Ergo sequitur salum esse, quod per multum assertum, Pontificem sine causa posse auferre beneficia viui, & dare alteri. Nec etiā id plenitudinem suæ potestatis facere deberet non potestatis, sed tempestatis plenitudo tunc appellari mereretur, vt inquit Cardinalis, *in Clem. pastoralis, de re iud. & 1. 1. diximus.* Quocirca inferitur, verum non esse, licere Pontifici auferre redditus & monasteria his clericis & religiosis reculantibus emittere professionem, cum sit potius quædam suberactio, q. priuatio iuxta doctrinam Hugo. & Archid. *in summa. 7. 4. diff. 1.* Et quid hæc in re soleo distinguere duos casus. Primus est quod Prælati vt possint copelcere clericos suscipere ordinem annexi officio, vt dignitatem, qui obtineret, vt puta, Prælati vult cogere Archiepiscopos vt ordinem facerent. Hoc casu recte compelleret potestatem Archiepiscopos dignitas & officium annexi habere hanc qualitatē ordinis, vt qui vult esse Archiepiscopus, sit & sacerdos. Hic non est casus, de quo conuincimus. Secundus est casus, quando Prælati vult compellere aliquem suscipere ordinem non annexum dignitati. Hoc in casu, si iusta adeat excoꝛnatio causa vel perpetua, vel temporalis, sine illius culpa causata, compelli non potest. Hic casus nostro coponitum iusta causa allegare possunt vt clericus & religioſus, quia timet non posse obferuare, quæ hactenus sine peccato non obseruauerat. Si vero iusta cessat causa, quæ admodum si dicemus in casu nostro cessare, & vtger necessitas, vel vilitas in hoc casu aliqua poena recusat, si placet, non tamen beneficia ab eo subtrahi debent. Iraterea nostro in casu non videtur vtger necessitas, vel vilitas, si quid tunc vtger necessitas & vilitas, quid excoꝛnatio indiget aliquibus ministris, & alij non reperitur. Ita in specie declarat ipse Turresmatia *in summa. 7. 4. diff. 1. col. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.* Atque ita adit vilitas & necessitas causa, quod ecclesia omnino opus habet, vt quæ sit, hic non contingit. Næ etiam si clerici non emittent vota illa solennia professionis, non tam Ecclesia seruicio esset, si utatam alij alijs permittit, licet nec ante professionem destituta sint. Nec hic obstat exempla illa Imperatorum, qui subtraxerunt dignitates, & officia ab illis, qui sacro baptismate lauari recusabant. Nam dicimus, magnā esse differentiam inter casum illum & hunc nostrum. Nos enim agimus de emissionem totum solennium votorum, sine quibus potest illorum consequi gloriam æternam, & sanctus effectus. In casu vero illorum Imperatorum: nempe 1. *col. c. de Indus.* & similium, diuersum est: nā ibi Cæsaribus subtraxerunt dignitates ab illis, quibus iam concessæ erant, sed probauerunt, ne in futurum concederentur. Si quidē (vt potest ait) Turpius egerunt, quam non admittitur bisper: sed esto q. priuarent infideles illos, qui iam dignitates obtinebant, id iure & ratione factum fuit. Non enim iuri & equitati conueniebat, vt infideles, qui fidelij acerrimi hostes sunt, siq. b. b. ipsi presentem multis probat Marquardus *in tract. de Indus. parte 1.* Quæ sane ratio cessat vno in casu, vt cetera ab Imperatoribus illis factum id ea ratione crederetur, vt illi infideles fidem Saluatoris nostri agnoscerent, & sacro baptismate laurearentur, & igitur medio ad fidem inuita-

de renuntiatio. Et loquitur Innocentius III. Episcopum in hac
verba alioquin. Si penitus habes, quibus iactas in solitu-
dine volare, ita tamen lumen adfricæ nexibus præcepto-
rum, ut liberum non habes abique nostra permissione vo-
latum, quia de re copiose scribitur D. Thomas 2. 2. q. 185. art.
4. q. 185. art. 7. ubi multis comprobatur. Sunt enim Episcopi
etiam proprii consensu deinde fidei ecclesiam, cum quibus
archidie spiritualis matrimonium ita contraxerunt, ut dis-
folui non nisi magna ex causa & summo Pontifice possit,
cap. quanto, & cap. inter corporalia, de translatione Episcopi.
Et hac ratione quousque factum est, ut non liceat à Episcopo
ad alteram cathedralem se transferre. Nam ledium muta-
tio, ut ecclesiarum vellet perniciosa, iam olim canonibus pro-
hibita est: idque auctoritate Concilii Nicensi cap. 15. & Sar-
dicensi cap. 6. huius prohibitionis ratio à Canonico Sardi-
ceni habetur, quibus Concilij verba ascripsit. (Officiu Sardi-
cenis dixit, Non minus mala consuetudo, quam perniciosa
corporealis funditus eradicanda est, ne cui liceat Episcopo
de Ciuitate sua ad aliam Ciuitatem transferre. Manifesta enim
est causa, quia hoc faciente tentant, cum nullus in hac re
inuenitur Episcopus, qui de maiore Ciuitate ad minorem
transiret, unde apparet auxilium eis ardore inflammari, &
ambitione feruere, ut dominationem exerceant. Si ergo
omnibus placet, ut huiusmodi perniciis austerius vindicetur,
ne laicam communionem habeat, qui talis est. Vniuersi di-
xerunt, placet, etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut
foris excommunicationem afferat, quod populi licet asceper-
unt, cum manifestum sit præmio & mercede paucos, qui
sinceram fidem non habent, posse corrumpi, ut clamarent
in Ecclesia, et ipsum petere viderentur Episcopum, omnino
hac fraude remouenda est damnamus, ita ut ne laicam
communione in finem accipiat talis, quod vobis omni-
bus placet, statuit. Vniuersi dixerunt, placet, j. Hactenus
Sardienis Concilium. Eandem quoque rationem confir-
mat Leo Pontifex in quadam epist. quam scripam habemus
in cap. si quis Episcopus, 7. quest. 1. Quinimo clare testatur
Theodoreus lib. 1. Ecclesijs 7. quest. 8. antiquos Patres, &
Canonum auctores huiusmodi translationes prohibuisse,
ut ambitionem præcederet. Cæterum iustus de causis mu-
tationes & translationes hac conceduntur, 1. Causæ autem
iuxta finem, non omnino legē definitur sunt, led in superio-
ribus Iudicis, nempe summi Pontificis arbitrio relinquitur:
sicui in specie annotat Francis Duerinus lib. 5. de sa-
cris Ecclesijs in fine. ad beneficijs, cap. 3. in fin. Solum tamen
permittit 2. causis considerari, ut recenset Petrus Rebuffus
in praxi beneficiarum, tit. de translationibus Episcoporum nu.
7. & 8. 6. Verum donec 1. præcipuum sunt, sub quibus & reliquis
contineatur, acmpe causa necessitatis, & utilitatis, quæ
mutationes permittatur, cap. mutationes, 7. quest. 1. licet
concedatur & ipsarum met ecclesiarum & rerum sacrarum
translationes, cap. tribus, de consec. dist. 8. & scribit Socrates
lib. 7. historiæ Ecclesijs. cap. 35. & ea raze permittit fuisse
hanc Episcoporum translationem propter opportunos
& necessarios ecclesie vius. Et ex loci multis exemplis hoc de-
monstrat, Quo ex loco declaratur, quod scribit idem 1. So-
crates eodem lib. 7. c. 35. cum ait, Cælestium sua Epistola de-
clarasse, nihil obstat, quo minus, qui vnius ciuitatis vel no-
minatus fuisse Episcopos, vel iam esset Episcopum, ad alteram
ciuitatem transferretur. Hæc Cælestii verba ex
iam diuinit interpretantur, quando scilicet viget necessitas.
Tamen Dueranus, quem iam citauimus, altere fortis vius sit in-
telligere, Socratis eam loco corrupte citasse. Necessitas
1. autem consideranda est, ut si adfuit eo loco prius ledi
periculis: Nam tunc ad aliam fedem transferri potest,
iuxta illud à Matth. cap. 10. Si vos persecuti fuerint in vna
ciuitate, fugite in aliam: Et meritorium prodium est à Socra-
te lib. 7. historiæ Ecclesijs. cap. 35. Perigenon ecclesie Patrensi de-
signatur Episcopum, ob id, quod à Patrensi repudiare-
tur ecclesie Corinthi metropolitani præpositum fuisse. Ita
etiam sub causa 1. necessitatis comprehendit interperies
aeris, ut scribitur glof. in d. tribus, de consec. dist. 8. & in c.
quoniam dist. 7. diff. 1. his similia commemorat iuxta casu
ad hoc secundo, cum explicauit, quando liceat monacho se
transfere ad religionem laxiorem. Et scribit et locus 1. aqua-
rum inundatione grauetur, ut ferat Rebuffus in d. tit. 1.

translatio. Episcopos arguens. ff. si quis cantio qui n. e. sub-
iungit. idem est; cum locos n. e. locum locetate grauiatur. 14
et n. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829

Altera vero i caula est vitibus ecclesiar. d. x. *inueniuntur* 7. q. 17
in quo loci scribit Antherius Pont. Magnus ob populorum
vitiatum d. Perrum i Apholorum Principem ab Ecclesia
Antiochena fuisse translatum ad Romanam. Cetera exempla
ab Antherio commemorata ob repero. Hæc fane popu-
lorum, æque ita publica vitibus anteaferenda est priuata
ipsius i Episcopos, qui etiam multis quos potest antiquum
ecclesiis relinquere, & noui præfice. Nam pallor bonus po-
nit animam suam pro orbis suis. 16. c. 6. animam suam,
multo magis corpus. Et d. Paulus ad Roman. cap. 9. [Optab-
e ego anathema esse i Christo pro fratribus meis.] Et d. Au-
gustinus exponens illud Matth. c. 12. [Discedite proximum tuum
sicut te ipsum:] recte ait, plus debemus diligere animam
proximi, quam corpus propriam. Ergo multo magis debet
Episcopus diligere saltem multorum, quam propriam respo-
nabile commodum. Et hæc peruenit textus in cap. quinqu-
ag. 12. q. 1. & glo. in l. i. c. de regula.

CASVS CCCCXXIII.

Episcopi munus in prædicationibus & visitationibus & de pœnis negligentis suum hoc munus præstare.

SUMMARIA.

- 1 Episcopi muni esse visitare, & predicare.
- 2 Episcopi legati diuina sūt.
- 3 Visitare iuxta Ecclesias cur debeat Episcopus.
- 4 Episcopi negligēs, diffidit subiacere ultioni.
- 5 Induci arbitrio punitur Episcopus negligē visitare & predicare.
- 6 Induci arbitrio relinquitur, quo tempore Episcopus teneatur visitare ecclesias suas.
- 7 Induci arbitrio relinquitur, quantus esse debeat numerus personarum, quæ Episcopum Ecclesias visitantem cum ai debeat.

P

osteaquam verba facere coepimus de munere Episcop-
pi, subnectam & hic aliquas, quas eò pertinent. Est fane
Episcopi munus Ecclesias fuis diocesis visitare, in illiusque
verbum Dei prædicare, quod si ipse iustus de causis neque
prædare, alterius opera vi omnino debet. Nullo enim iure
vel ratione à tanto munere deficiet, vel debet. Ita
enim statuit Innoc. iii. in *cap. super de officio ordinis*. Est
enim his f. diuina legatum mandatum quoddam, vi eos, ad
quos missi funt, nempe Christianam rempublicam, erudiat, &
ea, quæ ad saluum necessaria funt, diligenter administret,
Christum prædicent, & Dei virtutē & testimonium eius nar-
rificentibus eos faciat iussit Seruator noster, cum dixit, ¶ Ite
in vniuersum mundum, & prædicate Euangelium omni crea-
tura, ¶ Luc. cap. 23. Quod quidem sedulo facere debent, cum
de mandato grege quoddiuidem reddendi sunt rationem,
cap. super ag. abili. de ordinis. Visitare cum ea ratione de-
bent & ecclesias suas, quæ ex visitatione ipsa multa oriuntur
vtilitates, multique fructus, qui nunquam perire, & *pro-
curaciones, de censib. & scribit Martin. Socin. senior in tract.*
de visitatione, n. 21. cum subseguentibus, & in sup. ap. iust. tract.
Hæc autem munera, si prælate, & Episcopos, diligen-
ter subiacet vltionis id, grauius puniunt, & *inter in fin.*
de officio ordinis. Quæ autem diffusi hæc vltio fit, iure non est
definito, sed propter & relinquunt Iudicis arbitrio, ut docuit
Ioan. And. in *d. d. inter. & ibidem in sol. Barrios, n. 7. Dubita-*
ri etiam foleo, quod tempore fieri debeant hæc visitationes. Et
cum nec hoc lege definitum sit, f. Iudicis arbitrio relinqui-
tur, hoc est, ipse Episcopi. Ita scribit Martin. Socin. *sen.*
in d. tract. de visitatione, n. 21. qui quidem eodem in loco, n. 21.
vers. 2. cap. 5. & tract. post Henricum hoc in cap. ad quon-
dumdam, de excess. prelat. x. etiam resoluim in arbitrio Iu-
dicis, quantum eis debeat numerus personarum, quas Episcop-
pi in visitatione sedulo docere debet.

Eruditio esse & ecclesiis praticiendos: qui literas scire, & qui nescire dicantur: qua eruditio esse debeant Pontifices, Cardinales, Episcopi, Archidiaconi, Sacerdotes, ac ceteri clerici inferiores summa diligentia tractatum.

SVMARIA.

- 1 Deus ut paterfamil. diligentissimus vult Ecclesia sua praeficienda esse viros doctos & eruditos.
- 2 Illiteratus a sacerdotio repellendus.
- 3 Sacerdotes ignaros vti possem emendandos.
- 4 Sacerdotis partes quae.
- 5 Cacus cecum vult ducit.
- 6 Ignarus literarum sacerdotia non esse conferenda.
- 7 Sacerdotes qua eruditioe pradii esse debeant.
- 8 Iudicis arbitrio relinquitur.
- 9 Literas scire & nescire, qui dicuntur. (cusetur.)
- 10 Literas nescire, quando quis dicatur, ut a munere tutela excludatur.
- 11 Legendi & scribendi ars necessaria.
- 12 Publicas quando literas nescire dicatur. (subscribat.)
- 13 Literas nescit is, qui nescit scribere ut libello accusatioms.
- 14 Literas scire quis dicatur, ut in scriptis testetur.
- 15 Index literatus quis dicatur.
- 16 Literi nescire inter Oratores, quis dicatur.
- 17 Ciceronis loci.
- 18 Pontificem Maximum docti & bene eruditum esse debere.
- 19 Pontificem scientissimum esse eligendum.
- 20 Pontifices antiqui a Spiritu sancto eruditi.
- 21 Cardinales excellia eruditiois esse oportere.
- 22 Cardinales de rebus arduis consilium praeberi Pontifici.
- 23 Cardinales eruditos esse bene eruditos.
- 24 Episcopos doctrina praestantes esse oportere.
- 25 Episcopum Theologum potius, quam Iurisperitum esse debere ex Ciceronis opinione.
- 26 Clericos abiens causa iudiciorum, fructus praebenda consequi debet.
- 27 Episcopos scire debet Canones.
- 28 Canones esse iuri Caesaris communiores.
- 29 Legibus lenio canonum vult nescire.
- 30 Canones ignorantes praedicare & edicere non potest.
- 31 In Pontificum esse canonibus Caesaris ex Ciceronis sententia.
- 32 Ciceronis loci de iure Pontifici & Cuius conuengendo.
- 33 Cap. non magnopere, ne clerici vel monachi declaratur.
- 34 Cap. super specula, ne clerici vel monachi explicatur.
- 35 Consilij Tridentini constitutio de viris literatis promouendis ad Episcopatum.
- 36 Cap. cum in cunctis, s. praesentis, de elect. declaratur.
- 37 Literarum scientia in Episcopo quae esse debeat.
- 38 Doctores sine examine tenuis doctrinae.
- 39 Doctorem officio doctrina.
- 40 Episcopi munus praecipuum esse docere.
- 41 Archidiaconi doctores esse debent.
- 42 Archidiaconi esse oculi Episcopi.
- 43 Archipresbyter Patavinus ecclesiae, loco Archidiaconi in praedicatione fungitur.
- 44 Literas quas scire debeant clerici in dignitatibus inferioribus constituti.
- 45 Canonici Cathedralium Doctores suadesse Concilio Tridentinum.
- 46 Canonici esse Episcopo consiliarios.
- 47 Clerici sacerdotes inferiores quibus literis pradii esse debeant.
- 48 Clerici quatuordecim litteras scientia carere non debent.
- 49 Sacerdotes quae literas scire debeant.
- 50 Clerici subdiaconi qua eruditioe pradii esse debeant.
- 51 Illiteratus clericus inferior quando esse dicatur.
- 52 Illiteratus esse, qui Grammaticam ignorat.
- 53 Illiteratum confers, qui scit legere vulgariter tantum.
- 54 Cap. cum in cunctis, de elect. declaratur.
- 55 Cap. illiteratos, s. d. d. explicatur.
- 56 Illiteratum dici, qui non nouit loqui Latine.
- 57 Clerici minoris ordinis, quae literas scire teneantur.
- 58 Concilium Tridentinum de clericis minoribus literatis promouendis, declaratur.

19 Illiteratus non dicitur puer, qui pro sua aetate didicit.
60 Scholasticum magni ingenij lauream assignari posse, et si quinquevnum non studuerit.

Deus superiorem calu, Episcopi munus esse verbum Dei populo praedicare, et suis ecclesiis visitare, quod cum commodum praestare non possit, nisi sit literis eruditus, dicendum hic est, de eius ac aliorum clericorum eruditioe. Est quidem valde vtile hoc scire. Nam verum Deus ipse Opti. Max. uti diligentissimus, & iustissimus paterfamil. vel princeps, cum suae ecclesiae consulere voluit, non magis cordi habuit, quam ut viri docti & literati illius administrationi praeficerentur. Quare apud Osaam c. 4. 1. illiteratum his a sacerdotio arceat. (Quia tu scientiam repulisti, ego te repellam, ne fungaris sacerdotio mihi, & tu praecipue optime quidem memor fuit & Caelitinus in c. amnes. 38. d. hinc, & Innocent. tertius in c. cum qui pridem. s. pro defectu quoque, de remon. Et idem sumum rectum omnium patres apud Malact. c. 2. dixit: Labia sacerdotis custodiant scientiam, & legem exquirunt de ore eius. Id quod reatum est & in c. si rector. 45. d. h. Recte itaque faciunt sacerdotes illi, qui ignorantiam veluti pestem quandam, vel ait sfidors, & vel legittur in Concilio Tolentino, matrem cunctorum errorum a se abiciunt, cap. adeo. 37. d. hinc. & in cap. 1. 38. d. h. Cum enim 1 sacerdotis praecipue partes haec sunt, docere verbum Dei, & contra dicentes refellere, ut ait D. Paul. ad Tit. cap. 1. nec no & rationem omni poscenti de fide sua reddere, ut inubet D. Petrus Episc. 1. cap. 3. qui fieri potest, ut literarum ignarus & imperitus hac praestare valeat, ut scriptum est cap. qui ecclesiasticus. 16. d. hinc. Nam, ut est scriptum ecclesiasticus cap. 16. iungit verborum ignorantia & insipientia est stulticia. Re nouissimus verborum error pelissimus. Est certe periculum, ne si 1 caecus caeco dux fuerit, ambo in fossam cadant, de. adeo. 36. d. h. cap. quae ipsi. 38. d. hinc. & cap. cum sit, de aetate & qualitate. Et ecclesiasticus c. 15. legitur: Si tibi est intellectus, responde proximo, sin minus, sit manus tua super os tuum, ne capias in verbo disciplinatio, & confundaris. Huius & gloria in verbo sensati, lingua vero insipientis subuertit se ipsius. Hac ratione recte & sancte a maioribus nostris sancitum est, ne imperitus literarum beneficia conferantur, cap. illiterati. 6. tit. 37. d. hinc. cap. penitentes. 55. d. hinc. cap. cum in cunctis, de elect. & cap. vltim. de temp. ordin. in 6. Et veterum hanc patrum optimam constitutionem in ecclesia penit temporum iniuria ablata renouatissimum sanctissimum Tridentinum Concilium sess. 24. cap. 2. & sess. 4. cap. 12. de reformatione.

Ceterum & olim & nunc contingit dubitari, qua 1 eruditioe & doctrina pradii esse debeant, quibus sacerdotia conferantur. Quia in re multa iudicis arbitrio tribui solent, quippe quod ob varietatem beneficiorum & ordinum, variaque munera, quibus clerici praeposuit, certa regula dari non posse videatur: quemadmodum scribitur Barba. in cons. 4. n. 39. vers. q. & secundo, lib. 2. Duarens lib. 4. de sacris Ecclesiae minister & benefic. cap. 43. in fin. Martinus Nauarrius in relectione. cap. si quando pag. 43. de reperi. Bernardus Diaz in praxi canonica, cap. 19. vbi latissime Ignatius Lopes differt de his, quae hoc in capite scripsimus, & Alphonsus Alvarez in Speculo Principum, c. 7. Quod fane iudicis arbitrio pro personarum & beneficiorum ordinem quae qualitate, & subiecta (ut dici solet) materia est, ut iudicet, quis dici mereatur eruditus, qui vel nostri dicitur literatus, & quis illiteratus. Ita enim & ceteris in hominibus & negotiis dicimus aliquem literas vel scire vel nescire. Id quod primum quod ad rem nostram veniam, explanabo. Literas nescire dicitur qui, ut 1 munere tutela excludatur, modo & negotiorum sit imperitus, cui nec legere, nec scribere didicit, de quo loquitur Paulus 1. Aethiops. s. vlt. ff. de excusat. tut. & Iustin. in 5. similitur. Insunt. eod. quae loca docti & eruditi explicant Baldum in d. 5. similitur. Antonius Aug. lib. singulari ad Modestum, ad d. 1. Aethiops, & Duarens lib. 1. d. h. p. amariet. c. 1. in fin. Est enim 1 legendi & scribendi ars valde necessaria in eo, qui negotia administrat, ut accepti & expensi codices conficiat. Ita dicimus, 1 villicum literas nescire, atque ita illiteratum esse, qui nec legere nec scribere nouit. De eo loquitur Columella lib. primo, c. 8. cuius meminit & Duarens loco super citato. Ita pro subiecta materia subscribendi libello accusationis dicitur nescire literas ille, qui scribere 1 non 13 didicit.

didicit *libellum*. & *item* *subscribere*. ff. de accus. Ita etiam
 14 literas istas dicitur, ut in scriptis testamentum condere
 possit qui scribere nouit. *Idcirco*. s. c. qui *res facere poss.*
hac consuetudine. s. i. *libentius*. & l. vlt. c. de test. Ita in l.
 1. *hac consuetudine*. s. i. *libentius*. s. i. dicitur scribere literas, qui ita scri-
 bere didicit, ut suam voluntatem addendi hereditatem folio
 15 significare possit. Eodem modo dicimus esse literatum, vel
 illiteratum iudicem, qui ita scit legere & scribere vulgari-
 ter, ut possit scribere, & ex scripto proferre sententiam. *Idcirco*
 scribere Bart. in l. vlt. *Cade*. ff. de *usu*. *reita*. Felinus
 in c. *scitatus*. m. 20. & ibidem *Decius*. m. 15. de *re script.* Non
 16 diffimili ratione literas in seclis inter oratores & viros om-
 ni scientia ornatos is dicitur, qui excolit eruditionis non est:
 de his loquitur Cicero *Philipp.* 2. cū de M. Antonio, qui alio-
 17 quieruditus erat, verba facit, ↑ Ciceronis verba adscripsi.
 [Nec verò tibi de versibus respondere tantum dico breui-
 ter, nec illos, nec villas te omnino literas nosse.] Et idem
 Cicero *lib. de claris Oratoribus*, de L. Flaminio loquens, ita
 scribit: [Flaminii pueri vidimus, existimabatur bene lati-
 ne scire, sed literas nesciebat.] Et ibidem de Curione tertio
 verba facis, ita scribit: [Et quia latine nō pessime loqueba-
 tur, vix credo aliquo domestico: Nam literarum admodum
 nihil sciebat.] Non eundem his in locis Cicero sentit, M.
 Antonium & L. Flaminium ignorasse omnino literas, sed
 non bene eruditos, ut Oratores vel alterius doctissimi ho-
 minis personam sustinerent. His manifeste constat pro sub-
 iecta materia aliquem dici literatum & illiteratum, erudi-
 tum & ignarum, literas facere & nescire. Quare (ut ad rem
 nostram propius accedamus) in ecclesia Domini Summus
 18 Pontifex praprius Dei vices gerens, doctus & literatus
 tunc esse dicitur, cum potens est sana doctrina (ut ait
 Apostolus ad *Timoth.* cap. 1.) ceteros cohortari, & eos qui
 contradiunt arguere. Quare idem Apostolus ad *Timoth.*
 scribens, *epist.* cap. 3. doctorem esse vult Episcopum. Et iu-
 19 ris nostri interpretes, nempe Gemin. in c. *illiteratus*. 36. diff.
 adnotant Pontificem esse Magis eligentes, ut scientiam eligat,
 alioqui electio expugnari hae de causa posset. Nec quid-
 20 quam obstat quod nostrae sacrosanctae religionis primi
 Antistites literas non didicerint, cum omnia Spiritus sancti
 eius vis suggereret, ut D. Hieron. scriptum reliquit, essent
 21 ei, ut loquitur *Elai.* c. 14. Theodidacti. Cardinales quoque,
 eminentis atque excellē eruditionis & doctrine esse de-
 bent. Siquidem ad seruatorem nostrum in terris agente e-
 lecti sunt, quod cum multi verum esse affirmant, cum maxi-
 22 me Hieronymus Manfredus in *tractat. de Cardinalatu*. c.
 1. ea fide ratione sunt electi, ut summo Pontifici assistant, ei-
 23 que de rebus arduis, cum opus est, consilium præbent.
 cap. vlt. de *schismat.* in c. vbi Archidiaconi & tradunt omnes
 in cap. 1. de *confis.* & subius Barba in *tract. de praestantia Car-*
 24 *dinalium* parte 1. q. 1. 20. & doctissime ac omnium melius
 eruditissimus Cardinalis Palaeus in *comment. de sacri con-*
sistarii consuetudine parte 1. q. 3. & aliqua Manfredus in *tract. de*
 25 *Cardinalatu*. cap. 10. qui & cap. 1. scribit, ↑ viros bene eru-
 26 tos esse ad hoc sublime officium assumendos. De Episcopis
 idem omnino dicendum est: nam & de his loquitur D. Pau-
 lus in loci paulo supra commemoratis. Hi enim & erudi-
 tionis & doctrina praestantes esse debent: quare exemplo e-
 iusdem Apostoli, ut est scriptum in *Ad. Apostol.* c. 1. Legem
 & Prophetas edicere & noverat debent. Quinimo & Iusti-
 27 nianus in *Aurh. quomodo oportet Episcopos*, & c. qua est *No-*
ta. ita fanciuit: [sed neque intractus exiens sacrorū
 dogmatum ad Episcopatum accedat.] Et Innoc. III. in c. *nisi*
 28 *ciem pridem*. s. *pro defectu quoque*, & *renant*. scientiam ne-
 cessariam esse statuit, ut ecclesiam regere valeat, quod do-
 cendo ac per dicendo verbum Dei facit. Quapropter non
 iniuria contendit Caietanus ad D. Thom. 2. 2. q. 135. *artic. 4.*
 29 Episcopum Theologum potius quam Iurisperitū esse oportere.
 His autem factum est, ut recte constitutum sit, clericum
 30 beneficium studiorum causa absterentem, integros sui be-
 neficii fructus percipere, s. 1. de *privilej.* in 6. Nec verò sacras
 31 tantum literas, id est, veteris & nouum Testam. intelligere cū
 32 oportet, sed & canones quoque, qui dogmata & ecclēstias-
 ticā disciplinā continet, nosse debet. *Nullus*. 4. diff. Non enim
 facile is de viuis, de matrimonijs, alijsque huiusmodi nego-
 tijs & controversiis sine canonum scientia posset dirimere, c. 1.
 de *consensu*. *nuptiarum* & *affinitate*. vbi Doct. explicans. Et quo

facilius qui Canones, qui magna ex parte iuri Caesareo
 sunt conscripti, intelligat, etiam ipsi ipsi Caesareo operam da-
 re sua pro virili debet, c. 1. de *privilej.* lib. 6. Nec ei cōtingat,
 quod dicebat Romanus suo *in singul.* 6. 4. ↑ [*Legisti senten-*
 33 *tiarum* *valde pœcuna canonis sententia legi, val mente*.] Et dicebat
 Bald. in c. cum *causam*. fol. 2. de *probat.* q. nisi quis etiam
 Canones tē legibus, nō potest practica iudiciorū cognoscere.
 30 cere. Et idem docuit Barba. in c. *conquisitus*, col. 3. de *for. ex-*
cep. cum scriptis, ↑ ius Pontificum sine legibus non posse in-
 31 telligi, cum fit in eadē legum, & ius ipsum Pontificum esse
 praxim iuris civilis. Quae quidem opinio cōprobanur au-
 32 thoritate ↑ Ciceronis in 3. de *Oratore*, dū cōqueritur & a-
 te neminem edicere ius Pontificum, cum tamen iuri civil-
 i cōiunctū sit. Ciceronis verba haec sunt: [Nunc cōter pleri-
 que ad honores adipiscendos, & ad rempub. gerendam in-
 di veniunt atque inermes, nulla cognitione rerum, nulla
 scientia ornati. Sin aliqui excellit vixit & multis, esset se, si
 vnum aliquid asserat, aut bellicum virtutem, aut vnum aliquem
 militarem (quae facit nunc quidem obsoleverunt) auturis
 scientiam (ne eius quidem vniuersum in Pontificū, quod est
 coniunctum, nemo dicitur) aut eloquentiam, quam in clamo-
 re & in verborum cursu possum esse putare.] Nec huic senten-
 33 tiae repugnat consuetudo Alex. III. in c. *non magnopere*, ne
cler. vel *monachi*. quia beneficijs quibudam iuris civilis
 studium interdixit, quibus obprobrium & Iustinianus, esse
 iudicavit in *Lepetina*. c. de *Episcop.* & *cleri*. si peritos fe-
 velint ostendere forensium disceptationum. Si quidem loqui-
 tur Alexander ipse III. de monachis claustralibus, qui cum
 claustris additi sunt, & omnino à rebus huius saeculi separa-
 ti, sub eo prætextu, q. leges civiles edicere vellet, clau-
 stris egrediebantur. Quocirca intelligimus, Alexandrum
 ipsum nō interdixisse clericis vel monachis iuris civilis stu-
 dium, sed solum eos de causa egredi monasteria, & cū ali-
 34 que conuerti. Et eadem ratione Honorius III. in c. *super*
specula. *cod. tit. ne clerici vel monachi*. extendit ad Archidiaconos,
 Decanos, Plebanos, &c. Et non solum his leges audire,
 sed & interpretari interdixit idem Honorius in c. *super*
specula. in 6. quam fide constitutum intelligo
 non generaliter, ut leges interpretari non possint in ciui-
 tate Parisiorum, sed ut non possint explanari a monachis,
 Archidiaconis, & his similibus, qui Pontifici habebant ar-
 que ita intelligit, & recte mea quidem sententia Petrus
 Rebuffus in *tractat. nominat. quæst.* 5. *moner.* it, qui copiose
 admodum hac de re differit. Hodie ↑ sacrosanctum Conci-
 35 lium Tridentinum, *sessione* 12. cap. 1. omnem dimitit cōcō-
 cationem, dum statuit, ad Episcopatus apicem non tantum
 assumi debere, qui fuerit ante in vniuersitate studiosior
 Magister, sive Doctor, aut Licentiat in sacra Theologia,
 vel iure Canonico meritis fit promotus, aut publico ab al-
 ius Academia testimonio idoneus ad alios docēdos osten-
 datur. Quare etiam iure ipso Pontificio sanctum est, in E-
 piscopo requiri scientiam vtriusque Testamenti, ac cano-
 num tam poenitentialium, quam aliorum. *capit. omnes*. 30.
 diff. & scribit Geminia. in d. cap. *illiteratus*. 36. diff. col. 1. *vers.*
 36 *quærimus*. qui rationē subijcit quia Episcopos esse iudex
 tam animarum, quam corporum, cap. de *persona*. 11. q. 1. Et
 illa conciliari cōsultatione declaratur cōstitutio ↑ Alexan-
 37 dri III. in cap. *com in cunctis* 5. *praesent. de electio*. quae sim-
 pliciter in Episcopo literarum scientiam requirit: quem
 admodum & simpliciter statuerat iam idem Concilium
 Tridentinum *sessio* 7. cap. 1. de *reformatione*. Itaque, inquam,
 literarum scientia ↑ hodie intelligitur in his Episcopis, ut fit
 38 scientia Theologica, & Pontificia, quae quidem tanta esse
 debet, ut idonei sint ad docendum alios. Non enim in E-
 piscopo requiro scientiam atque peritiam illam, quæ cæ-
 teris excellit, vel saltem atque, sed quae tanta fit, ut suo mu-
 neri satis scire valeat, cap. *nisi ciem pridem*. s. *prohibet quæ-*
que de renuncia. Quocirca crederem, cum fore indignum,
 qui assumeretur ad tantum apicem, cuius doctrina tenuis
 admodum esset, quamquam Doctor tereatus sine rigoroso
 39 (quod aiant) examine esset: quales praesertim fuit, qui
 apud hos Comites Palatinos solent creari. Et certe hac in
 re adhibenda est diligētia, ne fraude & dolo vana sacro-
 sancti Concilij cōstitutio reddatur. Non enim dignitas, sed
 ipsa scientia Doctorem ↑ efficit, cum non dignitas ipsa,
 sed eruditio & doctrina illa sit, quae alios docere potest
 quod

- 40 quod sanè t docendi minus illud est præcipuum, quod requiritur in Episcopo, ut præter constitutionem hanc conciliariam, requirit, et ca. inter cetera. *de offic. ordinis.* Archidiaconi pariter, et Doctores, vel Licentiatii esse debent, ut scribit Gemin. in cap. *illiteratos. 36. dist. 2.* et ratione, quia iudices ipsi sint, *c. de consensu. q. dist. 2.* et idem Concilium Tridentinum, *sess. 24. c. 12. de reformatione.* quod iure quidem constitutum est, cum sit (ut eo loci scriptum est, & prius in *c. ad hac. de offic. Archidiaconi*) Archidiaconum oculus Episcopi, & illi a iure data est potestas Episcopi in clericis suis Ecclesie iurisdictionis, quam quidem exercere non possent, si vel sacre Theologie, vel Canonici Doctor non essent. Quod si hæc ipsa ius dicendi potestas esset in Archiepiscopo ex Ecclesie consuetudine, illum Doctorem esse debere ex mente eiusdem constitutionis conciliaris crederem. Quare in Ecclesia hac
- 41 Paratius, cuius 1 Archiepiscopus eo fungitur munere, quo in ceteris Archidiaconis, ut respondit Alex. in *conf. 143. lib. 6.* & cum secutus est bene eruditus Ioan. Picardus *suus in responsis. quod inter nostra excusum est, nempe in cap. 3. n. 28.* dicerem, non nisi Doctorem esse ad eam dignitatem promovendum. In ceteris t verò vel dignitatus, vel officii, sufficit peritia & scientia pro loci qualitate & dignitate, nec enim necesse est, ut Doctores vel sacre Theologie, vel canonum sint. Ita enim olim & hodie cõstitutum fuit: olim inquam in *c. cum in concilio. §. inferiora. de elect.* hodie in sacrosancto t Concilio Tridentino, *sess. 24. c. 12.* dum hortatur, non autem præcipit, ut in Provinciis, ubi commodè id fieri potest, dignitates omnes, & saltem dimidia pars canoniceat, in cathedralibus Ecclesiis & collegiatis insignibus cõferantur tantum Magistris, vel Doctoribus, aut etiam Licentiatii in Theologia, vel iure canonico. Et certè si fieri potest, ista cohortatio debet ut præceptum observari, cum Canonici t sint, qui Episcopo consilium, si quando opus est, præbere debent, ut inquit Host. in *cap. 1. de insti. qui ob id aut canonice eruditi & literatos esse debere.* Ita multat magis in ceteris inferioribus clericis sacerdotibus sufficit aliquis scientia & literarum eruditio, quæ tamè tantafit, ut iusticiæ possit ad munus illud obeundum & tractandum, *c. cum in concilio. §. inferiora.* Non enim omnino potest carere debent, siquidem hi nullo modo promovendi sūt, ut statuit Iustinianus in *auth. quomodo oporteat Episcopos. c. quæ est. Novella 125.* cuius verba in Haloandri versione hæc sunt: Et religiosi clericos cum multa fieri iurisdictione secundum divinas regulas, & boni testimonij viros ordinari sanctissimas, literas omnino scientes & eruditos cõfiteor: literas enim ignorantes, omnino nolumus, neque vnum ordinem suscipere clericorum, videlicet presbyterorum & diaconorum, tam sacras orationes dicentium, quam ecclesiarum & canonum legentium libros. Hæc Iustinianus. Qui quidem idem statuit in *Novella 125. de ecclesiasticis diversis capitulis. §. clericos autem.* t in sacerdotibus tamè hi sufficit scientia canonum poenentialium, homiliarum, & huiusmodi, *c. quæ ipsi sūt. dist. 38.* Et in specie docuit Gemin. in *c. illiteratos. 36. dist. 2. vers. in presbyteris.* qui subiungit necesse non esse, quod sciant canones iudiciales, cum sint hi iudices solum animarum & non corporum, *capit. omnis. de penit. c. remiss. & c. propter Ang. in §. hæc. Authentice, quomodo oportet ut Episcopi scribant, Florentie fuisse deterrimam. 2. presbyterii esse debent versati in sacris literis & ceteris. 3. et ceteris vero ordinibus maioribus in t subdignatur & diaconatu, dicendum est, cum dici illiteratos, qui latine loqui, & intelligere nesciant. Alex. Gemin. in *c. illiteratos. 36. dist. 2.* cum scribit, per verbum, [illiteratos], quo ille cõnotatur, debere intelligi eos, qui penitus literas vel etiã mediocres ignorant. Id quod & prius ibidem sensu glossæ cum interpretatur, [illiteratos], & addit [penitus]. & mox subiungit [sufficit tamen mediocri scientia]. Hi accedat Card. Alex. in *cap. sedulo. col. 3. dist. 11.* illi dici penitus illiteratum, qui ne Grammaticam quidem didicit, & idè dedidit Roia Roma *de off. n. n. 2. in 1. parte. in manifeste editi.* ubi alios ad rem refert. Hæc pertinet, quod dixit Barol. in *auth. sed ad vno n. 2. numer. 7. c. si cert. per. cum t literarum dignitatem, qui novit legere vulgariter tantum. Barol. rectè aduersus Felinum interpretatur est Dec. in *ca. scisciat. n. 1. de re scriptis.* Ita etiam Rebuff. in *d. tract. de pacificis possessione. n. 163.* locutus Barolum, ait illiteratus est, quan-**

do nullas scit, aut modicas, ut potè, quia scit tantum legere & scribere in vulgari. Quæ sanè sententia vel iure ipso. Pontificis satis probatur, ut *cap. cum in concilio. de electis.* cum aut, in cunctis ecclesiasticis ministerijs scientiam esse necessariam. Et credendum hic non est, illud sacrosanctum Concilium de scientia literarum vulgariarum solum voluisse intelligere. Ita etiam *c. illiteratos. 36. dist. 2.* cum assignat illiteratos & corpore vitiatos, qui literis carens, sacris non potest esse apus officij. Sentit ergo cum esse illiteratos, qui literas sacras ignorat, & autem ignorat literas omnino sacras, qui nec latine quidem loqui didicit. Comprobari hæc possunt, vel ipso loquendi via, quo dicimus, cum esse t illiteratum, qui non novit loqui latine, vel etiam ipsa subiecta materia, quæ quidem cum literis, quæ versantur circa sacrosanctam scripturam, latine tandem cõscripserit, non nisi latine loquentem & scribentem intelligimus literatum posse dici.

De clericis verò t minoribus dicendum est, illos hodie illiteratos censeri, qui latinam linguam non intelligunt, ita enim statuit Concilium Tridentinum, *sess. 23. cap. 1. c. 1.* cuius verba hæc sunt: [Minores ordines ipsi, qui latine latinam linguam intelligit per tempus interititia, nisi aliud Episcopo expedire magis videretur, cõferantur]. t quam sanè constitutionem ego in illis verbis nisi aliud Episcopo expedire magis videretur, &c. t intelligitur, Episcopum arbitrari posse magis expedire ecclesiæ, si ordines cõferat & ei, qui etiam adhuc latinam linguam non intelligit, est tamen bonæ indolis, & pro ætate doctus. Nam t illiteratus puer ille dici non debet, qui pro ætate didicit, quique scripsit Card. de Turrecremata in *cap. illiteratos. 36. dist. 2.* ante eum Gemin. ibi & Inn. in *cap. cum in concilio. de electis.* Idem affirmat Rebuff. in *tractat. de pacificis possessione. 263.* quo loci adfert & illud simile, ex Alexand. in *anno. ad Barol. cum dixit, t Scholasticum magni ingenij non esse a doctoratu repellendum etiam ante quinquennium, cum spes est, quod & discere sciet, (etiam illi si omnino literis caret. Prudentis autem iudicis arbitrio magna ex parte hæc relinquantur. Non enim iure definiri potuit, quis sit idoneus proficere in studiis, vel non.*

CASVS CCCCXXV.

Prudentes esse eligendos ad sacros ordines: & de prudentia, aliqua enarrantur.

SYMMARIA.

- 1 Clerici prudentia eluere debere.
 - 2 Episcopos imprudentes non esse eligendos, immo electos esse deponendos.
 - 3 Prudentia quid sit, & prudenti qui non 10.
 - 4 Pueri ob imprudentiam sacerdotum non esse cõferenda.
 - 5 Pontificem non dispensare, ut imprudenti promouetur ad sacerdotium.
 - 6 Partus nulla est sine prudentia.
 - 7 Prudentiam esse aliarum virtutum caput.
 - 8 Prudentia annexi alius virtutes.
 - 9 Prudentia quid sit, ex Ciceronis sententia.
 - 10 Prudentiam a scientia differre.
 - 11 Iudicis arbitrio relinqui, quæ prudentia esse debent clericis.
- Episcopus, ceterique in Ecclesia clerici non solum scientia, de qua superiore capitulo, sed & t prudentia eluere t debent. *cap. 1. c. 1. dist. 2. quod sanè in cap. 1. legimus, t Episcopum quemdam electum, ob hi simpliciter fuisse a Gregorio reiectum, & reiectum quidem aduersus D. Pauli ad Titum. c. 1. præceptum electus fuerat, vult enim Apostolus Episcopum esse debere prudentem. Et item t prudentia virtus propria eius, qui ceteris preest, teste Aristotele *lib. 3. Polit. 3.* Et egregie scribit bene eruditus Lancellorus Conradus in *Titulo omnium iudicum. lib. 2. c. 2. n. 6.* Et non solum in Episcopo necessaria est hæc prudentia, sed & in ceteris. Itine legitur in *capitulum 7. dist. 2.* ab officio Archidiaconi reijci clericum simplicem & sanum. Et in summa, *36. dist. 2.* scriptum est ordinatum prudentem esse oportere. *conferre c. 2. ratione**

ratione, et indecorum, de atate & qual. Quocirca recte constitutum est, & pueris beneficia conferri non debere: cum indecorum sit, eos regere Ecclesiam, qui seipsos regere non norunt. Quinimo ad necessaria est in clerico prudentia, ut non esse ipse lumen? Pontificis esse iudicium scribit Mart. Nauar. in epi. quando pag. 37. vers. & ne forte in se, de rescripti. quatenus dispensaret contra ipsam naturam, cum prudentia faceret ceteris omnibus careat virtutibus. Nulla enim & animi virtus sine prudentia esse potest: ut scribit D. Thomas 1. 2. q. 47. art. 6. Et prius Plato in *Alcibiade*, de toto, dixit, prudentiam esse caput & ducem reliquarum virtutum. Et illius discipulus Aristoteles lib. 6. *Ethicor.* dicebat, simul cum prudentia existere omnes alias virtutes, cuius sane prudentie partes sunt, industria & in concubendo felicitas. Et Pontifex Maximus, in cap. *præsentium*, 1. qu. 5. dicebat prudentiam esse matrem omnium virtutum. Quocirca dicebat M. Tullius lib. 5. de *finib.* Nihil homini a Deo Optimo Maximo præstantius datum esse ipsa prudentia, ut enim medicina valetudinis, sic vivendi (inquit ille) ars est prudentia. Prudentiam tamen designabat idem Cicero lib. 1. de *Officiis*, & lib. 2. de *Invent.* ut sit rerum bonarum & malorum expectandarum, aut fugiendarum scientia. Ea propter Plato in *Alcibiade*, de toto, dicebat, illum esse prudentem, qui agenda, dicendaque cognoscit: imprudentem, qui neutra videt. Quibus ex verbis intelligimus, prudentiam verari in rerum & negotiorum tractatione: est enim tota in circumspeditione & providentia posita. Et ea ratione prudentia dilatat a sapientia, quod sapientia sit rerum divinarum & humanarum, causarumque, quibus hæc continentur, scientia, ut scripsit Cicero lib. 1. de *Officiis*, & lib. 3. *Tusculan.* Ceterum quia ad rem nostram propius accedam? dubitari contingit, quanta esse debeat hæc in clerico prudentia, ut ordinari possit. Et hoc totum iudicii arbitrio relinquitur, respondit Barb. in cons. 34. num. 39. lib. 2. quem secutus est Nauar. in d. c. si quando pag. 36. de *rescript.* Index autem bene circumspiciendus pro qualitate muneris indicabit, clericum esse vel prudentem, vel imprudentem.

CASVS CCCCXXVII.

Experientiam in promotis ad ecclesiasticos ordines, & præsertim in iis, qui aliis præfunt: & quo quis tempore ad ordines sacros promoveatur.

S Y M M A R I A.

- 1 Prudentiam sine longa experientia non parari.
- 2 Experientiam tempori tribui.
- 3 Experientia quid.
- 4 Expertus facile consequi, quod intendunt.
- 5 Experientiam senectutis filium esse.
- 6 Experientiam aliquando magnam in aetate minoribus reperiri.
- 7 Natura unicuique suam temporisviuam aetatem tribuit.
- 8 Clericis pro aetatis qualitate ordines conferri.
- 9 Clerico quando prima tonsura conferatur.
- 10 Puer septenni: sponsalia contrahere potest.
- 11 Puerum septennem ad discretionis aetatem iam peruenisse.
- 12 Puer septennis erudiri, & Deo servire potest.
- 13 Pueri septem annorum olim beneficia conferbantur.
- 14 Ordines minores conferri iis, qui aetatis duodecim annorum sunt.
- 15 Subdiaconatus ordo conferri habenti decem & octo annos.
- 16 Et decem & septem annorum supra esse servare Deo.
- 17 Adolescentis decem & septem annorum valde eruditus esse potest.
- 18 Dilecti creari potest adolescenti decem & septem annorum.
- 19 Diaconatus ordo conferri habenti aetatem viginti annorum.
- 20 Leuita in lege antiqua creabantur ii, qui viginti annorum aetatis erant.
- 21 Administrationem Reipubl. posse mandari agenti viginti annorum.
- 22 Delegari potest causa agenti annuum viginti annorum.

- 23 Presbyteratus ordinem conferri habenti aetatem viginti quinque annorum.
- 24 Episcopus creatur agenti triginta annuum.
- 25 Diem capiam haberi pro perfecta in collatione sacrorum ordinum.
- 26 Diem capiam pro completa haberi in favorabilibus.
- 27 Ordines omnes sacros eodem tempore omni non conferri.
- 28 Iudicis arbitrio relinquitur, quod temporis intervallum debeat adhiberi in collatione sacrorum ordinum.
- 29 Temporis intervallum in ordinum collatione esse in Episcopi arbitrio.
- 30 Iudicis arbitrio relinquitur tempus, intra quod promotus ad parochialem ordinem prebiter.
- 31 Causa iusta, qua Episcopus potest omittere temporum intervallum in collationibus sacrorum ordinum.
- 32 Studiorum causa iusta est, ne temporum observentur intervalla in collationibus sacrorum ordinum.

Proximis in duobus præcedentibus casibus, in clericis requiritur & scientia & prudentiam. Verum quia nec scientia, nec prudentia sine longa rerum experientia acquiruntur: sit experientia & temporis, præsertim senectutis tributur, a sicuti Arist. in 6. *Ethicor.* scripsit: ea propter dicere hoc iustitiam aliqua de ipsa experientia, & de tempore, quo clericus ad ordines & ordinum administrationes promovetur: Nam & in his aliquando versatur iudicis arbitrium. 1. Experientia enim ex multarum rerum memoria constat: quæ & ipsa in agenda rebus plurimum valet. Siquidem (ut ait Aristot. lib. 1. *Meteo.*) & experti certius quod interducat, consequuntur, quam illi, qui rationem abique experientia tenent. Quocirca scriptum est *Ecclesiasti.* c. 34. (Vt in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectionem. Qui autem non est expertus, pauca recognoscet. Jt. Horatius.

Aut virtus nomen inane est.

Aut decus & pretium recte feret experientis vir.

Hæc sane & experientia est senectus tributur, (nam Sa. 5. *pientia* cap. 9. scripsit est, [in antiquis scientia est, & in multo tempore prudentia.] & *Ecclesiasti.* ca. 31. [Quam preciosa veteranis sapientia, & intellectus & consilium: corona senum multa sapientia, & gloria illorum timor Dei.] Nichilominus & experientia aliquando tanta reperitur in ætate minoribus, ut demandari eis iure posset ecclesiasticos officia. Natura tamen (ut lib. de *senect.* scribit Cicero) vni cuique suam tempestivitatem dedit: infantium, puerorum & adolescentium infirmitas est, ferocitas juvenum, gravitas iam constantis ætatis, maturitas senectutis, senex autem labor & dolor. Atque inter illas ætates quædam cõsiliorum expertes sunt, ut infantia, pueritia, decrepita ætas. Quædam consilia habent, sed ea fragilia & infirma, ut adolescentia: quædam firma quidem, sed nedom viâ & experientia corroborata, ut iuventus: quædam matrem & solida, multaque rerum cognitione, viâ & exercitatione firmata, ut media ætas & senectus. Hæc itaque ratione fit, ut clericis pro ætatis qualitate ordines & officia conferantur: minores ætate minoribus, maiores ætate grandioribus. Aetas septimi anni idonea est, quoad primam tonsuram, c. 1. de *tempore ord.* 9. clem. vi. vbi glossa de *atate & qual.* & ibidem sentientes, & quemadmodum pueri septenni temporalia sponsalia contrahere possunt, cap. 4. 30. q. 2. & cap. *litteras* de *sponsal.* impub. ita inire potest spiritualia. Ea est ratio, quia vius rationis non est in hoc sacramento de necessitate, ut vox subijcitur. Præterea dici potest, quod hæc ætate pueri dicuntur peruenisse ad annos cognitionis, quam vulgo discretionem appellamus, cap. *omnis viri* & *sexu*, vbi glossa & Doct. de *punitis*, & *remiss.* Et tantum habent scientiæ præsentiam, quantum sufficit ad nudum illum actum susceptionis ordinum, qui nec officij, nec ministerij sunt. Possunt enim hæc ætate & virtutibus erudiri, & Deo servire, sicuti legimus lib. 1. *Regum*, ca. 2. Samuelem puerum ministrasse in conspectu Domini, vbi erat arca fœderis. Quinimo his & pueris conferri olim poterant beneficia simplicia: vbi glossa in c. si eo tempore, de *rescriptis*, in o. & docuit Abb. in ca. *super inordinata*, de *præbend.* Hodie tamen conferri non possunt, ita prohibente sacrosancto Concilio Tridentino sess. 23. c. 6. de *reformatione*. 1. Ordines vero minores conferantur habenti duodecim, vel de c. cum tertium annum, cap. in *singulis*, 77. *distin.* Ea est ratio, quia

Ve dixi supra, vñs rationis non est de necessitate in his minoribus ordinibus, sed solum de honestate, vt declarat Turrecremata in *ca. subdiaconi. num. 2. dist. 77.* Subdiaconatus tñt vt verò confertur ei, qui attingit decimum octauum annum. *Clem. vii. de stat. & qual. vbi Doct. & scribit Rebass. in praxi beneficiorum. tit. de clericis ad sacro ordine promouendis. in gl. 1. nu. 2.* qui quidem ait, sufficere, quod attingat decimum ipsum octauum annum cuius sententia ea esse potest ratio, quod perfecta etas annorum decem et septem fit apta sequere Deo, & in eius ecclesia militare, sicut olim credita est idonea mundana militie, vt multis probauit in *conf. 103. nu. 40.* & illis nunc addo *ludor. lib. 3. Etymolog. ca. 7.* sicut videmus hac etate adolefcentes esse posse valde eruditos in optimis disciplinis, ita vt & postulare possint, *la. 5. pueritiam. ff. de postu. & t. lauream doctoralem consequi, ex sententia Card. in primis Clem. in verbo, Ioan. & Clem. 2. nu. 14. de magis. Bart. in la. 5. in iur. in 2. notab. ff. de postu. Felis. cap. cum vigesimum, de off. deleg. & Ioan. de Selua in tractat. de beneficio. part. 1. q. 3. num. 30.* Habet enim hac etas cum aliqui prout sententia scientiam, ita vt possit in ecclesie negotiis consilium præbere, quare vocem habet in capitulo sue ecclesie, *cap. ut i qui de stat. & qual. & hodie ita ordinatum videmus ex Concilio Trident. sess. 24. ca. 4. de reformatione.* Quo tamen ad Subdiaconatus promotione statuit Concil. Trident. sess. 23. cap. 15. de reformatione, neminem esse ante vigesimum secundum annum promouendum. Diaconatus tñt autem conferebatur habenti etatem viginis annorum. *Clem. vii. de stat. & qual. Nam hac etas adeo idonea in reb. arduis pertractandis habita est, vt olim ex lege antiqua diuina tñt Leuitarum officium eligerentur illi, qui vigesimum attingent annum, vt legitur *lib. 1. Paralip. cap. 23. lib. 3. Esdra. ca. 4. & Num. c. 1.* Ita olim Romæ ij senatores assumebantur, *la. vbi glo. penult. C. de iij. qui veniant etia. imper. vt scribit Bald. in aut. habita. num. 46. C. ne filius pro patre.* Potest etiam hic eligi arbitri. *la. cum leg. ff. de arbit. & scribunt glo. in c. cum vigesimum, de off. deleg. & Doct. in l. quidam consuebat. de vendic. vbi Alex. col. 1.* qui quidem & illud affirmat, *ca. d. c. cum vigesimum, hunc 1. etatis annorum viginis eligi posse iudicem delegatum.* Hodie autem statuit Concil. Trident. sess. 23. ca. 15. neminem esse promouendum ante 35. annum. 23. Presbyteratus porro ordo tñt confertur ei, qui est etatis 25. annorum. *Clem. vii. de stat. & qual. Et hodie est expressum constitutum à Concilio Trident. sess. 23. ca. 15. Ad Episcopatus tñt apicem nemo promouetur, nisi qui est etatis minoris triginta, *c. cum in concilio, de elect. quæ sunt constitutio Concilij Lateran. Quæ quidem confirmata fuit in Concilio Trident. sess. 13. ca. de reformatione.* Ea est ratio, quia vñs rationis est de necessitate huius sacramenti, vt declarat Turrecremata in *ca. subdiaconi. nu. 4. dist. 77.* Et cum in eo canone, *c. cum in concilio, constitutum fit, ut Episcopatum promouendum esse eum qui 30. annum exegit, iam intelligimus requiri annum 30. esse debere omnino perfectum.* Ceterum in alijs tñt ordinibus opinor sufficere annum esse ad vltimam diem perductum. Cum in fauorabilibus tñt dies coeptus habeatur pro perfectis. *la. qua etate, vbi gl. Bald. & Aret. de testam. & Alciat. in L. ante casus. nu. 1. ff. de verb. sign. Contingit tamen dubitari, an in ordinibus tñt omnes, vñs eodemque tempore conferti possint ei, qui aliqui capax est, vt si quis laicus excedet 30. annum, vellet transfusi, & itam quatuor ordines conferti, ac illic ad Subdiaconatus, Diaconatum, Presbyteratum, ac deum ad Episcopatum vñs promoueri. Et certe definitum est, conferti non posse, sed aliquod temporis intervallum, quod intervallum ap pellatur, esse adhibendum, *c. in singulari. in fin. & cap. quicquid. dist. 77.* Quod autem intervallum hoc fit, & lege non videtur definitum, quare iudicis arbitrio relinquatur. Ita sensu gl. in d. c. quoniam que in gl. pen. Et hoc ipsum arbitrium in collatione aliquorum ordinum est, & hodie tributum à Concilio Trident. ipsi Episcopo ordinanti. Nam statuit Concilium sess. 23. ca. 15. de reformatione, de minoribus ordinibus, in hac verba: *Minores ordines is, qui saltem Latinam linguam intelligant, per temporum intervallum, nisi aliud Episcopo expedire magis videretur, conferantur, &c.* & in fine subiungit hac verba: *[H]i vero non nisi post annum à suspensione postremi gradus minorum ordinum ad sacros ordines promouerentur, nisi necessitas, aut ecclesie utilitas,****

iudicio Episcopi, aliud exposcat.] His constat tñt relinqui in Episcopi arbitrio hac temporum intervallum, & in c. 17. ad 29. videtur his verbis repetitum: *[Promoti ad sacrum Subdiaconatus ordines, si per annum saltem in eo non sint versati, ad altiorum gradum, nisi aliud Episcopo videretur ascendere non permittantur, &c.]* Ecce quid ex illo verbo, videatur. Quæstionem est arbitrium, vt scripsi supra *lib. 1. q. 8. nu. 2.* Hoc idem arbitrium tribuitur in *cap. 14.* cum agitur de promouendo Diacono ad presbyteratum. Et simile est, quod scribunt Host. & Ioan. Andr. in *cap. preterei, de stat. & qual. vbi cum dicunt, illud breue tñt tempus, quod est tributum ex illo cap. preterei, consuetudo in minoribus promotio ad regimen ecclesie parochialis, vt post ad presbyteratum ordinari, esse tempus arbitrium. Et idem clarius explicauit ibidem Anchar. qui ex sententia Innocentij ibidem declarat, quando ex iusta causa aliud scit quod conuenit & constitutum, iam relatis ex sacro sacro Concilio Tridentino. Iusta tñt autem causa, qua videri poterit Episcopo non obesse hac temporum intervallum, esse potest causa tñt studio, quibus ille promouendus incumbit. Ita declarando cõciliat illas constitutiones, scribit bene eruditus Horatius Lucius Calhensis in tract. de privilegijs scholarium privilegio 29.*

CASVS CCCCXXVIII.

De penis Episcoporum, qui indignos promouent & ordinant.

SUMMARI A.

1. Penes officii Episcopos promouentes imprudentes ad ordines sacros.
2. Ordinantes male & indignos varijs officijs penis.

Superioribus in casibus egimus de scientia, prudentia & etate eorum, qui ad ordines sacros promouendi sunt, quare hic locus postulat, vt dicamus de penis eorum, qui ignaros, & imprudentes & etate minores promouent. Nam & pena aliquando ex iudicis arbitrio eis infingitur, vt explicat glossa in c. nihil in verbo *gratuari, de elect. Natix* siquidem penæ tñt sancita sunt contra male ordinantes, & male ordinatos, sicut explicat glossa in c. nihil in verbo *supradicta*. Et ibidem Ioan. Andr. & Anchar. vberem admodum adferunt dilationem, quam hic repetet & super sedeo.

CASVS CCCCXXIX.

Quibus afficiantur penes clericis, qui horas canonicas non dicunt.

SUMMARI A.

1. Clericos promoueri, vt ecclesie deferat.
2. Clericos non dicentes horas canonicas penari.
3. Iudicis arbitrio penari clericum omittentem dicere horas canonicas, & num. 21. quod salu in clerico infirmo, nu. 14. qui nec tenetur eas audire, num. 16. aut iuratis resistitis supplere num. 17. salu item in clerico impotente, num. 18. aut disposito num. 19. aut carente breuario, & resente memorat, num. 20. & eo qui non possidet beneficium, num. 22.
4. Clericos omittenti dicere horas canonicas, fructus restituere tenetur pro rata.
5. Clericos negligentia omittenti versus aliquos ex horis canonicis non tenetur restituere fructus.
6. Negligentia caret nemo mortalium.
7. Clericos mittenti vñs ex locis canonicis, non tenetur ad fructuum restitutionem.
8. Fructus prabendi non respondent minutis sup. horis canonicis.
9. Clericus per biennium omittenti dicere horas canonicas, non restituit fructus.
10. Clericus vñs a biennio omittenti dicere horas canonicas, tenetur restituere fructus.
11. Concilium Lateranense de horis canonicis dictis, declarat.

13 Distributiones quotidianas non consequuntur qui non inter-
ferunt diuinis.

14 Insuper grauis qua sit, relinquatur arbitrio iudicis.

15 Studiorum causa an excuset a ditione horarum canonicarum.

16 Euphyreia ante possessionem emphyteusos excusatur a
praestatione canonicis.

17 Non alia ratione clericus ad ordines sacros & benefi-
cia promotionem, quam vt ecclesiae deferuiat, & in di-
uinitis celebrandis operam suam omnem impendat. Benefi-
cium enim propter officium datur. Quocirca hoc in loco
2 differendum nobis est de i poenis clericorum, qui horas ca-
nonicas celebrare omittunt. Nam & hi saepe puniuntur poe-
na iudicis arbitrio. Ita scriptum Modero Parisiensi consuet. Pa-
3 risiensi. l. 5. 30. nu. 35. Verum multi interpretes sunt in ea opi-
nionem, hunc clericum teneri restituere perceptos fructus.
Ita affirmantur tal. Cald. in c. de celebr. Miss. Gemian. c. 1.
4 diff. 24. & in c. vlt. col. 1. de rescriptis. c. 1. Clauus in sua sum-
ma in verbo hora canonica Ripa in l. vlt. c. de reuoc. don. qui
scribit, ita fuisse statutum in Concilio Lateran. quod verè
fuit sub Leone X. f. 9. quo est decretum, vt qui diuinum
officium canonicè non perforauerit, pro rata teneatur per-
ceptos fructus restituere: quod si supra dimidium annum
in eadem negligentia perierit, beneficium priuatur, quip-
pe quod proprie officii datur erat. Dissentiunt tamen ab
hac opinione Card. & Abb. in d. c. de celebr. Miss. & Moder.
Paris. in d. 5. 30. nu. 35. qui scribit, illam definitionem Concilij
Paris. non fuisse vi receptam. Id quod scriptum & bene-
eruditus Dominicus Soto lib. 10. de iust. & iure. q. 1. artic. 6.
col. 1. Ego certè cum ipso Dominico Soto, est is aliquantulum
subobscure loquatur, distinguere aliquot casus.

18 Primus est, quando clericus i horas canonicas male di-
cit, seu male pronuntiat, vel aliquos versus intermisit atque
interpolat: non id quidem dolo & malitia, sed ex negligentia
quadam. Hoc in casu non tenetur is clericus restituere
fructus perceptos. Ita affirmat Soto in d. art. 6. col. 4. versic.
Subscribitur nihilominus 4. conclus. & idem scribit Nauarr. in
lib. de oratione & horis canonicis, c. 10. Ea est ratio, quod si
teneatur clericus facere hanc restitutionem, esset nimium irre-
uerentia hominum conscientias, cum vii caduca, labilisque ho-

6 minum vita i sine humilidum negligentibus transigi queat. Et
huc casus rectè datur iudici consideratio Mod. Paris. in d.
5. 30. nu. 35. cum dixit, non esse bonum statueret, quod clerici
omittentes dicere horas canonicas, teneantur ad restituti-
onem fructuum, ne laqueus multitudinis iniciatur, quod in lo-
gibus condendis, & maxime animarum periculum concer-
nēdibus, summo potè vitandū est, & viduis, 37. q. 1. & copio-
se differt Ioan. Gerson in lib. de vita spirituali, am. l. 1. 1.

7 Secundus est casus, i quando clericus matutinae offi-
cium, vel aliam horam, siue culpabili obliuione, siue dedita
opera pratermisit: vel etiam si integrum diem omisit, quod
non vacauerit muneris huius. Hoc sanè casu (inquit idem
Soto) peccat quidem mortaliter, non amen tenetur resti-
tuere hos fructus. Ea est ratio, quod est ratione officii con-
dere debet stipendij portione singulis canonicis horis,
8 sequens sit beneficium, nō tamen adeo minutatim respon-
dere debet stipendij portione singulis canonicis horis,
vt cuiusque pratermissio ad restitutionem illius portione
obliget. Nam & in ciuilibus familiis tam exactè non requi-
ritur seruicium. Nec Spiritus Sanctus, cuius nutu ecclesiae re-
guntur, tales voluit fuis ministris scrupulos iniicere. Et huc
etiam pertinent rationes, quas superiore casu commemora-
9 rau. Et idem est dicendum, i quando clericus pratermisit
dicere horas canonicas per interuallum, quod ergo consilium, cleri-
cum ipse Soto in d. art. 6. col. 5. verum quod ergo consilium, cleri-
cum non teneri restituere hos fructus. Ceterum obseruan-
dum est, hodie Bulla Pij V. Pontificis Max. consilij. 138. sanc-
tū esse, clericum restituere debere fructus singularum ho-
rarum, quas omisit recitare.

10 Tertius est casus, i quando clericus omisit dicere horas
canonicas ultra biduum. Hic casus dubitationē habet. Nam
De illis permitti, quos supra retuli in principio, affirmantes
absolue clericum omittentem dicere horas canonicas, ten-
neri restituere fructus, hoc etiam in casu multo magis idem
sentient: & illis maxima fauor constitutio Concilij Lateran.
11 sub Leone X. i cuius verba huc sunt: [Sancimus & ordina-
mus, quod quilibet habens beneficium cum cura, vel sine
cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum offi-

cium non dixerit, legitimo impedimento cessante, benefi-
cium suorum fructus non faciat suos, pro rata omissionis
officii & temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos, in
fabricas ecclesiarum humilidum beneficiorum, vel paupe-
rum elemosinas erogare teneatur. Si vero ultra dictum
tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, le-
gitima monitione praecedente, beneficium ipso priuatur: cum
propter officium datur beneficium. Intelligitur autem offi-
cium omittere quoad hoc, quod est, beneficium priuari posse,
qui per quindecim dies illud falsè nō dixerit.] Haec
tenus Concilium. Quam fanè constitutionem credere debe-
mus fuisse promulgatam spiritu diuino. Non enim creden-
dum est, Concilium tam repente insignē praecipuum sta-
tuisse nulla praecedente vel ratione, vel ecclesiae antiqua vi,
sicut Dominicus Soto rectè perpendit in d. artic. 6. col. 4. in
prin. Ceterum, animaduertit ipse, erroneè scriptum videri
in contextu Concilij in illis verbis, si post sex menses, &c.]
rectius legendum esse, si per sex menses, 37. (sensit fit, quod
qui per sex menses ab obtento beneficio, vel quamlibet eor-
um partem officium non dixerit, solum tenetur ad resti-
tutionem pro rata. Elapso vero semestri, si post ad moni-
tionem in quindecim dies, bis non orauerit, beneficium priuatur.
Verum Nauarrus lib. de erat. & horis canonicis, c. 1. nu.
58. scriptū reliquit, esse legendum [post sex menses, & sen-
sum sacri Concilij] esse, vt clericus non recitans horas intra
sex menses, non tenetur restituere fructus: post sex menses
verò teneatur, & quod si fuerit monitus, & adhuc neglex-
rit, beneficium priuatur. Crediderim, recipienda esse lectio-
nem Nauarri, quam Bullarum codices omnes imprints pro-
bant: non tamen admitterem clericum excusari a restituti-
one fructuum perceptorum intra illud semestri, sicut docuit
Nauarr. cum eius argumentum a sensu contrario diuinitis re-
pugnet legibus Pontificis mandantibus omittentem eni-
m tenetur, opere & laboris, vt habetur Num. 18. [Silius Lani de-
di omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio,
quo seruimus mihi in tabernaculo federis.] quoniam ipse
Nauarr. cap. 13. nu. 4. lib. 3. tit. de voto, resp. in absolut. te-
cundum Bullam Pij V. clericum omittentem recitare horas,
teneri restituere fructus pro rata temporis. Est ergo conclu-
sio, quod quicunque horarū omissionem cum primū quis ha-
bet beneficium, cum ad restitutionem fructuum obligat.
Existimauit tamen Dominicus Soto in d. lib. 10. de iust. & iure,
art. 6. col. 4. hanc sacri Concilij constitutionem nigre non
carere, & propterea in ea opinione fuit ipse Soto, quod pos-
sit clericus compositionem facere cum summo Pontifice vel
Episcopo, vt aliqua fructuum quantitas pro eius voluntate
& arbitrio fabricae ecclesiae applicetur. & hoc illud est, quod
sensu ille Modernus Parisiensi d. 5. 10. nu. 35. cum dixit, hunc
clericum i pro iudicis arbitrio puniri, de hac fanè poena in 11
telligi potest, vt componat se cum superiore.

Quae de fructibus scriptis, locum habet i multo ma-
gis in quotidianis distributionibus, quas non interequentes
horis diuinis non consequuntur, c. 1. de cler. non resident. c. 6.
vt i qui de erat. & qualia 6. & idem manifestè faciunt est
in sacro Concilio Trident. sess. 14. c. 1. Imò nec aliorum
clericorum interuentum consensu agi potest, vt qui non in-
terfuit horis, percipiat has distributiones: sicut tradit Na-
uarrus in d. lib. de oratione, ca. 22. missella. 14. qui verba sacri
Concilij probari scribit: nō etiam clericorum lege & statuto
statui potest, quod diuinis non interequentes, distributiones
recipiant: post alios Nauarrus qui supra c. 1. nu. 30. & ca.
21. num. 63. & alia nonnulla ad rem scribit Ignat. Lopez in
add. ad praell. crimin. Bernardi Diaz, cap. 14.

Cessant praedicta poena iustis de causis, quae excusant a
recitatione horarum.

Prima causa est, quando clericus i agitudine & infirmi-
tate detineatur statui Innoc. II. in c. ad audientiam, lib. 1. illis
exceptis, quos infirmitas excusaret, de clerico resident. & idem
habetur in c. clericus exilis, si distat, quod intelligitur, quando
infirmitas grauis est, non autem leuis, quae excusaret non
soler, cum qui teneret aliquid facere: vt ad rem scribit Abb.
in c. de celebr. Miss. & Turresemata in c. Eleuterius, si distat.
& conferret text. 1. quatuor ff. de re iud. Porro an leuis vel gra-
uis dicatur: infirmitas i arbitrio Praetati siue iudicis reuin- 15

quiritur, qui medicorum conf. Et iudicio iudicabitur, si qui tradunt Syluester in *summa*, in *verbis*, *hora*, *g. 1. & Domin.* *oto lib. 10. de inst. & iur. g. 5. art. 1.* Et his intelligimus recte respondere Nauar. *con. 1. lib. 3. tit. de celebr. Miss.* clericum obsecrationem non teneri dicere horarum canonicas, si eas memoriter non tenet. Et adeo hic grati infirmate oppressus excusatur a munere recitationis horarum, vt nec i etiam teneatur eas audire secundum Nauar. in *lib. de orat. & horis cano. cap. 1.* Imò nec sanatus priuilegiu relicturus, teneatur horarum, quos fomisit donec fuit infirmus, deinde recitarent Innoc. in *q. 8. de celebr. Miss.* & Abbas in *ex parte*, de *obseruat. seim.* qui videntur eo simili, quod si cui infirmus i non tenetur reuolare, ita sanus effectus non habet nouo ieiunio supplere vt tradit Syluester in *summa*, in *verbis* *ieiunij*, *g. 3. & probat* *ex de obseruat. seim.* Ita quoque dicimus, quod libertus qui tenetur certo tempore praestare operas, si eo tempore est impeditus legitimo impedimento, non tenetur alio tempore eas praestare, si non forte, *lib. 3. de liberis*, *ff. de condic. in dub.*

Secunda est iusta causa excusans ab horarum recitatione, quando i superuenit aliquod iustum impedimentum, quod euicari non potest sine scandalo & peccato mortali: vt si populus moueretur ad arma, vel ad aliud scandalum, cui occurrendum esset, vt si clericus esset sollemnis & insignis concionator, qui praedicationem non sine aliquo scandalo omittere posset. Ita Syluester in *summa*, in *verbis*, *hora*, in *fine*, & Nauar. *lib. 2. de orat. & horis cano. c. 11.*

Tertia iusta causa excusans ab horarum & precum recitatione, est, quando clericus i sic fuit dispensatus a Summo Pontifice, quem dispensare posse scribunt Laudan. & Ioan. Lignanus in *elem. de celebr. Miss.* & ibidem Bonifac. Vitalin. *nu. 9.* Syluester in *summa*, in *verbis* *hora*, *g. 3.* qui ostendit Abbatem Angel. Clunac. & Rosellum contrarium affirmantes minus recte sensisse. Eandem Syluestri opinionem probauit Turcicremata in *d. c. Eleuterius*, *91. dist.* & Albert. Ferrar. in *tratt. de horis cano. num. 9.* qui scribit, Episcopum dispensationem hanc concedere non possedat quod scripserunt etiam Archidiaconi, & Turcicremata in *d. c. Eleuterius*.

Quarta iusta causa excusans a recitatione precum est, quando i clericus caret breuuario, & nescit memoria recitare. Nauar. *in d. lib. de orat. & horis cano. cap. 1. & c. 11. num. 13.* qui eiusdem opinionis refert Petrum de Palude, etiam ab his dissentit Dominie, *Soto lib. 10. de inst. & iur. g. 5. art. 3.* ita & excum ob memorie etiam defectum excusari diximus supra ex Nauari sententia.

Quinta est i studiorum causa, qua vt iustam excusare ab horarum recitatione scribunt Balth. in *provi. decret.* 5. Gregorius *num. 14.* Ioan. Andr. in *c. de celebr. Miss.* Imol. in *c. 1. in fin. de magist.* Lucas de Penna in *l. hac lege*, *g. 4. C. de proximis sacror. sermior. lib. 1.* & i quidem adducti sunt textu *c. 1. de celebr. Miss.* ibi, *sa se vel a scholasticis officium compleatur.* necnon & textu *cum ex eo de elect. in 6. & d. l. hac lege. C. de proximis sacror. sermior. lib. 1.* ac demum *L. 1. C. qui statet se excusat* *lib. 10.* Verum a praedictis dissentient reliqui, nempe Imola in *elem. de magist.* Archidiaconi in *c. Eleuterius*, *91. dist.* Raynultus in *summa*, in *tit. de off. clerice*, Nicol. Monius *tratt. de hor. canon. part. 1. g. 5.* Albert. Ferrar. in *simili tratt. de horis canon. nu. 11.* Albert. Trocius in *tratt. de perfectis clericis*, *c. 43.* & Horat. Lucius Callistus *tratt. de priuilegiis scholasticis priuilegio 100.* & his accedat glossa notab. in *c. l. 8. g. 1.* quae inquit, melius esse orare, quam studium incumbere, non enim a lege tribuitur legibus hoc priuilegium scholasticis. Nec repugnat iura pro contraria opinione allegata, quia nihil videntur in *cap. de celebr. Miss.* loquiritur de scholasticis illi est, clericis ecclesiae inferuentibus iuxta *c. 1. qui sine de vita & honest. cler. allegatum* ab ipsa glossa, quo caute madatur presbytero regentibus populum, & vt habeat clericum qui secum canet, & epistolam & lectionem legat, & qui possit tenere scholas: sic & scholares in sacro Caesaris palatio militantes. *l. 3. C. de officio magistris officior. lib. 1.* & *l. 1. C. de decanis*, *lib. 1.* & alij multi, etiam studiis non incumbentes hoc nomine scholasticis appellatur a multis rerum variarum scholis, in quibus militabunt, sic dicti, de quibus audiuit Cuiusdam in *L. 1. C. de anno. c. null. lib. 10.* & in *rub. C. de priuilegiis scholasticis*, *lib. 11.* nihil etiam ad rem nostram pertinet, & cum ex eo de elect. in *6. l. hac lege. C. de proximis sacror. sermior. lib. 1.* & *L. 1. C. qui statet se excusare*, *lib. 11.* cum in longe diuersis casibus loquantur.

Secunda causa excusans a recitatione horarum est, quando clericus adhuc re ipsa non possidet beneficium, etiam si tunc obtinuit sententiam a responsis Nauar. *con. 1. lib. 3. tit. de celebr. Miss.* non enim dicitur adhuc obtinere beneficium, pro quo tenetur officio, nec percipit fructus, qui (vt diximus) dicuntur loco mercedis, operis & laboris, sic dicimus, & emphyteutici ex causa i praestatione canonis, si emphyteutis possessionem non obtinent, sane scribit Dec. in *auth. qui re. n. 8. C. de sacro. reuel. & in cons. 38. col. vlt. Paris. cons. 108. n. 12. lib. 1. Socum. cons. 70. nm. 16. lib. 1. & l. Clar. in 5. Emphyteutis, g. 8. vers. sed quaer.*

CASVS CCCCXXX.

De pena clerici consentientis in Iudice laicum.

SYMMARIA.

1. Clericum declinare debere Iudici Laici forum, immo consentire non posse in Iudice Laicum, num. 1.
2. Iudici arbitrio puniri clericum consentientem in Iudice laicum.

A Nectam & hic aliquas penas Iudici arbitarias, quibus plectuntur clerici canonum contemptores & inobedientes, sicut illa est, quando i clericus in iudicio vocatus a Iudice laico, eius forum non declinat. Non enim in eam obtemperare vel potest, vel debet, & clerici de iudiciis, *c. 1. quod clericis, de foro compet.* & vtroque in loco plura scribit interpretes. Qui itaque consentit pena arbitraria puniuntur. Ita egregie Bald. in *L. 1. in fi. C. de iudiciis*, vidui tollit. Bertrach. in *tratt. de Episcopis*, *lib. 1. part. 1. n. 98.* & Grammaticus *deci. 29. nu. 7.* & in *cons. 1. nu. 34.* positio post eius decisiones.

CASVS CCCCXXXI.

De pena clerici baptizantis alio in loco, quam in sacro fonte.

SYMMARIA.

1. Clericum in fonte sacrum baptismum conferre debere.
 2. Iudici arbitrio puniri clericum baptizantem alio in loco, quam in fonte sacro.
- C Anones quoque transgreditur i clericus ille, qui alio, in loco, quam in fonte baptismum confert: Et ratione puniuntur i pena arbitraria, vt inquit gloss. in *elem. vnica*, in gloss. penult. de baptismo.

CASVS CCCCXXXII.

Ecclesia quando ex suscepro mutuo a Prelato, alterove eius administratore teneatur, & quando creditor probare habeat, pecuniam esse versam in Ecclesiae utilitatem, diligens explanationo.

SYMMARIA.

1. Clericum pro alio fideiuentem, vel mutuo suscipientem, puniri Iudici arbitrio.
1. Clericus impune mutuum suscipit pro necessitate vel utilitate ecclesiae.
3. Prelatus praesente & consentiente capitulo recte mutuum suscipit, & num. 7.
4. Prelatus liberum fructuum administrationem habere.
5. Prelatus delictum Capituli praesente nocet ecclesiae.
6. Prelatus confessio ecclesiae nocet.
7. Bona immobilis ecclesiae sine necessitate non possit alienari.
8. Alienatione prohibita censetur prohibita pignoris datio: quod declaratur num. 13.
10. Minor sicut non potest alienare, ita nec pignori dare.
11. Prelatus delinquens, an ecclesiae praesentis nocet.
12. Pupillus tutore autiore rebus mutuo suscipit pecuniam.
14. Pecunia ex certa causa mutuo suscipi probari debet in eam causam esse versam.
15. Ecclesiam petere posse restitui in integrum aduersus obligationem a suo prelato contractam.
16. Legationem debet probare ecclesiae, petens se restitui aduersus contractum a suo prelato initum.
17. Prelatus viuens tenetur ad mutuum a se solo suscipi.
18. Ecclesia an teneatur de mutuo suscipere a suo Prelato si defuncta, cum non agitur de alienatione immobilis ecclesiae.
19. Successor in ecclesia non tenetur ad debita sua antecessoris.
20. Cap. penult. de fideiuss. declaratur.
21. Cap. 1. de solut. declaratur.
22. Creditores mutuo dantis soli prelato negligentia adhibendum.

videndum est si non habuit consensum Capituli.

12. Leges esse scriptas vigilantes.

13. Iudex arbitrio relinquatur quomodo praelatus consueverit mutuo suscipere pecuniam.

14. Clericum mutuo suscipientem auctoritate Capituli, ecclesiam obligare.

15. Cuius ecclesie auctoritate mutuo suscipiens, civitati obligatur.

16. Clericus mutuo suscipiens ob administrationem, quam habet, ecclesiam non obligat.

17. Creditore mutui clerico administratori omnium bonorum ecclesie, tenetur probare versionem.

18. Donandi facultas non includitur sub administratione bonorum libera.

19. Creditore tenetur probare in rem versionem, cum mutuo dat ultra signatam exactam.

20. Procurator excedens fines mandati non obligat mandatem.

21. Creditorem tenetur probare versionem, cum clericus sine mandato mutuo suscipit.

22. Pecuniam versionem in ecclesia vel civitatis utilitatem, probatur coniectura puta Ecclesiam opus habuisse pecunia mutuatam, num. 34. probatur administratori, num. 36. summa exigitur, num. 37. ex solutio debetur, num. 38. emptio fundi, num. 39.

23. Iudex arbitrio relinquatur, quando ecclesia opus habuerit pecuniam mutuatam.

24. Pecuniam semel versionem in ecclesia utilitatem sufficere.

25. Pecuniam perisse antiquam in ecclesia utilitatem peruenit, nihil refert.

26. Praelatus impendit pecuniam ecclesie mutuatam, quando eam obligat.

27. Praelatus adificari faciendo, quando ecclesiam obligat.

Et canonum transgressores atque contemptores clericus, qui sine superioris auctoritate vel pro laico fideiussit, vel ecclesie nomine mutuo pecuniam suscepit. Et propterea poena arbitraria puniuntur, ut inquit gl. in c. pen. in verbo, *gravius, de fideiuss.* Ceterum quod ad mutuum, ut de eo tantum dicamus, cessat hæc poena, quando i. clericus pro necessitate, vel penite ecclesie mutuum suscepit, ut constitutum est in d. c. pen. 5. pen. Et tamen perplexa disputatio, quis tenetur probare pecuniam mutuo datam, fuisse versionem in ecclesia utilitatem. Et verè ex traditione Abbatis & aliorum in d. c. pen. ita distinguit, & ex ordine considerari possunt hi casus.

1. Primus est, quando i. pecunia fuit mutuo data Praelato, possente & consentiente Capitulo, & agitur de alienandis bonis mobilibus, minime pretiosis ipsius ecclesie pro mutui restitutione. Hoc in casu dicitur, qui mutuo dedit, necesse non habet probare pecuniam fuisse versionem in utilitate ecclesie. Ita docuit Abbas in d. cap. pen. num. 1. *vers. aut potest satisfieri, de fideiuss.* Et idem in c. 1. nu. 9. *vers. & videtur hic, de deposito.* post Innoc. ibidem. Idem respondit Card. Zabarella in cons. 7. col. penult. *vers. secundum hoc intelligo.* Et a fortiori hanc opinionem comprobant auctoritates eorum, qui existimant, creditorem, qui praelato & Capitulo mutuum concessit, non teneri probare hanc versionem, etiam quando pro ipsius mutui restitutione esset opus alienare ecclesie immobilia, vel mobilia pretiosa. Quas sine auctoritates commemorabimus infra in sequenti casu. Quocirca non habet hæc opinio, quod sciam, dissentientem. Et hæc ipsa sententia probatur ex d. cap. penult. villud perpendit Abbas *has practicas in locis.* Accedit brevis ratio, quod i. Praelatus habet liberam administrationem fructuum ecclesie. Ea propter liberam ei fuit mutuo suscipere pecuniam, & ex fructibus ecclesie restituere. Comprobat tertio, quod si i. delictum Praelati consentiente Capitulo ecclesie detrimentum affert, i. inebrius nullum. C. de sacros. ecclesie, cap. 3. de ordine cognit. & ca. delictum de reg. iur. in 6. ita etiam detrimentum adferri potuit ipsi ecclesie ex mutui hæc receptio. Hoc enim genus argumenti valet, cum adest terminus paritas, ut hic, & in specie fit explicat Decius in l. civitas, nu. 2. *vers. sed defendendo.* ff. si cert. per. Quia tamen de re dicam infra. Ita dicimus, quod confisio i. Praelati noceat ecclesie cap. admodum, 2. in glo. de decenda, de elect. sit praelatus constitutus syndicus a Capitulo ad vendendum, praedictum sua confessione adfert ecclesie, cum assensu ab emptore pretium recepit. *vers. scribunt glossa in col. de praescrip. lo. an. And. Archid. & alij in cap. 2. de resib. in 6.*

Secundus est casus, i. quando pecunia fuit mutuo data Praelato, consentiente Capitulo: Scilicet agitur de alienandis bonis ecclesie immobilibus, vel mobilibus pretiosis, ut pecunia illa restituatur. Hoc sine casu graui est disputatio inter Doctores, an creditor tenetur probare pecuniam fuisse versionem in ecclesia utilitatem. Abbas in d. cap. pen. nu. 4. *vers. aut enim propter, de fideiuss.* Et in d. cap. 1. nu. 9. de deposito: existimant, creditorem teneri probare versionem hanc. Et idem post Innoc. scripsit Cardinalis in d. cap. pen. col. pen. *vers. 1. & in cap. 1. scribitur super singulis, col. ult. vers.* dicit tamen, & cum hi sentit Alcaui in l. civitas, nu. 4. ff. si cert. per. e. si loquatur in contractu empti, quod fortius est, & de mutuo idem Alcaui ibid. num. 6. *vers. idem si excluditur.* Et ratione hi meti sunt, quod si non possunt Praelatus & ecclesia i. alienare bona ecclesie sine viginti necessariis, vel evidenti utilitate, & sine exceptionibus, & ita nec indirecè possunt recipere mutuum, cuius causa opus deinde est devenire ad bonorum alienationem, arg. e. cum quid una via, de reg. iur. in 6. Est simile, quod docuit Bar. in l. quorum ff. de iur. quod si res prohibetur alienari, prohibita etiam censetur pignori: quia per ignorantem periturum ad distractionem. *l. ult. C. de reb. alien. non alien. & causal. li. de reb. eccles. non alien.* Hi accedunt, quod sicuti xrate minor non potest sine i. decreto distringere bona, ita nec potest ex pignori dare, *l. magis puro. & si pupillus ff. de reb. eor. & scripsi supra in casu 17. in nu. 30.* Verum huic rationi respondet multipliciter Decius in l. civitas, n. 7. ff. si cert. per. Et primo ait, separatim esse causam obligationis ab ipsa solutione, quæ fieri debet. Quæ consideratio levis est, cum solutio sit consequutiva ad ipsam obligationem: sicuti manifeste probatur ex similibus iam relatis, cum diximus, illi pignori dare non posse, qui nec potest alienare. Secundo respondet Decius quod sicuti potest Praelatus cum Capitulo delinquendo prædicare ecclesie, ita etiam contrahendo & alienando. Ceterum nec hæc consideratio satisficit, cum nec l. tra. 14. latus delinquendo ecclesie prædicat perpetuo, ut copiose declaravi in tract. de recuperanda possessione, c. medio num. 10. 4. quod loci plura ad rem hanc congeri. Tertio satisficit Decius, quod ratio Abb. & aliorum posset procedere, quando in mutuo subisset frans, quæ quidè hic omnino cessat. Hæc quoque consideratio levis est, quia præsupponit Decius pro constanti, quod venit in disputationem. Nam Abbas & sequaces, qui volunt creditorem teneri probare versionem hanc, ob id dicunt, quod suspicio sit, ne fraude mutuum sit factum: & præsertim cum i. feneratoris datu fuit. Ego credere responderi posse, quod aut aliqua subest coniectura fraudis in suscepto mutuo: & tunc quemadmodum impediretur alienatio bonorum immobilium, ita & obligatio ex suscepto mutuo. Et hoc in casu rectè sentit Abb. Non enim ego cum illo admitterem, quod eo ipso, quod susceptu est mutuum, sit fraudis suspicio, cum præsumendum non sit, totum Capitulum voluisse delinquere. Aut cessat omnis coniectura & suspicio fraudis, & tunc rectè sentit Dec. quandoquidè minor & pupillus, qui non potest sine decreto alienare immobilia: tamen cum sui tutoris, vel curatoris cõsentu rectè mutuo suscipit pecuniam i. verum, cum *l. f. de tutor. & l. 1. & si pupillus ff. quod iussu.* Et quod dicit, etiam non posse i. pignori dare, qui nec distringere, procedit ex iur. de speciali alicuius rei pignore vel hypotheca, non de generali: id quod in specie probat textus *§. si autem quis, in fi. in auth. de non alien. reb. eor.* Contraria itaque opinio aduersus Innoc. Card. & Abb. defendunt Bar. in l. civitas, n. 3. ff. si cert. per. & in auth. hoc ius porrectu, col. pen. C. de sacros. ecclesie. Burr. in d. cap. n. 9. *vers. si autem recipitur pecunia de fideiuss.* Imo in c. 1. nu. 6. *vers. quod ergo, de deposito.* Maria. Soc. sen. cu. cap. 15. nu. 25. lib. 1. Call. in cons. 334. primo quæritur, nu. 2. *vers. ad hoc respondeo.* lib. 1. Talon & Dec. in d. l. civitas, ff. si cert. per. ille suspen. iste num. 6. in fin. & hanc esse receptam opinionem afferunt Didacus lib. 1. *variar. resolut. cap. 17. num. 3.* Et hanc secutus est Rolandus in cons. 11. nu. 30. lib. 6. Et hæc sententia fulcitur ex d. cap. penult. de fideiuss. & aliis rationibus superiore casu consideratis.

Extenditur hic casus, ut etiam procedat, quando i. mutuum fuit susceptum ob certam & determinatam causam. Nam & tunc non est probandum a creditore pecuniam fuisse versionem in eam causam. Ita Imol. in c. 1. nu. 16. *vers. D. Ant.*

nus, de deposito, reiecit opin. Butrius in d. cap. penult. num. 9. *vers. & hac tempore de fideiuss.* Ego dicere, quod aut constaret, ipsam pecuniam non esse veram in eam causam, & tunc procedit Butrius opinio, aut sumus in dubio, & tunc procedit sententia Inno. cum praefatum sit, Prælatum & Capitulum in illam causam, quia in se ordinatur, impendisse summam illam.

Declaratur hac sententia, ut non habeat locum, quando ob iustam causam ecclesia petere restitui in integrum aduersus eam confessionem. Ita declarat Decius in d. l. amittas, num. 7. *vers. sed tamen ecclesia ff. si cert. pet.* Ita de alienatione rei ecclesie restituit Fel. in cap. vi. in ecclesiis, col. 1. *vers. vno casu, de consi.* & respondit Nemo in cap. vi. in no. cum dicunt, quod est emptor rei ecclesie non teneatur probare, pretium rei de se emptum fuisse verum in utilitatem ecclesie, ut etiam scripserunt Abbas in d. c. 3. num. 9. de deposito. Card. in cons. 95. col. vi. *vers. Abbas in d. c. 3. num. 9. de deposito.* 8. *vers. vno principaliter.* Corin. in cons. 181. num. 32. lib. 2. & Ripa in l. si quis bonam, num. 9. ff. de pignor. atramen hoc casu ecclesia, si hanc sententia petere potest restitutionem in integrum. Verum (ut dixi) probari debet læsio, & ea quidem manifeste, ut declarat Butrius in d. c. 1. num. 1. de restit. an. integr. & in terminis claris Corin. in cons. 181. num. 33. lib. 2. Et læsio hac grauis esse debet: ut tradunt Butrius in c. audiuitis, num. 4. de restit. an. integrum, col. in cons. 4. num. 5. lib. 2. & Beronius in cons. 32. num. 10. lib. 1.

Tertius est casus, quando pecunia fuit mutuo suscepta à solo Prælato, qui & tempore restitutionis facienda viuere: & qui restituere potest alibi distractione bonorum immobilium ecclesie. Hoc facit in casu necesse non habet creditor probare pecuniam fuisse veram in ecclesia utilitatem. Ita docuit Abbas in d. cap. penult. num. 6. *vers. aut mutuum fuit receptum, de fideiuss.* Nec haecenus quæquam legi ab eo dissentientem. Et sententiam hanc probat text. d. c. penult. ut ab Abbate perpenditur. Et magis videtur ratio illa, quod Prælati est, dum viuunt, administrator bonorum ecclesie, & de fructibus potest disponere.

Quartus est casus, quando pecunia fuit mutuo suscepta à solo Prælato, qui deinde tempore restitutionis facienda non est in humanis, & nec agitur de distractione bonorum immobilium ecclesie. Hoc in casu fuit opinio. Nam Inno. in cap. 1. de solut. scribit, creditorem necesse habere probare versionem. Non enim (air ille) ecclesie per successorem tenetur ad debita antecessoris, nisi probetur, verum fuisse in ecclesia utilitatem. Et hanc opinionem probauit & Butrius in d. c. penult. num. 9. *vers. si autem recipitur.* Idem scribit Caltrius in cons. 338. primo queritur, num. 5. *vers. si vero nullum lib. 1.* Contrariam opinionem probatur Host. Guil. Naso, quos refert & sequitur Abbas in d. c. penult. *vers. sed Hostien.* Et idem affirmarunt ibi Cardinal. col. 4. *vers. decimo quæro, de Ancha.*

Idem num. 9. Qui quidem adducti sunt illo text. in d. cap. penult. dum solum requirit probationem versionis in monacho, vel clerico, non Prælati suscipiente mutuum, sentiens diuersum esse in Prælato. Sed leuere hoc argumentum ductum à sensu contrario, cum ad limites tantum sumi debeat: & idcirco ita solummodo concludere potest: Ecclesia tenetur pro mutuo suscepto à monacho, si creditor probat, mutuo data fuisse veram in ecclesia utilitatem. Ergo si non probabit hoc casu creditor iste versionem, non poterit mutuum re-

putere. Secundum itaque loco citat cap. 1. de solut. visulam requiritur, quod obligatio fuerit contracta tempore, quod imminerebat necessitas ecclesie. Ergo sufficit probare, quod tunc imminerebat necessitas. Verum hic est modus probandi, pecuniam esse veram in ecclesia utilitatem, ex multarum opinionum, sicut paulo infra attingemus. Tertio moti fuit Guil. & sequaces ex ratione ducta ab absurdo & impossibili. Nam si creditor daret mutuo Prælato contra Romam, esset opus, quod mitteret aliquem, qui esset sollicitus & diligens, ut pecunia impenderetur pro utilitate ecclesie. Ita etiam, qui pro colendis agris mutuum concederet, necesse haberet ire, vel mittere testes, qui ruri essent & viderent, quam bene pro ecclesia utilitate pecunia illa erogaretur: id quod & absurdum & penè impossibile est. Caterum huic rationi respondet Butrius in d. c. penult. num. 9. esse adcribendam negligenciam creditoris, qui dum potuit habere com-

missum Capituli, illum habere neglexit: iura enim scripta

sunt vigilibus, & non dormientibus, si populus in sin. ff. de his, que in fraud. cred. Ego certe multum tribuere hac in re iudicis arbitrio, qui poterit considerare, an iste Prælati rebus confueuerit hoc modo sumere pecuniam mutuo, & expendere pro ecclesia utilitate. Considerabit etiam, an summa sit magna, vel tenuis, ita vt verisimile sit, cum mutuo fuisse, & impendisse ad ecclesia utilitatem. Et si verisimile hoc adducit pronuntiabit pro creditore, qui nisi tunc ecclesia satisficeret, locupletaretur cum eius factura, aduersus & leges & rationem naturalem.

Quintus est casus, quando mutuum fuit factum singulæ personæ, puta vni ex canonicis, vel vni monacho, cui a solo Capitulo data sit facultas suscipiendi illum certam summam à se susceptam mutuo. Hoc casu creditor non habet necesse probare, pecuniam illam fuisse veram in utilitatem ecclesie. Ita post Guil. pen. in d. c. penult. de fideiuss. scripserunt ibi Abbas, num. 7. *vers. quandoque mutuum, & Anchar. num. 9.* Idem t. de mutante quid habenti mandatum à tota ciuitate, scribit Alciat in l. ciuitas, num. 6. *vers. alius ff. si cert. pet.* qui vult hac in re pari procedere ecclesiam & ciuitatem. Ita est huius casus ratio, quia non illi singulæ personæ, sed ipsi ecclesie mutuum videtur concessum.

Sextus est casus, quando mutuum fuit factum, vel canonico, vel monacho, cui non fuit taxata ab ecclesia summa, pecuniarum mutuo accipienda: sed iste habebat administrationem aliquas villas, & aliter rei cum libera potestate: & mutuo suscepit pecuniam, afferendo se pro utilitate illius villæ suscipere. Hoc in casu (et si Doctores expresse non tradant) crediderem, creditorem teneri probare versionem. Ea est ratio, quod libera illa potestas administrandi non se extendit ad hunc casum suscipiendi mutuo pecuniam, ut sequenti in casu dicemus.

Septimus est casus, quando mutuum fuit factum singulæ personæ, qui liberam habet potestatem administrationis omnium bonorum ecclesie, & suscipiendi mutuum dixit, se suscipere pro utilitate ecclesie. Hoc in casu adhuc tenetur creditor probare, pecuniam fuisse veram in utilitatem ecclesie. Ita sentit Butrius in d. c. penult. num. 7. *vers. omnia prædicta, & apertius ibidem Anchar. num. 7. vers. secundo casu, cum habet liberam, & ibi saluti in Ciuitate & Ecclesia, que nunquam ex mutuo obligantur.* Non enim (ut superiore casu adduxi) libera bonorum administratio se extendit ad hunc casum suscipiendi mutuo pecuniam. Cum hoc modo videatur facta quidam donatio illi creditori, & facultas t. donandi non includitur sub libera bonorum administratione. I. creditor. §. lucius ff. de administrat. tut. & in specie ita sentit Riminal. sen. in l. ciuitas, col. vlt. *vers. & hoc ideo requiritur. ff. si cert. pet.* Verum ab hac opinione vix est dissentire Aret. in d. l. ciuitas, n. 4.

Octauus est casus, quando mutuum fuit factum singulæ personæ habenti mandatum ad suscipiendum mutuo certam summam, & ille excessit modum, accipiendo maiorem summam. Hoc in casu creditor tenetur omnino probare illud plus fuisse verum in ecclesia utilitatem. Ita scribunt Abbas in d. cap. penult. num. 7. in fine, & ibidem Butrius num. 6. post Innocentium. Et ratio concludens, quod is t. procurator excedendo fines mandati dicitur se esse, tanquam persona priuata, ea cum dicitur, de responsi. Et dicitur facere contra voluntatem ecclesie, quæ dedit mandatum ad solam illam certam summam. Et idcirco creditor debuit contra negotiari, & mandatum videre, nec quid ultra eam summam mutuo dare.

Nonus & vltimus est casus, t. quando certa summa mutuo suscipienda ex ordinatione ecclesie fuit suscepta à singulæ personæ, nempe canonico vel monacho, sed sine mandato ei facto. Hoc in casu creditor tenetur probare, eam summam fuisse veram in ecclesia utilitatem. Ita docuit Butrius in d. c. penult. num. 9. *vers. secundo casu, &c.* Et ratio est manifeste, quia imputandum est facilitati creditoris, qui mutuum concessit non habenti facultatem accipienda & obligandi ecclesiam ad eius restitutionem. Habebit ergo necesse creditor iste probare hanc versionem.

Dubitari autem hic contingit, quomodo probari possit, hanc pecuniam fuisse veram in ecclesia, vel ciuitatis utilitatem. Et coniecturis probari posse, ex illis omnibus in l. ciuitas, ff. si cert. pet. ibi Riminal. sen. eadem, vlt. *vers. ex quo colligitur,*

collegitur, & Alciat. num. 4. idem respondit Castr. in cons. 338. *Primo quatinus possit. m. 1. lib. 1.* Et hoc quidem coniectura pendente ab arbitrio iudicis, ut mox subiiciam.

Prima est coniectura, quando constat, quod tempore mutuatitiae, ecclesia valde indigebat pecunia mutuatitiae, & constat, administratorem accepisse mutuo, eam ob causam. Nam tunc coniectura fit pecunia fuisse veram in eam causam ecclesie vitalem & necessariam. ita glossa in *auth. hoc litem porrellum. C. de sacros. eccles. Remus Cynus & Bald. in l. vlt. §. de exco. abbas. Alciat. Riminal. sen. & Dec. in l. ciuitatis. ff. si cert. pet. Verum hanc coniecturam non admittunt Alex. & alij plures, quoniam ipse commemorat, & communem assensum Dectus & Alciat. in d. ciuitatis. ille n. 10. iste n. 6. vers. *tertius est. Ego* certatim cum ipso Alciato relinquere hoc tibi iudicis arbitrio, ut cognoscat, an probabiliter ita actum sit, vel non.*

Secunda est coniectura, tunc ducta à prudentia & prohibita administratori, qui conuenit ecclesiae vitia diligenter, & summa fide peragere, ita glossa, Archidia. & Gemin. in cap. *hos tu. 1. quest. 2.* & glossa, Odofredus, Cynus, & Albericus in *auth. hoc litem porrellum. C. de sacrosanctis. eccles.* quos secutus est Alciat. in d. ciuitatis. n. 6. vers. *quid enim si praeter ea.* & c. post Riminal. sen. col. 1. vers. *propterea.* Et ibidem respondit Castr. in cons. 338. *primo quatinus. m. 1. lib. 1.*

Tertia est coniectura, tunc cum modica summa fuit mutuo data. Nam tunc praesumitur vera in ecclesia vitalitate. ita Alciat. in d. ciuitatis. n. 6. vers. *quid si modica.*

Quarta coniectura est, si consensum, quo mutuo data est pecunia reperitur satisfactum illi causae, ob quam mutuum fuit susceptum, tunc praesumitur satisfactum, & illa pecunia ita Romanus in d. ciuitatis. & ibidem Riminal. sen. col. 1. vers. *Et quicquid dixerit, & c. Alex. col. 3. vers. sub d. Romanus.* & Alciat. ibid. n. 6. vers. *quid si consensum.* & c. post Jacob. Burdigarium & Albert. in *auth. hoc litem porrellum. C. de sacros. eccles.* cum dixerit, quod statim quo pecunia fuit mutuo data, apparet fundum fuisse ab ecclesia emptum, praesumitur emptus ex ea pecunia mutuatitiae. Atque ita declarat, quod tradit Aretin. in d. ciuitatis. n. 4. vers. *ides puta.* cum scripsit, creditorem dantem mutuo procuratori ecclesiae ob aliquam causam debere probare duo, causam extitisse, & ita eam verum. Hoc enim cessat, cum constat, rem aliquam emptam, quia praesumitur ibi impensum.

Est etiam illud adnotandum in hac perusula disputatione, quod satis esse, quod consensum pecuniam semel fuisse veram in ecclesia vitalitatem, ipsi perpetuo vera non manerit. Ita affirmant Abb. in d. penult. n. 8. de *fideiusj.* & ibidem Card. q. 10. & Anchar. n. 10. qui egregie declarat: Alciat. in d. ciuitatis. n. 7. si cert. pet. qui idem esse ait, quando tunc pecunia sortitio perit, antequam in vitalitate ecclesiae verteretur: id quod dispuisse Bartholomaeum Brixen. q. 145. tradit. Hoc intelligo, quando fuit impensum in causam, quo sui natura erat perpetuo duratura, esse (ut dixi) ipso euentu non perdurauerit: ita colligo ex Castr. in cons. 338. *primo quatinus. m. 1. vers. primo quatinus. lib. 1. qui ait, Pralatium.* & tunc Procuratorem ita demum impendendo pecuniam mutuo susceptam obligare ecclesiam, quatenus fuit impensum intra modum solitum, & ut vel ipsa necessitas, vel utilitas requirebat, secus, si modum excessit. Et id docuit Abbas in d. cap. penult. n. 9. de *fideiusj.* quod scripsi, tunc quod si Pralatius vel Procurator ex pecunia mutuatitiae edificari fecit nobile aedificium in loco non expedienti & necessario, ita quod graue fit, & damnosum ecclesiae, factam fuisse illam impensam, ecclesia non tenetur erga creditorem. Et ait, quod ecclesia tantummodo tenetur, quatenus fuit meliorata.

CASVS CCCCXXXIII.

De mensa ecclesiae quando censantur effecta bona in feudum, vel emphyteusim concessa, & ad ipsam ecclesiam reuerfa, diligenter explicatur.

SYMMARIA.

1. Pralatium alienare non posse ea, quae sunt de mensa ecclesiae.
2. Bona de mensa ecclesiae, quae dicuntur.
3. Ecclesiae mensa esse dicuntur bona ad eam reuerfa, & incorporata.
4. Pralatius sua declaratione efficere bona esse de mensa ecclesiae.
5. Pralatium in Sabaudia & Pedemontium obseruatio, ut efficiant bona ecclesiae esse de eius mensa.
6. Anni cuiussumque requiri quo ad Pralatium, quia bona efficiere

7. Pralatium sua confessione adferre posse commodum ecclesiae, sed non nocere alteri.
8. Iudex arbitrio relinquuntur coniecturae, quibus significatur rem fuisse effectam de mensa ecclesiae.
9. Pralatium dum rem ecclesiae ad suas manus reuocata deservit, facti in libro ecclesiae, declarare dicitur, velle rem esse de mensa ecclesiae.
10. Voluntatem facti, quod verbis declarat.
11. Involuntatem reuocata.
12. Cap. cum de beneficio de praebend. 6. declarat.
13. Bona de mensa ecclesiae censeri effecta quando Pralatius ille aliquod tempus apud se retinuit, & quantum tempus illud esse debeat. n. 18. 19. 23. 10. quod relinquuntur arbitrio iudicis. n. 29.
14. Baldus opinio reuocata.
15. Possessio: apprehensio an debeat, rem esse effectam de mensa ecclesiae.
16. Actus dubius non declarat voluntatem facientis.
17. Curij immortis opinio consutata.
18. Nuptia noua dicuntur intra annum.
19. Alciatius noua dicit intra annum.
20. Finon vetus dicit post annum.
21. Solennitatem praesumit ex cursu decemij.
22. Distributionem bonorum praesumit ex cursu decemij.
23. Consuetudinem infundam induci cursu triginta annorum.
24. L. cum qui. C. de fund. rei priu. lib. 1. declarat.
25. Pralato impeditur infundare rem ecclesiae, res illa non dicitur effecta de mensa ecclesiae.
26. Bona ecclesiae reuera a Pralato, quando censantur effecta de mensa ecclesiae, in praesentibus successoribus in pralatum.
27. Pralatium sui successoris praesentibus non posse.
28. Cap. ut super, de reb. eccles. non alien. declarat.
29. Cap. 3. de clericis, qui inuestituram fecerint, sensus.
30. Pralatium esse solum usufructuarium vel usufructuarium bonorum ecclesiae.

Plotea superiorem causa de rebus ecclesiae non distrahendis, atque non dilapidandis aliqua petra duntaxat, placuit hoc loco explicare egregium hunc casum, in quo iudicis arbitrio multa committuntur. Est enim iuris sententia, tunc Pralatium non posse alienare, atque ita in emphyteusim, vel feudum concedere ea, quae sunt de mensa Ecclesiae, hoc est ea quae iam ipsi Ecclesiae sunt incorporata. *ca. Episcopus vel Abbatem. c. 1. qui feudum dare poss. c. 5. item si Episcopus, quib. modis feud. amit. c. vi. super. cap. ad nostram extra, de reb. ecclesiae non alien. c. 1. ubi omnes extra, de feudis. Et tradit Martinus Lunden in ca. col. pen. vers. fallit septimo qui feud. dare poss. Abb. & reliqui in d. c. vi. super. & Zalius in epistola fer. d. part. 5. n. 49.*

Dubitari autem nunc contingit, quae dicantur de t mensa Ecclesiae. Et verè dicendum est.

Primo ea esse de mensa Ecclesiae, quae perpetuo vnita fuerunt Ecclesiae, atque ita quae nunquam alteri ab Ecclesia, post à se questum dominium, concessa fuerunt, quod clari iuris est, & in specie scribunt glossa in *Clem. 1. de excess. pralat. Barba. in c. vi. super. n. 3. de reb. eccles. non alien.*

Secundo de mensa Ecclesiae illa esse aliquando censentur, quae est semel, vel pluries fuerint concessa: tamen sunt tunc de mensa Ecclesiae reuerfa, & patrimonio Ecclesiae incorporata. Sed hic veritas dubitatio, quid & quomodo hoc incorporatio fecit altero de duobus modis, expresse & tacite.

Primo itaque modo expresse dicitur res hac effecta de mensa Ecclesiae, quando tunc Pralatius expresse declarat, rem illam vassali, vel emphyteute morte ad ecclesiam reuerfam, esse velle de futuro de mensa pralaturae & Ecclesiae. Nam tunc verè efficitur talis, & primam illam suam naturam res ista perdit, ita quod non potest amplius à Pralato concedi in feudum, vel emphyteusim. Ita scripserunt Cardinalis Zabarella in cap. 1. quest. 13. extra, de feud. Abb. in cap. vi. super. n. 10. vers. & dicendum est de reb. eccles. non alienanda. Bart. in l. si vacante. numer. 9. vers. vel si Abb. C. de boni vacan. libr. 10. Anchar. in consil. 150. propter tria. col. 1. vers. praetera videtur. Barba. in d. c. vi. super. col. 1. vers. si vero loquimur, & apertius Claudius de Cessello in speculo feudorum pag. 251. vers. nam concludendo, & c.

quait, in Gallia & Sabaudia Prælatus & Administratores bonorum Principum consueverunt has declarationes facere, atque ita incorporare bona hae reuera ipsi Ecclesie vel Principi, veniendo ea cum aliis bonis iam incorporatis. Quam traditionem probavi in *conf. 9. n. 10. & in comment. de praesump. lib. 6. praesump. 87. n. 2. & sicutur illo text. si vacantis & si quondam. C. de bonis vacant. lib. 10. & in claris non est opus coniecturis.*

Nec dubitandum est, quia venis possit Prælatus hanc declarationem facere: cum possit & debeat reddere conditionem Ecclesie meliorem, non autem efficere deteriotem, ut suis locis dicemus.

Hæc autem sententia procedit quod ad ipsum Prælatum declarationem. Is enim, ea declaratione facta, non potest amplius rem illam alienare, & in feudum, vel emphyteusim concedere. At quod ad eos, quibus honestatis causa tenetur Prælatus in emphyteusim vel feudum dare, seu renovare, iuxta traditionem Bar. in l. 1. *permittitur. ff. de aqua quodiana & alius. quæ secuti sunt* relati à Tirac. in *tr. de retrahit. & confang. in praesump. n. 1. quod ad eos, inquam, requiritur cursus vnius anni post factam declarationem. Ita declarat Claudius de Seyssello in *prædicto speculo feudorum. pa. 212. vers. & ibid. & post Cardinal in cap. 1. Episcopum vel Abbatem. Et hoc secutus sum in d. conf. 9. n. 1. & est ratio, quia est & Prælatus sua confessione & facto possit commodum adferre suæ Ecclesie: non tamen potest simpliciter sua voluntate ceteris detrimentum adferre: cum vulgata sit iuris regula. Id quod nostrum est sine facto nostro asserui à nobis non posse. *Id quod nostrum de reg. iur.***

Secundo ratiocinatur res reuera ad Ecclesiam de mensa ipsius Ecclesie, quando coniecturis constat, Prælatum voluisse esse effici de mensa Ecclesie, atque ita ei incorporari. Hæc coniectura & alique sunt à iure definitur, alique non, & ob id relinquuntur iudicis arbitrio. Ita Card. Zabari. in c. 2. *q. 13. in fi. ext. de feud. & scriptis. Clap. de Seyssello in d. speculo feud. pag. 351. vers. hæc coniectura cessante. quod secutus sum in d. conf. 9. n. 13. Et his nunc addo Kimin. sen. in *conf. 340. n. 15. lib. 2. & Zal. in epitome feudorum. part. 5. n. 50. in fin.**

Prima coniectura solet considerari, quando à Prælato res ad manus sua redactam, describit facit in codicibus Ecclesie, vel Prælatura. Scilicet, rem illam simul habere cum aliis rebus mensæ Ecclesiasticæ. Nam tunc coniectur, Prælatum voluisse rem illam esse de mensa Ecclesie, & prima sua natura amissa, novam induere ita scribit Bart. in l. si vacantis. n. 9. C. de bon. vacant. lib. 10. quem secuti sunt ibid. Ang. col. 5. & Ioan. de Platea. num. 3. in fin. Zabarella in c. 2. *q. 13. de feudis. Barbat. in c. 1. super. col. 1. vers. & ideo disting. de reb. eccl. non alienand. Anchar. in *conf. 116. propter tria. colum. 2. vers. præterea videtur. & post in c. 1. Episcopum vel Abbatem. Claudius de Seyssello in speculo feud. pag. 351. vers. tamen concludendo. Curtius iun. in tract. feud. part. 2. q. 1. principali, in fin. Francis. Soubekius in *comment. feudor. part. 1. n. 8. Guiljelmus Hannetonius in tract. de iure feud. lib. 1. cap. 5. & alius in epit. feud. part. 5. n. 50. quos quidem retuli & secutus sum in prædicto *conf. 79. n. 14. idem etiam scripsi in comment. de praesump. lib. 6. præf. 87. n. 3. quibus nunc addo Paridem de Puteo in tract. de feud. reintegrations. sub rub. rei solita concedi quando dicitur. n. 7. & Rimin. sen. in *conf. 340. n. 14. lib. 2. Et hæc sententia probatur ex quod si vacantis. C. de bon. vac. & ea efficiat ratione fuitur, quod hæc dicitur esse voluntas Prælati, quod hoc ipso facto declarat, se velle rem illam effici de mensa Ecclesie, & ei incorporari, quod quidem facere posse diximus. Et & voluntas non solum verbis, sed & facto declarat. L. Paulus. ff. rem ratam habere. copiose scripsi in tract. de recept. poss. rem. d. 15. n. 111. 112. Nec hinc sententia obstat auctoritas Imolæ in c. 1. super. n. 2. vers. sed certe, de reb. eccl. non alien. c. 1. n. 3. vers. quod ad secundum. extra de feudis. Si quidem ea sola ratione aduersus receptam opinionem motus est Imola, quod non est in potestate Prælati, etiam cum consensu Capituli immutare antiquum statum rei ecclesiasticæ, ex cap. de beneficio. de præben. in 6. Quæ sanè ratio nihil verget, quod quidem d. c. 1. tunc de beneficio, procedit, quando conuoluto, ut in dicitur, requiritur cursus quadraginta annorum. Nam & tunc ad eam consuetudinem recurrandam idem temporis cursus requiritur, ita declarat Curt. iun. in d. tract. feud. part. 2. q. 1. principali. n. 6. Præterea in ca-*****

su d. cap. cum de beneficio, illa mutatio damnum ecclesie adferrebat, ut omnes ibi interpretantur. Diuersum est nostrum in casu, ubi declaratio hæc vultis reddere.

Secunda est coniectura, quia voluntas Prælati declarat, quod veli rem ad Ecclesiam reuerterem effici de mensa ipsius Ecclesie, nempe & quando re ad suas manus redacta per aliquod tempus eam ita apud se retinet. Nam & tunc coniectur, Prælatum voluisse rem esse de mensa. Et sententiæ penes omnes, quos statim commemorabo. Sed dubitatio tota in posita est, quantum temporis hoc in casu currere debeat. hoc varie sunt opiniones, ut scripsi in *conf. 79. n. 17. ubi illas omnes recensui. aliqui scripserunt, non requiri cursum temporis, alij sufficere cursum anni, alij decennij, alij triginta annorum, alij non sufficere aliquem cursum temporis. Ego hanc dubitationem alio ordine ac fecerim in illo *conf. 9. n. 17. nunc declaro. Et principè ibi aduertendum, quod falsa est illa prima opinio & Baldi in cap. 1. n. 3. de clericis, qui inuest. fecit. cum dixit, rem censi ecclesiam aduertendum, quod Baldus docuit Ioan. de Lignano in cap. que in iusticiariam de *conf. 1. inquam, falsa hæc opinio tam auctoritatibus aliorum, quam iuribus & rationibus. Auctoritatibus quidem, quia à Baldi & Lignano dissentient Romani in *conf. 70. n. 1. Lauden. & Prepositi in c. 1. Episcopum vel Abbatem. Barb. in d. cap. 1. super. & communem esse contra Baldum asseruit Claudius de Seyssello in *speculo feudorum. pag. 246. vers. primo loco. Et verè aliter sentit ipsemet Baldus in l. si vacantis. n. 7. C. de bon. vac. lib. 10. dum vult, esse necessariam descriptionem. Et hæc Baldi & Lignano opinio cõstat ex text. in c. 1. de cler. qui inuest. fecit. & c. extra de feud. quod perpendit Roman. in d. *conf. 70. n. 1. Præterea illa sola & possessionis apprehensio continet actum ambiguum. Nam potest intelligi factum, ut deinde res illa efficiatur de mensa Ecclesie, potest & iam intelligi apprehensa possessio, ut deinde nouo vasallo, vel emphyteute concedatur, quibus quidem concedi non possit, nisi prius facta fuisset ab ipso Prælato apprehensio hæc. Ex hoc itaque actu à dubio non potest dici declarata voluntas Prælati arg. l. neque naturales. C. de probat. cum similibus. Est etiam falsa illa opinio propoita à & Curtio iunior in *17 tract. feud. part. 2. q. 1. principali. n. 10. cum dixit, ubi videtur, nullum temporis cursum sufficere, ut voluntas hæc declaretur, atque ita immutetur status rei, sed necessum esse, ut adhibeatur eadem solennitas, quæ adhiberi solet, cum res ipsa Ecclesie in emphyteusim cõceditur. Hæc opinio ab ipsomet Curtio reicitur, dum illam Borroli defendit, & argumentis à se propoitis satisfacit. & preter eum, vel ratione cõstat, ut hæc opinio, quod pares non sunt termini concessionis & recuperationis. Nam quando conceditur alteri res Ecclesie, adfertur detrimentum Ecclesie, & ideo cautè agendum est, sed quando recuperatur, de Ecclesie utilitate agitur, ea propter necessaria aliqua solennitas non est. His itaque doctus opinionibus omnino falsa reiectis & confutatis, videndum est, quanti temporis cursus hic esse debeat, ut censetur declarata voluntas Prælati volentis rem effici de mensa Ecclesie. Vnus fuit opinio eorum, qui scripserunt, sufficere cursum vnius anni. Quia quidem in opinione fuerit Archidia. in cap. 1. 3. 4. 5. Floriani in c. 2. de feudis. & ibi Card. Zabarella qu. 12. idem Card. in *conf. 3. circa primum dubium. col. 1. vers. & in alio resp. Abb. in c. 1. super. n. 10. de reb. eccl. non alienand. Barbat. in *conf. 17. col. 6. in fin. lib. 4. Guido Papæ qu. 114. Dec. in auth. qui rem. n. 21. C. de sacrosancti eccl. & Iul. Clarus lib. 4. sentent. 5. feudum. qu. 13. vers. sed nunc agitur. Quorum quidem opinio fultur illo text. cap. 1. 3. 4. 5. ubi à noue nupit dicitur intra annum, non autem ex elapso. Ita etiam principia dicuntur noua intra 1 annum, & post annu 11 vetera. l. vlt. 5. quoniam ff. de pub. & vestig. Ita etiam à vlti 11 vetus dicitur post annum 1. vers. ff. de tritic. vno & oleo leg. Sed certe hæc argumentum est nimis à remotis, etiam enim non possit dici, non peruenisse ad manus Prælati, non tamè sit, ut dicitur incorporatum Ecclesiasticæ mensæ. Quocirca hanc opinionem in specie reiciunt Anchar. in *conf. 116. propter tria. colum. 2. vers. nec est vera. Imola & Barbat. in cap. 1. super. de reb. eccl. non alien. ille. n. 7. ille. col. 2. dissentit etiam Augustinus in *reper. l. si vacantis. col. 5. C. de bonis vacant. lib. 10. Et verè ab hac opinione dissentit Guido Papæ quæst. 154. Martinus Lauden. in cap. 1. Episcopum vel Abbatem. & ibidem***********

ibidem Affilius in primis. 13. Curtius junior in trati. feud. part. 4. §. 1. prae. n. 2. Claudius de Seyffello in speculo feudorum. pag. 2. §. 6. vers. secunda fuit opinio. Dissentunt & illi omnes qui vel decennij, vel triennij cursum necessarium esse scripserunt, quod statim commemorabo.

Secunda fuit opinio Barb. in d. cap. vi. super. col. 3. vers. & idem. de rebus ecclesiae non alien. qui exilimavit, & necessarium esse cursum decennij. Et hanc opinionem a fortiori sequitur Iud. relati in praecedenti opinione, qui cum Archid. cono affirmarunt, sufficere cursum vnius anni. Et hanc Barbart. opinio ea ratione ab illo munitur, quod ista vi-
 34 demus, cursum decennij praesumi solemnitatem & consensum. l. si filius. C. de per. hared. l. qui in aliena. §. quod si non adhe-
 35 rit. ff. de acquir. hared. Ita enim dicimus, quod cursum decen-
 36 nij praesumitur facta bonorum dimisso inter fratres. l. pen. vbi gloss. C. communis diuid. & copiose tradunt Boer. §. 18. & Alciat. resp. 194. n. 7. Ceterum a Barbartia in specie dissentient Curt. iun. in trati. feudum. part. 3. §. 1. princip. n. 6. vers. sexta fuit. Claudius de Seyffello in speculo feudum. pag. 2. §. 4. vers. si autem minori. & Zasius in epitome feudum. part. 3. num. 50. Dissentunt & Iserius eiusque sequaces, qui cursum triginta annorum requirunt, ut mox dicam, & argumentum quo motus est Barbartia procedit, quod aliquid ultra cursum ipsius decennij interuenit, ut in his qui separatim pos-
 37 sederunt, & negotia diuisim tractauerunt, ut scribit Boerius & alij ab eo allegati.

Tertia fuit opinio Isernia in e. col. 2. vers. uem bona titu-
 38 lata. de iis qui feud. dare poss. qui docuit, esse omnino neces-
 39 sarium cursum triginti annorum de iure civili, & quadraginta de iure Canonico, & ob id non sufficere eorum minoris temporis. Eandem opinionem probauit Imola in d. cap. vi. super. n. 7. de rebus ecclesiae non alienand. Lauden. in e. cap. vi. super. n. 7. in fin. Epistop. vel. Abba. Angel. in d. si vacante. colum. 6. C. de bonis vacanti. lib. 10. Claudius de Seyffello in speculo feudum. pag. 2. §. 4. vers. aut verò & Zasius in epitome feudum. part. 3. num. 51. e. hanc opinio duo habet, vnum, quod sufficit hoc in casu cursus triennij. Et in hoc non habet hoc opinio contradietorem, quoniam a fortiori con-
 40 probatur auctoritate Arch. & sequitur, qui scripserunt, sufficere cursum anni, ut supra. Confirmatur & auctoritate Barbartiae, qui voluit sufficere cursum decennij. Alterum autem, quod habet hanc opinio, est, quod non sufficit cursus minoris temporis, qui triginta annorum. Et in hoc opinio ista habet contradietores Archid. & sequaces. Et in specie eam reiciunt Claudius de Seyffello in speculo feudum. pagina 2. §. 6. vers. unde tertia, & Curtius iunior in trati. feudum. part. 3. §. 1. prae. Et iure quidem reiciunt, si quidem iura & rationes, quibus moti sunt Isernia & sequaces, eorum opinionem non probant. Mouentur enim, quia sicuti requiritur
 41 i. cursus triennij ad inducendum consuetudinem in feudand. ita e contrario requiritur idem cursus ad tollendum ipsam consuetudinem, cum tanto tempore mutetur rei natura. L. si qui. C. de fundis rei priuata. libro v. de iuris. & in specie magis, secundum eos probat cap. de beneficio de prebendis, in feno. Hae sane rationes nihil valent, cum non liceat argumen-
 42 tui in duci a casu inducendi consuetudinem in feudand. ad casum inducendi consuetudinem, seu declarandi voluntatem non in feudand. Nam cum inducitur consuetudo in feudand. agitur de praedictio Ecclesiae, & ideo mirum non est, si
 43 cursus triennij, vel quadriennij requiritur, ut dicatur muta-
 44 ri status & natura ipsius rei. Ita loquuntur i. d. cum qui. C. de eum de beneficio. sed quando agitur de inducenda declara-
 45 tione, & consuetudine non in feudand. tunc agi dicitur de utilitate Ecclesiae, & ideo non est omnino opus cursu tanti temporis.

Quarta fuit opinio eorum, qui dixerunt requiri cursum quadraginta annorum. Ita Imola in e. vi. super. de rebus ecclesiae non alien. & Cornieus in cons. si. m. 3. lib. 2. sed iure non probatur opinio haec.

Quinta itaque fuit opinio, quod tempus hoc non fit determi-
 46 nandum a lege, & ob id relinquitur iudicis arbitrio: ita in specie docuit Card. in d. e. 3. §. 1. in fin. de feudis. & sequitur Iud. relati de Seyffello in speculo feudum. pag. 2. §. 4. vers. hanc consuetudinem. & Riminal. senior in cons. 340. m. 1. lib. 2. Ex con-
 47 iecturis ergo declarabitur index, rem esse eam esse, vel non esse de mensa Ecclesiae, cum aliquo tempore a Pralato sit

apud se retenta.

Hae tamen cessant, nec locum habent, quando in Prela-
 48 tus talia nulla de causa fuit impedire, nec rem illam alterius
 49 in feudum concederet. Nam tunc ex lapsu alicuius temporis
 50 non censetur declarata. Pralati voluntas, quod voluerit
 rem illam esse de mensa Ecclesiae, ita in specie respondit An-
 51 thar. in cons. 16. col. 2. vers. item est vera & est, quem sequitur
 52 praedicta tamen de Zasius in epitome feudum. part. 3. num. 50.
 53 quos retuli & probauit in cons. 3. n. 27. vers. prima est, §. 6. Et
 54 exemplum addierunt relati Doctores, ut quando bellum ali-
 quod ita viger, ut bonorum administratio impediatur. Et in
 55 eo cons. 7. n. 18. attuli aliud impedimenti exemplum, nempe
 quando super re ipsa reuerfa ad Pralati manus his aliqua pe-
 56 dit. Extat & altera coniectura, ut cum Pralatus ea mente di-
 57 stulit aliquos annos concedere emphyteusim, vel feudum,
 ut inueniret bonum vasallum, & multo melior faceret Eccle-
 58 siae conditionem. Nam nec tunc curios alicuius temporis
 59 efficit, ut res dicatur esse de mensa Ecclesiae. Ita affirmat
 60 Card. in cap. 3. n. 3. Scibidem Imola §. 4. de feudis. Idem
 61 Imola in cap. vi. super. n. 7. in fin. de rebus ecclesiae non alien.
 62 Claudius de Seyffello in speculo feudum. pag. 2. §. 6. vers. si
 63 vero non appareat. Zasius in epitome feudum. part. 3. num. 50. &
 64 Franciscus Bonshiekus in comment. feud. part. 3. n. 4. quos se-
 65 cutus sum in cons. 7. n. 18. vers. sequitur. Et ex quo seque-
 66 tur, quod si aliquis qui tamen requiritur videtur, quod
 67 Pralatus ita proteltetur, id quod a ceteris relatis Doctores
 68 bus non requiritur.

Quae haecenus scripsimus, locum habent quo ad ipsam
 69 Pralatam, ad cuius manus peruenirent res ipsae, si se pos-
 70 modum aliquo tempore possideret, & ita loquuntur relati scri-
 71 bentes, ut in specie sentit Barbartia, quem mox referat. Quid
 72 ergo statuendum, quod ad successorem ipsius Pralati? Hanc
 73 differentiam in specie sentit Barbart. in e. vi. super. col. 2. vers.
 74 & ideo distinguo. Insuper vers. si vero loquimur de rebus eccle-
 75 siae non alien. Et sentit ipse Barbartia, quod licet antecessor, ad
 76 cuius manus res peruenit, aliquod tempus possideret rem
 77 illam, attamen non impeditur successor eam in feudum, &
 78 alteri concedere. Nam illa possessio, & factum ipsi primo
 79 i. Pralato possessori potuit quidem praesidere, non autem
 80 successor: qui quidem sententia probati fides videtur in
 81 i. d. cap. vi. super, quo loci Pontifex Maximus non negat, si
 82 quis i. successor in pralatura potuerit in feudum rem illam
 83 ad suum antecessorem reuerfam & possidem, sed quod tui-
 84 tus esset consilium sedem Apostolicam, ita etiam probatur
 85 in i. cap. de clerico, qui inuehitur non facit, ubi Archiepiscopus.
 86 i. per Mediolanensis solum prohibetur in feudum bona Eccle-
 87 siae, quae inuenit esse in Ecclesia domino, id est, in eius
 88 mensa tempore mortis sui antecessoris: in ceteris vero ele-
 89 ricis & Pralatis admittit textus in feudum rem possidere.
 90 Nec dicitur, iura illa loqui, quando modico tempore res
 91 illae fuerunt apud illum antecessorem, quia dico in distincta
 92 loqui, immo sentiunt duo fuisse, ex quo praesupponitur, tam ef-
 93 fecta esse de dominio ipsius Ecclesiae. Et hae confirmantur
 94 ea ratione, quod i. Pralatus est solus vicarius, vel secundum
 95 alios usufructuarius bonorum Ecclesiae, ut scribit gloss.
 96 Abb. & ceteri in e. cum aliam, de verborum permutatione. Nald. in
 97 auct. licentiam, ad fin. C. de sacros. eccl. copiose Iason in cons.
 98 75. col. 2. lib. 3.

CASVS CCCCXXXIV.

Quomodo Pralatus donare possit bona Eccle-
 99 siae in remuneratō beneficii. Et de pa-
 100 tre legante spurio alimentorum causa.

SYMMARIA.

1. Pralatum non posse donare bona Ecclesiae, nisi in remm-
 101 rationem accepti beneficii. num. 3. quia donatio non debet
 102 excedere terminos remuneratōis. n. 3. quod & est iuris
 103 arbitrio iudicium. n. 1.

2. Patrem legare posse filio spurio causa alimentorum.
 3. Iudicis arbitrio relinquitur, quod de patre dicitur testari ter-
 104 minos alimentorum, dum legat spurio eam ab ecclesia.
 105 Ameri. Ecclesiae i. Pralatus donare aliquid non possit
 106 de rebus Ecclesiae, ut probatur in Clem. 1. de rebus Eccle-
 107 siae non alienand. & alij in locis quos statim commemorabo. Attamen i.

in remunerationē accepti beneficij donare potest. ita scribunt glo. in *cap. ult. in verbo. praestations. de pecul. cler.* & ibidem Abbas in *ult. not.* Imol. in *d. Clem. 1. col. 9. de rebus Ecclē. non alienand.* & alius multum comprobatur in specie *l. al. in conf. 73. col. 3. l. 1. & in conf. 16. col. 2. lib. 4. & in conf. 177. n. 2. lib. 1. & in conf. 40. n. 1. lib. 1. & Rebut in Compendio de rebus Ecclē. non alienand. n. 61. & in infinitis prope similibus comprobari potest. quod recenset Tirac. in *l. si vnuquam. in verbo. donatione largitus. n. 2. C. de rebus donat. & ex Theologis accedit Ludovicus Molina *l. si iura. trall. de iustis & in re. disputat. 11. col. 2. versum. modo. & disputat. 14. 6. Quae* sane sententia intelligitur, quando praestus non excedit remunerationis limites, eos enim excedere neque potest, neque debet. *l. iudicemus. vbi. glo. C. de sacros. Ecclē. & in creatum. de testam.* Quando autē debitos remunerationis terminos excedere dicitur, iure definitum non est, & propterea iudicis arbitrio relinquitur. ita *Cast. in conf. 34. Ad primū respondens. quod. & in fin. lib. 1. l. al. in conf. 73. in fin. lib. 3. & Molina in d. disputat. 45. col. 7. Atque ita declaratur doctrina Bart. in *l. vlt. n. 7. §. si ille huius. quibus vt. in d. iud.* cum dixit, patrem posse legare filio spurio ex causa alimentorum, quae ei debentur ex dispositione legis Pontificiae. cum haberet, de eo, qui duxit in matr. quam poll. per adult. Quod (inquit Bart.) intelligitur modo legatum illud non excedat ipsa alimenta in magna quantitate. Nam tunc fraude id factum praesumeretur: quam sane Bart. traditionem sequuti sunt ex recentioribus Curt. iun. in *conf. 37. in fin. Chassan. in conf. 9. n. 52. Paris. conf. 9. n. 3. lib. 1. & in conf. 64. n. 5. l. 1. Thomas Ferrar. *causula. 41. Crauet. in conf. 19. n. 10. & Roland. in conf. 4. n. 40. lib. 1.* Quādo autē alimentorum quantitas dicitur patet excessisse, si non declarat *l. art. & ideo. intelligitur arbitrio iudicis: sicuti sentit Cast. in d. conf. 38. in fin. dum Bart. in suam, quā supra retulimus sententiam, recenset. scripsi. lib. 4. praesumpti. 96.*****

CASVS CCCCXXXV.

Quando Episcopus excedere dicitur modum constituendo praedium seruo manumisso, vt ex eo vivere possit.

SVMARIA.

1 Episcopus posse manumittere seruum Ecclesiae.
2 Iudicis arbitrio relinquitur, quando Episcopus dicitur excedere modum relinquendo praedium seruo Ecclesiae manumisso.
3 Episcopus pro suo arbitrio diuidere res ecclesiae inter clericos.
Episcopus data aliquando fuit ab Agathensi Concilio facultas manumittere seruum *[Ecclesiae]*, ac ei concedere summam aliquam, vel praedium: quem tamen modum excedere non debet. ita relatum est in *cap. si quis. 12. q. 2.* Ceterum dubitari contingit, quando et modus excedatur. Et cū iure non sit definitum, iudicis arbitrio relinquitur: ita scribunt Hugo. Gemi. & Archid. in *d. si quis. &* cum illis narb. in *d. si quis. n. 8. de reser. Index* ergo ipse diligenter perpendit Ecclesiae redditibus, & ceteris circumstantiis, recte promittat, an fundus ille modum excedat, vel non. ita huc etiam pertinet simile prope, quod de eodem Episcopo tradit gloss. in *ead. hoc. 16. q. 1. cum suis.* Episcopus pro suo arbitrio, tanquam rerum Ecclesiae faciarum iudicem & administratorem, eas inter clericos diuidere.

CASVS CCCCXXXVI.

Religionem ingredientis bona, cui & quādo acquiritur, & quid obseruandum cum religionem iam professus ad aliam se transfert, luculenter pertrahatur.

SVMARIA.

1 Bonorum alienatio valet etiam si intuitu religionis facta, mentis valida. & n. 10.
2 Iudicis arbitrio relinquitur quis dicitur alienasse sine cogitatione religionis.
3 Bonorum alienatio valet etiam si intuitu ingressus religionis facta *[fructum die de testamento. n. 8.]*
4 Concilium Tridentinum, sess. 25. cap. 16. declaratur & n. 17.
5 Renunciatio cogitatione ingressus religionis facta, potest per renunciationem ad seculum reuersum reuocari.
6 Lex excoibit, potest extendi si alias esset elusoria.
7 Renunciatio est donatio quādam.
8 Bona decedentis intra annum probationis non acquiritur mo-

nasterio, quod sit bonorum incapax.
10 Bona decedentis intra annum probationis acquiritur monasterio capax, si expressē ei fuerint, ad ingressu oblata, & quid si tacite tantum. n. 11. & quid si accessit post annum probationis, in habitu tamen monasterium. n. 12. & quid si conser ingressus fuisse animo expectandi, non autem proficiendi. n. 13. & quid si dubium sit, an fuerit ingressus animo probandi, vel proficiendi. n. 14.
15 Religiosus intra annum probationis retinet omnia bona & intra etiam si intra hoc tempus de secat religionem. n. 15.
16 Tō, aliquid, verificatur in 17 minimā.
17 Religiosus intra annum probationis potest testamento dispo- nere de bonis suis, etiam sine consensu Episcopi.
18 Bona professus religionem acquiritur monasterio si est bonorum incapax, aliam si transferit sine licentia superioris ad religionem aliam. n. 12. aut reuertatur ad seculum. n. 24. & quid si cum licentia sui Praelati transiit ad religionem aliam. n. 15. & n. 29.
19 Professus vnam religionem non debet transire ad aliam.
20 Bona religiosi acquiritur monasterio in consequentia personae, & sub conditione. n. 27.
21 Bona eius qui se & sua obtulit Ecclesiae, sequuntur ipsum transeuntem ad aliam Ecclesiam.
22 Religiosus, si ob suum maleficium transferatur ad aliud monasterium, consequitur ex fructibus bonorum suorum tantum, quantum pro vitu sufficit, quod relinquitur arbitrio iudicis. n. 31.
23 Bona religiosi cuncta ad Episcopatum, non auferuntur monasterio.

Dilatio hec frequens est & vtilis, cui & quando querantur bona eius, qui religionem ingrediuntur. Ego solo tria huius disputationis capita constituto. Primi quorum est, quando quis ante aliquem religionis ingressum de rebus suis disponit. Secundum, quando ingressus est ipsam religionem sed adhuc est intra annum probationis, qui dicitur nouitius, & de bonis suis non disposuit expresse, & moritur intra annum illum. Tertium quando iam emitit professionem, & non disposuit prius de bonis suis.

Primum illud caput, quando scilicet quis ante aliquem religionis ingressum de rebus suis disposuit, duos continet casus. Primi est, quando ille disposuit sine intuitu praetextus, quae ingressus religionis de quo non cogitatur. Hoc sane casus clarum est, bona pertinere ad eum, cui ille renunciavit, vel donauit, vel obligauit. Ita in specie tradit Ludov. Molina societatis Iesu, in *trall. de iust. & iur. in disp. 139. col. 8. vers. ambigat iur. suis*, qui ea vius elatione, quia alioqui multi contra dictas & obligationes facti ab eo, qui ingressi non cogitatur religionem, dissoluerentur: & quia ratio Concilij huic casui non conuenit. Et idem est, quando testamento bona ipsa alicui reliquit, vel dicemus infra, Quādo autem hic dicitur non cogitare de religionis ingressu, & eius intuitu non disposuisse, iudicis arbitrio relinquitur: sicuti ad rem prope scribit Mol. in *d. disp. 139. col. ult. in prin.*

Secundus est casus, quando cogitans ingredi religionem, atque ita eius causa & praetextu t. de bonis suis inter viuos disposuit, vtputa ea parentibus & sanguineo coniunctis renuntiando. Hoc etiam casus bona efficiuntur eius, cui ille renuntiavit, dummodo renunciatore iure communi inspecto valida sit, vel secundum ipsum ius commune renunciationem non possit reuocare. Non enim hoc casus locum habet constituto sacri Concilij Tridentini, sess. 25. c. 16. quem admodum superiore anno 1794. declarauit congregatio Illustriss. & reuerendiss. Dominor. sacri ipsius Concilij interpretum, super precibus monasterij S. Agnetis huius ciuitatis Mediolani. Quarum quidem pregarum verba haec sunt, *[Anna de Cagnolis, nunc soror Hortensia Maria sine domo monialis & professia in monasterio S. Agnetis Mediolani, heres pro tertia parte sui patris, asserens se habere animam ingrediendi religionem, cum conditione, quando in ea professionem emitteret, & non alias, ante tamen ingressum monasterij portionem suam paternam, & alia iura, retentis fidei scitis duobus milibus tantum pro sua dote, & scitis quibusdā similibus pro victu anni nouitatus domus Scipionis, & Ferdinando de Cagnolis renuntiavit & cessit, vt constat publico instrumeto, cum iuramento, cū decreto Vicarii Mediolani & consensu quorundam consanguineorum rogatori die*

11. Augusti 1192. Promittit etiam Anna ad cautelam iura iuribus addendo intra duos menses, ante professionis emissionem, dictum instrumentum, & omnia in eo contenta promissioni efficacia ratificare. Adveniente bimestre ante professionem, Anna non solum ratificare nolit, sed obiecta reclusioni a iuramento solvit, & contenta in eo totabiter revo-
cauit, asserens se fuisse seductam metu reverentiali, & non-
quam fuisse intentionis emissi. Non monasterium, & foror
illa animadvertens huiusmodi de cessione esse tactam in frau-
dem religionis & monasterii, contra formam sacri Con-
cilij Trident. sess. 21. c. 16. de reg. & con. instant declarari sacrum
Concilium comprehendere casum istum, & annullare su-
perscriptum instrumentum, ac de oportuno remedio pro-
videndi. Congregatio Concilij Trid. censuit, decretum Con-
cilij Trid. cap. 16. sess. 26. de reg. & con. non habere locum in
renunciacione facta ante susceptionem habitus subscripta,
Hieron. Card. Marth. & sigillata, & recte quidem ita inter-
pretata est huc consuetudo conciliaris, quæ verè loquitur so-
lum de renunciacione facta ab ingressu ipso tempore no-
uitatus: non autem quoad adhuc est omnino in secundum
Concilium ipsum in c. 17. ita habet, [in quacunque reli-
gione, tam virorum quam mulierum, professio non fiat
ante 16. annum expletum; nec qui minore tempore, quam
per annum post susceptionem habitum in probatione steterit,
ad professionem admittatur. Professio autem antea facta, sit
nulla, nullamque indicat obligationem ad aliquem regulam,
vel religionem, vel ordinis observationem, aut alios quoscun-
que effectus.] Hactenus constitutio, quæ tota loquitur de eo,
quiam ingressus est religionem, & adhuc professionem
non emisit. Deinde in ca. 16. ita subiicitur, [nulla quoque re-
nunciatio, aut obligatio ante facta.] Hæc verba, quæ sunt
continuativa præcedentis capituli, & implicant prædicta,
[ut significat illa dictio, (quoque) Litoris quoque ff. de pa-
liis] loquuntur de eo, qui iam est ingressus religionem, sed
professionem adhuc non emisit: sicut etiam significat verba
illa subsecquentia, ibi, [intra duos menses proximos ante
professionem, &c.] & illa etiam verba, ibi, [inuito tempore
notitatus, &c.] & rursum, ibi, [sed quæ ante professionem,
&c.] quocirca non possum non mirari, quod Mart. Nauarr.
in cons. ult. lib. 3. tit. de donationib. & Ludovic. Molina in
d. dispositione 11. c. 18. v. 1. vers. ambigit rursus, &c. contrarii
in specie huius nostri casus scripserint: namque primum,
constitutionem prædictam conciliarem generaliter loqui
de renunciacione, & obligatione facta ante professionem,
non se restringendo ad renunciacionem factam tempore
notitatus, quod quidem ex prædictis constat verum non
esse. Nec vrget ratio illa, quia motum est Concilium ad an-
nullandum renunciaciones factas ante duos menses. Illi sanè
ratio, ne notitatus ante professionem impediatur posse libe-
re recedere, quod non potest omnibus suis bonis, quibus
intuitu ingressus se ipsorum. Concilij verba hæc sunt, [sed
neque ante professionem, excepto vidu, & velitis novitij,
vel novitij illius temporis, quo in probatione est, quocum-
que præterit ad parentibus, vel propinquis, vel curatoribus
eius monasterio aliquid ex bonis eiusdem tributur: ne hæc
occasione discedere nequeat: quod totam vel maiorem par-
tem substantiæ suæ monasterio possideat, neque facillè, si
discesserit, ad recuperare possit.] Hæc sanè ratio locum ha-
bere videtur etiam, quando adhuc existeret in seculo, præ-
teritus ingressus religionis renunciatur: sed ea obligat: si
itaque locum habet ratio, sicet ius lillud ff. ad leg. Aquil. &
La Tizio, de verb. oblig. Nam respondetur primo, Concilium
loqui, quando bona novitij, data & tributa sunt monasterio
ad propinquos, vel curatoribus novitiorum: & illa verba, [sed
neque] sunt augmentativa casus præcedentis, l. i. c. 1. sent.
respondi non posse, & 5. quod autem Insit. de vsucap. Augent
fac prædictum casum, prohibet renunciacionis & obli-
gationis novitij, ante duos menses à die professionis, ut sci-
licet, nec quidem ad commodum monasterii aliquid ex pro-
priis bonis amittat ipse novitius, atque ita semper loquitur
de ipsa renunciacione facta à iam ingressu religionem, ante
tamen emissionem professionem. Respondetur secundo, diver-
sam esse rationem, quod quis cogitans de ingressu religio-
nis, adhuc in seculo existens, renunciatur ob causam illam
ingressus bonis suis. Nam tunc ad seculum reuersus iure co-

muni recuperare potest eam, cum causa ipsa renunciacionis
cessante, cesserit etiam ipsa renunciatio, ut late differt
Tiraq. in reali. quod cessante causa cesset effectus, in l. part. Non
etiam vrget ratio consideratio, quod continuus hæc con-
ciliaris sit à iure communi exorbitans. Cum præter ipsa ipsum
commune tribuat formam renunciacioni bonis, & ea obligan-
di. Porro lex t. exorbitans extenditur ad alium casum, & ad
quem si non extendereur, lex ipsa vana & elucida red-
deretur, capsi civitas, de sent. excom. in c. 6. & c. 2. de vsuris, in
c. vbi gloss. & scribitur Gemio. & Franc. in cap. 1. de tempor.
ordini. c. 1. in aurb. glos. actiones. n. 7. Cde sacros. eccles. Nisi
ergo Concilium extendereur ad hunc casum, vana & fru-
stratoria redderetur ipsius dispositio, quis ingrediendo tales
religionem à sanguine coniunctis facile persuaderi possent,
ut eis renunciarent, vel donarent bona, antequam monasterij
claustra ingrederentur. Non inquam, vrget hæc consideratio:
quia (ut diximus) huic renunciatio succum est dispositione
iuris communis, quæ hæc renunciaciones reuocatur. Nulla
declaratur. Quod de renunciacione scriptum, idem dicendum
est de donatione, quæ à renunciacione effectum non
differunt. & renunciatio dicitur donatio quædam, ut scri-
bunt Bart. in l. Modestinus. n. 1. ff. de donat. Dec. in l. ipsi quibus
liti. n. 10. de C. p. ipsa in l. i. p. inquam. q. 11. C. de reue. au-
nat. & Didac. Covar. in lib. 2. variæ res. l. 1. c. 1. n. 1.

Et his intelligimus, minus recte sensisse Ludovic. Molinam
in d. disputat. 1. 9. col. 9. vers. ambigit præterea, & c. cum dixit,
quod sicuti Cõcilium annullat renunciacionem, sic & donati-
onem. Non inquam, recte sentit, cum verius sit, nec vnam,
nec alteram hoc in casu nullam declarari. Multo minus etiã
recte sensisse Nauarrum in conf. 7. lib. 3. tit. de donat. dum res-
pondit, non valere donationem, renunciacionem, vel obligati-
onem, adiecta conditione, quod sit contingat ipsum donatorem
redire ad seculum, donatio, renunciatio, vel obligatio nihil
valeat. Non equidem recte satis respondit Nauar. cum multo
magis consilium sit huic donatori.

Tertius est casus, quando cogitans ingredi religionem, con-
didit testamentum, & deinde cum ingrederetur. Nam tunc &
bona huius ingrediens acquiruntur ei, cui ipse testator re-
liquit: cum inspecto iure communi non possit disponere si poterit, &
illud in aurb. de monachis, & aurb. hunc autem. C. de pof. &
cler. Nec per ipsum religionis ingressum rescinditur, sed confir-
mantur ipsum testamentum, etiam si nihil monasterio reliquit.
Ita Bart. in d. aurb. si quis mulier. n. 9. C. de sacros. eccles. Abb.
in cap. in presen. n. 15. extra, de probat. & vid. Decius n. 10.
Dilac. in c. 2. n. 1. de testa. Molina loc. cit. l. 1. in reali de iust.
& iure. disp. 139. col. pen. vers. in priore sententia, cui in casu
posteriori vero affirmat idem esse, quando hic, qui condidit
testamentum, non cogitauerat ingredi religionem, ex sen-
tentia Abbatis, Feli. Nauarr. & aliorum. Nec huic declara-
tioni repugnat Concilium Trident. in d. c. 16. cum loquatur
de actibus inter vivos tantum, non autem ultimis disposi-
tionibus, quæ ingrediens religionem non obligant, quam
possi ad libitum ad se recedere.

Secundum est huius dispositionis caput, quando scilicet
quis ingressus est religionem, & nulla bonorum suorum facta
dispositione intra annum probationis, qui dicitur notitatus,
cesserit: & ambigitur, cui eius bona acquirantur, in mona-
sterio, vel agnatis & sanguine coniunctis? Hoc in capite di-
stingui possunt multi casus, quem admodum distingui in conf.
326. lib. 4. & in comment. de presump. lib. 1. & presump. 8. 1.

Primus est casus, quando t. quis ingressus est religionem
incapacem bonorum in communi & in particulari, ut puta
fratrum minorum. Hoc casum etiam est bona huius de-
cedentis intra annum probationis non acquiri monasterio,
cum eorum capax non sit. Ita docuit Parisius in c. in presen-
tia. n. 88. vers. in ista varietate, de probat. quem secutus
sum in d. conf. 326. n. 6. & in d. presump. 8. n. 1. vbi dixi, huic
casum omitti possit ab ipso Parisio, quippe qui vel nul-
lam, vel leuem dubitationem habet.

Secundus est casus, quando quis est ingressus religionem
bonorum capax, cui expresse obuiat le & fuz, & deinde
intra annum probationis moritur. Hoc in casu bona acquiri
monasterio affirmant Abb. & Parisius de c. in presen. de
probat. l. 1. c. 9. n. 1. & secutus sum in d. conf. 326. n. 1.
& in d. presump. 8. n. 1. vbi rationem retuli, & considera-
tionem quandam Decij consensui.

Terminus

27 Tertius est casus, quando quis ingressus est religionem bonorum capacem, cui bona sua expressè non obicit, sed causè tantum: constat tamen presumptionibus & cōiecturis voluisse mutare vitam, & religionem ingredi, & deinde decēsis intra annum probationis. Hoc in casu, bona non acquirit monasterio, sed agnatis, scripsi in d. conf. 396. nu. 10. & in d. præsump. 4. nu. 7. vbi dixi, opinionem Parisii relata in precedenti casu, posse in hoc procedere. Et hic cessare rationes Io. Andr. Abbatis, Calderini & Nauarii, quos supra retuli: dixi etiam hoc in casu loquum non habere sacrum Concilium Tridentinum, sess. 15. cap. 16.

28 Quartus est casus, quando quis t. est ingressus religionem bonorum capacem, cui bona sua expressè non obicit, sed causè tantum: constat tamen cōiecturis & præsumptionibus voluisse mutare vitam, acque ita ingredi religionem, & deinde decēsis post annum probationis, nulla alia expressa professio facta, retento adhuc habitu nouitiorum. Hoc in casu bona acquirit monasterio, scripsi in d. conf. 396. nu. 12. & in d. præsump. 3. nu. 7. vbi dixi, opinionem Parisii relata in precedenti casu, posse in hoc procedere. Et hic cessare rationes Io. Andr. Abbatis, Calderini & Nauarii, quos supra retuli: dixi etiam hoc in casu loquum non habere sacrum Concilium Tridentinum, sess. 15. cap. 16.

29 Quintus est casus, quando quis t. est ingressus religionem bonorum capacem, & constat, ingressum esse animo expediti atque probandi, non autem proficendi & se obligandi: & deinde nulla bonorum suorum facta dispositione decēsis. Hoc in casu recepta per vtraque Doctorum sententia est, bona non acquirit monasterio, sed reueri atque deferri venientibus ab intestato. Hanc esse communē opinionem testatur Parisius in d. e. in præsenta. nu. 188. vers. alius est casus: & secutus sum in d. præsump. 4. nu. 8. vbi scripsi, cōprobari a fortiori auctoritate eorum, quos referi in sequenti casu, vbi rationes & argumenta adferam, quæ huic casui conueniunt.

30 Sextus est casus, quando quis ingressus t. est religionem bonorum capacem, & verè sumus in dubio, an sit ingressus animo probandi atque expediti, vel proficendi, & nulla facta bonorum suorum dispositione intra annum decēsis, an hoc in casu bona censentur quaesita ipsi monasterio, vel reuertantur ad succedentes ab intestato. Hoc in casu, bona non acquirit monasterio, sed sanguine coniunctis ab intestato succedentibus affirmant Ioan. Andr. Abbas, Imola, Capra, Anchar. Calder. Francus, Barbatia, Iafon, Parisius, Bero, & Nauarius, quos retuli & probavi in d. præsump. 3. nu. 17. & hic accedunt Bart. in auth. ingressi, in 2. lectura. nu. 6. C. de sacrosanct. eccles. Aldobrand. in addit. ad Decium, in d. e. in præsenta. n. 73. de probat. Tirac. de retrat. confus. §. 1. glof. 8. nu. 36. & Ludovic. Molina societatis Iesu in tr. de iust. & iure in disp. 130. et. 1. Ea ratione ipsi mori sunt, quod hic nouitius decedens intra annum probationis, non dicitur verè effectus religiosus, vt dicit possit aliquid ius in suis bonis acquisiuisse monasterio ca. religioso §. quatuor. de sent. excom. in 6. & scribunt Bart. in l. 1. C. ne acris baptis. reit. & Bald. in conf. 193. omnia patet, in fin. lib. 5. & accedit, t. quod hic nouitius interim, durante scilicet anno probationis, retinet omnia bona sua & beneficia, cap. quod i. de clericis coniug. & cap. beneficium de regul. l. in 6. vbi glof. in verbo, conueniendum. vers. sed quid dicit, inquit, retinere etiam ius ad rem, quod in aliquibus bonis habet, & glof. illam secutus sum ibi. Ioan. Andr. Archidia. Io. Menochius, Geminianus & Francus, ac etiam Tirac. de retrat. confus. §. 1. glof. 8. nu. 12. Et rursus confert, quod si bona nouitij essent acquisita monasterio, nō posset ipse nouitius de bonis illis testari, quod t. unè solum est, vt probant aub. ingressi. C. de sacros. eccl. & c. 1. de test. 1.

31 Nec huic communij opinioni repugnant rationes & argumenta eorum, qui affirmant, bona nouitij mortis ab intestato acquiri monasterio. Quia quidam in opinione fuerat Ruertius & Anchara, quos refert & sequitur Dec. in d. cap. in præsenta. n. 73. vers. 3. circa quatuor. de probat. Ea ratione ipsi mori sunt, quod hic nouitius præsumentur velle in eadē voluntate perstare atque perseverare d. 3. ff. de probat. & ca. maior. de baptis. & copiose scripti in cūm de præsump. lib. 16. præsump. 17. vbi n. s. dixi pot omnes in e. non solum de regula. in 6. ex illo textu, ingressum religionem etiam intra annum probationis non præsumi velle ad ea recedere, quod a modum ergo (inquit Decius) si hic nouitius viueret, & perstaret in monasterio, ipsi religionis bona acquisita essent. Ita &

moriendo intra annum probationis. Respondetur primò, vt scripsi in d. præsump. 8. nu. 17. morientem non dici in eadem voluntate perseverare, sed illam finiri. 4. ff. locati. Bart. in l. conf. 145. nu. 1. 11. & 14. Respondetur tertiò, non esse boni cōiecturam: Nouitius præsumentur velle in religione perseverare, & professionem emittere, ergo donec nouitius est, bona est hęc consequētia, cum supra demo. stratum sit, amò interim omnia bona remanere ipsius nouitij. Secundo motus est Decius, quod deducit facta monasterio, mediante ingressu, dicitur pura ab initio, postmodò resoluitur per euentum conditionis, si nouitio intra annum non placuit in religione permanere, & super eo ibi. recedere voluit. & cap. significatum ibi a religione recessit, de regula. & in specie respondit Anchar. in conf. 69. nu. 3. si ergo actus resolutur, interim purè dicitur acquiescent ius, & fundata videtur monasterij intentio, nisi de penitentia & resolutione probetur. l. 2. ff. de in dem. addit. Verù respondetur, vt dixi supra, quod imò interim pendente nouitatu nullum penitus ius acquisitionis est monasterio. Præterea respondetur, quod imò dedicatio facta monasterio, mediante ingressu, conditionalis est ab ipso initio, si scilicet placuerit intra annū probationis, vt scribunt glof. in cap. statutus, in verbo, nisi euidenter, de regula. & manifestus, & gloss. de beneuol. in qua si fabbatim. q. 4. vers. siem iste voluit in i. par. & Anch. sub parum constants in cap. beneficium de obitu de regula. in 6. & in cap. acceptio in col. 1. vers. secus oppa de regul. iuris in 6. & secus ubi Tirac. ad glof. 8. nu. 1. Et arguit Decius, quod in dubio fuerim dicit ecclesie. Hic argumentationi satisfecit in d. præsump. 3. nu. 18.

32 Vltimus est casus, quid nouitius iste deserit t. religionem, & ad seculum reuertitur. Hoc sanè casu certum est, hūc nouitium dici non posse, quod ingressus sit religionē, vt ipsi monasterio dicantur acquisita eius bona: cum resoluta religione quoad personam, censetur & resoluta quoad bona, quæ in personā consequentiam veniunt, in specie scribit Cardin. Zibarella in cap. quod a te. col. 3. vers. sequens casus, de cler. coniug. Calder. in conf. 27. tit. de regula. Anchar. in conf. 69. nu. 8. & Dec. in d. aub. ingressi. nu. 1. C. de sacrosanct. eccl. Hodie res hęc clarior apparet, constitutione Iacobi concilij Tridentini, sess. 15. cap. 16. his verbis. (Sed neque ante professionem, excepto vincto & vestito nouitij, vel nouitiz illius rōporis, quo in probatione est, quocunque prætexit, a parentibus, vel propinquis, aut carioribus eius, monasterio aliquid ex bonis tribuatur, nec hac occasione discedere neque eas, quod totam vel maiorem partem substantia sue monasterium possideat, neque facillè, si discēsserit, id recuperare possit. Illa verba, si aliquid ex bonis tribuatur, significant, minimū quid ipsi monasterio acquiri. Imò dictio, si aliquid in re minima veritetur, vt scribunt Dec. in l. eum quid. in 2. lectura. nu. 1. ff. si certum petat. & in l. 2. num. 46. C. de eden. latiss. Crau. in conf. 19. nu. 4. alios sciens omittit. Nihil ergo prior us acquiritur monasterio ex bonis nouitij. Et illa verba, quocunque prætexit, ostendunt, monasterij nihil posse ex dictis bonis petere, etiam si ipse nouitius fecisset t. Ramenem, & hanc dem insinuat monach. hū, quod et si fecerit t. prout etiam sine licentia Episcopi, vt declarauit ipsum Concilium, affirmat Ludovic. Molina, Societatis Iesu, in tr. de iust. & iur. in disp. 130. colum. 8. vers. ambigere fortasse, non tamen aliquid dici possit acquisitionem monasterio, nisi nouitij mortis secuta.

33 Tertio est huius dispositionis caput, qui acquiritur bona eius, quod ingressus est religionem, in eadē emissa professionem. Hoc etiam in capite distinguendi atque constituendi sunt multi casus.

34 Primus est, quando hic professus t. ante emissionem professionem de bonis suis, obseruata forma & solemnitate a iure communij, & Concilio tradita, disposuit. Hic casus clarus est, bona scilicet pertinere ad eum, cui hic reliquit.

35 Secundus casus est, quando hic t. professus nihil disposuit de bonis suis, quorum capax est monasterium, quod ingressus. Hoc sanè casu bona a ipsum monasterium pertinent, eiusque efficiuntur, donec ipse professus in religione permanet, ita probant aub. ingressi. C. de sacros. eccl. §. illud. in auth. de monachis. & c. in præsenta. de probat. vbi Decius

an 82. late Petrus Imolen. in conf. 13. an. 30. Ludovic. Molina in ius. de Religione primogen. ca. 13. an. 72. & 76. Nauarrus in eum. de iur. n. 72. an. 71. & Molina societatis Iesu in ius. de iustitia & iure dispens. 10. col. 6. vers. regula supra statuta. Tercius est casus, quando hic professus i non permanet in ea religione, sed sine iusta causa, & sine sui Prælati licentia ad aliam religionem transiit. Hoc fane casu huius professi bonum iam ipsi primo monasterio acquisita non transferuntur in secundum, non solum quod ad proprietatem: sed nec etiam quod ad vicium solum. Ita Ioan. And. Hostiens. de Franc. in eadem ad re. cler. tenus. Caldesan. cōf. 13. in ius. de regul. in prim. huius in conf. 13. Ananias. Soc. sen. in conf. 13. n. 14. li. 4. qui testatur, hic esse communis opinionis, qui probatur etiam Syluester in summa. in verbo. religio. 4. n. 10. & Ludovicus Molina societatis Iesu in ius. de iustitia & iure. disp. pnt. 140. col. 13. vers. quando religiosus post unum. Et sententia hanc probatur illo text. c. quid a re. cler. coning. 4. Et ratio quoque ea est, quia in religiosis i stare & esse nō potest in secundo monasterio, sed ad primum reuerti debet, vt declarauit supra in casu 421. n. 30. Et præterea admissio, q̄ professus ille transire potuerit ad aliam religionem, attamen non videtur potuisse transferre bona, ex quo dicitur quid alienatio, quo sine iuris solemnitatibus fieri non potest. Ita respondit Calder in conf. 13. an. ius. de regula. quem secutus est Soc. sen. in d. conf. 13. n. 15. li. 4. Et quo ad vicium fructu, idem est dicendum: cum vt dictum est non possit hic professus permanere in secunda religione, sed reuerti debeat ad primum. Et hoc in casu conueni non potest secundum monasterium sui religio, q̄ grauetur impensis huius religiosi: quia sua ipsa culpa & factio hac grauari voluit. Debit enim hunc ingredientem reijcere & non acceptare. Imputatur enim ipsi monasterio acceptanti, si non alendi necessitate de coniect. arg. d. i. fideiolor. 5. si necessaria. si. qui. ius. d. eum. cum similibus. licet hic quidem casus locum habet multo magis, quando hic professus reuertitur ad seculum, atque ita efficitur apostata: Nā tunc nō solum eius bona prius monasterio acquisita apud ipsum monasterium permanet, sed etiam ea, quæ deinde acquirit, ipsius monasterii sunt. Ita Abb. in d. eadem ad re. n. 7. de cler. coning. & in c. vlt. de regul. Syluester in summa. in verbo. religio. 4. n. 10. Nauarrus in c. non ducatur. num. 65. 12. q̄. 11. Molina in d. dispensa. 140. col. 12. vers. religiosus etiam.

Quartus est casus, quando iustit de casus, & cum licentia sui Prælati professus ille transit ad aliam religionem. Hoc fane casu adhuc sentit Soc. sen. in d. conf. 13. n. 15. lib. 4. exten- tentia Caldesan. d. conf. 13. bona huius transiens quod ad proprietatem permanere debere apud primū religionē. Eiusdem opinionis sunt Hostiens. Imola, Speculator, Butrius, Cornens, Castrensis, Baldus, Salicetus, Petrus Perusinus, Syluester, & Florentinus; quos refert & visus est probare Didac. in c. 1. col. pen. de resu. Et ratio mox, quā reuli superiore casu, quod bona sine solemnitate alienari, atque ita ab eo primo monasterio auferri nō possunt. Ceterum hac ipsa ratio non multum vrgere videtur: quādoquidem bona hæc censentur i quæ sita monasterio in consequentiam personæ, vt scribit Bartoan. auct. si qua mulier. col. pen. & in auct. ingressus. n. 6. vbi etiam Dec. n. 7. Cde. sacrosancti. ecclesiæ. Et præterea bona sequuntur ipsū religionis, quia iusti transiit ad aliam religionē, efficit, vt etiam iusti secū ducat sua bona. Et sic potuit ille Prælati licentiam concedere ipsi suo professi transiendi ad aliam religionē, videtur etiam in consequentia dare potuisse eidem facultate inde auferendi bona.

Sua præterea bona i dicitur acquirit monasterio sub quadā conditione, scilicet donec erit in eo religiosus, & super. ead. c. & si quis de regula. & in specie sentit glossa in c. quid a re. in c. 1. vlt. de clerici coning. Et respondit Anchar. in c. 6. n. 1. in c. 1. vlt. de clerici coning. & cum eo Dec. in d. auct. ingressus. n. 4. Quibus accedit Calder. in conf. 17. n. 1. de regul. uterque quāquam Anchar. & Decius loquantur de eo ingressu, qui ante professionē reuertitur sed ad seculum: attamen id esse existimo in eo, qui professione facta iuste transiit de vna religione in aliam par. fit ratio, quod ad ingressum, ex quo viroque in casu iuste in ingreditur Calderinus in d. conf. 17. in prim. absolute loquens considerat solummodo iustum causam. Ita etiam in specie magis considerant Archid. in c. 1. n. 7. q. 1. Collecta. in c. 3. de renuntia. Host. Io. And. Butrius, Heoricus

Boic, Cardinal & Abb. in c. quid a re. in fine. de cler. coning. qui ab opinione Socini dissentit. Et si ipse Soc. in d. conf. 13. n. 18. dixit, Abbatibus opinione esse aduersus magis receptam. Idem multo i magis dicimus de bonis illius, qui & sua ob. 28. tulat ecclesiæ seculari: Nā hic si ad aliam ecclesiā transiit, licite transferit ipsa bona. Ita Butrius, Abbas, & Imola in c. 3. de renuntia. & in d. eadem ad re. de cler. coning. & Didac. in d. 1. n. 3. de resu. Quod dictū est hoc in casu de proprietate bonorum, idē dicendum ē de ipsi boni vultu fructu, vt 29. scilicet sine controversia transferat ad secundū monasterium seu religionem, ne ille sit illi religioni onerosus. Ita Calder. in conf. 13. col. 1. in ius. de regula. Butrius in conf. 13. n. 3. & alij commemoant & probati a Soc. sen. in d. conf. 13. n. 14. lib. 4.

Quintus est casus, quando professus i ille ob sua male merita translatus fuit a superiore in aliud monasterium: vt quia sua seditione, vel maledictis inter alios religiosos excitauit contentiones & discordias, vel aliud delictum translatione vel detractione dignum commiserit. Hoc fane casu sanctum in c. de Lapsis. quæst. 8. tūc de maledictis bonorum ipsius transiit esse concedendum secundo monasterio, quantum sufficere possit pro victu ipsius religiosi transiit, ne illi monasterio onerosus sit. quo sane ratione declarat c. si quis rapuerit. 17. q. 1. vbi glo. ita explicat, Et idem probat text. c. vlt. in auct. de iustitia. Episcop. & translatione hanc probat Host. Ioan. And. & religiosus in d. eadem ad re. Archid. in c. 1. n. 7. q. 4. Collecta. n. 3. de renuntia. Didacus Couarruias in c. 1. n. 10. de resu. & Ludovicus Molina societatis Iesu in d. dispensa. 140. col. 12. vers. Quod religiosus in penitentiam. Ceterum contingit hoc in casu dubitari, quæ summa assignari debeat pro victu huius transiit. Et iudicis i arbitrio hoc esse relictum docuit Archidiazonus in d. 31. c. si quis rapuerit. 17. q. 1. Quo verbō ad bona in potestatem acquisita, primo monasterio acquiritur. Ita Abb. in c. vlt. de infant. ex. pos. & Molina in d. dispensa. 140. col. pen.

Sextus est casus, quando professus i, ob sua benemerita a Summo Pontifice educitur a religione illa, & ad dignitatem Episcopatus euehitur. Hoc fane casu dicendum est, bona iam ipsi monasterio acquisita non reuerti ad ipsum Episcopum, sed apud monasterium permanere. Ita Ioan. And. Abbas, & reliqui in c. de resu. vbi Didac. n. 19. vers. 16. autem. Quo verbō ad bona acquisita tempore Episcopatus, scribunt prædicti Doctores, acquiri ecclesiæ Episcopali.

CASUS CCCCXXXVII.

Pœna monachi seditionis, & tranquillitatis perturbatoris.

S P M M A R I A.

1. Monachum, si discordiam inter monachos excitat, iudicis arbitrio puniri.
2. Seditionis delictum graue.
3. Pacem & concordiam inter Ecclesiasticos esse seruandam.
4. Seditionis puniri pro loci & personarum qualitate.
5. Seditionem grauem esse illam, quæ in suis maioribus excitata.
6. In iudicantem & potestatem sui maioris perturbans grauius puniri.

Ultimus superiore casu, aliquando religiosum ob sua male merita transmittitur atque detraditur in aliud monasterium, vt quia est seditionis, vel maledictus & discordiam inter alios excitat. Hic dubitari non contingit, quæ pœna is i monachos discordiam mouens puniri debeat. Et iudicis i arbitrio puniri probat c. si quis monachus. 20. dist. 11. Prodens autem & iustus index pro qualitate personæ & excitatae seditionis pœnam arbitrat. Nam seditionis i delictum graue admodum est, vt scripsi supra in casu 306. n. 4. Et clericus maledictus degradatur, nec inquam abique satisfactione ad officium reuocatur. c. clericus. 40. dist. 1. Et eo magis eius maledictentia est coercenda, quod excitat seditionem in Ecclesiâ, & claustris, vbi i pax & quies summopere debet obseruari. Idemueniamus. C. de iis, qui ad Ecclesiā confug. & scribit Concensus Brunus in ius. de seditionis. lib. 1. c. 6. 7. quo loci multis probat, ob loci & temporis qualitatem, conditionemque in i seditionis esse grauius vel lenius animaduertendum. sicut & cap. 8. ostendit, propter euentum pœnam esse augendam, vel minuendam. Et grauior esse creditur illa seditio, quæ aduersus maiores fit, vt in

H H H

gistratus committitur, ut scribit eadem Brunus in d. lib. 4. c. 11. ad fin. Nam t. & qui eorum iurisdictionem & potestatem perturbat & impedit, graviter puniuntur.

CASVS CCCCXXXVIII.

De poenis eorum, qui impediunt iudices delegatos, ne suam exercent iurisdictionem, non indiligerent tractatum.

S Y M M A R I A.

- 1 Impedienti iudicem exerceat suam iurisdictionem puniuntur.
- 2 Delegatum puniri si recusat accedere ad locum iudicij, ut impediatur condelegari procedere in causa: non tamen puniuntur a suo collegio. Nisi delegatus esset facili eorum clausula, quod si ambo non poterint, &c. num. 13. aut periculum est in mora. num. 15.
- 3 Delegatum punire impediens suam iurisdictionem.
- 4 Delegatum etiam impediens punire eos, qui suam impediunt iurisdictionem.
- 5 Iurisdictionem delegati censeri prorogatum contra eum, qui impedit eam contrari.
- 6 Inquisitor heresis punire potest impediens suum officium.
- 7 Impediens iurisdictionem delegati puniuntur: etiam si alias ipse impediens iudex ordinarius existeret.
- 8 Par in parem non habet imperium.
- 9 L. ult. ff. de rerum diuis. declaratur.
- 10 L. an. in. C. de licet potest. explicata.
- 11 Dignitatem clarissimam esse generalem.
- 12 Condelegatum perturbat eorum inferior efficitur.
- 13 Dominus castri punit condonum ob imminens periculum.
- 14 Puna, qua puniunt impediens delegatum vis sua iurisdictione.
- 15 Penam edili, ne quis eam, &c. non habere locum contra impediens delegatum vis sua iurisdictione.
- 16 Ecclesiastica censura puniri impediens delegatum.
- 17 Ecclesiastica disciplina punit pena que.
- 18 In iudicij arbitrio puniri impediens delegatum vis sua iurisdictione.
- 19 Iudicem pro qualitate personarum punire impediens delegatum, ne utatur iurisdictione delegata.
- 20 Excommunicari impediens delegatum vis sua iurisdictione.
- 21 Multari potest impediens delegatum delegati.
- 22 Beneficium privatio nisi ex causis lege expressis non inferitur.
- 23 Pena praetentis beneficiorum non nisi ex magna causa fit.
- 24 Publicanus posse bona impediens iurisdictionem delegati.
- 25 Banire non potest delegatus impediens suam iurisdictionem.
- 26 Delegatus modica coercitio mandata dicitur.
- 27 Coercitio modica delegatus mandata qualis dicitur.
- 28 Banitionem delegatus aquirari.
- 29 Relegationem aquirari excommunicati.
- 30 Banitionem excommunicati aquirari.
- 31 Banitus & excommunicatus aquiratio qua.
- 32 Banire esse meri imperij.
- 33 Excommunicatum esse mixti imperij.

DUcta occasione ab his, qui ad calcem precedentes quaestiones scripsi, hoc loco propositi explanare disputationem hanc.

Debitum est, quia poena puniendus sit ille, qui iudicem impedit, ne suam iurisdictionem exerceat, sicuti evenit in eo, qui iudicem ea die, qua vel in causa procedere, vel causam definire debebat, ab eius Principe ad se vocari curavit, ut in c. pasteralis. s. ult. de off. deleg. Nam si puniri debet, qui humilioris impediuntur praeiitit: sicuti eo loci sanctum fuit. Quemadmodum etiam contingit, quando vnus delegatorum recusat ire ad locum iudicij, ut ceteri impeditur etiam si impediens puniuntur. c. prudentiam. s. aduicemus. de off. deleg. Quinimo & poena indicitur cuiusque impediens delegati iurisdictionem. t. de off. deleg.

Verum quo casus ille non indiligeretur me, quantum mea pro temeritate licebit, explicetur, de duobus azam. Et primo, quando delegatus ille impediens suam iurisdictionem punire possit. Secundo, quam poenam inducere ei valeat.

Quo ad illud primum, dicendum est, causam delegatum puniri t. posse eos, qui suam impediunt iurisdictionem. Id quod probat ea. l. de off. deleg. & ibidem gloss. vlt. Abb. nu. 4. Felin. colum. pen. ac Decius numer. 1. & numer. 14. 16. &

probat c. significasti. vbi Abb. in vlt. morab. additis de off. deleg.

Ex tenditur hac t. sententia, ut locum etiam habeat in delegato inferiori a Principe. Ita Innocentius, Buerius, Baldus & alij plures in d. c. 1. de off. deleg. Qui tamen verum hoc esse intelligunt, qui iure sub iurisdictione illius inferiori deleganti cum tam delegatus a Principe indilincte omnes impediens punire possit. Ceterum, nullam esse constituendam differentiam hoc in casu inter delegati a Principe & delegatum inferiori, scriptum Decan. d. c. 1. de off. deleg. & Riminal. sen. in l. 1. s. si videtur. n. 7. vers. aduerte. ff. si quis ius d. non obrep. Nam ratione delicti illi impediens t. prorogata censetur iurisdictione delegati, iuxta c. vlt. de foro compet. & c. de rapto. & manifeste probat text. in Auth. qua in prouincia. C. vbi de crimine agi oporteat. Preterea vel ex eo constat, nullam esse differentiam inter delegatum principis & inferioris. Nam par est vlt. vlt. ratio extendendi, vel non extendi suam iurisdictionem, nec eorum possit in non subiectis ius dicere. Quod si ratione delicti quis efficitur subiectus Principi, atque eius delegato, ita & aliter subiecti ipsi inferiori a Principe, si que eius delegato.

Extenditur se cundo, ut procedat etiam in delegato improprie, sicuti est in inquisitore hereticorum. Ita Dec. in d. c. 1. n. 6. de off. deleg. post Card. in Clem. 2. de heret. & idem scripsit Alber. de Rolate in tract. statutorum. parte 3. quaest. 18. vers. tamen aduertendum.

Extenditur tertio, ut locum habeat etiam contra impediens illum, qui alias effectus iudicis ordinarius, vel etiam fuisse delegatus. ita probat c. significasti. de off. deleg. & respondit Calca in cons. 6. s. num. 9.

Declaratur primo, ut non procedat aduersus t. condelegatum impediens. Hanc enim punire non potest delegatus ille impediens. Ita scribunt Bart. in l. 1. s. si videtur. in ff. si quis ius d. non obrep. & ibidem in fine. Decan. c. 1. n. 14. vers. & retema conclusionem. de off. deleg. Et ratione hanc moti, quod par t. in parem non habet imperium. l. nam & magistratus. ff. de recep. arbit. l. ille a quo & tempus. ff. ad Trebell. & in c. ludeat. q. d. diffini. Et similia tradunt Bart. in l. vlt. de rerum diuis. & in l. inter tuos in ff. de aduocatum. tuos. Alex. in l. est receptum. n. 2. ff. de iurisd. vniu. ind. Ruum in cons. 13. nu. 1. lib. 3. & in cons. 30. m. lib. 4. & Anton. Capicinus dec. 127. n. 3. Nec huic sententia repugnat l. vlt. ff. de rerum diuisione. Si quidem responderetur, non plane constare, quod Remus ille a Romulo fratre fuerit cognatus. Mihi uero videntur scriptores de morte Remi, & de illi i. interfectio. huiusmodi copiose differit ex recentioribus Corasius in d. l. vlt. Sed hic locus non postulat, ut hac prosequar. Non etiam repugnat t. l. in fine. ne licet potest. quo loci Praefes prolin. et punit clarissimum illum, atque is sibi equalem. No. inquam, repugnat, quandoquidem clarissimus ille non erat aequalis in administratione cum Praefide, ut animaduertit Bart. in d. l. vlt. ff. de rerum diuisio. Quod confirmatur, quia t. dignitas clarissimae est generalis, & gradus etiam inferiores a Praefide respicit, ut declarat Decan. l. 1. n. 25. ff. de off. eorum, cui mandata est iurisdic. Hec declaratio non habet locum, quando duo delegati dati essent cum clausula, (q. si ambo non poterunt procedere & exequi, alter faciat.) Nam tunc t. si eorum vnus procedere recuset, & c. de delegato impediens, alter procedere poterit, & impediens illum punire, cum is qui recusat & impedit procedere, non consideretur tanquam persona habens iurisdictionem, sed vis periona priuata. Ita scribunt Ioan. And. in c. 1. contra vnum. vbi de Gemin. de off. deleg. in c. Decan. c. 1. n. 14. vers. & retema conclusionem. de off. deleg. Idem docuit Riminal. in l. 1. s. si videtur. nu. 8. ff. si quis ius d. non obrep. qui scribit, t. q. ex quo turbat condelegatum in iurisdictione sua, efficitur inferior. l. vltim. C. vbi sena. vel clariss. Similis est condelegatio, quam facit Antonius Capicinus dec. 127. n. 1. post Baldum in l. vlt. ca. col. vlt. q. 12. C. quando non peruenit. Idem est, ait praeterea loco Riminal. de quo duo delegati sunt cum clausula [vos, vel alter vestrum, &c.] & eorum vnus preoccupat iurisdictionem. No. etiam locum habet hoc declaratio, t. quid periculum esset in mora, & res peritura esset, antequam condelegatus impeditur posset adire Principem: Nam tunc impediens punire poterit impediens. Ita docuit l. 1. n. 1. s. si videtur in ff. si quis ius d. non obrep. ex legentia Baldi

in e. i. in fin. qual. v. fall. iura. deb. fidel. dom. quem & ita citat
idem Iaf. in l. i. in princ. nu. 7. ff. de offic. eius. cui mand. est iud.
10 risd. scribit Baldus, quod si duo i. sint domini vnius castri,
& eorum vnius delinquit, ab altero puniri poterit, si immi-
net periculum, antequam a deatur Princeps superior.

Quo vero ad secundum illud dubium, quia poena i. puni-
17 ri possit impediens iste, varix sunt opiniones. Vna fuit,
quod iste puniri possit ad interesse partis, quae laeditur. Ita
hanc opinionem recentior glof. in cap. pastoralis. s. vltim. in
verbo, puniat. de offic. deleg. Idque ex dicto illo, [si quis
ius dicit non obtemperat.] & ex dicto, [de eo, per quem factu
erit.] Ceterum opinio hae a glof. illa, & a ceteris rejci-
tur, & poena illam iudici, [ne quis eum] & illi similes non
habere locum in delegato impedito exercere suam iurisdic-
tionem. Ita Bald. in l. i. s. Officius. col. 1. vers. item excusatur.

ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est, vi excuset. Dec. in e. i. nu.
5. de offic. deleg. a. Riminal. in l. i. s. ad videtur. nu. 7. ff. si quis ius
dicit non obtemperat. & Iaf. in l. i. in fin. ne quis eum, &c. Qui hac
de re alia scribunt. Altera est opinio, i. quod Ecclesiastica
17 de re alia scribunt. Altera est opinio, i. quod Ecclesiastica
censura puniri si impediens possit. Ita Felinus in e. i. nu. 16.
& ibidem Dec. nu. 14. vers. quam autem de offic. deleg. intelli-
gentes censuram probantur pro excommunicatione,
ex e. s. de offic. deleg. ibi i. distinctione Ecclesiastica.] quae dicitur
alibi censuram in e. querenti de verb. signific. & in c. penult.
de immunitate Eccles. Verum nec opinio ista satis vera est.

cum illa i. Ecclesiastica distinctio pro poena temporalis possit
intelligi. declaratur Abbas in c. i. de offic. deleg. & in c. nuncios,
de decimis. Tertia est opinio, quod multam possit impone-
re. Ita recentior glof. in d. cap. pastoralis. s. vlt. ex l. 2. c. de spor-
tulis. Quae opinio non recipitur a ceteris, & infra aliqua dice-
mus. Quarta est opinio, quod poena hac sit i. arbitraria ipsi iudici
imposito. Quam quidem probant glof. in d. cap. pastoralis.
s. vltim. de offic. deleg. Abbas in c. cum clerici. n. 4. de pa-
17 tis. & in e. querenti de verb. signific. & Alex. in cons. 35. s. lib.
2. qui aperte ait, esse arbitriam. Ita etiam scribit Petrus Re-
bub. in praxi beneficiar. tit. de missione. in poss. n. 18. iudicis
arbitrio puniri eum, qui impedit delegatum executorem ad
mittendum aliquem in possessionem. Quae sunt sententia pro-
batur in e. de causis. s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

21 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

22 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

23 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

24 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

25 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

26 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

27 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

28 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

29 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

30 i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.
& i. Iudex ergo iste s. vlt. i. in l. i. s. sub sequenti de offic. deleg.

ff. de pun. Nec hic obstat illa difficultas, quam excitat Felinus
in d. ca. i. nu. 16. vers. quinta declaratio, de offic. deleg. cum ait
i. bannitum equiparari relegato, vt inquit glof. in s. relegatus. 31
11. Insuper quibus modis pater potest solui. At relegatus i. acqui-
paratur excommunicationi, vt tradunt glof. in cap. pastoralis. s.
si vero de appellat. vbi Docto. imò bannitum equiparatur ex-
communicato, vt scribunt glof. in c. i. in princ. hic finitur lex,
& c. in vltibus sent. Iaf. in l. Gallus. s. & quid sit iurium. nam.
3. de lib. & posthum. & in l. i. s. sub l. i. ad Trebell. Co-
raus in l. qui liberi. nu. 12. q. 2. de ritu nup. & Petrus Placa
in Epitome delict. 4. 4. nu. 11. Non, inquit, obstat hac diffi-
cultas, siquidem responderetur, quod est in aliquibus i. ban-
33 nitus a pari procedat cum excommunicato, non tamen in
omnibus equiparatur. Ita declarat Abbas in cap. pastoralis. s.
verum. nu. 39. de appella. Quocirca Bald. in l. i. nu. 17. C. de her-
red. institut. multas commemorat differentias inter bannitum
& excommunicatum. Aequiparatio enim banniti i. & ex-
34 communicati ea videtur precipua, quod sicuti excommuni-
catus ab Ecclesia eicitur, ita bannitus a ciuitate: sicuti
declarat Bald. in d. l. i. nu. 1. vers. & est administratio. C. de hered.
instit. Accedit praeterea in specie nostra, quod i. bannire est 35
meri imperij: ita post alios Decan. Imperium nu. 6. s. de iurisdic-
tionis omnium iudicum. Et tamen i. excommunicatio, quae 36
plectitur iste impediens iurisdictionem delegati, est mixti
imperij: ita declarat Ioan. Longopoliensis in l. Imperium. nu. 16. 18. in fin. & ibi Gaspar Vallaclus nu. 180. de iurisd. dom. iudic.
His, dissoluta hac difficultate, intelligimus, hunc iudicem
non posse bannire impediendum suam iurisdictionem.

* CASUS CCCCXXXIX.

Exceptionem rei iudicatz a iudice vel Eccle-
siastico, vel seculari non esse rejiciendam,
& de rejicientis poena.

S V M M A R I A.

- 1 Exceptionis rei iudicata magna vis.
- 2 Iudicis arbitrio puniuntur iudex ille, qui oppositam rei iudicata exceptionem reijcit.
- 3 Exceptio rei iudicata coram quo proponatur.
- 4 Exceptio rei iudicata nihil obijciat a iudice incompetenti lata est sententia.
- 5 Exceptionem rei iudicata reijci, vbi subest anima periculum.
- 6 Exceptiones calumniosas imponi esse rejiciendas.
- 7 Exceptionem calumniosam opposita dicit ex iudicis arbitrio.
- 8 Exceptionis malitiam & calumniam apparere ex coniecturis.

Cum magna vis sit exceptionis rei iudicatz, quemad-
modum multis offendimus superiore lib. quasi 32. iure
statuit Bonifacius VIII. in cap. vltimo, de except. in
sexto poena, (quam ibi glof. Ioan. Andr. Archid. An-
char. arbitriam appellant) iustissime multandos iudices, vel
laicos, vel ecclesiasticos, qui exceptionem rei iudicatz
ab altero eorum receierint. Est enim rei iudicatz i. exce-
3 ptio ab eo, coram quo causa agitur, admittenda. Ita est ra-
tio, quod res iudicata pro veritate habetur. I. rei iudicata,
de regul. iur. Nullus ergo iudicum contendere cum debet.
Hac constitutio i. cessat, quando lata fuit sententia i. iudi-
ce incompetendi. Ita scribunt omnes in d. c. vltim. de except.
adducti ex textu in cap. secularis, de foro compet. in 6. Cefat
etiam, quando insurgit animae periculum ex admissione huius
exceptionis. Ita ex c. s. de off. ordin. scripserunt Gemini-
us in d. c. vltim. eodem. vers. nota quod iudex, & ibidem Franc.
in vltimo notab. de except. in 6. & Iaf. in l. a. Divo Pio. s. sen-
tentiam, numer. 18. de re iudic. Cum verò (vt hoc nunc di-
cam) exceptio i. aliqua calumniosae obijciatur, reijci imponi 6
potest. Ceterum dubitari solet, quae i. calumniosae opposita
7 dicatur factio, & cum iure definiti non poterit, quippe
quod in facto veritas, iudicis arbitrio relinquatur. Ita Bar-
bar. in cap. sedes, numer. 74. de re script. & Alciat. in cap.
1. nu. 6. s. de officio ordinarij, qui scribit, ex Innocentio senten-
tia, facere id posse etiam, quando i. de malitia & calumnia 8

non constat ex processu, sed aliunde, vt puta ex confessione facta ipsi iudici extra acta. Et subiungit Alciatus post Flutrium, presumptionem esse pro iudice, quod iusta de causa eam exceptionem reiecit.

CASVS CCCCXL

De remissione pensionis, quæ inquilino fit impedito vti conducta domo ad vsum à se destinatum. Et quomodo cognoscatur causa ob quam domus conducta fuit.

SYMMARIA.

- 1 Pensionis remissio quando fiat inquilino impedito habitare cum hospitibus, quorum causa domum conduxit.
- 2 Inquilino remitti pensionem, si conducta domum eo animo, vt hospites haberet, & bello deinde fuit impeditus.
- 3 Iudicii arbitrio relinqui, quando duci possit inquilinū conductisse domum, vt hospites in ea haberet.
- 4 Inquilinum saltem hospitari scholares, eo animo domum conductisse dicitur.
- 5 Aromatario impedito exercere artem suam in domo à se, eam ob causam conductā remittitur pensio.
- 6 Domus qualitas arguit, quia de causa fuerit ab inquilino conductā, sicuti & qualitas inquilini n.
- 7 Domus remota non dicitur ab inquilino conductā causa hospitum scholares.

Dubitari sæpe contingit, an & quando faciendū sit remissio pensionis inquilino, qui domum amplam conduxit, vt hospites aduenas, vel scholares in ea hospitaretur & deinde superuenit impedimentum, vel belli, vel pestis, vel aliud simile, vt hospitari non potuerit. Et hac in re dicendum est, quod si ille verè t conductit domum eo animo & proposito, vt hospites teneret, non autem sui vltus tantum, faciendū esse remissionē, si iustus superuenit impedimentum. Ita scribit Bart. in l. cum plures, in prin. col. 2. ff. locati. Rebuff. in tra. de priuileg. scholares in l. n. 21. Ripa in tra. de peste. n. 176. de priuileg. contrahitum. n. 27. Alciat. resp. 733. in fin. & hoc. q. 149. n. 5. & ibi. in tra. caus. crim. n. de remissione mercedis. n. 40. Ceterum in eo versatur dubitatio cognoscere quando ille conductor conduxerit domum hanc causa hospitandū sit, à coniecturis vt plurimum hoc pòdeat, dicendum est iudicis arbitrio relinqui, sicuti in specie annotat Rebuff. in d. priuilegio. n. 21. in fin. Prudentem autem iudex multas coniecturas ita poterit considerare.

4 Prima est coniectura, t ducta à qualitate personæ inquilini conductoris, si forte conuenerit habere scholares & hospites in domo. Nanc tunc presumitur eo animo denuò cōduxisse hanc domum. Ita in specie scripsit Ripa in tra. de peste. tit. de priuileg. contrahitum. n. 27. & eius nomine tacito Rebuff. in d. priuileg. n. 21. in fin. & vers. tertia conclusio, adductus 30. Ite Romani in cons. 17. §. 2. qui respondit, t aromatario impedito exercere artem suam in domo à se conductā, esse faciendam remissionem, quia presumitur eam conduxisse, vt in ea exerceret artem suam. Adferunt & hi h. familia. Et illis accedit Butr. in c. propter sterilitatem. n. 19. in fi. de locat.

6 Secunda est coniectura t ex qualitate ipsius domus, vt si cōtineat in ea recipere hospites, vel si est domus apud gymnasium, in quo legi publicè consuevit. Ita docuit Bart. in d. l. cum plures in prin. col. 2. vers. aut de hoc. ff. locati. & cum eo Rebuff. in eam allegat priuilegio. n. 21. §. 3. qui & eiusdem opinionis recentet Alex. in cons. 107. libr. 2. & eo prius Ripa in tra. de peste. tit. de priuileg. contrahitum. n. 27. Ita è cetera, t si domus est in loco remoto, vel in aliquo oppido, vbi nec scholares, nec hospites esse solent, fit coniectura huic contraria, quod conduxerit alio animo, quam vt hospites haberet. Ita Rebuff. in d. priuileg. n. in fin.

8 Tertia est coniectura t ducta tam à qualitate domus, quam etiam à qualitate inquilini, sicuti euenit in paupere, qui modicam habet familiam, & conduxit domum amplam. Coniectura enim fit in hoc casu, quod conduxerit causa hospitandi vel aduenas, vel scholasticos. Ita Ripa in d. tra. de priuileg. contrahitum. n. 27. & Rebuff. in d. priuileg. n. 21. vers. quida conclusio.

CASVS CCCCXII.

Quando censetur bona illata & inuecta in domo ab inquilino, vt pro pensione domus sint hypothecata, explanatum.

SYMMARIA.

- 1 Bona illata & inuecta in domo ab inquilino, esse pro pensione domus tacite hypothecata etia aliena. n. 5. si sunt illata vt ibi essent perpetui. n. 4. quod relinquitur iudici arbitrio. num. 6.
- 2 Inuecta & illata que dicantur.
- 3 Inuecta censeri ea, que plausio fuerunt importata.
- 7 Venalia non censeri illata & inuecta in domo ab inquilino, vt ibi sunt perpetui.

Cum quis domum conduxit, & in ea bona, resque inferat acque inuehit, censetur illa tacite obligare pro pensione domus. Item quia ff. de pactis. l. 3. ff. quibus mod. pign. vel hypoth. tacite contrah. l. ceteri iuri. C. locati. & l. si non inducta. C. quibus caus. pign. tacite contrah. & ibi glossa ex ponit t illata & inducta illa dici, quæ manu inuecta verò, quæ dorso importantur. Id quod probant & Salicetus ibi, & Negusa in tra. de pigno. part. 2. principali. numero 2. n. 118. Rectius ego opinor t inuecta censeri, quia plausio, vel equo inferantur, qui sermo frequens est apud Ciceronem, & ceteros bonos auctores. Sed leuia hæc sunt. Hæc iuris sententia inter multas declarationes, quas recipit, illa est egregia, quod ita demum illata & inuecta hæc censentur tacite hypothecata, quod t inuecta fuerint in domo, ea mēte & animo, vt ibi essent perpetui, ad est, durant, locatione, permanantia. Ita probat Lin. prædix. §. 1. ff. quibus mod. pign. vel hypoth. tacite contrah. & ibi glossa clare explicat, opinem confert l. debitor. ff. de pigno. & tradunt glossa, Bartol., Baldus, & Salicetus in d. l. si non inducta. C. quibus casibus pign. tacite contrah. Glossa t enim ibi idem esse scribit, quod res aliena est inuecta in domo, modo tria concurrant, quod scilicet res sit inducta, quod scientie rei domino, & tertio, quod inuecta sit, vt ibi perpetuū sit. Atque ita declarat Castren. in litem quia. ff. de pactis. & idem lasan §. item Seruiana. n. 31. In fin. de actio. vbi & Gomez. n. 19. Afflicti decisi 184. n. 2. 3. Ceterum dubitari contingit quando res censentur illata, vt in domo perpetuū sit. Vt cum hoc lege definitum nō reperitur, quippe quod in facto versatur, t iudicis arbitrio relinquitur. Ita in specie scripsit Negulianus loco supra citato, & idem verè sentit las. in d. §. item Seruiana. n. 31. in fine. Iudex autem ex qualitate rerum illatarum, atque inuectarum arbitrari poterit, an sint illata, vt ibi perpetuū sint vel non. Sicuti præcitati Doctores scribunt & idem docuit Gomez. in d. §. item Seruiana. n. 19. Quocirca scribitur hi, res t venales, nomina debitorum, & his similia non censeri illata, vt ibi perpetuū sint: atque ita non sunt tacite hypothecata, quia de re cum abunde petrauerim in tra. de adipisc. posses. remed. 3. quest. 17. vbi & quest. 16. egi de fructibus illatis & propter hic dicere superfluo.

CASVS CCCCXIII.

Quando socio liceat domum communem locare, diligenter explicatum.

SYMMARIA.

- 1 Iudicii arbitrium versari in locatione domus facta à socio de parte alterius socij.
- 2 Socium posse altero invito locare domum locari solitam, quid si non sit locari consuetum. n. 23.
- 3 Socium posse vti re communis ad vsum destinatum, altero relactante, & num. 18.
- 4 Socium non posse locare partem domus socij, si communis diuisa potest, & socius alter partem suam vult retinere, & numero 13.
- 5 Domus communis cui locanda, cum socij non conueniunt de locanda vni.

6 Locat.

Locum esse domum communem plus offerenti.
Iudicis officium quando concedatur inter plures inter, se
differentes.

Concordia iudice posse suaderi, non autem precipi.
Scandala timore iudicis concordiam suadere debet.

Sorte dirimendum esse discordiam inter socios.
Sorte dirimi non debet contentio, si unus sociorum recusat
subire iudicium sortis.

Partibus non contentionibus res effectum non sortitur.
Socius qui vult habere partem suam domus, potest &
alterius partem, eo invito, conducere.

Socius teneri vel pensionem recipere, vel conductorem,
ne alter socius impediatur frui domo.

Baldus declaratur.

Iudicis arbitrio relinqui, an conductor domus communis sit
persona idonea.

Arbitrium viri boni spectari in re communi.

Ruini opinio explosa.

Facere nemo cogitur ad alterius petitionem, quod alijs
prodest.

Ruini inconstancia.

Iudicis arbitrio relinqui, an domus non consueta locari,
socio invito possit locari.

Aequitatem esse obseruandam inter socios.

¶ Vin superioribus in casibus aliqui, que versantur circa
traditionem & materiam locationis & condu-
ctionis pertractauerimus, conuenit, vt hoc loco explicem
casum illum egegrium, in quo & iudicis arbitrium nō mo-
dicum locum obtinet, quando scilicet vnus sociorum vult
locare domum communem, altero socio reluctantē. Nam
in hoc versatur aliquando iudicis arbitrium, vt docuit
Baldus in cap. cum omnes, nu. 30. de consuet. & suo loco dicemus.
Quo itaque hac egegria disputatio elucescat, aliquot
casus vna cum Bartholomaeo Socino & alijs in l. serui ele-
ctione, s. Labeo de leg. 1. ita distinguo, atque consilio.

¶ Primus est casus, quando vnus ex socijs vult locare vti-
liter domum vel fundum solum locari, alter vero socius
recusat, & domus vel fundus commodē diuidi non potest.
Hoc sane in casu is socius locare potest: ita Socinus in d. s.
Labeo. nu. 4. vers. prima facere possit. Baldus in d. ca. cum om-
nes, nu. 30. de consuet. ac etiam Calpren. in l. & hac distin-
ctio. s. com. fundum. ff. locati. Hanc quoque sententiam pro-
batur Ruinus in d. s. Labeo. col. 6. vers. si verò res consueta.
Soclen. in consil. 58. et l. 1. lib. 4. & Decius in l. 1. nu. 31. C. qui testi-
ficare possit. Et horum opinio probatur ex l. naturalis. s. 1. ff.
de precept. verbis. & ex s. vlt. inspi. pro socio. Et confert glo.
l. Sabini. ff. communis diuis. quae affirmat, quod socium vti
pote-
re communi, quando alterius socij nihil interest. Et hic
casus intelligitur, dummodo locatio fiat personae honestae.
Ita declarat Socin. loco iam citato. Et ratio est, quia honestas
anteferri debet utilitati: & verè apud viros bonos illud di-
citur vtile, quod honestatem quoque continet.

¶ Secundus est casus, quando vnus ex socijs vult locare
vtiliter totam domum, vel fundum solum locari, quæ qui-
dem domus, vel fundus commodē diuidi potest, & alter
socius recusat partem suam locare. Hoc in casu tota domus
locari non potest, sed illa sola pars, quae pertinere potest ad
socium locantem. Ita sentit Socinus in d. s. Labeo. nu. 4. vers. et si
res diuisioem ex sententia Saliceti in l. inuenus. 2. C. de sa-
cro. ff. eccles. & idem scribit Calpren. in l. & hac distinctio. s.
vlt. ff. locati. & Ripa in l. quo minus. n. 138. ff. de summis. qui-
dem scribit de molendino inter socios communi. Nam
hoc in casu cessant rationes casus precedentes.

¶ Tertius est casus, quando vtique vult locare domum
solum locari, sed non conueniunt de persona conductoris,
cui locetur, cum vnus vni, alter alteri vult locare. Vnus ta-
men eorum vult locare personae honestae, alter verò inho-
nestae. Hoc sane in casu is debet preferri, qui vult locare
personae honestae. Ita scribitur Ang. in l. 1. C. qui testi-
ficare possit. Soclen. in consil. 58. nu. 2. vers. circa secundum lib. 4. Soc-
len. in l. 1. s. Labeo. nu. 2. licet ibidem Ruin. col. 6. vers. si verò da-
re-
tur, differantia ad Socin. ita tamen eum secutus est ipsemet
Ruinus in consil. 58. in fin. lib. 1. qui idem esse ait, quando vnus
vult locare conductoris plus offerenti, & alter alteri minus
offerenti, nam preferri debet vult offerenti. Socinum quo-

que secutus est Ripa in d. l. quo minus. numero 139.

¶ Quartus est casus, quando vtique vult locare demum
locari solum, & ambo personae honestae, sed non conue-
niunt de persona conductoris, cui locetur. Hoc in casu, in-
quit Socinus in d. s. Labeo. nu. 5. adhibetur primum hoc re-
medium, vt iudex suo officio ad eorumque dissensionem
reducatur. Et eandem opinionem probatur prius Baldus
ca. omnes. nu. 30. de consuet. & Angel. in l. 1. C. qui testi-
ficare possit. moti ex l. quoniam, in prin. ff. de usufructu. & ex l. huius-
modi. s. vlt. de legat. 2. Hanc quoque sententiam probauit ius
Soclen. in consil. 58. nu. 2. vers. autem vult lib. 4. & secutus
est Ripa in d. l. quo minus. n. 139. & sic decidit Senatus Tauri-
nensis, sicuti testatur Testatur. dec. 41. nu. 8. Verum ab hac op-
inionē dissentit Ruin. in d. s. Labeo. col. 6. vers. a. et ratio-
ne motus, quod iudicis officium solum implorari potest,
quando plures discordant ad praedictum tertium non autem
quando inter se. Ita declarat Bart. in d. l. huiusmodi. s. vlt. &
ibidem Ias. nu. 2. alio recentior ff. de leg. 1. & in l. 2. s. ex his.
ff. de verb. obligat. Et his accedit quod scripsit post alios De-
cius in l. qui dam existimauerunt nu. 4. vers. unde dubitable.
ff. si certum petatur. cum dixit, quod concordiam iudice sua-
deri posse, non autem imperari. Et idem affirmant Ias. in
Auth. si verò contigerit. col. 1. C. de iud. vel. in Rub. de reu-
ga & pare. & cop. vbi Neuz lib. 5. s. hysca. nu. 21. Hoc ta-
men intelligitur, nisi subest timor (scandalum) ob hanc dif-
cordiam. Nam tunc ad iudicis officium pertinere eos redu-
cere omnino ad concordiam, vt declarat Bart. in d. l. huius-
modi. s. vlt. in si de legat. 1. Ang. in l. 2. s. ex his, vbi et alij.
Et in specie ita declarat Ruin. in loco supra allegato. Secun-
dum itaque hoc remedium adhibetur, vt forte discordia (hac
to
dirimatur. Ita Ruin. in d. s. Labeo. col. 6. vers. possit etiam se-
cundum. & ex sententia Bart. in d. l. huiusmodi. s. vlt. in
fin. & ibidem Ias. nu. 11. multis confirmat, & infinita prop-
congruē Tirac. in tract. de iure priu. quæst. 17. opinione 1.
Ceterum nec hoc remedium locū habere potest, cum tunc
forte dirimi non possit quæstio, quod facti est, vt copiose
probat Tirac. in d. opinione 1. nu. 91. Et præterea locum
non est iudicio sortis, quando vnus eorum dissensit cōtrouer-
siam esse sorte dirimendam. vt post Ias. Andr. & alios tra-
didit idem Tirac. in d. opinione 1. nu. 94. & sine ne illius quæst. 17.
His fit, quod si nullo modo possint iij socij inter se conueni-
re, domus vacabit, & fructus quoque peribunt, vt concludit
post Angelū Socin. in consil. 58. nu. 2. vers. autem vult lib. 4.
idem in d. s. Labeo. nu. 5. vers. & si non potest res, & qui
duabus rationibus hoc coprobatur. Et confert quod ait Bart.
in l. huiusmodi. s. vlt. in fine de leg. 1. quod quando partes
iniuncte non conueniunt, res non sortitur effectum.

¶ Quintus est casus, quando vnus ex socijs recusat loca-
re partem suam domus locari solum, sed vult ipsemet eam
pro sua parte inhabitare, & non vult conducere alteri par-
tem sui socij. Hoc in casu potest quidem socius ille habita-
re, sed tamen non debet esse impedimento alteri socio, quo
minus possit partem suam alteri locare: alia huic colū-
tione non esset, nisi mediante diuisione. Ita docuit Soc. in d.
l. serui electione. s. Labeo. nu. 6. vers. primum casus de leg. 1.
ex sententia Bald. & Calpren. Et hanc opinionem admittit
omnes, quos statim recensebo.

¶ Sextus est casus, quando vnus ex socijs recusat locare
partem suam domus locari solum, sed vult ipsemet inhabita-
re: ac etiam vult conducere partem alteram socij, sed is socius
recusat ei velle locare, sed vult locare alteri. Hoc in
casu affirmat Socin. in d. s. Labeo. nu. 7. & in d. consil. 58. col.
pen. lib. 4. socium cogi posse locare alteri socio inhabitanti,
atque ita ait Socinus sensisse Baldum in l. 1. nu. 7. C. qui testi-
ficare possit. cum docuit, quod si socius teneatur res
cipere vel pensionem, vel conductorem, & hanc viam est
probare & Ias. in l. 1. nu. 5. C. qui testi-
ficare possit. & ibidem Decius nu. 26. & Marilius singular. 369. Et Socinum se-
cutus est Ruinus in consil. 142. nu. 19. vers. sed his non obstat
lib. 4. idem docuit Ripa in d. l. quomodo. nu. 140. ff. de
summis. Idem tamen inconstans Ruin. in d. s. Labeo. col. 7.
vers. nec obstat auctoritas, intelligit Baldum locari, quando
socius se offert velle conducere ad impediendum locationem
fiendam personae honestae. Rectius tamen sentit Socinus,
quando quidem Baldus non ait, quod ille extraneus, cui

Forare vult focus, dumtaxat si persona infamata, sed com-
paratur, vel castatus, et facilius possunt eadem domo ha-
bitare, ex quo forte hic focus inhabitans habet uxorem a
dolefcentem, vel filias aut sorores nobiles. Et propterea
non est satis honestum, quod ille extraneus conducit par-
tem hanc & baldi mentem clarius explicet, *in d. l. i. ubi*
de h. co. testantur de hoc non videtur.

[illegible]

præferri debet iniquo *5. ult. Infit. locat. vbi gl.* Atqui nul-
lus est vir bonus, & æquus amator, qui non iudicet, fo-
cium habitare violentem domum, & cupientem conducere
partem confocij, præferendum esse extraneo, cui socius al-

non in maribus vult locare. Ergo, &c. Et hinc intelligi-
tur mo, male ab hac aqua opinione Socini diffensile. Quia
in d. 9. Labe. col. 7. verf. sed contrarium induci meo, &c. qui
quidem mouetur sola traditione barolin. l. 2. in prin. nu. 13.
ff. foliar. mar. cum fcripfit, quod ad petitionem alterius no
copor facere, quod tibi prodest. & mihi non nocet. Hic &c.

nē traditio Bartoli nihil in specie nostra verget, quandoquidē hic non agitur de lucro inhabitantis, sed potius de dāno emittādo: potest enim facile exoriri aliquid graue damnum ob id, quod locus iste inhabitans habet uxorem, filias vel forores, & periculum esset ex communi habitatione cum illis extingui. Quare non est curandum.

Septimus est casus, quando vel fundus non con-
fuerit locari, et vnus socius vult locare, alter vero recusare.

Hoc in casu a primo Bald in c. cum omnes. n. 10, locum lo-
care non posse; deinde subiungit, hoc t^{er} teliqui iudicis ar-
bitrio, & Bald secuti sunt Soc. sen. in cons. 5. col. 1. vers. hanc
etiam. lib. 4. Et reliqui in l. C. qui reham. fac. possunt. Rinn. ve-
ro in d. l. ferri electione. 5. Labes. col. 1. vers. sed primu dicit^{ur}
&c. probat primum illud d. Rom. Baldi apud Aledonem.

disiatur locatio, ex regula 1. id quod nigrum de reg. iuris. Et non cogitur quis habere rationem, quod pro se factum fuit, etiam si vultur fore factum, subiacenti tamen iurioni, quod si ex illius contradietis inuito impedimento in locare volens sentiat damnum, tenetur ille impediens ad intereffe.

tenentem Paulum in causa, *si quis de malo de contrariis inuenerit*. Ego
certè tribuere hoc totum iudicis arbitrio, ob tū fumam
acquirere, quæ inter socios obsequari debet. *S. ult. Titul. de
societ.* Et si adhiberi potest ab initio remedium locando do-
mū, id quidē fatius est, quam differre, & deinde condemnare
impedientem ad interesse. Illius enim iniuste impedi-

his calumnia ab ipso exordio præcedenda est. His addi potest
alia similis disputatio de socio, qui in fundo communi vult
aliquid facere. qua de re aliqua dicemus infra *in casu* 514.

CASVS CCCCXLIII.

Gabellæ & vectigalia plus debito exigens

CASVS CCCXLIIII

De poena recusantis & malè exequentis testa-
mentum, brevis explanatio.

S V M M A R I A.

- 3 *Executor testamenti iussu illius exequi debet.*
- 4 *Executorum testamenti compelli illud exequi.*
- 5 *Iudicii arbitrio pœna inducitur contra testamenti executorem, et testamentum exequatur.*
- 6 *Executorum testamenti possit carcerari, si non exequatur testamentum.*
- 7 *Episcopus multa indulta compellere executorem exequi testamentum.*
- 8 *Iudicii arbitrio puniri executorum testamenti, si male reddidit rationem executionis.*

Vbi quoque exequi debet ibi demandatum minus; ex
tortum testamentum. Hic equidem penali precepto com
pelli potest autem officium exequi. *l. m. c. de episc.
& cleric. §. si quis fuit. c. si iuxta heres. in Authen. de
eccl. test. Qux fane iuxta si iudicetur penam, vi si i
suetor ex commodo, quod erat ex testamento perceptur
prius. Aliqua de etiam precepto penali, admonitio
promissa f. ab Episcopo compellitur. *c. i. in c. cap. summi.
c. quall. i. idque per sententias excommunicationis. vi sus
pensionis. vi etiam interdicti, secundum quod qualiter
ca. fane. cap. p. aliorum de off. dele. ca. quere de verb.
signif. c. i. in c. de p. n. etiam penam penali iudici
arbitraria compellitur, quomodo sum scilicet relique
tunc Spec. in tit. de instrumentum editione. §. non vero ali
c. i. §. 6. & Aff. in c. i. §. 2. et ver. item habet arbitrium per
quem mo. et ibi quibus casus fuit. c. i. Quocirca (vi scripsi
speculator) Episcopus hunc excoctorem aliquando compell
et miltia indituta. *ex l. i. §. si quis iuxta d. non oportet & l. mul
tarum. C. de modo mult. Aliquid capis pignoris, & di
strahit.***

CASVS CCCCLIII.

Gabellas & vectigalia plus debito exigens
qua poena sit feriendus.

S V M M A R I A.

1. *Conducitur veſtigalium plus debito exigere non debet.*

Arbitrarius. Cuius praeceptum si ex hoc ff. de vent. infpicien-
 Interdum si ex parte dicitur capta persona. et dicitur de appell.
 Illud etiam quod arbitratum est non praefero, quod si ille
 1. executor male reddiderit de executoris rationes, esse poena
 arbitratum puniendum quoniam dicitur de iur. gl. ff. penult.
 Clemens. de test. et ibidem eam annotat Abb. Panor. Cetera
 quae de executoribus his dici possunt, amplius scri-
 pserunt Specul. d. s. nunc verò. Et Iacobus de Cambis, qui
 integram tractatum edidit.

CASVS. CCCCXLV.

De poena temerè appellantis à sententijs: &
 quando temerè quis appellasse dica-
 tur, explicatur.

SYMMARIA.

1. Appellantis temeritas quia poena plerumque.
2. Inducit arbitrio punitur temerè appellantis.
3. Poena quinquaginta librarum punitur temerè appellantis.
4. L. eos si ne temerè. C. de appell. declaratur.
5. Lab. executione. s. ubi. C. pro app. non recip. explicatur.
6. Poenam temerè appellantis in usu esse de iure multis affor-
 matione.
7. Cynus canonici infensas.
8. Constitutio Pedemontium. tit. Delle pene de temerarij ap-
 pellanti declaratur. §. num. 14.
9. Temerè appellat, qui inconsulte appellat: aut qui videt ad-
 uersarium bonum ius suum. et idem bonum aduersa-
 rio superuenisse. num. 11. non tamen appellasse dicitur te-
 mere. qui à lite discessit ante sententiam. num. 11.
10. Litis prosequutum maxime punitur.

Reprehensio aliquando fit insolens illa et appellantis
 à sententijs temeritas, qui tantquam pessimi concin-
 natoris litum, temerè ac frustra à iustis, æquique iudicem
 sententijs, non alium ob causam prouocant, quam vt ad-
 uersarium impensis plus æquo vexent. Sanctionem ergo fuit à
 multis, tum à Dioclet. & Maxi. Leo. §. ne temerè. C. de ap-
 pell. temerè appellantes mediocri poena esse plectendos. Poenā
 1. illā esse extraordinariam ibid. Accol. interpretatur, atque
 ita arbitramur. & aperius Rip. in cap. an. 34. de rescript. &
 ante eum Cyn. & Alb. in d. §. ne temerè & ibid. Bald. & Salic.
 quosq. 4. & Fulg. num. 1. idem scriptum reliquit Ioan. Ferrar.
 in tract. de appell. lib. cap. 2. qui ex aliquorum opinio-
 ne credit, hanc poenam arbitramur extendi vique ad
 illam summam quinquaginta librarum argenti, de qua in l.
 ab executione. §. ubi. C. pro app. non recip. ego opinor di-
 stinctas esse poenas & constitutiones. Nam illi §. ne temerè
 litis finem recipit, non enim appellationem repellit. At il-
 la 1. ab executione. §. ubi. appellationem ab ipso initio rei-
 cit, quorum n. appellare, si exequenda est sententia? Quo-
 circa maior lex iniquitas temerem appellantis, quam in su-
 periore casu detegitur. Illam ergo poenam arbitramur pro
 facti & rei qualitate iudex indigere debere, quod non facere
 fuisse d. §. ubi. videtur. odinetur quippe quod non arbitrium,
 sed necessarium foret, si vera litem ex scriptis superare
 lib. quosq. 11. n. 6. Poenam tamen in usu esse de iure, sunt ex
 relictis, qui affirmant. Idque vel ex eo, quod iure Pontificis
 solum poena refectionis expensarum plectuntur. c. vt ab ar-
 bitrio. de appell. & eam appellacionibus de app. in c. 6. Quod fa-
 ctum existimant aliqui, quia addendum non esse a iudice
 afflicto lex Pontificia statuit, esset Cynus ille, qui pro mo-
 ratione studiosi aduersari solent, falsis existimauerit, fa-
 ctum, quo facilius Curia Romana lites ad se omnes vocet,
 trahatque. Hanc iuris communis sanctionem infecta est
 poena et Pedemontium constitutio. in. Delle pene de temerarij
 appellanti, quae quidem constitutio poenam induit arbi-
 trarium arbitrio Senatus, modo minor non sit decem coro-
 natorum, eam in illa Regione Subalpina aliquando in foro,
 & iudicum subfilijs verarum, vidi non seculi cōgruendum,
 qui diceretur iij temerè appellantes. Dicere consuevit te-
 mere iij illam appellare, qui inconsulte appellat eum temerè
 agere iij dicitur, qui imprudenter & inconsulte agit, vt
 diximus sup. cap. 13. n. 2. 9. Hinc recte docuit Bald. in d. §. ne

temerè. 1. temerè illum primum appellasse, qui prouocat, et
 cum videt aduersari fundum esse intentionem de iure. Et
 hoc imprudenter & inconsulte agere, quia si prodites ac
 iurisperitos consulasset, ex eorum opinione non prouocasset.
 Quocirca dicendum est illam à temeritate poena excu-
 sari, qui arbitratu esse peritorem consilio, se in causa ob-
 tinere possit: quemadmodum de his multis scriptum supra
 casu 13. vbi enumerauimus decem causas, quibus litigans
 excusatur a poena temerè litigantis, quae sane causae & ad
 rem nostram ibi vno verbo spectare ostendimus. Illud etiam
 est hic adnotandum, quod docuit Bald. in d. §. ne temerè. w.
 2. vers. quare quid si. §. c. 1. temerè illum appellasse, qui etiam
 ab initio iustam causam foueret, attamen in illius prosecu-
 tione nouit, se iniuria contendere, dicitur temerè prosequi.
 l. de iure ff. de iud. atque ita non iniurius, sed ipsa prosecutio
 spectatur. Ceterum Salic. in d. §. ne temerè. column. 1. vers. 1.
 quare tunc scribit, cum non dicit temerè appellasse, qui à
 lite ante sententiam discessit, tamen temeraria appellatio (in-
 quit ille) sine prosecutione non punitur. Et ibidem in fine
 ait, quod magis sunt, & ita ipsa prosecutio quam initium
 13. spectatur. Dubitat etiam Baldus in d. §. ne temerè. num. 2. vers.
 quare tunc quid. an poena temerè appellantis locum etiam
 habi vendicat aduersus illos, qui temerè dicunt sententiam
 esse nullam. Et locum non habere docuit Baldus, & cum il-
 lo Salicetus ibidem quosq. 6. eam esse rationem scribitur,
 quod is qui de nullitate dicit, non arguit aliquam iudicis
 iniquitatem, vt facit is, qui appellat. Quomobrem scribit
 Baldus, legem de appellacionis causa loquentem, non ex-
 tendi ad causam nullitatis. Atque ita declaranda sunt illae 14
 constitutiones Pedemontium, Delle pene de temerarij ap-
 pellanti. Credit tamen, & recte Bald. praeterea locum, quod si cau-
 sa nullitatis, & appellacionis simul in eodem libello deduc-
 eretur, & is adhuc succumberet in vtriusque causa, esset lo-
 cus poenae, ratione scilicet appellacionis.

CASVS. CCCCXLVI.

De tempore prosequendae appellacionis, & fata-
 lium prorogatione, brevis enarratio.

SYMMARIA.

1. Appellantes à sententijs, annum habent ad prosequendum
 appellationem.
2. Iudicis arbitrio relinquitur quod dicatur modicum tempus su-
 peresse ad prosequendum appellationem.
3. Tempus modicum ad prosequendum appellationem, esse tri-
 minus mensis.
4. Iudicis arbitrio relinquitur, quando appellans dicatur nimis
 festinare.
5. Fatalium prorogatio iudicis arbitrio fit.

Constitutio Iudicis in 1. Authen. de in quā ingred. ad
 appella. §. 1. qui relatus est. & in Authen. c. qui. C. de te-
 po. appella. vt. ij. qui à sententijs citra le latus appellacionem,
 annum tamen habent ad prosequendum ipsam appellationem. Et
 si iustus de causis impeditur fieri, alius annus statuitur. Ap-
 pellatore verò cessante, cum vnus mensis super se ex biennio,
 permittit esse actori effugare, vt causa desinitur, ipso
 absente in expensis condempnato. Et hec iustitiam confir-
 matio et relata in canon. cap. et qui. 2. quosq. 6. Ceterum dubi-
 tari contingit, quando i modicum tempus dicatur superesse
 ad prosequendum appellationem. Arch. in d. c. et qui. §. ap-
 pellatore. 1. quosq. 6. in princip. scribit, quod vbi non est præ-
 sumptum illud modicum, iudicatur pro iudicis arbitrio,
 qui iudex tunc poterit arbitrari esse modicum tempus,
 cum spes non habeatur de aduentu appellantis: & maxime si
 iudex videt imminere periculum appellato, iuxta c. ob. ara.
 de appell. Ego aperius dicere, iure i communis inspecto
 modicum tempus ad prosequendum appellationem esse vnus
 mensis. d. Authen. c. qui. §. appellatore in aut. de temp. app.
 Si verò ex legis municipalibus non esset hoc determinatum,
 tunc relinquendum iudicis arbitrio, qui pro perionarij & causa-
 rum conditione & qualitate desinit, quod dici posset hoc
 modicum tempus. Simile est et contra, quod tradit Barba. in
 c. de i. num. 71. de rescript. iudicis arbitrio relinquitur quando
 appellans dicatur nimis festinare, quae sententia fuit Iacobi
 Burgarii in d. Authen. c. qui. Illud etiam annotandum ad

HHH 4

c. 3. *Iudices* n. 2. de pace iura. *Forma* amodius in *tractatu syn-*
dicarum n. 100. alios recedit, & sequitur Iuli⁹ Clar⁹ in *pract.*
crimis 5. vlt. q. 1. 35. vlt. & *secus* i. scribunt, hic Officialis
 est carceri mancipandum, donec soluat quod debet.

16 Declaratur tertio non procedere, i. cum condemnatus hinc
 poene commutatione affectu sit. Ange. in *l. si servus plurim.*
§. si quis ante de leg. a. l. an d. l. si quis id. quod n. 30. in fin. de
iur. d. l. om. in d. idem sententiam Natta in *con. 361. n. 2. &*
n. 3. l. 1. b. 2. & Tossia in dec. 118. n. 1. vlt. nec etiam obstat.

Secundum est caput huius disceptationis, quid sit poena
 poena pecuniaria applicatur accusatori vel delatori: hoc
 in capite distinguendi sunt quatuor casus.

17 Primus est quid poena i. ipsi parti applicari, est proprie
 poena, causa scilicet commissi delicti, vt puta si statuto vel
 Principis edito sancitum est, quod blasphemus vel alex lu-
 stor puniatur poena centum, cuius dimidia applicetur fisco,
 altera accusatori vel delatori. Hoc casu delinquens iste, qui
 non habet in xre iure in corpore, etiam poena pecuniaria
 commutari potest in corporealem, etiam in accusatoris &
 delatoris detrimentum. probatur hic casus a fortiori ex his,
 quod dicemus infra in *casu*. & in casu de quo loquimur, lo-
 cus non est celsioni bonorum: sicut in specie decidit Tes-
 saurus decisi. 82. n. 5. in fin.

18 Secundus est casus, quid poena i. pecuniaria non est pro-
 prie poena, sed respectu illati damni, & copensatione interesse
 passu, vt si iquis artifice vulneravit, vel ultra poenam corpo-
 ralem condemnatus in poena centum erga ipsum vuln. rati, po-
 dius & interesse ab eo passu. Hoc sane casu poena hac co-
 mmutari in corporealem non potest iudice, inuito ius vulnera-
 to. Ita scribunt Io. Andr. & Abb. in *e. Odoard. col. 3. de solut.*
noer. q. 3. 49. n. 8. vlt. secundo si is. Io. Rupellanus lib. 4. forensi
Iustit. c. 6. & Didac. lib. 3. vlt. vlt. resolut. c. n. 8. vlt. versum
con hac quaestio. & versu poena, atque ita declaratus & in-
telligendus est Iulius Clar⁹ in pract. crim. s. fin. q. 95. vlt. sed
quero, d. simpliciter & absolute loquens est de poena pecu-
niaria parti applicanda, secutus Boerium praecitato in loca,
 quem etiam probavit Peguera in *d. c. n. 8. vlt. secus vero e. c.*

19 Nec repugnat i. text. l. qui ad de incendio ruma & naufragi
 ibi i. aut non scire iubetur, aut si minus idoneus fide-
 litatis castigatur, & c. nam responderet id intelligi, volente
 damnari passu, de quo statim dicemus. Dicietiam potest
 ibi castigari leuius publice vindictae causa, ob negligentiam:
 & hoc in casu locum habet celsio bonorum: vt post alios
 tradit Tessaurus decisi. 182. n. 4.

20 Tertius est casus, quid poena i. pecuniaria est applicata
 est parti laesa, non tamen certu est, an ratione interesse & dam-
 ni ipsi laeso illati, vel causa vindictae applicata sit: hoc casu co-
 mmutari potest poena hinc in corporealem. Ita scribit Didac. *Al. 2.*
variar. resolut. c. l. 1. §. prope fin. atque ita hunc sensum dum
 declarat & intelligit textum e. sine lusu de dolo & contuma.
 vbi non omnino (inquit Didacus) certu est, quod laeso fuerit
 par ipsi poene expensarii, ad quas ille calamitator fuit code-
 mnatus erga ipsum laesum, & dicitur alia poena quidam arbitra-
 ria: vt scribit Tessaur. decisi. 185. n. 10. §. hoc in casu intelligi
 possunt Abbas in *d. si uenit Abbas in d. 3. n. 4. Piacus in e. reprobabili-*
bus. col. 2. de appell. Boer. in d. q. 349. n. 3. vlt. secundo si is. &
Peguera in d. c. n. 7. Sic etiam intelligi & declarari potest
 quod scribit Io. Fabr. & Ang. Arctium in *q. 9. l. 1. Iustit. de alio.*

21 Ille n. 4. i. n. 5. dum dixerunt, i. poena pecuniaria imposita
 iniuriarum, quod dicitur ratione damni passu ab iniuriato, co-
 mmutari potest in corporealem. & idem scripserunt Imoc. in *d. c. O-*
doardus. vlt. si autem commutari quis alitane iniuriarum. Boer.

22 In *d. q. 349. n. 3. & Peguera in d. c. n. 10. Ceterum casus i. iste*
 intelligitur, quando cōsentiente ipsa parte laesa fit hac comu-
 tatio: ea vero relictio non admittitur. Ita declarat Bald. in
l. quod si minor. §. si servus ff. de minorib. Abbas in e. Odoard.
n. 5. de solut. Castren. in l. vlt. n. 3. ff. de in ius voc. Velin in e. ad
deliberand. n. 2. de iudic. l. 1. in l. si quis id. quod. nu. 8. ff. de
iur. d. l. om. in d. & Peguera d. c. n. 11. potest enim laesus iste
 dicere, nolo poenam hanc pecuniariam cōverti in corpo-
 ralem, ne actio mea extingatur. fed volo expectare, vt meus
 iste aduersarij perueniat ad pinguetiori fortunam. Ita scribit
 Yan. in *d. c. Odoardus de solut. Castren. in l. vlt. n. 3. ff. de in ius*
voc. & Peguera in d. c. n. 11. in fin. qui quod. nu. 12. rationes ad-
 dicit: quod si laesus iste recusat consentire huic commutatio-
 ni, & cōdemnari soluendo non est, iudicij i. arbitrij re-
 linquitur, vt relaxet condemnati & carceribus, celsione bo-

norum facta, vel carcerati retineat sicuti tradunt Castren.
 in *d. l. vlt. n. 3. & Peguera in d. c. n. 13. idem scribit Gaspar*
Bartius tract. de debitor. inop. c. in sum. c. vlt. ff. de obliq. &
num. 9. qui multis comprobatur, & prae hoc idem scripse-
runt Baldus in l. quicunque n. 19. vlt. ff. de q. i. aduersarij.
C. de iuris. & ibidem Angel. num. 4. Salic. num. 14. Castren.
num. 3. & Fulgof. num. 10.

Quartus est casus, quando poena i. pecuniaria parti ap-
 plicanda prouenit a contracto: hoc sane casu iudex am-
 commutare non potest in corporealem. Ita Bald. in *d. l. vlt.*
ff. de in ius voc. l. 1. in l. si quis id. quod. num. 8. ff. de iurisd. d.
om. aud. Felan. c. ad deliberand. n. 3. de iudic. Boer. quist.
349. num. 8. vlt. & istam regulam, & Peguera in d. c. n. 14.
vlt. & primo si dicamus, & n. quidem moti sunt text. in e. a
carcerem. C. de exat. tribu. l. 1. §. 2.

Ceterum dubitari solet, quae poena corporalis esse de-
 beat illa, in quam fit commutatio loco pecuniariae: & mo-
 dicam, seu quae esse debere, vt finis, vel satisfactionis, scri-
 bunt Angelus, Castrensis, & Fulgof. in *l. si quis id. quod. ff. de*
iurisd. d. om. in d. Verum Didacus lib. 3. variar. resolut. c. n. 8.
in fin. scriptum reliquit, apud Hispanos seruatur debito-
 res isti dammentur ad trimeses, vt tantum mercedis gratia
 lucrentur, quantum creditoribus valeant satisficere, quam
 traditionem Didaci admittit Boerius in *d. c. n. 6. duobus*
 tapum in casibus: aliter, quando atrox est delictum male-
 rorum, quando debitor est hostis creditoris. Senatus noster Me-
 dholanensis anno 1588. die 17. Decembris edidit decretum i.
 his verbis scriptum: Cum lex in Senatu fuissent mutae
 preces Pauli Castellij, & Fabricij Casati, quibus ex parte
 Castellij petebatur, vt inspecta eius inhabitate lane mani-
 festata ad persoluedam poenam vulnerum, & magnam dam-
 norum quantitate ex aduerso praerant, poenitas sibi fieret,
 vel cededi bonis, vel luendi poenam in corpus, Senatus
 arbitrio, ad effectum ne marcesceret in carcere, in quo iam
 supra annum a condemnatione secuta demeruit: ex parte
 vero Casati contendebatur, locum celsioni in debitis ex
 maleficio non esse, nec etiam commutationis in poenam
 corporealem, si creditoris consensus abisset: et aliter ipse et-
 iam discutiente foret statuendum, non prius tamen de
 poena corporali, qua debitorum quantum quitatis non exigue
 extingatur, quam data sibi facultate deliberandi, an velit
 poenam, quam Senatus statueret, acquirere, & credituri ia-
 curam facere, vel potiusquod carceris impunitus euadere,
 praestita, qua debitor poterit, cautione de soluedo, si ad
 pinguetorem deueniret fortunam. Propositis etis, non multis po-
 stea diebus, supplicatis nomine Marti Ceruij, in carceribus
 Papiensibus quinquennio iam exacto detenti ex causa debiti
 priuati, subuentiois Colonice & sistorum, vt eius egi-
 ssent non dissimili perpena, & quod obtrulerat creditor Io-
 Dominico Vicedomino dare in solutum bona vxoris doto-
 lia, iuxta formam a Senatu probatam, liceret sibi tandem carce-
 res euadere, facta omnium bonorum celsione, lege municipi-
 ali & nouarum constitutionum, qua celsio fieri eo casu pro-
 hibetur, non acta, nec in ijs demum animi agere cogere, etur,
 absque vlla duri creditoris virilitate. Nec no & responsis D.
 Vicedomini conditiones nonnullas offerentis, & si non accepta-
 rentur, contententis ius quatuor, ex aliqua sibi potestate
 auerit non possit, aut Senatus serio re vtique agenda fore,
 vt quid posthac in ijs & alijs casibus seruandū sit, maturè
 decerneretur, proindeque madauit, dubia verique creditoris
 ac fisco excitari, responsaque expectari. Quae cum in Senatu
 discussa fuissent, semel atque iterum: censui is ordo
 in ijs ac ceteris huiusmodi casibz seruandū esse, vt si de ma-
 nifesta debitorum paupertate confiteretur, creditoribus auditis,
 ita vt nulla alia subsisteret solutio, per se ipsos, vel per
 alios facienda, commutatio in criminalibus in poenam corpo-
 ralem fiat, Senatus arbitrio, ne in carceribus moriantur debi-
 tores, tunc respectu poene pecuniariae fisco, vel parti addi-
 citur, quam interesse & expensarii, quae parti deberentur ob
 offensam sibi factam, ex qua tamē nihil in ipsam condem-
 natu peruenisset, & hoc creditore etis inuito, data tamē ei
 optione post declaratu poenae corporalis, an malit debitorum
 impunitum carceres exire, praestita quam poterit cau-
 tione. In alijs vero debitis, quae ex maleficio non oriuntur,
 vel etiam ex maleficio descendunt, sed tamen purum ex vt-
 traque parte interesse continent, celsione bonorum eo casu
 fieri posse, lege aliqua communi vel municipali non obstant.

te, saluo iure creditoribus aduersus debitores, si ad pinguem quandoque forum nunc deuenierint. Verum ne prauis debitoribus paratam sibi opportunitatem putet, qua exco-
gitationis artibus, & iustitiz & creditoribus imponant, de-
cernit idem Senatus potestatem hanc eundem respectu com-
municationis, quæ ad ipsum solum spectat: sed etiam celsio-
nis, an eius obtentu deploratæ spei debitor sit excarceran-
dus: à solo ipsius arbitrio pendere debere: ipse enim excita-
tis creditoribus cuncta prius rimabitur ad amicum, ne
quidquam nisi causa perspecta planeque cognita cõstiterit.
Cæterum quod ad causas præzentes attinet, mandandum
esse egregio Iustitiz Capitulo, vt terminum statuat parti-
bus breuem ad deducendum quidquid voluerit, sicut cita-
to circa allegatam detenti inopiam, dein damna Casti-
& expensas liquet. Magnifico verò Papæ prætoris, vt similem
terminum Vicedomino præzcribat, ad probandum & alle-
gandum quidquid voluerit in præmissis, quia his visis deli-
berabitur opportunè.]

CASVS CCCCXLVIII

De pena conuicti de delicto per ex-
ceptionem.

SVMARIA.

Iudicis arbitrio puniri consilium de delicto per exceptionem.
Controversi iuris est disputatio, quæ pena puniendus
est ille, qui de delicto per exceptionem opposito con-
uictus est. Quod disputant omnes in c. de except. Recepta
videtur sententia, iudicis arbitrio puniri, ita censuit Archi-
diaconus in c. in primis, l. 2. q. 1. & in c. vbi gloss. de confess. in
c. 10. And. in c. de except. ibid. Abb. n. 16. Felin. n. 7. & ibi cla-
sius Mantua, num. 16. et si Decius in vlt. notabilis distinguit,
ab illo tamen recedit Parisius ibi ad finem.

CASVS CCCCXLIX

Quæ pena ferendi sint illi delinquentes, in
quos non cadit pena ordinaria, dilu-
cidè explicatum.

SVMARIA.

- 1 Excommunicationis penam non posse cadere in Iudeum.
- 2 Penam pecuniariam in seruum cadere non posse.
- 3 Penam parricidii & similes non cadere in seruos & illis
similes.
- 4 Iudicis arbitrio alia pena eum puniri in quem pena ordi-
naria non cadit. c. n. 8.
- 5 L. hoc accusare, s. omnibus. c. vlt. ff. de accusa declaratur.
- 6 Statutum puniens exportantem frumentum, comprehendere
etiam seruum.
- 7 Statutum quo falsarium amputari debet manus, locum an ha-
beat in eo qui illa manu caret.
- 8 Penam esse grauiorem, amputare manum sinistram carenti
dextra, quam amputare dextram habenti utramque.
- 10 Aristotelis egregius locus.
- 11 Loquentium lex aduersus excacantem luscum.
- 12 L. si quis id quod, s. in seruos. ff. de iurisd. omn. iud. decla-
ratur.
- 13 Bartholomæi Capolla opinio explosa.
- 14 Statutum, quod perturbans aliquem in sua possessione re-
tineatur ad centum, et ad possessionis restitutionem, an lo-
cum habeat aduersus eum, qui possessionem non abstulit.
- 15 L. mancipia. cum gloss. ibi. C. de seruis fugitiuis. declarat.
- 16 Clericus regularis non priuatus beneficii ob delictum, cum
beneficia non habeat.
- 17 Iudeum possi puniri per indirectum poenis ecclesiasticis, si
seruus exerceat.
- 18 Iudeus posse compelli ad restitutionem vsurarium.
- 19 Penam c. si quis suadente. l. 7. q. 4. non cadere in Iudeum.
- 20 Constitutionem cum quauis de vsuris. in c. non compre-
hendere Iudeum.

Per hæc euenit, vt pena, quæ à lege indicitur ad coer-
cendum aliquod delictum, cadere non possit in cer-
tum genus personarum. Quemadmodum est pena in ex-
communicationis, quæ cadere non potest contra Iudeum,
vt scribit Abbas in c. propositis. n. 5. de Iudeis. & alios infra
à commemorabo. Sicuti pariter videmus, penam pecunia-

ria non cadere in seruum. *L. si quis id quod, s. ff. de iurisd. omn. iud.* Vt etiam dicimus, penam parricidii & similes, non
cõuenire contra seruos. *L. hoc accusare, s. in omnibus. ff. de ac-
cusat.* Dubitari itaque cõtingit, in loco illius penæ, quæ non
cadit in has personas, aliam possit subrogari, & quæ illa sit.
Quæ in re existimauit semper penam altera esse illius loco
subrogandam, hancque esse iudici arbitriam. Quam sen-
tentiam probat text. d. *L. hoc accusare, s. omnibus. iuncto s. 4
vlt. ff. de accus.* Cum enim dixisset Vt nuleius, seruos non dæ-
nari ob vim publicam, publicatione terre partis bonorum,
quia illa pena non cadit in seruum, & idem de alijs penis
pecuniarijs, quæ vel alijs legibus, vel in cæteris poenis, quæ
caput adimunt, quæ pariter nec in seruos cadunt, subiungit
tandem hæc verba: [Sed durior pena extra ordinem est im-
minebit.] Et rationem paulo supra attulerat: quia natura
cõmunis est, ob id etiam seruos ob delicta puniri debet. At
itaque Venuleius, extra ordinem seruum hunc puniri: quæ
penam rectè interpretatur glossa, id est, arbitrio iudicis.
Et ibidem barrolos ad finem idem censuit. Quibus accedunt
Gemianus in cap. 1. s. 1. colum. 3. de sepul. & egregie post eum
Felinus in cap. nonnulli. colum. ante. versicul. & pro s. se-
cundo casu. de rescrip. Huc maxime pertinet, quod docuit Sa-
lycetus in l. si criminis. colum. 1. c. ad leg. Iulian. de vi publicæ.
quod si statutum puniit in quora bonorum exportantem
frumentum, comprehendit & seruum, & si seruus bona
non possideat, pena corporalis pro Iudicis arbitrio indi-
citur. Quæ ex traditione permixta iuris controversie defi-
nitur. Prima est, cum statutum sancit: falsarium amputa-
dam esse dextram, si falsarius ea manu caret, an in eo
statuti sanctio locum habeat. Hæc de re multi male scrip-
serunt. Existimauit Guilie. Cuneus in autem. ff. de nouo iure.
C. de seruis fug. esse illi amputandam sinistram, & ibidem
Jacob. Butrig. & Salycetus, idem sententiam Barol. in l. vul-
garis. in fin. ff. de furis. Et idem affirmat Castren. in l. de
quibus n. 13. in fin. ff. de leg. a. æque ita decisum fuit in Cõ-
silio Neapolitano, vt refert Grammat. de sig. 9. 4. Verum eo loci
Baldus n. 1. versicul. item quid si solus am. scripti, esse penam
hanc quidem commutandam in aliam, sed non esse præci-
dendam sinistram. Quare pena hæc erit iudicis arbitrio
commutanda quod aperte docuit Barol. in d. l. hoc ac-
cusare. s. omni iud. ad finem. de accusa idem sentit Baldus in l.
quid ergo. s. pena grauior. l. lell. colum. vlt. ff. de his, qui
nota infam. & sibi parum constans Castren. in d. autem.
sed nouo iure. n. 12. & hoc fecutus est Didacus lib. 2. variat.
resolut. cap. 9. num. 5. Et ratione videntur, quod grauior fit
pena i amputare sinistram non habenti dextram, quam i
præcidere dextram, habenti utramque, iuxta l. illucius. s.
ne tenuis. ibi. lumine vnicuique ff. de offic. præsid. id quod expre-
ssim attulerit Aristoteles lib. 1. Rhetor. ad Theodeten cap. 7. de
maiori ac minori bono. ad finem. cuius verba adscripsi: [Et
quod amabile & charum est, his quidem solum, illis autem
cum alijs bonis cõiungitur. Quare non equalis pena legi-
bus est constituta, si quis altero captum oculo cæcauerit, &
si quis duos oculos habenti alterum effoderit. Nam illi id
etrepum est, quod maxime charum erat.] Quam sententiam
confirmat egregia illa historica à Demolthene in oratione
contra Timocratem commemorata. Scribit ibi apud Lo-
cres. t. cauum fuisse, ne cui leges nouas ferre, aut veteres a-
brogare liceret, alioqui ea res esset capitalis. Cùm autem
Locrensis quidam ciui oculum vnum tantum habenti minas-
tus fuisset, le oculum illi eruerunt, perterritus ille ciuis,
vultu sibi odiosum ratus, si id accidisset, ausus esse legem
ferre, vt si quis Lusum excauasset, ambos ipse oculos am-
teteret, quam legem ciues omnes approbatur. Quibus intel-
ligimus grauiorem esse penam ciuis, qui dum solus habet
manum, eam amittit, quam habentis duas. Et propterea ex
legis interpretatione, non licet iudici penam hanc exten-
dere. Nec hic repugnat quod liceat iudici punire pena cor-
porali eum, quæ ob inopiam pecuniaria multare non potest,
l. si quis id quod, s. in seruos. ff. de iurisd. omn. iud. c. l. 1.
quæcumque. C. de seruis fug. Nam id faci. lege ipsa sum arbitri
madante. Quod non cõtingit hoc in casu. Credere itaque
haic iudici licere hanc penam commutare vel in aliam
corporalem minorem, vel in pecuniariam. Non ignoro tamen
t Bartholomæum Capollam in d. l. autem. sed nouo
iure. numer. 38. C. de seruis fugi. in ea opinione fuisse quod si
hic

hic puniendus sua culpa iam amittit de xram, sibi esse amputandam & ultimum, ne ex sua culpa commodum hoc conlequatur, ut scilicet minori pena puniatur. Verum existimo lenem esse Capellatorem. Nam etsi sua culpa iste amittit de xram, non tamen culpa illa sua ordinata ad casum hunc, & ob id non est considerabilis. Non omne ff. de statu liber. & cap. quia dimeritatem, de concess. preben. & declaratio supra in casu 182. numer. 19. Ita igitur de causa non est augenda pena.

14 Hinc definitur potest. & illa iuris questio, lege t. municipi alium esse, quod perturbans aliquem in sua possessione restituit possessionem, & soluit eum turbatum suis possessionem, non est tamen a possessione deiecit, an locus sit pena statuitur Iacobus Burdigalis in *L. mancipia. C. de ser. fugi.* scripsit, non esse locum illi pena. Quandoquidem dux sunt pena copulative indicite a lege, & una altera determinat, & si una non potest habere locum, nec altera, ex *d. L. mancipia*, & quia una dispositio plura determinabilia respiciat, & qualiter determinat, arguamur *L. quamus. C. de impub. & alij. substat.* Ea propter cum iste perturbator non deiecit illum perturbatum a sua possessione, si quidem cum illa pena restitutionis possessionis locum habere non possit, nec etiam locum habebit pena. Quam opinionem probant Fulg. & Salyc. ibidem, Roman. singul. 489. statum puniunt. Et cum Romano simpliciter transeunt Socin. sen. in consil. 73. m. lib. 7. Dec. in consil. 213. n. 6. & in consil. 359. n. 6. Curt. iun. in l. n. a. ff. si certi petat. Marfil. singul. 319. cui non conveniunt, & c. Ceterum dillicite Bald. in *d. L. mancipia. C. de ser. fug.* idem scripsit, esse locum penae solutionis centum, ea ratione, quod etiam vis turbativa criminaliter puniatur. Iserius. ff. de alio. & obligat. & quia in his proceditur de similibus ad similia. Et idem quod Bald. scripsit Felinus in cap. nonnulli, col. ante. vers. sed contra, de rescript. Et licet illa pena restitutionis possessionis locum habere non possit, locum tamen habet hae solutionis centum, vel altera arbitrio iudicis, ne delictum impunitum remaneat. Nec repugnat *d. L. mancipia. C. de ser. fug.* & ibi glossa, in verbo, auocandum. Nam glossa voluit dicere, quod quando lex imponit penam pro delicto qualificato, atque ita pro eo delicto, non habet locum illa pena. Ita declarat Felin. in *d. nonnulli, col. ante. penult. vers. & considera. an fortassis, de rescript.* qui scribit, ita esse interpretandam *d. L. mancipia*. & rectissime ibi sanctum est, quod si quis mancipium sollicitaverit, vel auocandum crediderit, cum seruo altero sollicitaverit restituit. Quia ex pena intelligimus, satis non esse, ut pena illa indicatur, quod seruus fiteat sollicitatus, nisi sollicitatus ad sollicitantem fiteatur. Et propterea, si quis seruum sollicitavit, sed non abduxit, non puniatur pena illius legis, sed quia non deliquit, seu delictum, vel lex requiebat, non perficit. Est & simile, quod tradit ipse Felin. in *d. cap. nonnulli in prin. col. ante. vers. sed contra, de rescript. ex sententia Ioan. Monachi*, quod etiam pena illa extrahatur. Ioan. XXII. locum habere non possit contra clericos regulares, ut scilicet beneficiis priuenter, ex quo beneficia non habent: at tamen illius loco altera pena indici potest.

17 Hinc etiam definitur illa controversia, quod licet pena t. ecclesiastica, ut excommunicatio, indicitur contra Christianum viurarium non edentem libros rationum, in quibus viurari contra Christianos continentur, ex *Clemen. 1. s. ceterum, de usur. licet*, inquit, hae pena non possint habere locum contra Iudum, qui pena excommunicationis plecti non potest, ex quo est extra ecclesiam & Iudaei de Iudaei. Abb. in cap. propositio, in 1. & 2. at tamen puniti potest censura ecclesiastica per indirectum, nempe per interdictum Christianis, ne cum eo communent. Ita glossa in *Clemen. 1. s. ceterum in verba, censura, de usur.* & ibi notant Cardinal. in *verba, Anchor. n. 7. Bonifacius de Violentis n. 7. & c. in cap. quinto, de usur. & mandatis* quoque in cap. post miserabilem, de usur. ubi sanctum est, t. Hebraeos compelli posse ad restitutionem viurarium per Principes seculares, & si non restituerint interim, per indirectum excommunicantur. Ita in cap. decernimus, de decimis, excommunicantur mandante iudice reus Iudaei non soluit decimas. Hinc glossa in capite, Iudaei, secundo in verbo, presuntur, de Iudaei, tradit per indirectum pro-

hibere Iudaeos, ne a Christianis haereditas instituantur: per indirectum, inquit, quia Christiani reliquientes excommunicantur, & glossa, illam esse singularem dixit Roman. in singul. 735. Christianus. Et hinc videmus, quod etsi poena percutientes clericum, ex *c. si quis iudaeus, in q. 4. non cadat in Iudum*: at tamen cadit poena per indirectum, ut pecuniaria, vel interdicti communio fidelium, a *cap. post miserabilem, de Iudaei*. Marquardus de Iudaei parte 1. cap. 5. num. 4.

Hinc definitur similis praecedenti iuris questio, quae ambiguit, an dispositio t. cap. quumquam, de usur. an locum habeat aduersus Iudum. Non habere locum responderunt Maria Soc. sen. in consil. 73. m. 7. lib. 7. & ibidem subscripserunt Ioann. Baptista. & Sancto Secunio, & alij Doctores Senenses, consil. 73. & in consil. 3. quod et Alexandri, relatum deinde inter consilios Alex. in consil. 4. lib. 6. qui sane omnes de ea dem facti specie responderunt. Verum eruditissimus Franciscus Aretin. in consil. 7. Capio. & subdit, col. 1. cum esset de eadem forte facti specie interrogatus, respondit, eam constitutionem non annullare testamentum Ihebraei, non ea quidem ratione, quod lex facere id non potuerit, cum vere potuerit Iohannes si placuisset, ita etiam contra eos statueret, sed id locus non est, quia colligunt mentem Pontificis, quod noluerit de Iudaeis id statueri. Et si de eis sensisset Pontifex, tamen alij quae poena in eos cadere non possent, alias pro Iudaeis arbitrio indicere et licuisset.

CASUS CCCCL.

De tempore congruo, quo excommunicatus ire possit Romam, ut absolatur ab excommunicatione à Summo Pontifice.

SVM MARIA.

- 1 Excommunicatus quatenus absolui possit mortis tempore ab inferiore.
- 2 Excommunicatus ob verbera, vel vulnera illata a Episcopo, a solo Pontifice Maximo absoluitur.
- 3 Excommunicatus a sermone non creditur quod commode Romanam ire non poterit, ut absoluitur imperatore.
- 4 Cap. significasti, de homicid. declaratur.
- 5 Iudice arbitrio relinquitur, quodlibet dicatur, excommunicatum commode ire possit Romanam, ut impetraret absolutionem.
- 6 Iudex quod tempus debeat statuere excommunicatum, ut sit Romanam pro absolutione consequenda.

Causa permultos esse scio, in quibus excommunicatus t. absolui non potest ab inferiore, sed a solo Pontifice, nisi tempore mortis: cum tunc permittitur fidei & inferiori eam gratiam facere, sicut est eo in caso, quando quis t. verberat, vel grauem iniuriam infert Episcopo, ea res sit sententia excommunicandi in 6. & Clement. 1. de poenis. Est tamen iure ipso Pontificio sanctum, ut absoluitur ille, pristina sanitate recuperata, quam primum commode poterit, absolutionem a Pontifice ipso obtineat. Ita statuit Clement. 5. in d. Clem. 1. s. ubi de poenis. Ceterum dubitari contingit, quando & quomodo constare possit, hunc excommunicatum commode non potuisse accedere ad Pontificem. Et forte dicendum videbatur, esse credendum assertioni ipsius excommunicati, ex quo ab animo t. suo pender, si quae res sibi soli cognita, iuxta traditionem glossa in *c. sed si sit, ubi lafon. n. 54. Infi. de alio. & uberrimè scribitur Marfil. singul. 635. & Tiracquel. in tracta. de retrah. in consil. 5. & glossa. l. i. m. 7. & alia si pe. Verum hae opinio recipienda non est: cum iuri non obueniat, excommunicatus sit Index in causa propria. Et quod scriptum est t. in d. ca. significasti, de homicid. procedit solum in foro animae: Ita in specie declarat Bonifacius Vitalinus in d. Clement. 1. num. 91. qui & alia iura huic familia explicat. Et alij, quos statim commemorabo. Praterea assertioni ipsius excommunicati fides non adhibetur, quia coniecturae sunt in contrarium, iuxta ea quae scripsi supra in casu 241. numero sexto. Quocirca verior est opinio, quod hoc totum relinquitur*

§ Inquiretur 7 iudicis arbitrio. Quam quidem opinionem mo-
b. ibid. prol. in d. Clem. 1. §. ult. de penis in verbis, *commodis*,
& ibi de Verlingus. n. 10. Cardinalis Zabarella in §. 8. Abb.
Papamita. Item Icripturatur D. Antonius in *tratl. de exco-*
municat. cap. 17. m. 3. Franciscus de Mareta in *tratl. de exco-*
municat. 5. §. 11. m. 11. Soc in *tratl. fall. rati. 72. fall. 2.*
& Syluester Prædictus in *§. 1. summa in verbo, excommunicatio. 8. n.*
7. Index autem prudens rationem habebit, non solum quod
est excommunicatus, sed bene sanitati relictus, sed etiam
quod poterit res suas componere, & iuueni necessaria pa-
rare, sicut Vitalinus & reliqui ita relati admonentur. Quid
si ab hoc exco-municato mora fuerit commissa, quæ
conclusus fuisse probari poterit, facta declaratione, pronun-
ciabitur, reicienda in excommunicationem. Ita scripsit D. An-
tonius in *tratl. de excommunicatione. cap. 7. m. 9.* Poserit etiam
Index statueret huic exco-municato tempus, intra quod
se prefatente debeat Summo Pontifici, fruendo dietas vul-
gares, quas homines facere consueverunt, iuxta l. *etimus*,
§. *cum lra. §. de verb. oblig. & c. statum de re script. in 6.* Et
ubi de diebus vulgaribus constare non poterit, referre
debet Index ad dietas legales, nempe computando vigin-
ti miliaria pro singula die. Et facta computatione, si vnum
miliare superet, assignabit integrum diem, & propter vbi
§. *1. q. 1. §. 6.* Vbi longa erit locorum distantia, equum erit,
quod assignetur vna dies in singula hebdomada, vbi ali-
quodulum quiescat. Non enim potest quis assidue, singulorum
dies equitare, aliqua quiete non interposita, *cap. cum longe*,
§. *distin.* Atque ita intelligi iudex, benigne esse agen-
dum.

CASVS CCCGLI

Quando excommunicato communicare liceat,
& quæ necessitas excuset à delicto.

S V M M A R I A.

2. *Excommunicatio non esse communicandum.*
3. *Excommunicato communicari multis in casibus.*
4. *Excommunicato licite peraguntur communicare potest.*
5. *Excommunicato patri filii impie communicat.*
6. *Excommunicato licite ob necessitatem communicatur.*
7. *Furtum permittitur ex causa necessitatis.*
8. *Iudicium arbitrio relinquunt, qualis esse debeat necessitas, ob quam permittuntur alius non permittuntur.*

Excommunicatio i ne quis communicare possit, lege Pontificia prohibetur. *cap. 8. super c. de concubina. de sententia excommunic.* ubi copiose scribitur. Ceterum plures excepti sunt casus, in quibus excommunicatio i communicare permittitur. *et. qui sine causa excommunicantur in c. quoniam multis. in quest. 3.* sicut permittitur *et. causa necessitatis, v. quando quis peregrinatur, t. & in loco peregrini emie ad victum necessaria ab excommunicato, vel ab eo accipit elemosynam, cum ab alio habere non possit. Nam totius casu ab excommunicatione excusatur. Ita sinitur *et. in d. c. quoniam multis, in fine.* Qui quide canon hab in parte declaratur *c. c. inter alia. de sent. excommunic.* vt quicquid possint hab peregrini, si voluit emere & elemosynas ab excommunicatis accipere, non tamē cogitur: sicut cogitur aliqui *in d. c. quoniam vbi cogitur i filius communicare patri, q. uo habet alimēta. & tertius domino, qui seruit.* Verū dubitari cōtingit, an omnis necessitas i excuset communicantem cum excommunicato, Gloss *in d. c. inter alia, in verbis, necessitatis,* relinquat iudicis arbitrio, quāta hęc necessitas esse debeat: Rē ibidem annotat *Burr. nu. 4. & ibid. Marianus Soc. sen. nu. 71. 72. & nu. 84.* Rē declarari possunt multa, que de concessis causa necessitatis esse dicitur. Sicuti permittitur *et. i furari causa necessitatis, et. qui propter necessitatem de furis tu, quoloci Marian Soc. sen. nu. 9. & multis lib. agentibus,* multos casus recenset, in quibus necessitas facti esse licitum, quod alias *et. et. prohibetur.* Et trīginta octo casus commemorat *Roman' in l. 1. si veris. d. de viro, in fallen. 3. q. 1. solut. in iurim. & scribunt receniores in l. 1. q. propter necessitatem, de reg. iur.* His itaq. in casibus qualis & quanta *et. et. debeat i necessitas, iudicis arbitrio relinquatur, ex quo iure definiti non possunt.**

De penis iudicis secularis recusantis prestare
brachium seculare Iudici ecclesia-
stico, brevis expli-
cario.

S V M M A R I A

- 3 Indiciis arbitrio puniri indices seculares, qui brachium se-
culare non concedunt iudici ecclesiastico.

Cumq[ue] qui deperditis & impijs fuerit, nō leuiter delin-
quens, factum est, vt etia grā pōna pro admisi crimi-
nis qualitate coercetur. Quemadmodū euenit in his,
qui non banniti, facinorosi homines prehenduntur, au-
lū ferre negligunt, quando profui officij munerē teneant.
Et enim iudicis arbitrio puniuntur. Ita fancitum fuit ab Ho-
nor. & Theod. in *litem s. tribuni*. C. de ijs, qui latro accipi-
t. Id quod confert ad puniendum negligentiam inhabili-
tandum vicos, qui tenentur capere delinquentes, vel illis,
quiprehendere volentes, opem ferre. Horum 7 negligentia
iudicis arbitrio punitur. Quae de reliqua scribit Salcutus
in *d. loli*. Itaque exhibendam iudicis arbitrio puni-
dos fore indices temporales, qui auxilium, (quod seculare
brachium appellant) iudici ecclesiastico praeſtare negli-
gunt, quo delinquentium audacia coercetur. Iure enim
brachium hoc seculare praefandū est, c. *principi*, c. *de*
minist. rator. q. 9. s. & seribunt Hosti in c. de off. deleg. Car-
dinal. in Clem. 2. q. 8. de off. deleg. Alberic. in l. episcopus. C. de
episcop. Abb. in cap. si quis contra clericum. culum. p. de foro
compe. Dec. in c. postulat. & in c. significati s. de off. deleg. Et
et eadem non ab homine, m. de iudi. & copiose differt
Rolandus à Valle in cap. libi. q. 30. loci ubi verberim declar-
at, quod brachium hoc seculare imperari possit. Quae de
se nunc plura non dicam, quod locus non posulat.

CASVS CCCCLIII

De denunciationibus obseruandis pro contra-
hendis matrimoniis:& alia nonnulla
de his explanantur.

SUMMARIA

12. *Claudeflina matrimonium esse probabilis.*
13. *Denunciatio prius debet contrahenda.*
14. *Denunciatio falsi impediendorum matrimonij puniri potest iudice arbitrio suo.*
15. *Iudex arbitrio relinquatur numerus denunciarum, que fieri debent pro contractu matrimonij.*
16. *Patris consensum non esse necessarium in contractu matrimonij ex constitutione Concilij Tridentini.*
17. *Matrimonium libera esse debet.*
18. *Patris consensum in contractu matrimonij non requiri iure Pontificio impio.*
19. *Duare et sequacum explosa opinio.*
20. *Statutum non valere, quod puella non nubant sine consensu patris.*
21. *Statutum Patavicum, Rub. de adulterio, non valere.*
22. *Statutum Brixie 75. in criminalibus non valere.*
23. *Matrimonium celebrari a Parcho, vel ab alio de eius licetia.*
24. *Licentia verbum expressum significat.*

Clandestina matrimonia iure optimo damnantur fem-
per sacrorum Pontificum canones, quod his licite co-
cubitus plerumque fierent. Et hodie statim sacrofancto
Concilio Tridentino *sessione 24. ca. de reformati-
matrimonijs*, veterem illum morem observari non oportere,
vicesime in Ecclesia parochiali sanæ denunciations, quibus
omnes intelligant, contrahendum esse matrimonium
inter illum & illam. Id quod & olim statuit Innocentius III
*in c. cum tu a. desponsa. & in cap. vltim. de claudeli-
desponsa*. Id item ius antea constitutum in cap. *alter. 30.
quasi. 5.* Ha denunciations ea præcipua ratione sunt, vt
si quod forte sub impedimento conlanguiuitate
inter contrahere volentes, illud detegatur. Verum cum iam
vix

riti videri faciat, vt vix nequam & impij, quo matrimonium impeditur contrahi, falsa deest ut impedimenta, dignum autem eos poena coerceri vocat Innocentius III. in eo cap. ult. in fin. de clandestinis desponsis, hoc falsus & calumniosus denunciations vltimo canonica multat vult. Quae autem sit canonice vltima poena, non explicat Innocentius, glossator ibi, & cum eo Anchar. nu. 12. interpretatur poena iudicii arbitrio. Est etiam aliud, quod in hac tractatione iudicii arbitrio 1. relinquatur, nempe numerus denunciations, statui quidem Concilium tenet fieri debere denunciations, attamen ex causa permittit est, vt vel nolle, vel pauciores denunciations hant pro iudicio, hoc est, Episcopi arbitrio, quod sane arbitrium non modo a sacrosancto ipso Concilio, sed & a iure communi. Pontificio est tribuendum quodammodo scriptum in conf. 69. nu. 7. post Hostiensium in summa de clandestinis desponsis. 4. nu. 2. & Petr. Valudan. in 4. sen. dist. 29. §. 2. art. 2. & in illa in responsio. 6. num. 15. & alij subequent. admonuit, quod est Concilium statuerit, in matrimonij & contrahendis necessarium non esse patris consensum, non tamen esse impedimentum in illius consilium. De consensu certe & sancte ita sancitum est, quandoquidem libera 1. esse debet matrimonium, nec ab antiquorum patrum & aliorum canonum constitutionibus discrepat. canon ille conciliarij, cum verior & magis recepta sit opinio eorum, qui scripserunt, iure Pontificio vel veteri, vel nouo non requiritur patris consensum ad matrimonij essentiam: sicuti receptam & veram esse opinionem scripserunt recentiores in la. supradicta de res. iur. Calaneus in conf. 3. nu. 8. & Paris. in conf. 19. num. 1. lib. 3. quos recentius & in eo conf. 9. nu. 10. Ex recentioribus nunc addo bene eruditus Anton. Guibert. lib. 4. quest. iuris, cap. 18. Anton. Contium in commentar. ad edictum Regis Galliarum de clandestinis matrimoniis, & Didac. Coarctatum in epistola de sponsal. & matrimoniis part. 1. c. 3. §. 4. nu. 5. r. 5. ob opione exultantium, iure ipso veteri Pontificio & sanctorum Patrum traditionibus repugnare, si sine patris consensu ferretur coniubia. Quia quidem falsa in opinione fuerunt ex recentioribus 1. Quare in comment. ad tit. solus matrimonij ex praesentia secunda in qua agit, quomodo nuptiae contrahantur. Coral. lib. 1. Misel. iuris. ca. v. & lib. 4. epist. c. 4. & omnium vberius Gentianus Herguetus in ea oratione, quam de clandestinis matrimoniis habuit in Consilio Tridentino. Quinimo (vt hoc adiungam) nec a legibus municipalibus caueri potuit, puellas atque quatuordecim annorum contrahere non posse matrimonium sine patrum consensu, quem admodum respondit Alex. in conf. 97. lib. 1. & alij permulsi probant, vt scribit Didac. in epistol. de sponsal. part. 1. c. 3. §. 5. nu. 5. Quibus fit, vt intelligamus, obseruandum 1. minime esset statutum Patrum rub. de adulterio, & 1. Br. 12. diense 72. in crim. rub. Mulier misar annis viginti se maritare non possit sine consensu patris, vel fratris. Illud quoque obseruandum est, vt matrimonium non celebretur ab alio, quam a proprio Parocho, vel ab alio sacerdote de ipsius parochi, vel ordinarij licentia, vt statuit sacrosanctum Concilium Tridentinum d. sess. 24. tit. primo de reformatione matrimonij. Hic autem 1. licentia esse debet expresse, non autem tacita ex permissione. Ita enim significat verbum [licentia], & scribunt Lapsus alij. 86. nu. 3. vbi recentiores apostillantes, & copiose Tiraz in tract. de legib. coniubialib. in gl. 1. nu. 8. Et ita anno 1573. die 12. Nouemb. declarant illustissimi atque sapientissimi interpretes sacrosancti Concilij, dum Venetijs quaestio esset inter Magnificos Crimapos, & D. Paulam de Alueno, quae de desponsata profratibatur a quondam Magnifico D. Ioan. Baptista Grimano nobili Veneto pro quo respondi in conf. 198. lib. 1. vbi num. 7. retuli hanc declarationem.

CASVS CCCCLV.

Parentibus & affinis quando fides adhibeatur super impedimento matrimonij.

S. V. M. M. A. R. I. A.

1. Impedimentum matrimonij nullum exstare, iuramento parentum probatur.

2. Iudicij arbitrio relinquij, an admittatur testimonium parentum de matrimonio impedito.

3. Vt superiore casu scripti, faciente hic subiungam verba nonnulla de his denunciationibus & impedimentis

in coniubiorum. Euenit enim aliquando, vt fama sit, nulla etiam denunciations facta, exstare aliquod impedimentum inter eos, qui matrimonio volunt inuenire iungi. Quam quidem famae probationem vt diluatur, qui matrimonio volunt copulari, vel eorum parentes 1. suo iuramento nullum exstare impedimentum, probare conantur. Substitutum scio, ad recipi, vel sperni iudicium hoc debet. Et iudicij 1. arbitrio est: Episcopi tribuam est, vvel recipiat, vel reiciat: ita statuit Innocentius III. in cap. clem. tua, de sponsal. & ibidem Abbas in fin. & annotat Butrius in 5. arbitrium esse oportere discretum, & ibidem mon. 7. copiose differit, quomodo hac in re habere se debeat Episcopus.

CASVS CCCCLV.

Iusta causa quae sint, vt a sponsalibus recedi possit, summarim sed dilucide explanatum.

S. V. M. M. A. R. I. A.

1. Sponsalia dissolui plerumque iussu de causis scriptis ob adiutur capitale inter sponsam & sponsum, num. 1. ob causam fornicationis, nu. 1. si promissa non seruatur, num. 6. ob vagationem sponsi, num. 7. ob lapsum praestitum temporis, nu. 8. si eorum unus nuptis alteri, nu. 9. ob ingressum religionis, nu. 10. si maior effectus non consensus, nu. 11.
2. Iudicij arbitrio relinquij, quae iusta sint causa, quibus permittitur est recedere a sponsalibus.
3. Pontificem Maximum posse dissolvere matrimonium per verba de praesentis contracta, copula non secuta.
4. Sponsus infra quod tempus debeat ingredi religionem, vt a sponsalibus decurrit recessum.

Est iuri diuino & humano continetur, vt quae alteri nubere promissa, a sponsalibus illis recedere non debeat, attamen 1. contingunt praescriptae causa iustae, quibus aequum esse videtur, vt omnino a promissis recedatur, cap. requiritur, tit. de sponsal. Dubitatum autem aliquando non igitur, quae iustae haec censentur causa, quibus permittitur est penitere, & a sponsalibus recedere. Et iudicij arbitrio relinquij scripserunt Abbas in d. cap. requiritur, num. 4. & Butrius in fin. & Rota Roman. in decis. 497. num. 3. in 1. parte in nouissima editio. Et hi admonent, iustam videri causam, si sponsus odio capitali prosequatur sponsum, vel e conuerso, ita vt timor sit ex nuptiis futuris oriri posse, vel homicidium, vel adulterium, vel lis & ceterum inter parentes. Quam quidem causam probauit & solenit in conf. 16. num. 20. & 21. qui fortissimè respondit, Pontificem Maximum iussu his de causis posse dissolvere 1. matrimonium contractum per verba de praesentis, modo secuta non sit copula carnalis: & Felinus Abbatemque secutus sum in conf. 69. num. 44. & num. 66. verum Rota in d. decis. 497. iudic. ait, non fuisse iustam causam reculandi contrahere matrimonium, quando solus sponsus, qui iam cognouerat carnaliter sponsum, & iurciurendo promiserat eam ducere in uxorem, allegabat iniuriam causam.

Secunda iusta causa recedendi a sponsalibus est, si sponsa cum alio 1. fornicetur. Nam tunc sponsus iure recurre potest cum ea contrahere matrimonium, ea quomodo dicitur de iuriurand. vbi Abbas & ceteri, & copiose declarat Didac. in epistola de sponsal. part. 1. c. 4. nu. 1. qui idem esse ait e conuerso, quando sponsus fornicetur est.

Tertia iusta 1. causa recedendi a sponsalibus est, quando 6 sponsus non obseruat promissa, vt si promissa dare dicem, & nunc renuit, vel si non promissa, sed diuites est. Nam sponsus non potest cogi eam ducere sine dote, ita Abbas & ceteri in d. cap. quomodo dicitur, quos secutus est Didacus in d. cas. 5. num. 4.

Quarta iusta causa 1. recedendi a sponsalibus est, si sponsus est abusus, & vagatur per terrarum orbem. Ita Hostiensis. Ioan. Andr. & Butr. in cap. de illis, de sponsal. Syluester Prizius in summa in verbo sponsalia, qua. 1. 10. & alios recentet Didacus in d. cap. 5. num. 7. qui quidem a firmare, sponsum extra provinciam vagantem, esse expectandum per triennium 1. d. de repud. si vero est in provincia, expectatur per biennium, 1. d. de sponsal.

8. Quia iusta causa est, quando et elapsum tempus praesentatum ad matrimonium contrahendum probat cap. de spons. vbi Cardin. & Prapof. & declarat Didacus in d. cap. i. nota 2.

9. Sexta iusta causa est, quando iam eorum alter alteri se cognovit in matrimonio. cap. si quis, cap. si inter, & cap. de ius. de spons. & de declar. Didacus in d. cap. i. num. 9.

10. Septima iusta causa est, quando eorum alter ingressus est religionem. cap. de ex. pub. de consensu. conu. vbi Abbas & Prapof. quos secutus est Didacus in d. cap. i. num. 10.

11. Ceteram dubitari solet, intra quod tempus debet esse ingressus religionem. Et iudicis arbitrio relinquitur censuit gloss. in d. cap. ex. pub. in verbo, infra duorum, & ibidem Abbas num. 11. egregie declarat.

12. Octava est iusta causa recedendi a sponsalibus, quando illa fuerint in minori aetate, contraria, & deinde superueniente aetate maiori rescuit qui minor fuit: quam sane causam copiose explicat Didacus in d. cap. i. § 1.

CASVS CCCCLVI.

De vxore, quz virum leprosum non potest deservire, & de viro, qui diu ab vxore abesse non debet.

S P M M A R I A.

1. Matrimonium leprosum non esse ab vxore deserendum.

2. Matritus quando diu abesse dicitur ab vxore, iudicis arbitrio relinquitur.

3. Iudicem statuer terminum marito, vt ad vxorem reuertatur.

Cum diuino iure constitutum sit, matrimonij vinculum esse indissolubile, & vitatem omnimodam continere, iure optimo referripit Alex. III. in d. de coniugio leprosi. & virum leprosum non esse ab vxore deserendum, nec e contra, vtrum ab vxore leprosa diuini posse abesse. Ceterum dubitatum fuit, quando diuini abesse dicitur. Et hoc iudicis arbitrio relinquitur, docuit gloss. in d. cap. in verbo, diuini, & ibidem Abbas num. 7. scribit, sibi placere hanc glossam opinionem, nec dissentit ibi Buttrius. num. 10. cum ex sententia Hostiensis, iudicem, petente altero coniugum, posse statuer terminum, intra quem ad cohabitandum veniant; & apertius glossa opin. secutus est ibi Prapof. num. 3.

CASVS CCCCLVII.

Sequesterum quamdiu durare possit, explicatum.

S P M M A R I A.

1. Sequesterum concedi contra debitorem suspensum.

2. Sequesterum esse aliquando loco descriptionis bonorum, quia eorum alienatio non impeditur.

3. Sequesterum quamdiu durare debet.

4. Sequesterum durare, donec erit satisfactum.

5. Sequesterum non durare, sed creditor illud impetravit ad vexandum debitorem.

6. Leuim proposita C. de bonis nulli iud. possid. declaratur.

7. Faciens arbitrio statui tempus, intra quod creditor qui impetravit sequesterum, expariatur.

8. Diffamatori statui terminus ad agendum pro iudicio arbitrio.

9. Sequesterum durare, cum creditor impeditur a iudice, ne agat.

10. Cum creditor casu impeditur, ne agat.

11. Cum creditor facio superioris impeditur.

12. Iudicis arbitrio concedi possessionem & bonorum sequestrationem.

Sequesterum frequens est usus. Quare cum creditor i suspectum habet debitorem, impetere solet sequesterum, quo magis sibi consilium sit, si fideiussor. § pen. vbi Doct. ff. qui iussu cogant. & l. i. C. de prohib. sequest. per. Ceterum in praxi obierunt id solet, vt interdum sequesterum vim suam obineat, vt scilicet censetur interdicta rei alienatio, interdum vero vim solius deiectionis habet, sicuti explicatur Jacob. de Arena, in tra. de sequestrationibus, nu. 10. Rursum in cons. 109. num. 13. lib. 1. Pan. in cons. 107. num. 70. lib. 3. & Alear. resp. 107. nu. 1. Dubitari tamen aliquando contingit, quanto tempore durare debeat hoc sequesterum. Quia sane in re, ex traditionibus Iacobi de Arena in d. tra. de sequestrationibus, num. 12. aliquot casus ita distinguo acque constituto,

Primus est casus, quando i actor paratus est procedere, in causa, tunc durat sequesterum, donec fuerit satisfactum, & si fideiussor, § vlt. ff. qui iussu cog. & ibi Doct.

Secundus est casus, quando i actor non cui paratus agere, & sua ipsius causa, vt quia offere agere, quo magis debitorem vexet. Hoc sane ea i iudex habere ei debet tempus, intra quod agere, & de iure fusi experiri debeat, arg. l. si per Priorem §, aut Prator ff. ex quib. causis maior. & Layman. de iur. & manumiss. c. similibus. Ceterum in eo veritatem dubitatio, quantum temporis assignare debeat iudex huic actori, vt agat. Et dicendum videtur, esse statuendum tempus iuxta l. i. eum proposita C. de bonis nulli iud. possid. Verum, vt recte admonet Iacob. de Arena loco praecitato, alio spectat illud responsum, quod & explicat supra in casu sexto, quod loci scripti, nec ex eo responso statui aliquod certum tempus, subiungit autem Iacob. de Arena noitro in casu videri statuendum tempus duorum mensium, iuxta text. §, in athen. de excep. quem quidem locum hactenus non inueni. Rectius itaque subiungit Iacob. de Arena, i iudicis arbitrio statui hoc tempus, arg. l. si de iure delib. Et quia arbitrarie sunt hae dilationes, l. ius par. C. de dilatio. Et optime comprobatur, quia in specie, l. diffamari. C. de ingen. & manumiss. quia proditum est remedium contra diffamantem, quod res ab alio postestata sit, vt i diffamator de iure suo expeririatur. Nam de eo casu iudex i pro suo arbitrio statuit illi diffamatori terminum ad agendum, ita scribit gloss. in l. i. quod fundas, in §, si de diuini infect. & in l. i. qui libertatem verbo, modicum ff. de per. hered. Albert. & Salicet. in l. i. eam prim. C. qui accusant poss. & Cast. Conradus in repet. d. l. diffamari in questionibus nu. 10. C. de ingen. & manumiss.

Tertius est casus, i quando creditor, qui obmittit sequesterum, impeditur facio iudicis, ne expeririatur. Hoc in casu iudicis factum neutri partium obesse debet, l. i. in fin. ff. si quis cautio. § 9. in athen. de appell. Quare sequesterum debet relaxari, quod fieri non debuit: ita intelligi Iacob. de Arena in d. tra. de sequestrationibus, num. 12. vers. si vero fas per iudicem.

Quartus est casus, i quando creditor impeditur casu, quo quidem casus superuenit facio ipsius creditoris. Hoc in casu (inquit Iacob. de Arena) reuocatur sequesterum: si vero casus ex facio debitoris superuenit, tunc non reuocatur sequesterum: quia casus contingens ex persona rei non debet nocere debitori, l. colum. & Leon. de iur. ff. de re iudic. Nec succurrendum est ei, qui se in eadem debet posuit, l. si de iussu cog. §, qui necessaria. ff. qui iussu cogant. & scripti supra in casu 182. num. 62.

Quintus est & vitimus casus, quando i creditor fuit impeditus facio superioris, vtpura quando iudex fuit mutatus a Principe, & alter eius loco subrogatus. Hoc in casu sequesterum durat, donec fuerit satisfactum, vel his finem accepit, ita scribit idem Iacob. de Arena in d. tra. de sequestrationibus, num. 16. ex text. l. si fideiussor. §, vlt. ff. qui iussu cog. & argum. l. neminius ff. de offie. Praesent. vlt. ff. de per. leg. & Leuim apud §, iudicatum solui.

Iudicis i arbitrio quoque lequestratio possessionis & bonorum conceditur, ne inter de his contentendes scandalum oriatur, l. si fideiussor. §, vlt. ff. qui iussu cog. ibi, si hoc iudici sedet, & illa in loco annoctat bald. quem secutus est Ludouicus Peguera in decis. criminalib. cap. 36. num. 13.

CASVS CCCCLVIII.

Concilium provinciale, vel vniuersale, quando ob iustas suspensionis causas recusari possit, dilucidè pertractatur.

CASVS CCCCLVIII.

S P M M A R I A.

1. Concilium provinciale, vel generale recusari an possit.

2. Iudicis arbitrio relinquitur, an Concilium sit suspectum, vbi Praesides suspecti iusti.

3. Concilium provinciale iustum ob causam posse recusari.

4. Ioannem Chrysostomum recusari ingreditur Concilium provinciale sibi suspectum.

5. Soromeni locus.

6. Cap. licet, de foro compet. declaratur.

7. Clement. pastoralis: §, Pisana, & §, notorium, de re iudicata, declaratur.

8. Cap. accedens, de iure non contig. declaratur.

9. Gloss.

9. Gloss. Barbois & sequacium opinio, quod Concilium provinciale recusari non possit, recipitur.
10. Senatium a pari procedere cum Concilio provinciali.
11. Senatium recusari iussu de causis posse.
12. Doctores senatus vniuersi Collegij recusari posse.
13. Constitutio de Pedenuntio, sit de la recusatione del Giudice. § non si possit declaratur.
14. Iudices, qui non animo sui motu deiecit iussu recusari posse.
15. Acta rem notiorum facere.
16. Concilium provinciale posse recusari, ubi caput Concilij est suspensum.
17. Iudicem, qui in prima instantia indicauit, esse suspensum in secunda.
18. Cap. multis, dist. 17. declaratur.
19. Suspectus in iudicando, non est suspensus in delegando.
20. Ripa distinctio probata.
21. Praefide senatus suspecto senatum posse recusari.
22. Concilium provinciale posse recusari, cum praesides Concilij sunt suspecti.
23. Concilium provinciale non posse recusari, etsi praesides sint suspecti, cum sedent tanquam iudices.
24. Iudicem esse suspectum, ubi suspectus est iudex.
25. Concilium provinciale non posse recusari ob suspicionem Praefidi, cum illius erroris viueat numerus parum remanet.
26. Concilium generale seu vniuersale recusari non potest.
27. Concilium vniuersale causas fidei Catholicae petraclare.
28. Iudicem ob praerogatiuam non posse recusari.
29. Causa recusationis iudicis quomodo considerentur.
30. Iudices quibus de causis solent errare.
31. Ecclesiam errare non posse in his, quae de moribus statuit.
32. Ecclesiam errare non posse in his, quae de fide constituunt.
33. Concilium vniuersale congregari in virtute Spiritus sancti.
34. Symbolum fidei a Concilio Constantinopolitano editum fuisse.
35. Dubius in fide infidelis est.
36. Appellari non posse a sententia Concilij vniuersali.
37. Appellationis remedium subueniri omnibus causis variatis.
38. Concilium Aquilense, & alia quaedam in aliquibus errasse, cur.
39. Matrimonium esse magnum sacramentum.
40. Fidem, quae in matrimonio est, disferre a fide, quae est rerum sperandarum, &c.
41. Concilium errare posse circa matrimonia, quomodo procedit.
42. Dubitare circa sacramentum Eucharistiam nemo fidelis debet.
43. Cap. trin. q. 3. declaratur.
44. Concilium Ariminense errasse, & cur.
45. Concilium Pisanum errasse, & quia de causa.
46. Ecclesiam representari a Concilio.
47. Ecclesiam a Concilio representatam esse veram & propriam.
48. Definita in pleno Concilio censeri a tota ecclesia deservinata.
49. Regum lib. 3. cap. 3. explicatur.
50. Alii apostoli cap. 15. declaratur.
51. Senatoreum nostrum orasse etiam pro fide Sedis Apostolicae.
52. Concilium vniuersale causas temporales aliquando definire.
53. Concilium vniuersale errare posse circa definitionem causarum temporalium.
54. D. Thomas locus in quolibet explicatur.
55. Concilium ordinatum a Stephano P. II. errasse.
56. Concilium vniuersale non posse recusari, etiam in definitione causarum temporalium.
57. Papam recusari non posse, cum de causis temporalibus vult cognoscere.
58. Appellantes a sententia Pontificum puniri.
59. Papam suspectum ex lege honestatis causam alteri delegare debere.
60. Papam esse iudicem in causa propria.
61. Concilium vniuersale congregatum sine autoritate Papae, errare posse.
62. Papa adiuuante recusationem Concilij generalis, recusatio procedat.

Cum ius Pontificum, quod duodecim perperuo annos
 sum interpretatur, explicare, incidi aliquando in di-
 sputationem illam, quam interpretes omnes petraclant,
 in cap. 1. de iudicijs, an t. Concilium provinciale & generale

reculari aliquam ob suspicionem possit. Et cum aduersus
 Ripam in eo cap. 1. num. 61. scriptum sit, iudicis arbitrio
 relinquendo Concilij praefices suspecti sunt, Concilium
 ipsum posse recusari. Cum vilius mihi fidei, non ita posse in-
 telligi & explicari, quod docuit Ripa, nisi & tota hac tra-
 ctatio, plena (quod auium) manu explicetur: cum suscepi
 propeffo petraclandam, id quod eo libentius facere volui,
 quo vils est disputatio & incutenda, & non parum frugifera.
 Duo itaque disputationis capita sunt constituenda. Primum
 erit de reculatione Concilij provincialis, ubi quo claudam
 & explanationem reculationis Senatus ac Collegij Docto-
 rum. Secundum erit caput de Concilio generali. Primo ita-
 que in capite recepta est interpretum sententia, t. Conci-
 lium provinciale recusari posse ob iustam suspicionis cau-
 sam, itaque scriptum est specul. in tit. de requisitione Concilij,
 in princ. num. 3. Calder an conf. 6. tit. de appellat. francus in cap.
 postremo, vers. octauo & vltimo, & in cap. cum speciali, vers.
 decimo queritur de appellat. Et lan cap. 1. num. 6. de iudicijs, &
 ibidem Decius in prima lect. num. 26. & in 2. lect. num. 15. &
 Ripa mem. 40. Gondysius de Villadeg. in tracta. de legatis,
 part. 1. q. 10. an fin. & vlt. quest. 169. Quam sane sententiam
 probant & ipse in conf. 34. num. 6. adductus illa constitutio-
 ne Nicolai in cap. quod suspecti, 3. q. 1. Cum in illis sine ait,
 t. Ioannem os aureum, hoc est, Chrylodonum recussisse in
 gredi Collegium, ad id, concilium, quod nouerat contra fe
 congregatum. Cuius quidem recusatōis & hylitoris memi-
 nit Sozomenus lib. 8. hyltor. ecclesiast. cap. 12. his verbis: [Vo-
 cauit & Ioannem quoque, vt fe defenderet. Ibi autem, vt
 cum eo adesset Serapion & Tigris presbyter, & Paulus
 lector. Ioannes igitur, & alios quosdam clericos familiares
 suos, & Demetrium Pisanum Episcopum ad illos mitens,
 ait, se non detrectare iudicium, quin partum efflet, si prius
 tamen accusatores cognouerit, & obiectum crimen expen-
 dere, coram ampliori synodo lui delectionem suscipere.
 Neque enim fe tam stultum fore, vt iudices ferat suos, qui
 essent manifesti hostes.] Hac Sozomenus. Soler etiam pro
 hac sententia adferri t. cap. licet, & de suo comp. cui tamen
 possit, praeter Ripam in d. cap. 1. num. 40. de iudicijs, respon-
 deri, ibi solum agi de reculsandis consilijs ciuitatis, non
 autem de reculsando iudicio totius ciuitatis. Et rursus ibi
 agebatur de iudicio eorum personarum, quae non ita appro-
 batur sunt, vt illae Episcoporum & Praetorum, qui in Syno-
 do provinciali interueniunt. Ita etiam consilij potest ar-
 gumentum sumptum t. a Clemente papa ralis, §. Pifana, seu in
 §. notorium, de re iudicanda, ubi tota ciuitas Pifana reculata
 fuit a Rege Roberto, ob inimicitiam, quam cum eo gerebat.
 Et propterea non agitur in eo, §. notorium, disputatio de re-
 culatione iudicij ciuitatis Pifanae, cum ille iudex non efflet
 ea de controuersia, sed solus Henricus Imperator, qui ad fe
 Regem ipsum Robertum vocauerat, vt de iure responderet.
 Ille vero iudicium euitabat, tum quod Henricus competens
 illius causa iudex non efflet, tum quod Roberto tutus non
 dabatur ad eam ciuitatem Pisanam accessus, cum grauis in-
 felicitas ea inimicitia, cuius fane hyltoriz auctor est Platina
 in vita Clementis P. Pontificis Maximi. Non etiam ad rem ce-
 nert, t. cap. accedens, 2. vt lite non concessat, quod tamen h
 sententiam solet citari, quandoquidem loquuntur, non de co-
 cilio aliquo, hoc est, multarum personarum sub nomine
 publico congregatarum, sed de tribus tantum priuatis per-
 sonis, quibus delegata fuerat causa, quocirca dicendum est,
 veram hanc traditionem firmari solo illo text. cap. quod si
 suspecti, 3. quasi. 5. Et quantum ab opinione hac diffiden-
 tiant, t. gloss. & Barbat. in dicto cap. 1. de iudicijs, quod loci
 Boetius, num. 110. scriptis, hos defendi posse: attamen nulla
 solida ratione mouentur. Nam quod aiunt, nullam suspicio-
 nis causam considerari posse in Concilio provinciali, fal-
 sum est, ex d. cap. quod suspecti. Horum autem consideratio
 locum quidem habere potest in Concilio generali, quod
 suo loco explicabimus. Idem quod de Concilio Provinciali,
 dicimus & de t. Senatu: cum a pari procedat provinciale tō
 Concilium & Senatus, cap. ecclesia 10. quasi. 1. quo adductus
 ita censuit Antonius Rosellus in tract. de concilio, in. qualis
 esse debeat processus forma, incipit, nunc caput decipiam
 quoniam. Et in specie Senatum t. potest reculere, de n-
 cidit Boetius q. 169. num. 4. Ita etiam Doct. t. omnes vniuersi
 collegij recusari possunt. Ita Alber. in tractat. statut. porta.

g. 101. & alij plures, quos commemorat ac secutus sum in d. *conf. 34. num. 40.* quoniam traditio intelligi debet, quidam manifeste constat de iusta causa recusationis: alias enim presumptio est contra recusantem, ut scilicet per fraudem tot iudices suspectos dicat, sicut scribit Bald. in l. hoc modo ff. de condit. & demonst. l. si in l. apertissimi. num. 10. C. de iudiciis, & Ripa in cap. 1. num. 40. vers. intelligi ipsam conclusionem, de iudiciis, & egregie scribit Antonius Capicinus de iud. 13. num. 6. & 7. In regione Pedemontium, scio exare constitutiones Ieremii. Dices, in re de recusatione del. gude, 5. non si potra. qua quidem fiantur est, Senatus recusari in totum posse, modo manifeste constat de iusta recusationis causa. Et quamquam difficile sit, ut iusta hac causa excogitari possit, tamen hac euenire potest. Si causa una, quae multis communis est, definita à Senatu fuit inter aliquos: & alter, qui adhuc in iudicio non fuit, noue ad iudicium coram eodem Senatu vocetur, poterit ille citatus regulari iudicium Senatus, ex quo iam voluntatem suam dextit. & praesumptio est, quod ab eo non recedit. Ita egregie 7 de iudice, qui hac de causa iure recusari potest, scribit Specul. in tit. de iudice delegato. §. superest, vers. item si. Aret. in conf. 23. num. 25. & Auerius in tract. de recusat. num. 18. vers. vixi sexagesima. Et idem sentit Talon in Laperis. num. 8. vers. de causa causa est. C. de iudiciis, cum dixit, iustam esse causam recusandi iudicem, si iam animi fuit motum euulgauit. Idem etiam est, si iam Senatus tulisset sententiam inter heigantes, & deinde tertius ratione fuit interire veniret ad iudicium. Nam si tertius posset regulari Senatum, qui tunc sententiam ad sui aduersarii fauorem dedit. Afflicti. de iud. 35. in fin. extradiatione Franci in cap. cum specialis. g. 20. de appellatio. Quod intelligi, quando nullum aliud ius deducitur, quam iam deductum. Et hac iuste recusationis causa manifeste d. ci debent, ex quo ex actis resultant. Acta tamen rem notoriam & claram faciunt, cap. olim, ubi Abbas, de verb. sign. & scribit Aret. in conf. 42. num. 5. & Decius in conf. 19. num. 9. vers. quarto scilicet, facies sciens praeiudicio.

Extenditur primò relata conclusio, ut procedat etiam eo casu, quo solum caput 1 Concilij provincialis esset suspectum. Nam & tunc totum Concilium potest dici suspectum. Ita receptam esse opinionem scripsit Ripa & Beronius in cap. 1. de iudiciis. lib. 1. tit. 1. num. 13. ex sententia Bald. in l. C. si rector prouin. Alex. in cap. 10. num. 1. lib. 1. & Decij in conf. 1. num. 19. Eorum argumentationes de industria non recebo: sed solum confutato argumentum illud, quod aduersus hac opinionem conuoluitur Ripa, ait ille, praesupponendo prius, quod si iudex, qui iudicauit in prima instantia, dicitur suspectus in causa appellationis, l. ex in prin. C. de appell. glof. in c. querelam, de elect. & Fel. in cap. in super, col. 3. de testib. & Auerius in tract. de recusationib. n. 35. vers. sexagesima prima causa. Hoc supposito, ita argumentatur Ripa. Archiepiscopus esset caput Concilij provincialis, cap. 1. dist. 8. Atqui ab Archiepiscopo sententia appellatur ad Concilium provinciale, cap. multis, ubi glof. dist. 17. & c. omnis, 2. g. 6. Ergo ratione capitis suspecti non est suspectum totum Concilium. Respondetur ex declaratione glof. in cap. 1. col. latione de appell. in c. cum explando 1. d. cap. multis, ait, appellari quidem Concilium, sed Concilium alteri iudici causam delegare debere: quam fane interpretationem probauit Gemin. & Anchar. ubi ac ceteri in cap. in refragabili, de off. ord. & Auerius in tract. de recusationib. num. 31. vers. sexagesima tertia causa. Nam iudicium in iudicando, non est suspectum in delegando, vt scribit Bart. in auth. clericus, num. 5. C. de episc. & cler. Callr. & Dec. in l. prator, de iurisd. omni. iud. Distingueri etiam possumus vtrum caput 1 Ripa in d. c. num. 41. in fin. de iudice, aut caput Concilij amoueri non potest, quin totum Concilium amoueatur: & tunc si caput esset suspectum, totum Concilium redditur suspectum, quia à capite ipso totum Concilium pendet: & capite amoto non datur Concilium. Aut caput Concilij amoueri potest, Concilio ipso subsistente: & tunc si caput esset suspectum, non tamen suspectum redditur totum Concilium: quandoquidem potest illud caput amoueri, & illius loco aliud subrogari. Et hinc fit, quod 1 Praefide Senatus suspecto totus Senatus suspectus non redditur: cum amoto Praefide illo, vices gerens alius personam sustinet.

Extenditur secundo, ut locum etiam habeat, quando soli

Concilij Praefides 1 suspecti essentiam: & tunc totum Concilium redditur suspectum. Ita Ripa in d. c. num. 45. de iudiciis, arg. a. v. de procur. quam sane traditionem explicare possumus, sicuti praecedentem declarauimus.

Declaratur primò relata doctrina, ut locum habeat, quando 1 Praefides Concilij sunt in Concilio tanquam iudices, seu conuincit, secus, si vt assessores. Nam tunc iudices arbitrio relinquunt, an totum Concilium reddatur suspectum ita declarat Ripa in d. cap. 1. num. 42. de iudiciis. Verum existimo & eo casu, quo Concilij Praefides sunt in Concilio tanquam assessores, Concilium totum reddi suspectum, nisi ab eo amoueantur Praefides ipsi. Cum recepta magis sit sententia 1 iudicem reddi suspectum, suspecto assessore non amoto, vt scribit Abbas in d. c. num. 14. de iudice, & Decius ibi in l. lect. num. 35. vers. item dum Abbas, & communem asserti ibidem Ripa num. 13. Nec differentiam video inter hunc casum & illum simplicis iudicis, siueque assessoris.

Declaratur secundo, quando 1 remotis Praefidibus, remaneret integer numerus Patrum, qui Concilium celebrare, & causas definire possent: ita declarat Ripa in d. c. num. 42. de iudice, post Abbas ibi. cetera de industria praeiudicio.

Secundum est huius discussionis caput, de Concilio generali, seu vniuersali. Quod quidem ex recepta penè 1 omni ius sententia recusari non potest: ita Abbas in d. c. num. 15. de iudiciis, & ibidem Decius prima lect. num. 16. in fin. Ripa num. 45. & Beronius num. 131. Cardin. Iacobus, in tract. de Concilio, lib. 1. art. 10. & Mantua in tract. de Concilio, num. 159. Ego, omisissis aliorum disputationibus, duos casus distinguo, quemadmodum & duobus de causis Concilium congregari solet, nempe ex causa fidei, & ex causis temporalibus, ut ita tunc declarabimus.

Primus itaque casus est, cum in Concilio hoc vniuersali 1 causa fidei christianae defendenda esset, & Concilium ipsum recte fuit congregatum, nempe auctoritate Summi Pontificis. Hoc casu verè Concilium recusari non potest, ita sententiæ relati omnes interpretes. Nec est ex viris bonis christianis fidelibus, qui dissentiat, vel dissentire possit, vel debeat. Quia sane sententia probari ita facile potest. Recusari iudex tunc 1 potest, cum prerogatiua personae non impedit, & iusta recusationis causa adest, seu considerari potest, l. apertissimi, ubi Doct. C. de iudice, & in cap. cum R. Cimonius, de off. deleg. Atqui in vniuersali Concilio summa personae prerogatiua concurrens, ut statim dicemus, & nulla causa iusta recusationis considerari potest. Recusari ergo Concilium hoc non potest. Illa minor propositio ita probatur: 1 iusta recusationis causa consideratur aut ex persona iudicis immediate, sicuti illa, quae causatur ab ignorantia iuris, vel facti: aut mediate ex persona aliorum, sicuti quando amore, odio, vel timore eorum, inter quos sententia esset sententia, iudicandum est id quod colligitur ex cap. iudices, 3. quasi 7. Haec enim causae illae sunt, quae iudicem errare faciunt. Atqui nulla harum considerari possunt in vniuersali Concilio: cum in his, quae de fide tractantur, errare nullo modo possit, imò nec in his, quae de moribus sunt, vt tradunt Alphonsus de Castro, lib. 2. aduersus haereticum verbo, ecclesia, b. vers. secundum d. & Turcremata in summa, de ecclesia lib. 1. cap. 18. Quod autem in his, quae de fide aguntur, errare non possit ecclesia, seu vniuersale Concilium, ita multis probatur. Ex primò ex diuinis illis Seruatoris nostri verbis, vt habetur Matth. cap. 16. & Lucae cap. 22. [Petre ego rogaui pro te, ne fides tua deficiat,] & probat cap. 1. recta, cap. hoc est fides, & cap. pendenda, 4. g. 1. Accedit secundo, quod 1 Concilium congregatur in virtute Spiritus sancti, cap. 1. & excolatoris, dist. 11. Et scriptum est Matthae cap. 27. [ego vobiscum ero vique ad consummationem seculi.] Et Ioannis cap. 7. [Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.] Errare ergo nullo modo Concilium potest. Comprobatur tertio, si Concilia vniuersalia errare possent, nihil certi de definitis fidei haberemus, neque ita Symbolum 1 fidei, quod in sacrificio Missae decantatur ab Ecclesia, tanquam in Concilio Constantinopolitano editum, esset apud nos dubium, cum tamen sit firmiter credendum, & si dubitaremus, infideles essemus, cum 1 dubius in fide infidelis sit, cap. 1. de hereticis, 35. in 6. Confirmatur quarto, ex ratione, quod à Concilio vniuersali appellari non potest, sicuti definitum fuit in Concilio Calcedonensi, cap. multis, dist. 17. & copiose differet Turcremata

recremata in cap. *causa per munda*, 9. q. 3. *Et in summa*, de
e. *de fidei lib. 3. ca. 48*. & 49. Ergo Ecclesia quod ad causas fidei,
et errare non potest. Consequenter est manifestum, cum omnis
37 causa i iurata per appellationis remedium subleuanda sit,
cap. *discret. 1. q. 4. si enim Concilium in his errare possit, certe
causa dicetur iurata*, & tamen hoc esse falsum. Et hinc de-
ducitur quinta ratio, quod si a Concilio non licet appellare,
nec etiam licet illud reculare, cum a pari procedant appella-
tio & recula in cap. *super ead. 3. de appellat. Nec dicitur se-
cundum Abbas & Decium lib. 11. recusat in eum non acqui-
parari appellationi in omnibus, quia imo verius est, negati-
us acquirari, argumento dictio a fortiori. Si appellari non
potest a sententia iam lata, quia verus contententum iam
condemnatum est, & qui se laicum allicit. Ergo a fortiori non
debet admitti reculatio, cum adhuc de graamine non
conllet.*

Non obstat nunc aliis, quibus constare videtur, Con-
cilium errare posse, & aliquando errasse. Et primo errasse
38 dicitur i Concilio Aquigranense, cum debeat a ptozem
non posse ducere rapam: sicut relatum est in cap. *tria*, 36.
q. 2. & scribi Abbas in cap. *significati*, num. 3. de election. Et
tamen hoc repugnat legi diuina, sicut legitur *Iudicum cap.
vlt.* quod restitit orationi. In e. *placuit*, 36. q. 1. vbi Concilium
Meldense contrarium statuit. Huc difficultati satisfaciit
Decius in cap. *lecti*, num. 6. de iudic. Ecclesiam non errare in
his, quæ iure fidei, vel dictum fuit, sed posse quidem errare in
exteriori eo cultus. Dum Decius non respondet in specie ad
40 *ca. tria*, venit Concilium Aquigranense errasse circa ea,
quæ fidei non sunt, quod falsum esse videtur: quia si errauit
circa maius, non errasset videtur circa ecclesiæ sacramen-
ta. Item maius in his sacramentis in ecclesia magnum,
teste Apo. *si ad Ephes. cap. 1.* Atque ita circa ea, quæ fidei sunt
errasse videtur. Verum dici potest, ex sententia Syluestri
Priestri in *summa*, in verbo *fidei*, numero 1. iuncto numero 9.
41 cum constituit differentiam inter fidei, quæ versatur in
sacramentis, ut maius, quæ dicitur esse quædam promissi-
o ad Deo comprobata, & fidem, quæ dicitur rerum speran-
dium, &c. Et ait Syluester, Concilium errare posse circa
maius, non ergo opinari (salua tamen sanctæ Romanæ
ecclesiæ Catholice sententia) dici posse, ea ratione con-
42 ciliū i errare posse circa maius, hoc modo, an sit,
vel non sit contrahendum inter huic & illum: atque ita er-
rare potest circa singularitatem, non autem in vniuersum.
Nam in vniuersum certum est maius esse sacramen-
tum, & ita firmius credere debemus: sed tamen necesse nō
habemus credere, hoc vel illud esse legitimum vel illegiti-
mum maius. Exemplum egregium & ad rem affecti-
43 uum. Nemo fidelium nec potest, nec debet dubitare, quin
in p. ane illo, quam hostiam appellamus, consecratione fa-
cta a sacerdote adsit immaculatum verumque Seruatoris
nostri Christi corpus. Et tamen potest fidelis dubitare, an in
illa singulari hostia, quam cernit esse in manibus Francisci
sacerdotis sacrificium celebrantis, adsit Seruatoris Christi
corpus, cum fieri possit, quod Franciscus ille sacerdos eam
hostiam non consecrasset, ita declarare Card. Turrecremata
44 in cap. *nos autem*, num. 4. de consecrat. dist. 3. & Nauatros in cap.
si quis autem num. 10. de pœnit. dist. 7. ex sententia D. Thomæ
et Bonauenturæ, & aliorum Theologorum, ad quos me re-
45 mitto. Præterea & secundo responderi potest ad illud i cap.
tria, quod illud concilium Aquigranense fuit sola quoddam
congregatio Prælatorum a Summo Pontifice separata, sicuti
affirmat Turrecremata in *summa de Ecclesia*, lib. 3. cap. 18.
Et præterea non est aurum, si errauit. Sicuti etiam errauit
46 Concilium Ariminense, in quo nomine fidei infidelitas scri-
pta fuit, vt inquit D. Hieronymus in *altercatione Luciferiani
& Orisdoci*, quod scilicet Concilium congregatum fuit a
Constantino Cæsare, Cōstantini filio, mediante Thaurio illius
præfeco: quod Concilium fuit deinde a Damaso reproba-
tum, *ad sancta Romana*, 5. quibus, dist. 11. Ita etiam alia simi-
lia recentior Turrecremata in *summa de Ecclesia*, lib. 3. c. 18.
post Vincentium, in *speculo historiali*, lib. 1. c. 23. Et Patrum
47 nostrorum atque item vidimus in i Concilio congregato
Pisæ, quod congregari potuisse fuisse Pontificis auctoritate
respondere Dec. in *confess. lib. 4.* Secundo ad ea in specie con-
sultuaria lacon in *conf. lib. 4.* Secundo ad ea in specie con-
sultuaria lacon in *conf. lib. 4.* Secundo ad ea in specie con-
sultuaria lacon in *conf. lib. 4.* Secundo ad ea in specie con-

ecclesiam errare non posse, intelligitur de ecclesia vera &
propria, non autem de repræsentata per Concilium. Quan-
doquidem i ecclesia i Concilio repræsentata, non est vera 46
& propria ecclesia: cum ecclesia vera sit ipsa fidelium om-
nium congregatio, cum caput est Christus. Et hæc quidem
errare non potest, cum in vno loco residere fides possit, cap.
ecclesia, de consecrat. dist. 1. ita ad rem nostram argumentati
sunt Ripa in d. cap. *num. 45*. & Bero num. 3. de iudic. & idem
scripserunt Abbas in cap. *significati*, num. 3. de elect. & Felini
in cap. 1. num. 5. de *summa Trinitate* & fide Catholice. Tunc ob-
icitur satisfacere possumus, negando prius, quod relati scri-
bentes dicunt, i ecclesiam repræsentatam per Concilium, 47
non esse veram & propriam ecclesiam: cum verius sit, esse
& propriam & veram. Nam est Concilium non refert ma-
terialiter totam ecclesiam, at tamen refert auctoritate. Ita
probat cap. *confidimus*, 25. q. 1. quod loci dicitur, quod definita
in plena i synodo, dicuntur assensu vniuersalis ecclesiæ de- 48
finita & approbata. Id quod egregie & optime comproba-
tur lege diuina, nempe i Reg. lib. 3. cap. 8. quod loci delicta 19
prius sacra illa historia de temple excommunicatione, verba hæc
leguntur: i Tunc fuit congregati omnes maiores natu Israel
cum Principibus tribuum, & Duces familiarum Israel, ad
Regem Salomonem in Hierusalem, vt delectaret arcam
Foderis Domini de ciuitate David, id est de Sion. i Tunc postquam
auctor ille dixit, arcam illatam fuisse in oraculum templi,
subiungit hæc verba: i conueniuntque Rex faciem suam, &
benedixit omni ecclesiæ Israel, omnis enim ecclesia Israel
stabat. Hæc ibi. Ex loco manifeste constat, congrega-
tionem illam, in qua conueniunt maiores natu Israel &
Principes, ac Duces familiarum, bus appellari ecclesiam. Hoc
idem confirmat, quod legitur in Actis i Apost. cap. 15. vbi, 50
Concilio congregato Hierosolymis pro ea questione defi-
nienda, postquam dixit, conuenisse Apollolos & Senio-
res videre de verbo hoc, ita subiungit. Tunc placuit Apo-
stolis & Senioribus cum omni ecclesia, eligere viros ex eis,
& mittere Antiochiam. Hæc ibi. Et multis aliis diuini scrip-
turæ auctoritatibus comprobatur Alphonsus de Castro
lib. 5. *aduersus hæreses*, cap. 6. & Card. Jacobus in *traktat. de
Concilio*, lib. 8. art. 4. col. 1. Rursus & secundo responderetur
esse falsum, quod Ripa & ceteri dicebant, ecclesiam errare
etiam posse in his, quæ sunt fidei: siquidem Seruator noster
Christus non tantum orauit pro fide vniuersalis ecclesiæ,
sed etiam pro fide sedis Apostolicæ. Et enim scriptum 51
Lucæ cap. 22. i Petre rogaui pro te, ne fides tua deficiat. i
Quæ sane verba ad singularem Petri personam, totam ec-
clesiam repræsentantem, referuntur. Id quod copiosius expli-
cat Turrecremata in *summa de ecclesia*, lib. 3. cap. 10. & lib.
3. cap. 80. His ergo constat, ecclesiam errare non posse: Et
præterea, etiam si diceremus, quod concesserim nunquam,
ecclesiam atque ita Concilium vniuersale errare posse, non
tamen inde sequitur, quod possit reculari: cum reculatio-
nem ipsam impediatur excelsa persone sue qualitas sicuti
mor dicemus.

Secundus est casus, cum in Concilio hoc vniuersali cau-
sa temporales sunt definienda, i sicuti non semel factum 52
est, vt in cap. *ad sedem*, 3. q. 5. in cap. *de palli* in cap. 1. de li-
belli oblat in cap. 1. de iudic. & in cap. *de sponsa* & scripse-
runt gloss. in cap. *primatus*, 2. q. 1. & copiose Turrecremata in
summa de ecclesia, lib. 3. cap. 38. & Iacobatus in *traktat. de
Concilio*, lib. 5. art. 8. Hoc sane causa dicendum videbatur Con-
cilium posse reculari, cum errare possit. Errare i autem posse 53
in his, ratione, auctoritate ac exemplo ita demonstratur.
Ratione, inquam, quia hic cessat causa illa, qua Deus Con-
cilium, hoc est, ecclesiam suam errare non permittit, nempe
causa fidei. Non enim aliis pro causis, quam fidei orauit
Seruator noster Christus. Auctoritate vero probatur, ex di-
uino i Thoma *Quodlibeto 8. q. 2. in 4. sentent. dist. 41.* cum scribit, 54
quod quamuis ecclesia dono & auctoritate diuina fulcia-
tur, attamen in quantum est hominum congregatio, aliquid
ex defectu humano in actibus suis prouenit, quod non est
diuinum. Idem scripserunt Turrecremata in *summa de ec-
clesia*, lib. 3. cap. 112. in *responsione ad nouum argumentum*, &
lib. 3. cap. 60. *ad finem*, & Syluester Priestrius in *summa*, in
verbo *fidei*, num. 9. Exemplo quoque demonstratur, Con-
cilium hoc vniuersale in his errare posse. Nam i traui con- 55
ciliū a Stephano VII. congregatum, dom ordinatione

curas. Bald. & alij commemorati a Ripa in l. 5. *huius quæ-*
tionis. 7. in fin. ff. ad Trebellian. Socinus senior in conf. 70. nu.
 16. lib. 4. Ruminus in d. conf. 142. nu. 1. & horum suppressis
 nominibus Ioan. Cora. lib. 8. *Ad call. iura*. cap. 14. nu. 1.

20 Exultant etiam Doctores nostri bona fidei tutorum bo-
 na populi emere, cum adhibitis consanguineis populi emi-
 ita Bartol. in l. 1. *fratres*. num. 51. ff. de cond. indeb. & in l.
transactio. m. 3. C. de transact. in l. 5. *huius quæ-*
tionis. ff. ad S. C. Trebell. Socin. sen. in d. conf. 30. n. 17. In d. egregie Pe-
 tra sancta singul. 57. & Grammat. dec. 66. nu. 65. Dissentit ta-
 men ab hac opinione Corasius lib. 8. *Ad cella*. cap. 4.

11 Bona fides etiam probatur, si fipielet i tutor coram po-
 pulo res populi vanales expolitas sub haicta (vt vulgo ap-
 pellant) ad proclama. emit. Ita respondit Decius in conf. 410.
 n. 2. Simile in iudice, qui palam emit. Laté Roland. conf. 83. n.
 11. lib. 3. Cætera, quæ hoc in loco adferri possent, de industria
 prætereo.

12 Secundus est casus in eo, qui publicum officium perit. Ist
 enim prohibetur per se, & per interpositam personam con-
 tractus celebrare in ea provincia, in qua officij administrat.
 Prohibetur enim emere. *Non licet*. & *Liqui officij*. ff. de con-
 trahenda emptione & Lausur. 5. quod a Præfide ff. de iure
 fisci.

13 Sub tenore, l. principibus ff. si cert. pet. Ita nec dationes re-
 cipere possunt per se, vel per interpositam personam, l. 1. C.
 de contrah. iudic. vbi Iustinianus adde nullam esse voluit do-
 nationem, vt nec prastari alicuique quidem voluerit,
 quem locum commendat. vt singularem. Roman. sing.
 743. *que sit in ciuitate*. &c. quod publica vilitatis causa la-
 titum esse scripsit. Hunc tamen casum multis extensioni-
 bus atque declarationibus explicando Doctores nostri in l.
principibus. ff. si cert. pet. Guido Papæ quæst. 57. Bald. in
 conf. 333. lib. 3. Craueca conf. 366. numer. 39. Roland. conf. 85.
 lib. 2. Gabriel Mudax in Lyon licet. & in l. qui officij ff. de con-
 trah. empt. Olafius dec. 144. numer. 11. Diaz. in reg. 312.
 Rebuffus ad conf. reg. Galliar. tomo 2. tit. de refectione con-
 trahentium, in præfatione. num. 31. & M. Anton. Petegrin. trac.
 de iure fisci lib. 1. tit. 7. n. 10. Quo quidem omnia hic congre-
 gere, nec locus, nec tempus possunt. Hoc solum nunc dicam,

14 hunc t. officialem penam variis pœnis. Aliquando penam
 quadrupli patitur. *Non licet*. ff. de contrahenda emptione. Ali-
 quando rem venditori restituit, & alicuique fisco inferit,
 Lausur. 5. quod a Præfide ff. de iure fisci. Aliquando verò & re
 & alicuique restituit parti. l. si per impressionem. C. quod me-
 ritum causa. Quæ sanè iuris loco conciliat Bartol. in d. 5. quod a
 Præfide hoc modo. Quando quis habet officij administrationem
 (solum, vel etiam cum ipsa administratione iurisdic-
 tionem, & emit ea, quæ ex ipso officio venduntur, vtputa
 si aliqua bona venduntur sub hasta, cuius p. officialis præest.

15 Hoc casu penam est quadrupli. Ita loquitur l. 1. *Non licet*. ff. de
 contrahenda emptione. Ea forte est ratio, quod maius sit deli-
 ctum emere in iure officio, quod summa fide ad ciuium vili-
 tatem, non ad propriam administrare debet. Quandoque
 officialis emit ea, quæ extra officium venduntur, & tunc si
 non adhibito metu vendenti & dilahenti emit, patitur
 penam l. Lausur. 5. quod a Præfide ff. de iure fisci, vt sci-
 licet venditori res restituitur, & alicuique fisco inferatur.
 Si verò adhibito etiam metu emit, res restituitur, & pretium
 a metu passo non auferitur. l. si per impressionem. C. quod me-
 ritum causa. Ea forte est differentie ratio, quod vbi nullus
 illatus est metus, si vendens conueni non potest, cum in eo
 peccatum non sit: ob id non potest dici damnum aliquod
 passus, pœna ergo ei non debet deferri. sed fisco. Eo verò
 casu, quo illatus est metus, merum passo iure pœna deser-
 tur. l. si per vim. C. quod met. cau.

17 Tertius est casus in decurionibus, qui non possunt nec
 per se, nec per personam sibi subiectam conducere prædia
 ciuitatis. l. 1. 5. ff. de admin. iur. vbi ad ciuit. pert. qui locus
 errorum habet in antiquis codicibus, in quibus negatiue ita
 legebatur, [non secundum legem viuprata reuocetur.] Quam
 sanè negatiue amouendam esse admonuit & re-
 cte Anton. August. lib. 1. emend. iuris. cap. 2. ad finem præp.
 Nulla autem hic pœna præter contrahens annulationem
 iudicatur.

19 Quartus est casus i in notario, vel altero scribente testa-

mentum, in quo dicit nihil potest sua manu sibi scribere, nec
 etiam potest manu peritiæ sui potestatis subiectæ, l. de eo &
 l. diuus. 1. ff. ad leg. Corn. de falsis. quæ responsa inter-
 preatur Ruminus in l. Gallus. 5. & quid sit amicus. num. 96. ff.
 de libris & posthumiis & in consil. 23. in fin. libri primi.
 procedere, quando filius vel seruus adhibito iuri patris,
 vel domini mandato scribit.

16 Quintus est casus in milite, i qui non potest nec per se, nec
 nec per interpositam personam emere prædia in ea provin-
 cia, in qua militat. *Limites agrum in princip. de re milit.* &
 ibi notatum glossam verbo aliter. Cætera tamen hæc prohibi-
 tio, quando emunt prædia paterna & maiori suorum limitibus
 prohibetur ff. eod. de re milit. & annotat lat. in l. 1. *princi-*
pibus. col. 3. *verfic. sexto limita*. ff. si cert. pet. quod licet id, idē
 esse in officiali, qui est vt dixi supra in secunda causa, non pos-
 sit emere prædia in loco, vbi administrat officium, potest ta-
 men emere prædia paterna, & vtanque affectionem probat
 l. qui officij. in princip. de contrah. empt. Et scribit Tira-
 quel. in trac. de retract. consang. pro. num. 41. quod
 is, qui emere prohibetur, emere tamen poterit res maio-
 rum. Et si i statum prohibet extraneum, vel forenses
 emere in ciuitate, emere tamen poterit ea, quæ huiusmodi
 suorum fuerunt, ita declarat Tiraquel in d. trac. de retract.
 consang. 5. 2. glo. 9. nu. 64. quem sequutus est Motus inter
 consil. criminalis diuersorum, tomo lib. 2. consil. 108. n. 4.
 qui ita declarat i constitutiones Mediolani sub tit. de po-
 nens. 5. collegis. quibus prohibetur alienatio immobilium in
 forenses & externos.

17 Sextus est casus in fbanito, qui cum non possit ob statu-
 prohibitionem emere & contrahere, nec etiam id fac-
 cere poterit per interpositam personam. Ita Ioan. in l. si
 mihi & tibi. 5. regula. num. 5. de lega. 1. & ibidem Socinus.
 Petri. lanetia sing. 64. Qui quidem interpretes reiciunt tradi-
 tionem Bartol. in l. 5. hoc autem ff. de leg. præsta. cum di-
 xit, quod si i statuto sanctum sit, ne quis contrahat cum ban-
 nito, non puniatur ille, qui contrahit cum filio, vel legato ba-
 niti. Bart. opinione in sequitur est Aret. in l. Gallus. 5. quod
 si ff. de libe. & posth. nec differentie Socinus senior in consil.
 61. n. 4. lib. 4. M. Antonius Bouterius in repet. C. cum filio sum. n.
 14. in fin. de libe. & Gome. in 5. si cert. pet. num. 2. *Infinit.*
 de alio. Ceterum idem Socin. in consil. 141. colom. 27. *verfic.*
sed hoc consideratio lib. 1. declarat, atque rectè fisco tunc
 Bartolū, tunc quoque existimant, respectu pœne extrinsecæ
 non autem respectu acquisitionis. Cum enim lex prohibet
 aliquid alicui acquiri, non solum prohibet ne per se ac-
 quirat: sed nec etiam per interpositam personam, siue sit
 supra multis demonstratum fuit. Cum vero lex solum con-
 siderat pœnam, vt quando imponit contrahenti cum banni-
 to, id solum facit odio immoderate ipsius persone, vt ab ho-
 minum commercio ille penitus excludatur: tunc pœna loci
 non habet contra eum, qui contrahit cum filio, vel seruo ba-
 niti, cum ratio statuti cesset hinc causa. Quocirca dicere
 possumus, quod aut statum respicit effectum acquisitionis.
 & tunc rectè procedit talonius & sequacium opinio, quod
 scilicet is qui contrahere non potest cum bannito, nec etiam
 possit cum eius filio, vel seruo. Aut statum respicit pœnam
 extrinsecam & tunc procedit opinio Bartol. & aliorum, vt
 scilicet filius vel seruus banniti non puniatur.

18 Septimus est casus i in patre, qui dum non potest filio suo
 spatio relinquere, nec etiam potest ei relinquere substantiam,
 atque ita interposita persona loco filij. l. si iuxta ex bemi. ff.
 de vul. & pupill. sub. lib. & ibidem annotatur Bartol. & lat.
 n. 10. & copiose Roer. q. 127. n. 14. est simile, quod tradit Al-
 bericus in d. l. si iuxta. & cum refert ibi talon. m. 3. quod si
 i statuto i prohibetur maritus relinquere uxori, non poterit
 ei relinquere per interpositam personam, vt puta substitu-
 do uxorem heredi a se instituto. Quam quidem opinionem
 probatur Barba. in consil. colom. 15. lib. 1. Corasius in rub.
 C. de impub. & alius sub. lib. 13. Ita etiam non potest re-
 relinquere coniunctæ persone uxoris, si alia coniuncta præ-
 sumptæ frandis concurrat: ita respondit Curtius iunior in
 consil. 6. num. 7. *inuito* num. 19. & Alcia. resp. 71. num. 5. ita
 interpretantes i statum Papiz. 90. in ciuitatis. Rub. quod
 maritus non possit eui uxorem heredi dote institui.

19 Octauus est casus i in muliere, quæ dum non potest inter 36

viuere donare marito, nec etiam potest id facere per interpositam personam, quia immediate ei quiritur. l. 3. *verbum per elatum cum si seruus in fin. ff. de donat. inter viuum c. de m.*

- 31 Non est casus in eo, t qui prohibente statuto non potest credere iura sua fore, non etiam poterit credere cuncti, qui statim cederet, vel aliter acquireret forensis Bartol. in *l. qui quirit Ordoheret. C. de heret. quom. secuta sunt Soc. cen. in con. 26. m. 1. lib. 3. & Parisius in con. 83. m. 48. in fin. lib. 3.*

CASVS CCCCLX.

Quando mater, vel auus maternus dotem constituitur teneatur filiaz, neptue, explanatum.

SUMMARI A.

- 1 Matrem interdot. teneri dotare filiam.
- 2 Iudicis arbitrio relinquitur, quia dicitur esse magna & iusta causa, quod quam mater tenetur dotare filiam.
- 3 Matrem teneri dotare filiam, cum pater est inops.
- 4 Matrem teneri alere filiam, cum pater est inops.
- 5 Argumentum posse iuxta ab alimentis ad dotem.
- 6 Matrem iudicem teneri dotare filiam ob patris inopiam.
- 7 Bona matris supposita fideicommissio, posse alienari pro dote filiae, si pater inops est.
- 8 Bartoli doctrina declarata.
- 9 Matrem censeri diutem in spele persona eius patris.
- 10 Bona aui materni supposita fideicommissio, posse alienari, ut neptis dotetur, cum eius pater inopulens laborat.
- 11 Patrem prefatum voluisse bona esse libera pro datione filiarum.

Esti paternum, non autem maternum officium sit dotare filiam: tamen interdum magna & probabili de causa mater compellitur. *neque mater. C. de iure dot. Dubitant nostri, quia iure dici posuit magna & probabilis causa. Alexand. in l. i. m. 2. ff. solut. matrim. & apertius ibidem Socinus iunior n. 197. vers. secundo etiam limitatur. t iudicis arbitrium esse scribitur, ludez autem aestimabit, magnam & probabilem esse causam, quando pater est inops, & mater diues ac opulenta: Nam tunc cogit poterit t mater filiam ipsam dotare. Ita Alexand. & Socin. praecitato in loco affirmant post Cynum, Bartolum, Baldum, & Albericum in *Authent. res n. 1. & communis de leg. 4. ubi secuti sunt Curtius iunior n. 2. & nonisime Antonius Padilla Hispanus n. 60. & communem esse aliter. Ripa in l. 1. n. 73. ff. solut. matrim. & eandem affirmantur Boet. quaest. 119. n. 4. Corasius in l. qui liberi. nu. 21. ff. de ritu nupt. idem ego ipse scripsi in comment. de praesum. lib. 4. praesum. 189. n. 26. Et ea est huius sententiae virgens ratio, ac validum argumentum, quod etiam mater non teneatur filium alere, teneatur tamen, cum diues est, & pater inops. *l. si quis a liberis & penultim. ff. de liber. agnos. & in §. illud. in Auth. ut liceat matri & aui. & tradit Bartol. in tractat. de aliment. n. 13. Pari ergo ratione teneatur mater dotare filiam: cum t ab alimentis ad dotem argumentari liceat, vt multis probat Euerardus in *Centuria legali. in argumento 29. Nec verum est quod tradit Iason in d. Authem. res n. 6. & n. 8. ex opinione Angeli & sequacium, non licere argumentari affirmatiue ab alimentis ad dotem. Cum plus virgeat alimentorum causa, quam illa dotis. Non, inquam, vera est huiusmodi traditio, cum imo regulari iure argumentari ita liceat, secuti multis probant Ripa & Euerardus in locis paulo supra commemoratis. Et existimant Ripa in d. l. 1. n. 77. ac Socinus iunior n. 197. ff. solut. matrim. idem esse dicendum in t matre iudice, vt & illa tunc teneatur dotare filiam, cum diues est, & pater inops: ita declarantes constitutionem Anastasii in *legem nouam. C. de heret. qui in specie scribitur & glo. ceteri in d. neque mater. C. de iure aduocatus declarari d. neque mater, vt scilicet & mater iudex teneatur dotare filiam. Id quod affirmantur & Campegus in tractat. de dote, parte prima c. 47. Iason §. fuerat n. 114. Insit. de al. & Marquardus in tractat. de iudex parte 3. cap. 4. n. 1.*****

7 Et his sit consequens, bonarum matris fideicommissio supposita hanc causam posse alienari scribitur Bartolus, Baldus, Albericus & ceteri fere omnes in *Authentica. res qua. C. communis de leg. vii. Curtius iunior. n. 15. & Antonius Padilla*

la n. 61. communem esse aliter. & eandem probauit Euerardus in *Centuria legali. argum. 29. ab alimentis ad dotem. vers. ult. tertio illud. & secutus sum in d. praesum. l. 1. n. 28. Ceterum dubitationem excitat Salycetus in d. Authem. res qua. quaest. 4. aduersus Bartolum & ceteros. At Bartolus, quod quando mater est diues, potest alienare bona fideicommissi, vt dotem constituat filiaz. Hoc repugnat (ait Salycetus) constitutioni d. *Auth. res qua. dum solum permittit alienari bona fideicommissi, quando grauius restitueret fideicommissum, non potest de legitima, vel alio suo patrimonio dotem constituit. Huic considerationi atque obiectioni recte satisfaciit Curtius iunior in d. Authem. res qua. n. 3. vers. ego aui, & c. cum ait t Bartoli loqui, quando mater est diues ex hac hereditate fideicommissio subiecta, quod si dixeris, qui fieri potest, vt mater dicatur diues ob res illas, quae propriae non sunt, sed alijs restituent. Respondere potest, t matrem hanc censeri diutem, patris sui persona inspecta, iuxta ea quae scribit Iason in *l. sciendum. in princ. nu. 21. in fin. & n. 27. ff. qui satisd. cog. an. cum ex Alberici sententia in *l. an ius ff. de liberis & postu. ait, quod bona & diuitiae patris, dicuntur esse filij, & ei prodesse. Idem Albericus in tractat. status. parte. 1. quest. 71. & quest. 109. & copiose tirat in *l. sciendum. in praefatione. num. 23. C. de reus. donat. Cum itaque hac bona t ab aui materno subiecta fideicommissio hoc casu, si aui viuere, fere controuersa alienari possent, immo & deberent, vt scribit Iason in Nouellis in tractat. de dote parte 3. prin. leg. 26. & Ripa in l. 1. nu. 81. ff. solut. matrim. dicendum est, & hanc mulierem posse filiaz leg. ex aui bonis dotem constituit. Nam & hoc in casu militat ratio illa. *Authem. si cum proponeretur ff. ad Trebell. quod si licet praesumptio sit, t patrem, numque noluisse hoc casu bona prius alteri restitui, quam sua proles, cui dotem constituitur tenetur, eam ex bonis suis consequatur.******

CASVS CCCCLXI.

De protestatione incitatoria, qua debitor interpellatur ad soluendum, egregia disputatio.

SUMMARI A.

- 1 Protestationi verba clara esse oportere.
- 2 Protestatio generalis ad certificandum aduersarium, an sufficiat.
- 3 Iudicis arbitrio relinquitur, an generalis protestatio sufficiat ad certificandum.
- 4 Persona bonae qualitas suadet, vt generaliter interpellatur ad soluendum.
- 5 Iudicis arbitrio relinquitur, quando persona qualitas suadet, vel non, vt generalis protestatio sufficiat.
- 6 Moram causari ex verbis incitatorij tantum.
- 7 Verba haec, indigeo mea pecunia, an sint incitatoria ad soluendum.
- 8 Scire si non dicitur, qui scit in mabe.
- 9 Moram magnam adferre debitori graue detrimentum.
- 10 Interpellationis verba certa esse debere.
- 11 Generalitas obcurritur pariter.
- 12 Denuntiatio generalis, qua sit ab emptore, venditori non sufficit.
- 13 *L. si quis mihi bona. §. pater ff. de acquir. hered. declaratur.*
- 14 *L. sed & interpellatus in princ. ff. de recept. arbitris, declaratur.*
- 15 Verba enunciativa propter se prolata disponere.
- 16 Verba enunciativa quando disponant.
- 17 Verba enunciativa disponere ad liberandum.
- 18 Bartol. in Lex hac scriptura n. 16. ff. de donatio. explicatur.
- 19 Rogare interdum est iubere & mandare.
- 20 *L. 3. §. ff. mand. declaratur.*
- 21 Praece maiorum esse mandata.
- 22 Praece tyranni inferre iustum metum.
- 23 Praece armatae, promittunt.
- 24 *L. & eo modo de leg. 4. declaratur.*

Cum t protestationis vel incitatorij vel certificatorij verba & certa & clara esse debeant. *l. an qui aliter. §. i. ff. quod vi aut clam. dubitum scio, an generalis protestatio ad certificandum aduersarium sufficiat. Alciatus vir eruditissimus in repetitione. l. non solum. §. morae, in fin. ff. de operis non nunciat. ait: t iudicis arbitrio relinqui, vt*

pro

pro personarum & negotiorum qualitate xstimet, an pro-
 4 elatio ita generalis sufficiat. Nam interitum qualitas ipse-
 sonae, cui a creditore exhibenda est reverentia, fert, ut mo-
 deste & generatim admoceatur, ut solvar: ut si quis prolatum
 suo, vel patri, vel socio, similiter personae dicat, si sua pe-
 cunia indigere, asinabit iudex, protestationem atque in-
 5 terpellationem hanc sufficere ad quod affirmant in spe-
 cie Cynus in *lin. minorum. Cui quibus causis in integrum res-
 titutio non est necesse* & Rubens in *repet. d. lin. solam. §. morte. n. 47. in fin. ff. de operis non nautica* qui scribit, conferre legem
 primam, §. que overant, ff. quae rerum acti. non detur. l. i.
 penultim. ff. de furtis. & *lin. continuatione. Cade nupt.* Quando
 6 vero t qualitas personae non id fert, iure arbitrari debet iudex,
 verba generalia, ut puta, [indigeo mea pecunia,] non
 sufficere, ut debitor censetur interpellatus, & in mora po-
 7 situs, sicuti recte affirmant Pet. & Cynus in *d. lin. minorum. Cui quibus causis in integrum restitutio non est necessaria*, Bartol.
 in *l. si quis mihi bona. §. pater. ff. de acquirenda hereditate. l. as. in l. si ex legati causa. n. 10. de verborum obligat.* & Rubens in
 8 *d. §. morte. n. 476*. Quorum quidem sententiam, vel ex eo se-
 quor, quod ut debitor in mora t constituitur, verba esse de-
 bent incitatoria, i quibus significatur instantia creditoris. *l. mora. ff. de usuris ubi omnia debitor rependi instantia. Et do-
 9 cuit Bartol. in d. §. morte. n. 53.* At verba hae, [indigeo t mea
 pecunia,] non significant instantiam & incitationem quando
 ad solvendum. Non enim necessarium sequitur, indigeo mea
 pecunia: ergo eam mihi numerare. Accedit secundo quod ut
 mora debitoris censeatur, debet ipse certo scire, se
 tunc dare oportere. *l. quod te. ff. de cert. pet. ac* qui verba hae a
 creditore prolata, [indigeo pecunia mea,] non faciunt de-
 10 bitorum certo scire, se tunc dare oportere: cum t scire is non
 dicitur, qui scit in nube, ut ait Ripa in *Ladmonendi. n. 82. ff. de iur. iur. an. post Baldum in l. 1. Emilius. ff. de minor. n. 5. an-
 11 nis*. In nube autem interpellatus ille nescit se interpellatus:
 quia verba necessario & conclusivè non significant inter-
 12 pellationem: verius enim dubitationem magis quandam
 quam scientiam inducunt, cum possint significare & non si-
 gnificare interpellationem. Non igitur ille censeri debet in-
 13 terpellatus, & atque ita in mora positus. Tercio iustagitur,
 quod ex t mora magnum debitoris inferitur prejudicium *l. si
 servum. §. sequitur. ff. de verb. oblig.* Atqui in his, quae magni
 sunt prejudicii, simplex admonitio non obligat monitum *l. si
 fidei. vbi glo. notabilis. ff. de iustit. Ergo, &c.*
 14 Quarta confert, quod verba t interpellationis debent esse
 certa & clara. *l. aut qui aliter. §. i. ff. quod vi, aut clam.* At
 verba ista ita generaliter concepta, non possunt dici certa &
 15 clara: cum t generalitas obscuritatem pariat. *Lita fidei. ff. de iure fidei.* Quod accedunt *l. Iulianus. §. idem Iulianus. & l. in
 16 venditione. vbi Castren. ff. de act. empt. vbi t generalis illa
 denuntiatio oneris annexi rei venditae non sufficit, ne deinde
 venditor teneatur actione illa ex vèdico. His constat, re-
 17 rase eos, qui scripserint, verba hae generalia, [indigeo mea
 pecunia,] interpellationis vim ita obtinere, ut in mora cen-
 18 seatur debitor ille positus. Qua quidem in opinione fuerunt
 Bartol. Alexand. & Iafon, quos secutus est Dec. in *l. vinum. n. 13. ff. de cert. pet.* & idem docuit Alexand. in *l. §. voluntatem, n. 13. ff. solut. matrim.* Moverent & hi quidem levis aliquot
 argumentis, quibus facile responderi potest. Et primò moti
 sunt ex *l. si quis mihi bona. §. pater. ff. de acquirenda. hered.*
 cum Iuriconsultus ait, quod si pater scribit filio, [in singula-
 19 ris circa hereditatem Sempronij.] His verbis dicitur pater
 iussisse filio adire hereditatem, ad cuius opera se obligasse
 patrem censuit. Ceterum facile diluitur argumentatio, cum
 in textus §. pater, loquatur in additione hereditatis, in qua
 coniecturata voluntas sufficit. *l. si avia. C. de iure deliberat.*
 & scribit Bartol. in *l. gerit. num. 21. ff. de acquirenda hereditate.*
 Quocirca mirum non est, si ineptus ille loquendi modus nò
 20 vniat dispositionem illam ita ex *d. §. pater.* respondit Socin.
 sen. in *conf. §. num. 2. lib. 2.* Secundo recti Doctores citantur
 21 textum t *l. sed & interpellatus. in princ. ff. de recep. arb.* quo
 loci glossa intelligit, interpellationem pro sola notificatione
 22 Sed mirum certe est, Doctores falcere suam hac opinio-
 nem eo textu, quo nihil concluditur, nisi enim interpellatio
 pro denunciatione sumatur, non tamen inde fit, quia clara
 & manifesta esse debeat denuntiatio: quae quidem clara nò
 est, cum verbis his generalibus, & ambiguis facta est. Tercio*

monetur Decius eo argumento, quòd verba hae, [indigeo
 mea pecunia,] prolata sunt principaliter, & propter legatui
 verba, etiam si t enunciativa sunt, si principaliter propter se
 23 proferantur, disponunt tamen, *l. ex hoc scriptura. vbi i. art.
 na. 16. ff. de donat.* Ergo hae verba, [indigeo mea pecunia,]
 etiam si enunciativa prolata, atque ad ponunt. Ceterum
 facile responderi potest, verba t enunciativa solum dispo-
 24 sitionem inducere duobus in casibus, nempe ad probandum
 & id quidem potius ex benignitate quadam, quam iure ipso
 civilis inspecto, ut probat *l. Publica. §. ultim. ff. de positi.*
 sicuti declarat *supra in casu 93. n. 15.* Ita etiam quod ad libe-
 25 randum t verba concurritur ad ponunt. *l. tale pactum in princ. ff. de pactis.* Et Bartol. in *d. Lex hac scriptura. num. 16.* loqui-
 26 tur in vicinis voluntatibus, in quibus verba enunciativa propter
 se prolata disponunt, secus in actibus inter vivos. Pra-
 27 terea & secundo responderetur, negando illam maiorem pro-
 positionem, quòd scilicet hae verba sint prolata propter se, ut
 voluerit creditor fuisse debitorem esse monitum parere
 solutionem. Non enim sequitur, indigeo mea pecunia, ergo
 cum mihi numerare. Quarto argumetur Decius ex ratione,
 quòd t rogare esse iubere & mandare. *l. 1. §. i. ff. mand. Ergo
 28 & hae verba t, [indigeo mea pecunia,] significant quoddam
 mandatum ad numerandum. Verum hae argumentatio nil-
 29 lill verget: siquidem hoc verbum [rogo] est significativum
 voluntatis ipsius rogantis, cum demonstret, quid ille velit:
 sed si prolata sunt ab eo, qui iubere non potest, precatiua
 sunt: si verò prolata sunt ab eo, qui potest iubere, sunt impera-
 30 tiua. Ita probat *l. 1. §. 1. ff. mand.* Hinc dicimus, t preces
 31 maiorum esse mandata, ut dixit glossa in *l. 1. §. 1. ff. quod iussu.*
 & tradunt Baldus in *l. si mandator. ff. quod cum eo.* Hinc re-
 32 pondit Decius in *conf. 219. m. 2. preces t Tyranni inferre ius.*
 33 illum metus. Nam t preces illae verae armatae preces appel-
 34 lari possunt, ut est in proverbio, & declarat auctor *chilidus in s. chilidae, centuria prima in verbis preces armatae.* Nostro
 autem in casu negamus, hae verba, [indigeo mea pecunia,]
 esse significatiua voluntatis ipsius creditoris, ut voluerit, de-
 35 bitorum debere tunc numerare. Quinto ac vicinò adferri
 solet *l. & eo modo, & letum hoc modo, de leg. 1.* quibus pro-
 36 batur, verba enunciativa inducere fideicommissum. Ergo
 multo magis debent inducere admonitionem: quidem
 fideicommissum est onus, *Leobaredi. §. cum silia. ff. de vulgar. & pupillar. subst.* cum tamen admonitio hae odium nò con-
 37 tinet. Verum respondetur *d. l. 1. & eo modo. ac illi similes lo-
 38 ci* in fideicommissis, quae est odiosa sunt, atque in solis con-
 39 cluctis inducuntur. *l. cum proponeretur. de leg. 1.* Et in eis
 constitutis non spectatur, ad quem verba dirigantur, sed
 ad quem effectum. *l. si servus. §. qui margaritam. & l. servus
 40 leg. 1. §. si restator. de leg. 1.* Diversum est in casu nostro, vbi
 voluntas creditoris interpellantis debet esse verbi claris
 significata. De his facis.*

CASVS CCCLXII.

De penis frangentium, vel impedi-
 entium aqueductus: & constitutio Me-
 diolani, titulo, de aquis,
 explicata.

SUMMARIA.

- 1 Aqueductum Romanorum usu & utilitas.
- 2 Adreianus & Theodosius constitutio, de aqueductibus.
- 3 Pena quae contra frangentes & impediētes aqueductus Romanos.
- 4 Aqua ex castello quomodo alim ducatur.
- 5 Constitutio Mediolani lib. 4. tit. de aquis & fluminibus, declarat, & n. 6. & 11.
- 6 Tempus continuum in dubio intelligi.
- 7 Commotum, quod venit in consequentiam, non est considerabile.
- 8 Partum praesumit ab eo saltum, apud quem res reperitur.
- 9 Pendere nemo cogitur rem propriam, nisi ab publicano utilitatem n. 13.
- 10 Ad discare libere quis potest in proprio praedio.

Cum

Cum publicorum et aqueductuum in urbe Roma olim esset et usus et vultus non mediocriter, factum est, ut Imperatores ipsi ius legibus et constitutionibus cauerint, ne eorum curas impederentur, aliquoque modo laderentur. Hic inter ceteros Valentinianus, Theodosius et Arcadius in l. 3. C. de aqueductu lib. ii. hanc constitutionem promulgaverunt: [Eos, qui aqua copiam, vel olim, vel nunc per nostra indulta meruerunt, vsum aut ex castellis, aut ex ipsis formis tubemisselicere, neque earum stitularum, quas matrices vocant, curiam ac soliditate attentare, vel ab ipso aqueductu trahere. Quod si quis eliter fecerit, non solum id quod prius iure beneficii fuerat consecutus, amittat, verum pro conditione quoque personae seu civilis pœna plectatur.] Hæc illi. Ceterum cum ab his nec definitum sit, nec definiti potuerint, quanta debeat esse pœna hæc, ex quo cognovimus esse eis non potuit conditio eorum, qui functionem ipsam violassent, ea propter pœnam illam severissimum iudicis arbitrio declarandam relinquerent, sicuti annotavit Ioan. à Parea in d. l. 3. in fin. Quo autem modo itaque ex castellis, vel ex formis ducerentur, indicat Iulius Frontinus de aqueductu lib. ii. & melius L. Viturnius in l. 8. de archibus cap. 5. cuius verba recentius in commentariis de reverenda possessione, remed. s. n. 58. & ibidem alia hæc de re scribit. Quod hodie ea in urbe Romana obiter attente planè ignoro. Nos autem, qui his aqueductibus non vivimus, tum nostram ob inopiam, tum ob incuriam civium, has pœnas evadimus. Non me latet tamen in Medio-lanensi ditione cautum esse novis illis constitutionibus, lib. 4. tit. de aquis & fluminibus. multa esse de ducendis aquis sancita. Est enim inter cetera constitutum, ne quis vti possit aquas fluminum regalium navigabilium, vel in navigabilia, nec etiam fossarum manifestarum, sine licentia & facultate concessa à Principemque sancit licentia vult illa constitutio esse probandam per litteras Principis: quæ extrè intelligimus, quod non sufficit et probare scribibus, vt scribunt Docto. in Leontraculis. C. de fide instrument. & in c. 1. de censu 6. Est etiam illis constitutionibus cautum in l. cap. 5. extrahens, quod extrahens aquam contra illius constitutionis formam incidit in pœnam aureorum decem pro quolibet vicia, & pro qualibet vice, nisi fuerit in quasi possessione pacifica aquam extrahendi per triennium. Scio, hic aliquando dubitatum, quomodo intelligi debeat hoc triennium, an scilicet continuum, vel interpolatum esse possit & debeat. Et exitimio hoc triennium esse debere continuu. Nam cum lex ceteris temporis mentionem facit, intelligitur de continuo: ita affirmant gloss. in l. 3. & l. natio aliter. ff. de usura. & in Rubr. ff. de diversis & tempo. præscript. Abbas in cap. ultim. ad fin. de elec. Bart. & Caltren in l. ultim. §. quousque. ff. de publico & eccl. Alex. in cons. 4. m. lib. 1. & Lopus allegat. 46. n. 3. quo loci ait, ditionem (per.) continuationem quidam significare, ex sententia Ioan. And. & Ioan. Monach. in cap. cum contumacia, de heret. in 6. quare cum hæc constitutio requiratur quasi possessionem per triennium, intelligitur de triennio continuo. Et dum subiungit hæc ipsa Mediolanensis constitutio in §. sique contraxisse, &c. quod est præsumptum extraxisse aquas ex fluminibus illis, ad cuius commodum compertum fuerit aquas decurrere: hic pariter scio aliquando fuisse dubitatum, quid si aqua hæc non vnius tantum, sed plurium agros irrigavit, an omnes pariter præsumantur aquas aduersus legis prohibitionem extraxisse. Credo ego intelligendam esse constitutionem de eo immediato agri possessore, qui principaliter commodum ex aqua percipit. Nam si commodum, quod venit in consequentiam, non est considerabile. §. legatarius. Insist. de testa. & confert regula l. 1. si quis nec causam. ff. si certum pet. vbi copiosè Iason. Et accedit, quod is, qui habet prædictum proprietatem ipsius fluminis, est quo in suum fundum aqua defluit, si dolo careat, certe non esse passus aquas illas vni in agrum fluere, sed riuum ipsum clausisset, vel eum qui aperuisset, sua omni diligentia perquisivisset, ne fe & Principem læderet. Hæc autem præsumptio diluì facile potest contraria coniectura & præsumptione, iuxta regulam l. diuus. ff. de integrum restitut. Et contraria præsumptio considerari potest, vti si prædicti dominus est vir admodum probus, qui non consuevit huiusmodi facere. Quemadmodum dicimus, quod & præsumptio sit, ad eo commissum esse, si tamen apud quem reperta fuerit res. Insistent. s. l. civile est. §. C. de fur-

tis: non tamen hæc præsumptio lotum habet contra virum probum, apud quem res ipsa reperitur. Ita declarat Salyce in l. ultim. C. de quæst. Marfilan l. 1. §. vlt. ff. de quæst. Alcia in tract. de præsumpt. reg. 3. præsup. 29. m. 1. Rebutius in commentariis ad concordat. Regi Galliarum tit. de forma mandati Apostolicæ in verbo, non inducunt. Et Tiracquelus in tractat. de pœnis legum & causis l. 1. m. 131. Illud etiam esse annotandum ad interpretationem illius constitutionis, dum t in cap. amonibus habentibus, &c. constitutum est, licere illis, qui aquas ducere volunt, ducere per agros & prædicia cuiuslibet personæ, modo eis soluant occupati agri pretium, & quartam partem æstimati pretij & damnum. Hæc sane constitutio favorabilis est, vt respondit Rubens in cons. 92. dum ita interpretatur simile statutu Kubei Fossani Pedemontii. Hic etenim versatur publica vultus, vt scribit Capolla in tract. de servitut. rustic. prædicto cap. 4. de aqueductu qu. 4. m. 28. & n. 69. Et propterea hoc in calu declaratur illa iuris sententia, quod nemo ipsius cogitrem propriam vendere. Limitum. C. de contrah. empt. & nec emere. C. de iure delib. Hæc sane sententia cessat ob publicam utilitatem, quia quis vendere cogitur omnes declarant in d. l. nec emere. & Iustus Didacus Couar. lib. 3. varia resolut. cap. 14. n. 8. Est etiam hic animaduertendum, quod vt in cap. prædicia aqua ducitur ad loca inferiora, potest in suo ipso prædicto addicere & molendinum, modo non impedit aquæ cursum. Ita in specie consulti Curt. sen. in cons. 33. potens nobilis, &c.

CASUS CCCCLXIII.

De multiplici citationum forma, & de iudicis arbitrio, quod circa eâ versatur.

SYMMARIA.

1. Citationis forma triplex.
2. Citatio, quæ sit per edictum, quandoque affixa esse debeat adibus, quod relinquitur iudicis arbitrio, n. 3.
4. Citationem per proclama re fieri debere, quod intervallo index potest minuire, n. 5. & quidem suo arbitrio, n. 6.

Tribus modis t vocari in ius solet Reus consentiens, verbo, licetis, & edictis, licet vtrūque hoc senatus ff. de fideicom. debet, id quod annotavit in commentariis de recuperanda possessione, remedio s. n. 101. post Boetium in l. consentientem, m. 19. C. quom. & quando index. c. si Robertus Maranta in specul. advocatorum, par. sexta, tit. de citatione n. 50. scriptis, lex esse citationum species, nempe realem, quoniam personalem vocant, verbalem, quæ solo verbo fit, literalem, quæ litteris, edictalem, quæ edicto, per proclama, & per tubi aut campanam. Quæ de re nunc non dispico. Illud solum impresentiarum venit explicandum, quando citatio fit per edictum, quandoque affixa esse debeat illa citatio in loco publico. Et verè, cum hoc iure definitum non sit, quæ sit citatio t arbitrio relinquitur. Ita Maranta locum citato n. 96. ex sententia Bartoli in extraneis ad repræsentandum in verbo, publici. Est quodque dubium in citatione per proclama, quæ re fieri debet, iuxta Aulenti qui semel. & lres denotaciones. C. quomo. & quando index. quantum vna ab altera distare debeat. Et ex d. Aulenti qui semel. §. qui si causam, constat distare debere spacio triginta dierum. Ceterum potest index ipse tempus hoc minuire, vt scribit in d. §. qui si causam in verbo, intervallo, quæ ex consuetudine hoc posse fieri scribit: & ibidem idem asserit Bart. n. 14. Dubitari autem contingit, infra quod tempus coangulatur possit index hoc tempus triginta dierum. Et hoc cum lege definitum non sit, ex quo vlti introductum fuisse diximus, t iudicis arbitrio relinquitur. Ita aff. si nauti Hercules Perusinus in tract. qui teneatur probare negationem n. 245.

CASUS CCCCLXIII.

Quando & quo ordine deferatur iuramentum necessarium in causis capitalibus.

Universidad Carlos III de Madrid. Biblioteca

Debitari scio, quanto tempore quis praesumatur amisse officium, artem vel scientiam, vel eius habitum, quae reliquit, & ad alia animum applicuit. Distinguit, & sane egerit Bart. in *tr. testimoniorum*, num. 43. tres hos casus. Primus est, cum de officio, quod ille iam exercerebat, amittitur, ut puta de mercatura, quam tractabat. Et tunc existimat Bart. quod si aliud genus negotiationis exercet, in qua non est licet, relicta prima, vel si per quinquennium iam ipsam mercaturam deseruit. Hoc sane casu is mercator, alterve officium gerens, praesumitur amisse & officium, & officij habitum.

Secundus est casus, cum agitur de artificio, & mechanica. Hoc in casu requirit Bartol. decennium. Nam (ait ille) & tanto tempore praesumitur obliuio, ex qua possessio amittitur, iuxta *l. peregre ff. de acquir. possell.*

Tertius est casus, cum de scientijs tractatur. Quo sane in casu concludit Bartol. quod cursum decenij amittitur, qui scientia habuit, siue sit fit debilis, siue firmus. Cum vero scientia habuit levis, debilibusque fuit, sicuti contingit in scholastico, qui non diu, ut puta biennium studij operam deditis enim si relicta prima in castris profectus est, breui atque ita modico tempore habitum illum scientia & studij amittit. Quod autem sit breue hoc tempus, & iudicis arbitrio (ait Bartol.) terminatur.

CASVS CCCCLXVIII.

De loco, in quo quis tenetur reddere rationes, implere conditionem, & his similia facere.

SYMMARIA.

1. Rationes reddere quo in loco quis tenetur.
2. Iudicis arbitrio relinquitur, quo in loco quis tenetur reddere rationes administrationis.
3. Iudicis arbitrio relinquitur quo in loco tenetur grauatus implere conditionem.

L. ius quoque, §. 4. puto ff. de hered. instit. declaratur.

Cum seruo legata est libertas, si de administratis rectam reddiderit rationem, & dubitatur, quoniam in loco rationes reddere debeat, ex sententia Prisci, quam recenset Scauola in *l. penult. §. ult. ff. de cond. & demon. dicendum*

videbatur, reddendum esse in loco eius, cui reddenda ratio est, etiam si is absit. Verum Scauola existimauit verius esse,

in iudicis trahendum arbitrio, qui ex loco & persona estimet, ubi reddi ratio oportet. Prudens itaque iudex, ut recte admonet Ioan. Ino. in *eo §. ult.* statuet, ne in loco nimis remoto rationes reddat: & ne id faciat cuiusvis causa, sed solum siis, cui reddenda ratio est, fit vir nobilis & magna (ut illius verbis vtr) persona. Et hae Scauolae sententia obinet & in ceteris conditionibus implendis, ut si haeres institutus grauatus sit aliquid dare Caio, an ad Caij domum accedere debeat, & ibi praesare. Hoc equidem & iudicis arbitrio relinquitur. Ita ex Scauolae sententia docuit Bald. in *l. i. §. ult. ff. de inst. & subit.* Et his declaratur *l. text. l. ius quoque, §. puto ff. de hered. instit. quo loci Vlp. ait, hanc conditionem, si decem dederit, esse indifficilem, id est, valde difficilem, ut exponit ibi Accur. si quis eum danda sunt, peregrinetur longinquo itinere. Quocirca (subiungit Vlpianus) ad generalem definitionem recurrendum est. Definitio autem generalis, est ipsum iudicis arbitrium, sicuti & glossa ibi sentit, & clarius ex Scauolae sententia in *l. pen. §. ult. ff. de cond. & demonst.* explicatur.*

CASVS CCCCLXIX.

De vxore & legatario, quando maritum, vel heredem peregrinantem sequi teneantur.

SYMMARIA.

1. *L. Mania, §. 3. vxore ff. de annu. leg. declaratur.*
2. Legatarius, cui legatum, si cui haeres habitauerit, nem sequi tenetur, si is consensit peregrinari: alius secus, numero.
3. Vxorem tenens sequi virum peregrinantem, si is consensit peregrinari tempore nuptiarum.
4. Vxorem sequi debere virum modice peregrinantem: non vero longinqui, num. 6.

Reuocat in memoriam praecedens casus, ut hoc loco exponat aliud Scauolae de conditionibus ampliendis responsum. Is enim in *l. Mania, §. vxore ff. de annu. leg.* ait: in hac verba: Vxore haereditaria, ita cauti Liberti me omni, alimentorum nomine singulis annos denarios, ad haereditate dari volo, si ab vxore mea non recesserit. Quapropter, cum paterfamilias sua voluntate de ciuitate difficile profectus sit, ea autem aliusdud proficiscatur, an libertum ea proficisci debeat respondit, non posse absolute respondere: cum multa oriri possint, quae pro bono sint estimanda. Ideoque huiusmodi varietas viri boni arbitrio estimanda est. Hae Scauolae, qui verè & recte existimant, esse relinquendum iudicis arbitrio, ut is iudicet, an liberti sequi debeant testatoris vxorem, à qua testator eos recedere noluit. Prudens autem iudex facile poterit multos casus considerare, in quibus aliquando existimabit, eum qui cum haerede, vel altero moram trahere debet, sequi eum debere, aliquando verò non. Casus itaque sic distinguo.

Primus est, cum tempore quo testator legatum fecit, ille haeres, cum quo legatarius habitare debet, iam consuevit abesse & peregrinari. Hoc enim in casu recte existimabit iudex, testatoris eius propositi fuisse, quod legatarius proficisceretur vna cum ipso haerede: si quidem testator secundum qualitatē personae, dispoñit se testetur, *arg. l. plenus, §. acquirit, ff. de vso & habu.* Qua ratio adductus, scripti post Cynum & Gulielmum de Cuneo, Bart. in *l. Mania, §. vxore, num. 1.* & vxorem tenere legatij virum peregrinantem, quando peregrinatus iam consuevit tempore quo nupit. Quam sane Bartol. sententiam probatur prius glo. in *cap. vnaqueque, §. 3. quest. 1. & in cap. si quis necessitate, §. 3. quest. 1.* & in cap. qui matr. accip. possunt. Alber. in *l. i. de vxo mil. nat. & Ang. in l. si cum de vxo, §. si maritus ff. solu matr. & ibidem Alexand. moner. a. Abbas & Card. in cap. de vxo de spin. sal. & in c. de vxore, de sepul. Ang. Aret. in *§. i. num. 11. Institut. de S. C. Terrull. Corsetus in suis singularibus, in verbo, vagabundus, in §. i.* & alios commemorat Tirac. in *tr. de legib. conuul. l. i. num. 37.**

Secundus est casus, quando is haeres peregrinatus non consuevit, sed peregrinatio est modica, atque ita levis incommodi. Hoc etiam in casu recte arbitratrur iudex, haereditatem sequendum esse, ita de vxore, quod virum modice peregrinantem sequi debet, tradit Bartol. in *§. 3. vxore, n. 3. vers. sed si esset, qui hoc comprobaret, ex §. vxore, & ex cap. 1. de coniug. lepro.* Et cum Bartol. idem scriberetur Ang. Aret. in *§. 1. num. 11. Institut. de S. C. Terrull. Corsetus in d. singularibus, in verbo, vagabundus, in fin. Aufertius in anno ad Capellam Thely, q. 80. & Tirac. in practico tr. de legib. conuul. in lib. 1. c. 17.*

Tertius est casus, quando is haeres tempore dispositionis testatoris non consuevit peregrinari, & peregrinatio, quam nunc facere si vult, est magna & legatariis valde incommoda. Hoc sane casu non tenentur legatarij sequi ipsum haereditatem. Ita arguitur d. §. vxore, docuit Bartol. ibid. & molierem non teneri sequi virum peregrinantem cum longinquas in regiones vult proficisci. Et Bartol. sequitur Angel. Aret. in *§. 1. num. 12. Institut. de S. C. Terrall. & alij commemorati à Tirac. loco supra allegato.*

CASVS CCCCLXX.

Tractatus quando arguit, & demonstret contractus subsecuti naturam, dilucida explicatio.

SYMMARIA.

1. Multa biennium, qui non sunt, capere non possunt.
2. Promissa illa spectantur, quae etiam implentur.
3. Tractatum non inferre, non secuta conclusio.
4. Conclusionem in contrariis esse spectandam.
5. Testes de tractatu, & non de conclusionem alius attestantes non probare.
6. Dista ante contrarium non considerantur, nisi in contrariis fuerint opera.
7. Legitimationis tractatum non inferre legitimatorem.
8. Tractatus arguit animum contrahentium.
9. Actum arguit ex praecedentibus tractatibus, & fraudem, num. 10. & infra, num. 11.

K K K

12. Iudicis in iuriis relinquitur, quando procedens tractatus arguitur contractum fuerit actum. & num. 18.
13. Contractus talis presumitur, qualis fuit conclusio.
14. Contractum vjurarum praesumitur ex tractatu ita conclusio.
15. Mandatum non praesumitur.
16. Contractum non praesumitur ita celebratum, ut fuit tractatus, cum tractatus antecessit longo intervallo.
17. Contractus non praesumitur vjurarum; scilicet tractatus non conclusum, imò coniectura omni coniectura.
18. Tractatum arguitur contractum ita conclusum ex signis.
19. Empioris si praesumitur, qui pecuniam numeravit, nisi alterius nomen fuerit adscriptum.
20. Fomicidium an praesumatur ex procedenti tractatu.
21. Praesumitur quid factum ob praecedens mandatum.

Vetus est nostrorum proverbium, [multa dicuntur, quae deinde non fiunt], id quod maxime visu venire solet in iactantibus & gloriosis illis Terentianis Thralouibus, quibus convenit illud Ovidianum:

Promissis dives quilibet esse potest.

cum de vanis illis promissionibus loqueretur Poeta, quae ab his fieri solent. Quare scribit Vlp. in l. sciendum §. dictum, in fin. ff. de edili. edicto. Ea autem sola dicta, aut i promissa admittenda sunt, quaecumque sic dicuntur, ut praestentur, non ut iactentur. Quae igitur i pertractantur & aguntur a partibus, nisi conclusio aliqua existat, nihil operatur. Ibi ex causa.

§. nunc videndum, in fin. ff. de minor. 25. annis. in l. elegeat, in princ. vbi glo. ff. de cond. inde. & in l. si voluit, prope mediū.

C. de rescind. vend. quo loci Bald. scribit multa in contrahibus.

interuenire, solum tamē contractus i conclusionem esse spectandam. Et idē Bald. quem recenset Afflic. decis. 395. n. 5. dicere consuevit, aliquid esse dixisse, vel contraxisse.

Et idem Bald. in cap. ult. col. ult. dicitur, docuit, testes i qui attestantur, se interfuisse tractatu, & non conclusioni, non probare contractum idem Bald. in l. eum allegat. nu. 3. C. de test. & Soc. in l. conf. 3. m. 3. lib. 3. & Abb. in c. dudum, olim.

notab. de consensu. scribit, quod est multa fuerint i partibus dicta ante conscriptum contractum, illa i tamen non spectantur, si nihil temere contrahis fuit replicatum. Hinc respondit Ias. in conf. 12. in fin. §. tractatum i de legitimadō.

Alium illegitimū non inferre legitimatorem. Et Ias. in conf. 24. n. 6. lib. 3. de transacionis tractatu idē respondit id quod facit & Dec. in conf. 46. in princ. & similia colligi plura possunt ex Doctoribus consensu a Tiraq. in tract. de retract.

conuenio. ad fin. n. 24. Ceterum ex tractatu ipso id proficiscitur, ut saltem arguatur, coniecturaturque animus ipsarū partium scribit gl. in l. apud Celsum. ff. de excep. doli. & Capol. in conf. 1. col. 1. vers. prima coniectura, in civilibus. respondit.

¶ Item argui ex praecedentibus tractatibus. Quam quidem traditionem probavit Guilhem Crauet. in conf. 15. num. 6. dum cepit, ex praecedenti tractatu de fraudando i gabellā argui fraudem fecit, sicut i Bald. in l. cum allegat. num. 8. C. de test. docuit, contractum i feneratoriatum argui ex praecedenti tractatu, quod tamē Bald. i iudicis arbitrio relinquit, & Baldum alij secuti sunt. Quae autem tota haec disputatio elucet, & facili intelligat iudex in quibus suum veritator arbitrium, aliquot casus ego ita distinguo, secutus in multis traditionem Bald. in l. multum, num. 2. vers. & concludo, quod quandoque. C. si quis alteri, vel sibi.

Primus est casus, quando habuit est tractatus, & est quidem firmatus atque conclusus, deinde contractus incontinenti conclusus, conscriptusque aliam habet formā. Exemplum fuit ex eodē Bald. si habuit est tractatus, quod re ipsa maritus esse emptor, sed quod nomen uxoris suae apponeretur in instrumento: hoc quod incontinenti post tractatum illi fuit conscriptum. Hinc in casu talis praesumitur i contractus, qualis fuit conclusio ipsius, ita Bald. in l. multum n. 1. vers. & concludo, quod quandoque. C. si quis alteri, vel sibi. Et propter.

14. idē Bald. in l. cum allegat. n. 8. C. de test. Scribit i contractus feneratoriatum probari seu argui, quod de viuis actum fuit in ipso tractatu de contrahendo, & ille tractatus fuit conclusus. Quia (ait Bald.) voluit i mutatio non praesumitur, ex quo statim fuit contractum i pacta nouissima. C. de pactis. Et in §. ipsa l. pacta, idē est Bald. qui ibidē secuti sunt Alexad. & Ias. & etiam Dec. col. 4. vers. & ex praedictis qui in de contractu simulato scribit. Idē affirmat Alexad. in conf. 122. n. 1. vers.

secus si nō. l. 1. & in conf. 17. n. 4. lib. 3. Soc. in l. conf. 162. col. 4. lib. 2. Ruin. in conf. 198. in fin. l. Ias. in l. Titia §. idem respondit plerumque, num. 4. de verb. oblig. Dec. in conf. 143. nu. 19. Thomas Ferrarius cautela 35.

Secundus est casus, quando i habitus est quidem tractatus, sicuti superiore casu, sed ex intervallo deinde fuit conclusus atque celebratus contractus. Hoc sanē casu ille praecedens tractatus non arguit contractum fuisse hab. ex forma conclusum, imò coniectura fuit recessum ab eo coniectura tractatus fuisse, atque ita partes ponuntur illius conclusionis. Ita i sensu contrarium furit a traditione Baldi in d. l. cum allegat. n. 6. & Bart. alij superiore casu citati idem sentiunt, & apertius Alex. in d. conf. 122. n. 2. vers. secus si non, lib. 2. & in l. si quis cum alteri, ff. de verb. oblig. quo loci Ias. n. 3. etiam scribat, eam Alexandri traditionem non conuenire interpretationi d. l. si quis est alter, & idem Ias. d. l. Titia §. idem respondit, nu. 4. Hic tamē casus declaratur non procedere, quando ex qualitate personarum contrahentium conijci possit, eos tamdiu dubitare, ut eum contrafactum magis fingerent, atque rei veritatem tegerent, sicuti statim comprobabimus. Idem quando alij extant coniecturae, ut scribit Ias. in d. §. idem respondit, num. 4. vers. si iam limitatorem.

Tertius est casus, i quando habitus fuit solus tractatus, cuius nulla verē exiit conclusio, nec aliqua adeest coniectura vel rei, vel ex personarum qualitate, quo aliter soadeat. Hoc sanē casu non praesumitur subsecutus contractus iuxta formam non firmati tractatus. Ita Bald. in d. multum, n. 2. vers. quandoque probatur. C. si quis alteri, vel sibi. Ea est ratio, quia multa, ut diximus supra, tractatum, quo deinde non fiunt: atque ita intelligi possunt iura supra allegata, & Doctores ibidem commemorati, & scribit Dec. in conf. 13. col. pen. vers. 2. ex praedictis, & Ias. in d. l. Titia §. idem respondit plerumque, nu. 1. vers. secundo principatiter, de verb. oblig.

Quartus est casus, quando habitus fuit solus tractatus, cuius verē nulla exiit conclusio: sed aliqua adeest coniectura ex qualitate personarum, ut puta cum arguitur contractus feneratoriatum ob praesumibilem tractatum, & contrahens ille confiteatur fenerator exercere, vel alia subiecta coniectura similis. Hoc sanē casu i iudicis arbitrio relinquitur, an ille contractus sit feneratoriatum. Ita Bald. in d. l. cum allegat. n. 3. C. de test. & in specie fecit Dec. in l. Laurentius de Rodolphis in tract. de vjris. quest. 110.

Quintus & nunc vltimus est casus, quando i habitus est i tractatus, sed non constat, an ita fuerit conclusum: deinde apparente signa quibus constat, tractatum fuisse executum, ut puta, tractatum fuit, quod maritus esse emptor, & quod fuit nomen mulieris apponeretur in instrumentum, atque ita deinde sub nomine uxoris conclusum est instrumentum, sed maritus numeravit pretium, vel ei facta est rei traditio, vel lōgo tempore pro suo possedit. Hoc sanē casu praesumptio est, quod ita re ipsa fuerit actum, ut fuit tractatum, est de conclusione tractatus non constat. Ita docuit Baldus in d. l. multum n. 1. vers. sed si probatur. C. si quis alteri, vel sibi, ex l. cum post. in princ. ff. de iure dot. Idem quod Bald. docuit Angelus in l. sily. C. de donat. inter viros & vxores illi textu adductus. Et scribit idem Angel. in l. quoniam, ex illo tractatu. C. si quis alteri, vel sibi, quod si aliquis i emit nē, & pecuniam soluit, & in instrumento scribit fecit nōmē alterius, praesumitur nomen illud fuit appositum, eumque verē esse emptorem, qui pretium numeravit. Et horum traditiones probavit Decius in conf. 43. numer. 16. & 16. quo loci Alex. & Soc. senior. similia tradentes recenset. Et quoque annotandum illud exemplum, quod attulit Bald. in d. l. multum, nu. 3. cum dixit, quod fuit i tractatum inter Titium & Crat. de occidendo Seium ab ipso Titio, deinde Seius reperit occisus praesumptio est, quod ille tractatus fuerit conclusus: quod probat Bald. auctoritate Bartol. in l. qui in alio n. 5. §. si quis, qui ff. de acquir. hered. qui quidem ait, quod si praecedat i mandatum ut facias, & tu deinde fecisti, praesumitur quod nomine illius mandantis feceris. Et Bartolus fecuti sunt Ias. in l. Titia §. idem respondit plerumque, num. 3. de verb. oblig. Ruin. in conf. 96. col. 1. lib. 4. & Paris. in conf. 12. nu. 34. lib. 2. & alios recenset Tiraq. in tract. de retract. comment. ad fin. notat. 117.

CASVS CCCCLXXI.

De pena illius, cuius causa fuit perpetratum delictum, et ipse non mandauit.

SVMARIA.

1. Homicidium alicuius causa commissum, eo tamen non mandante, an efficitur eius delictum.
2. Fratre meo occidente reuicem mecum, non ego dico occidisse, vel causam dedisse, ut puniatur.
3. Aliquid in delictis quodam fuit.
4. Iudici arbitrio puniri eum, cuius causa homicidium fuit commissum, et si ad conigerit prater voluntatem suam, et eo non mandante.

Efficit quod paulo supra scripsi ex Baldo in l. multum, n. 3. C. si quis alteri vel sibi, ut hic subijciunt eum est conuerso, de eo scilicet, cuius quidem causa tunc commissum est homicidium, sed non eo mandante, nec re eum eo petratat: an inquam, si pena aliqua ferendus sit. Et ponendum non esse cunctis glo. in c. 1. q. 3. q. ult. in verbo, volentes: quod sit, quod si me rixante cum aliquo, tunc frater meus cum prater voluntatem meam interfecit, non imputabitur mihi hoc delictum, quam sane glossa traditionem probant Baldo in l. data opera, col. ult. C. qui accusatum post Marlin in l. nihil interest, ff. de leg. 1. Cor. de fidei. et in l. unica, n. 1. C. de rapen. vix. qui post Baldo, et alios scribit, aliquem non puniri de t. auxilio cooperantis, nisi probetur, quod ad committendum illud maleficium praesertim aliquis tractatus. Verum hanc ipsam opinionem intelligit permulsi procedere quod ad penam traditionem indicandam, secus quo ad extraordinariam iudicii arbitrio. Ita declinat et decidit eruditissimus Olausus de iur. 104. m. 1. et ad fin.

CASVS CCCCLXXII.

Ex duabus pluribus praesumptionibus, quarum vna alteri praefertur.

SVMARIA.

1. Iudici arbitrio relinquitur, quarum ex duabus praesumptionibus & coniecturis sit potentior.
2. Praesumptio illa est ceteris potentior, quae facit valere actum, et quae est benignior. m. 7. et quae iure communis mittitur. m. 11. et quae est magis vno similis. m. 12. et quae pro reo est. m. 15.
3. Praesumptio, quae actum valere facit, quanta sit virtutis.
4. Praesumptio, quae a substantia descendit, est validior illa, quae descendit a solemnitate.
5. Testari voluisse vnde praesumptio ducatur.
6. Institutionem heredes esse caput testamenti.
7. Legatarius qui & debitor est, dum soluit, in causam debitoris ut benigniorem solvere praesumitur.
8. Praesumptio benignior praefertur illi, quae facit valere actum.
9. Causa benignior anteferatur.
10. Causa quae iuri communis coheret potentior est.
11. Praesumptio illa praefertur, quod miles voluerit testari de iure communi.
12. Praesumptionem specialem esse generali validiorem.
13. Causa specialis anteferatur.
14. Praesumptionem magis specialem praefertur.
15. Praesumptio magis specialis dicitur, quae personam respicit.
16. Probatio magis specialis est potentior.
17. Praesumptio naturalis potentior accidentalibus.
18. Praesumptio occidit, qui vi inimici manu intulit.
19. Furum non commississe praesumptionem, qui erat impotens ad rei subtractionem.
20. Praesumptio est, virum bonum furum non commississe.
21. Testibus verisimilibus deponentibus credi.
22. Praesumptio ex quasi possessione est potentior illa, quod res libera praesumatur.
23. Praesumptionem negatiuam affirmatiua potentior.
24. Causam negatiuam esse potentioris affirmatiua.

In commentariis, quos de praesumptionibus, coniecturis, iudiciis, & signis, mea omni diligentia & studio euulgavi, scripti lib. 1. q. 1. ex sententia Abba. in c. cum R. s. n. iorem. m. 5. de elec. t. iudiciis arbitrio relinqui, quarum vna ex praesumptionibus & coniecturis alteri praefertenda sit, ut firmior & potentior. Quod autem nunc valeat iudex recte arbitrari, aliqua hic adferam, quae ex iure nostro

aliquando obseruauit.

Primo, illa t. praesumptio, & coniectura creditur ceteris firmior & potentior, quae actui valere & consilium facit, iuxta l. quatuor, ff. de rebus dub. & l. quatuor, ff. de verb. obligat. & in specie annotatur Dec. in l. un. testamento. n. 1. C. de testam. mil. et in cons. 17. col. 4. vers. & ista potius praesumptio, purpur. in l. rogasti. ff. si tibi. n. 3. ff. si certum petatur. Neuz. lib. 6. Syl. ne nupt. n. 47. versum in dubio, quod actus, & 10. Annibal. in repet. post contractum. n. 107. ff. de donat. Et de vi & virtute huius t. praesumptionis, quae actus in dubio valere facit, copiose scribit Alcia. in tract. de praesumpt. reg. 3. praesum. 14. Crauet. in cons. 12. & Vattius in tract. de nullis actibus. parte. 1. n. 14. & nos verius lib. 3. de praesumpt. & coniecturis. praesumpt. 17.

Secundo, illa praesumptio t. potentior dicitur, quae a substantia descendit, & illa debitor, quae a solemnitate ortur. Ita in specie docuit Hieronymus Bottigella in rep. l. ciuitas. n. 17. ff. si certum pet. ex l. non codicillum. C. de testam. quo loci Diocle. & Maximia. responderunt, praesumptionem esse eundem, t. cum voluisse testari, qui heredis institutione, vel t. exheredationem adscripsit: cum institutio t. vel exheredatio sit substantia testamenti, & ante heredis. Instit. de exhered. liber. in princ.

Tertio, illa coniectura t. & praesumptio indicatur potentior, quae est benignior: ita sentit Bart. in l. si pupille. n. 11. ff. ad leg. Falcid. ex eo textu, qui recipit a legatario alias debitor, cum duplicem eo causam recipere potuisset, nepe causam adimplendae conditionis, & causa solvendi debitum, ut pote ob benigniorem, ut illa deinde in Falcidianam impuatur, id quod annotauit eo loci Bart. & hanc t. praesumptionem praeterea etiam illi, quae facit valere actum, sentit Iason in l. nominatum. in fin. ff. de lib. & posthum. & apertus Neuz. lib. 6. Syl. nupt. n. 47. versum in dubio, quod actus. Et similis in casu docuit Alcia. in rep. l. un. in princ. m. 1. q. 3. ff. de verb. oblig. quod in t. concursu duarum causalium illa praesumptio, quae benignior est, & eo loci explicat l. un. in fin. ff. ad leg. Aquil. quae alioqui aduersari videbatur.

Quarto, illa t. potentior t. praesumptio & coniectura iudicatur, quae iure communi inheret: & illa debitor, quae iure speciali. Ita vno verbo sentit Crauer. cons. 358. m. 1. idem sentit Gratius. cons. 64. n. 4. lib. 2. ex doctrina Bald. in l. si qui decurio. m. 5. C. ad leg. Corn. de falsis. cum dixit, quod quodam concurrunt duae t. causae, quarum vna innuitur iure communi, altera speciali, illa, quae iure communi inheret, alteri anteponeatur. Baldum secutus est Alcia. in repet. d. l. 2. in princ. n. 35. ff. de verb. oblig. Et in specie magis hoc pertinet l. 1. q. 1. miles. ff. de iniust. rupto, & irrito testis, quo loci praevalet illa t. praesumptio, quod miles testari voluerit iure communi, & non iure speciali, cum ius commune sit potentius. l. eius militis. §. militia missus. ff. de milit. testam.

Quinto, illa t. praesumptio & coniectura potentior & efficacior creditur, quae est specialis, & illa debitor, quae generalis est. Ita clare scripserunt Bart. in l. cu de indebitio. in princ. n. 1. ff. de probat. ex illo text. & Bald. in l. si ius possidetis. col. 1. vers. volumus oppo. C. de proba. Signorol. cons. 61. m. 2. et in cons. 210. n. 1. Anchar. in cons. 301. m. 2. Ruin. in cons. 100. n. 4. lib. 3. Dec. in c. quoniam. Abbas col. 4. vers. & huius conclusionis ratio, de offi. deleg. Part. cons. 19. n. 8. l. 2. qui & Alex. variis in locis recenset. Idem probant Crauer. cons. 170. m. 2. & cons. 358. m. 1. & Grémart. cons. 13. n. 8. in crim. Est simile, quod dicimus, quod quando duae t. causae concurrunt, vna in specie, & altera in ge. 15. nere: causa illa, quae est specialis, praevalet. l. si seruis verbum. §. ult. de lega. 3. vbi scribit Iason in l. Titia testetur, mo. 18. de lega. 1. & Alcia. in d. l. 2. in princ. n. 41. ff. de verbo oblig. Hinc dicit Brunus in tract. de iudiciis & tortura. q. vlt. m. 1. potentior esse speciale illa praesumptio, quod vir quidam bonus & integre viue dandi non dederit, illa praesumptione generali, quae dicimus, damnum censeri datum a vicinis & incolis. Exempla plura huius familiae ex traditionibus, relatorum interpretu haberi facile possunt.

Sexto, illa coniectura & t. praesumptio est potentior & validior, quae est magis specialis: cum duae praesumptiones in specie concurrant, sed vna sit altera magis specialis, huc magis specialis potentior indicatur. Ita sentit Bartol. in c. quoniam Abbas col. 4. vers. & huius conclusionis ratio, de offi. deleg. cum scribit, primo (quod & supra retuli) praesump-

puorum in specie esse potentiorum presumptione in specie deinde subitur, illam esse comparatam, quæ respicit personam. Hinc, ex eo comparatio, [magis] recte innuit Decius, presumptionem magis specialem potentiorum esse. Item affirmat Bald. Signor. An. ch. & Ruin. quos supra retulimus. Ita dicimus, probationem illam potentiorum esse, quæ magis certa est, & præterea & c. in materia, de testib. Bald. in L. de verbis, n. 3. C. de dona. ante map. Soc. ten. in c. 370. n. 2. in fin. lib. 1. in L. 1. n. 3. & vers. secundo singulariter limita. ff. sol. matr. & egregie Innoc. in c. audiui, de præscripti.

Septimo, i presumptione illa & coniectura indicatur firmior & potentior, quæ naturalis est, & illa creditur debitor, quæ est accidentalis. Item qui probabilem C. de episc. & cler. & ibi notat Bald. quod præsumptio naturalis prævalet alteri cuiusque opinionum, idem fit præsumptio & Cræuz. c. 5. 210. n. 2. Hinc fit, quod illa præsumptio est cetera aliq. quod occidit, ut quia erat inimicus, & minas de occidendo intulit, & alia contraria præsumptio fit, quæ à natura descendit, quod licet ista accolas fuerit eo tempore in loco, t. distant & remoto, ut per naturam fieri minime possit, quod illi esset tempore perpetrati homicidii, hæc potentior præsumptio naturalis potentior est, & illi accidentalis antefertur. Ita scribit Franc. Brunus in tract. de iudiciis & tortura. parte 1. q. 4. & conferunt ea, quæ scripsi supra, cum declarant L. ap. am. C. de contrah. & commut. sup. & simile ferunt idem in d. q. 4. n. 3. cum ait, quod si testis deponit quod furto f. f. ubi taxat, & loco ad locum huiusmodi tulisse signum, quod decem valdissimi ferre nō potuissent, præsumptio hæc à natura descendit, quæ testis falsitatis deest, ceteris potentior est præsumptio hæc.

Octavo, præsumptio & coniectura illa est validior & potentior, quæ verisimilitudini magis connexit. Ita scribit Franc. Brunus in tract. de iudiciis & tortura. parte 1. q. 4. vltim. n. 3. cum dicit, quod illa furto i. præsumptio, quæ oritur contra eum, qui nodis tempore visus est aliquid sub pallio ferre, extinguatur atque dissipetur æ præsumptione, quæ nascitur, probando hunc accusatum esse virum bonum & frugi, cum hæc posterior præsumptio fit verisimili magis consentanea. Ita eo loci Brunus post Angel. in l. smilites. C. de questio. Et si mille est, quod dicimus, esse adhibendam t. maiorem fidem testibus verisimilia deponentibus. Lob. carmen. 5. vlt. ff. de testib. & cap. nostrum. n. 10. & copiose respondit Cræuz. in conf. 6. n. 45. & in conf. 195. n. 10. ceteros prætereo.

Nono, præsumptio i illa & coniectura potentior indicatur, quæ est pro reo contra actorem. Ita in specie respondit Cræuz. in conf. 8. n. 9. quia c. ratione probat, quod probatio nec præferuntur prohibitionibus & foris, etiā in ciuilibus, ut ait glo. singularis in c. 5. clerici. 81. diffinit. Abbas in c. ex litteris de probato. & omnes in l. fauor abiliore. ff. de reg. iur.

Decimo, validior t. est præsumptio, quæ descendit à quasi possessione, quam fit illa, quæ est, & quælibet res præsumpta libera. Ita scribit Raphael Comen. in l. si prius. n. 15. ff. de oper. noui nuncia. quod declarari in tract. de vetin. possess. remedio quinto. num. 53.

Vndecimo, i præsumptio & coniectura potentior, firmiorque est negativa ipsa affirmatiua. Ita Baldus in l. si libum. l. citi. num. 70. ff. de his, qui sunt sui vel alie iuris. quem secutus est Parisius in conf. 129. num. 83. lib. 2. Est simile quod dicimus, t. causam negatiuam esse potentiorum ipsa affirmatiua, ut scribitur Aleia in repe. l. 1. in princ. num. 39. de verb. oblig. cum loquitur de causa permissa & prohibita. Quæ de re copiose talon in l. si Ruffinus. col. 1. C. de test. mili. & Tiraq. in l. boues. 5. hoc sermone limit. 7. num. 6. de verb. signif.

CASVS CCCCLXXXIII.

Testimonio illius, qui iura sua alteri celsit, quantā adhibeatur fides pro ipso cessionario.

SUMMARI A.

1. Cedentis testimonium non prodest cessionario, cum cedens sentit ex eo commodum, quod si nullum sentit commodum num. 3. quod relinquatur iudicis arbitrio num. 4.

4. Testis idoneus nemo est in causa propria.

5. Iudicis arbitrio relinquitur, quando donatus testimonium prodest donatario.

6. Cedentis testimonium recipi pro cessionario, quando de eutione cedens non teneatur.

7. Speculatoris cautela, quædam vana.

8. Cessio in fraudem facta nihil prodest.

9. Cedentis testimonium probare pro cessionario volente aduersario non etiam cum a traditione incepto cessionarius. 10.

11. Cedentis testimonium probare contra cessionarium.

S. Olet non temel ambigi, an adhibenda sit fides testimonio cedentis ad fauorem cessionarii. Quæ in re solo distinguere duos casus. Primus est, quando cedens potest ex eo testimonio sentire aliquod commodum. Hoc facit casuum est, eum non posse ferre hoc testimonium, quia de re propria ferret. Ita scribit Baldus in l. omnibus. numer. 1. C. de testib. & ibidem Salic. Abb. in c. infuper. num. 13. & Fel. num. 13. de testib. Capella Tolosa. q. 24. & ibi Aulzerus in annota. nec est qui dissentiat, cum fit certa iuris constitutio, t. neminem esse testem idoneum in re propria. l. nullus. ff. de testib. & l. omnibus. C. de.

Secundus est casus, quando in cedens t. nullum commodum & interesse præterdere, ac habere ex ea causa potest. Hoc in casu iudicis t. arbitrio relinquatur, quæ fidem ei adhibeat. Ita affirmatur Abb. in c. infuper. num. 13. de testib. Campegus in tract. de testib. regul. 72. vers. falsi. Ispimus Ioan. Cros. in tract. de testib. parte 4. num. 75. qui loquitur t. de donatore, ut etiam loquitur Dec. in c. infuper. n. 18. de testib. Aulzerus in tract. de testib. n. 17. & ibidem in addit. ad Capellam Tolosa. q. 24. num. 4. Modern. Parisian. annota. ad Alex. in conf. 13. num. 13. lib. 1. & Mandosius in annota. ad Roman. in conf. 382. num. 3. Iudex ergo prudens diligenter perpendet qualiter tempore & negotij, ut fidem adhibeat. Cum autem cedens ferre potest commodum vel incommodum ex ea causa, erit reijciendus: sicut est, quando teneatur de eutione rei celsit, ita Specul. in tract. de teste. 5. vers. sed pone. ubi Ioan. Andr. Campegus in d. tract. de testib. reg. 72. falsi. 1. qui e contra dicunt testimonium cedentis recipi, quando de eutione teneatur. Quod tamen postremum dictum intelligitur iudicis arbitrio, ut declarat modern. Parisian. in annot. ad Alex. in conf. 13. num. 13. lib. 1. siquidem cedens ob affectionem immo dicimus, quam ad causam habet, reijci potest à iudice, ut declarat Alex. in d. conf. 13. n. 13. & illam locutus est Ruin. in conf. 33. num. 1. lib. 4. idem responderunt Guido Papæ conf. 74. col. vlt. & Roman. in conf. 382. n. 3. Quæ exre infertur, vanam esse iactantiam illam, quam adfert Specul. in d. 5. vers. sed pone. cum ait, cedentem posse credere ius omne suū, q. ex ea causa, in qua vult ferre testimonium, potest præterdere, & deinde ferre testimonium. Hæc cautela reddidit vana, quia est non mereatur cedens ille reijci ob commodum, quod ex ea causa potest præterdere, reijci tamen poterit ratione affectionis. Prætere scribit Ioan. Andr. in additiomb. ad Specul. loco iam citato, Buri. & ceteri in c. infuper. de testib. hæc t. celsione nihil proficere, cum facta fuit in fraudem. Sed certe fraus hic extat satis aperta, cum cedat ille eo animo, ut ferre possit testimonium: & ex sua hæc celsione suam erga causam ostendat affectionem: & in specie illa Specul. traditione reijciit Guido Papæ, & Rom. locis præallegatis. & Alex. in l. si tibi decet. 5. mo. aut in fin. ff. de pactis. Recipi tamen poterit cedentis t. testimonium volente cessionario aduersario. Salic. l. omnibus. col. 1. C. de testib. & Campegus in tract. de testib. reg. 72. vers. scilicet falsi. Quinimo cõpelli hoc nomine potest cedens, ita ex sententia Guid. de Suzaria & Buri. scripsit Campegus in d. reg. 72. vers. quinimo falsi. Non etiam recipiendum est t. testimonium cedentis eo casu, quo a traditione incepta. Ita Guido Papæ conf. 74. columna penultim. vers. nec obstat ad hoc, & c. qui declarat doctrinam Specul. in titulo de teste. 5. vers. sed pone. mutari, & c. quam aliter intellexit, & minus recte Campegus in d. reg. 72. falsi. 1. Nam nihil refert vel tradiderit, vel solam promiserit, cum omni casu reijci debeat testimonium hoc ob affectionem. Contra vero i. testimonium cedentis nocet cessionario: & propterea recipitur. Ita scribit omnes, confessionem cedentis nocere cessionario, ut apud Imol. in l. si a. 5. si her. col. vlt. ff. ad Treb. qui alios recenset. Alexand.

set. Alex. in conf. 46. n. 9. lib. 4. ubi recentiores apostillantes. Corn. in conf. 139. n. 4. lib. 3. & Cepha. in conf. 1. nu. 1. qui subiungit ex sententia Baldi & Parisii, hoc maxime procedere, quando in iudicio (vbi hic contingit, dum fertur testimonium) fit hæc ipsa confessio. Placet & mihi illa distinctio quatuor calum, quod egregie facit Aleia. resp. 376. n. 9. Illam hic non petra dabo, quod a me paucula hæc dicta sunt.

CASVS CCCCXXXIII.

Quando socius vel bonorum, vel criminis probet pro socio, vel contra socium, diligenter explanatum.

S Y M M A R I A.

- 1 Iudicio arbitrio multa tribui, an testimonium socij probet in causa socij.
- 2 Socius omnium bonorum fidem non facit pro socio, cum de re ipsa communi agitur, alijs socijs. num. 4.
- 3 Socius omnium bonorum fidem facit in causa socij, cum diversa est causa defensionis.
- 4 Socius rei singularis ferre potest testimonium pro altero socio, si modo agitur de parte alterius socij.
- 5 Coloni partiarj testimonium an probet pro domino.
- 6 Iudicio arbitrio relinquo, quando coloni partiarj probet pro domino.
- 7 Socius incidentis societatis probat pro socio actionem de parte socij agitur.
- 8 Socius magna affectione defensionis socij, an pro eo fidem faciat, si de eius sola portione sit li.
- 9 Iudicio arbitrio relinquo, que affectio repellat socium ne probet pro socio.
- 10 Socius fidem facit pro socio, cum fuit ab adversario proditus.
- 11 Cum est contentio de tertio socio.
- 12 Socius particeps criminis ad favorem socij criminis non probat, an & contra socium probet. num. 15.
- 13 Mandatarium fidem facere pro mandante.
- 14 Hæc distinctio & doctrina reiecta.
- 15 Salyceti distinctio notabilis & recepta.
- 16 Socius criminis regulariter interrogari non posse de participibus & confocijs.
- 17 Infamis fidem non facit.
- 18 Socius in crimine furti non potest interrogari de participibus & confocijs: prout nec socius in crimine falsi. nu. 21. nec in crimine homicidij. nu. 22. nec in crimine adulterij & sodomia. num. 23.
- 19 Socius criminis, qui non poterat interrogari de participibus & confocijs, si fuit interrogatus, an fidem faciat.
- 20 Socius criminis alias non interrogandus de confocijs, probat, si comitum sit alius indicium: non tamen facit indicium ad torturam. num. 26.
- 21 Socius criminis lesa maiestatis interrogari potest de confocijs & participibus. Item & in crimine hæresis. nu. 28: conspirationis. nu. 29. sacrilegij. n. 20. simonia. n. 31. assilij. n. 32. maleficij. n. 33. falsæ monete. n. 34. crimine oculorum. n. 35. & crimine i. s. r. nec in necem domini commissum. n. 36. in crimine lenocinij. n. 37. corrupti testis. n. 38. & supposito partus. n. 39. an etiam socij interrogetur tanquam testator sit inimicus alicui periculum. nu. 40.
- 22 Socius criminis testimonium fidem facere contra socium nominatum, vni quatuor.
- 23 Indicium exorti esse testimonium socij criminis diluitur, probando bonam famam nominati.
- 24 Socij criminis testimonium non facere indicij ad torturam extra confocijs a se nominatis, nisi alia indicia concurrant.
- 25 Indicia quælibet esse debent illa, que debent concurrere cum nominatione facta a socio criminis, ut nominatus torqueri possit, quæ relinquantur iudicij arbitrio. num. 47.
- 26 Blanci doctrina reiecta.
- 27 Salyceti traditio explicata.
- 28 Fides facit indicium contra socium criminis nominatum a socio inquisito.
- 29 Socij criminis nominatio fidem facit contra socium nominatum, si plura concurrant.
- 30 Socij criminis nominatio debet esse facta in tortura, ut indicium faciat contra socium nominatum.
- 31 Infamis socij, qui delictum fateretur,

52 Infamis ferre non possit testimonium.

53 Socius criminis vbi probet contra socium, debet interrogari generatim.

54 Item debet esse bona fama, hoc est, de alio crimine non infamatus.

55 Item non inimicus nominati.

56 Item sua sponte non debet depone.

57 Testi sua sponte deponenti non creditur.

58 Socius criminis fidem non facit contra a se nominatum socium, quando non verisimilia deponit.

59 Testi minus verisimilia deponenti fidem non facit.

60 Socius criminis iurare an debeat, cum nominat alium criminis socium & participem.

61 Præsumitur observandum esse.

62 Socius criminis an probet contra socium, si veritas aliunde haberi potest.

63 Rolandi a Valle opinio reiecta.

64 Socius criminis fidem facit contra socium nominatum, si alius idoneus testis concurrat.

65 Socius criminis quando deponit tanquam testis, probat contra socium probat etiam quoad de crimine cuiuslibet agitur. n. 66.

66 Socius criminis probat contra socium, ut si agitur de partu supposito contra illum, qui assertur suppositus.

67 Statutum Mantua, quod socius criminis interrogetur de confocijs & participibus criminis, declaratur.

Non præteribo hic causam non longe a præcedenti dissimilem, quando scilicet testimonium socij contra socium adhibenda sit fides? Nam & hic multum versatur iudicij arbitrium, ut scribunt Campegius in tract. de testibus, reg. 88. in fin. & Auerius in addit. ad decisiones Capella Tolosa. qu. 94. in fin. post Abbatem a se seletum. Hac in re solio ego distinguere atque constituere duos capita, vnum, quod versatur circa iudicia civilia, aliud, quod versatur circa iudicia criminalia. Quotique ad iudicia civilia, distinguo ego aliquot casus.

Primus est, cum plures sunt socij omnium bonorum, & de re ipsa est contentio. Hoc casu vnus socius non potest esse testis pro altero. Ita vno ore scribunt Doctores in l. quoniam. C. de testib. & expressim Albert. in tract. de testibus. §. superest. numer. 9. vers. consequenter. Abb. in ea. insuper. numer. 14. de testibus & attestat. Campegius in tract. de testibus, reg. 88. Croc. pariter in tract. de testibus. parte 4. numer. 77. Feder. Scheffer in tract. de testibus. num. 37. Oldendörpius in tract. de testibus. tit. de personis testium. n. 12. & Auerius in tract. de probatione testium. n. 89. vers. socius. Ea est manifestata ratio, quod vniuersæ eadem est defensionis causa: sue omnium bonorum, sue rei duntaxat litigiosa, diuidua vel indiuidua socij fuerint res, arg. l. si separari. in ff. de appell. & propterea cū commodum, vel detrimentum sit commune, non admittitur testimonium vnus pro altero, qui esset de re propria, quod nullo modo recipitur. l. in omnibus. C. de testib.

Secundus est casus, quando sunt socij omnium bonorum, & diuersa est causa defensionis vnus & alterius: Hoc casu admittitur testimonium vnus socij contra alterum. Ita Cynus in l. quoniam liberi. C. de testib. & relati Doctores superiore casu, præsertim Albericus in d. §. superest. numer. 10. vers. si autem diuersa. Campegius in d. regula. 88. fallentia secunda. Nā socius i potest pro socio interrogari, cum de alia re, vel de parte sola alterius socij agitur: ita Baldus in l. omnibus. C. de testib. & in l. filius. C. de liberali causa. & Angel. in l. si duos. ff. si quis cautio. & Abbas in ea. insuper. n. 14. de testib. Ita ergo cum diuersa est defensionis causa. Quiddamquid cessat hic illa ratio, quæ repellit solet testis, nempe affectio.

Tertius est casus, quando sunt socij rei singularis, & agitur de parte alterius socij, vel de re diuersa. tunc vnus ferre potest testimonium pro altero. Ita Alber. in d. tract. de testib. §. superest. n. 10. Et vers. si vero non sum. Campegius in d. regula. 88. fallentia prima, & Nellus in tract. de testib. nu. 10. Et hinc videmus, quod t colonus partiarj potest ferre testimonium pro domino, siue agatur de proprietate, siue de possessione. Creditur etiam ipsi colono afferenti te talis fide de disse partem collectori fructum huius domini. Ita Salycetus in d. l. quoniam. in fin. C. de testibus. Vulgo in conf. 139. in causa Jacobi. col. 1. Alex. conf. 57. n. 17. lib. 7. Soc. ten. in conf. 218. n. 7. lib. 1. Ruin. conf. 9. in fin. lib. 3. Neut. in conf. 180. n. 17. Parisius in conf. 104. n. 9. lib. 1. Socin iunior in conf. 146. n. 10. & conf. 33. n. 6. lib. 1.

KKK

- Existimavit tamen & recte Dec in *consil.* 100. n. 8. hoc relin-
 7 qui t arbitrio iudicis, qui pro qualitate rei & personarum
 fidem adhibeat, vel non.
- 8 Quartus est casus, quando sunt socij vel omnium t bono-
 rum, vel multorum, sed societates est incidentes, & contentio
 esset de parte vnius sociorum, causaque defensionis essent
 diversae. Hoc sane casu potest locus esse testis pro altero.
 Ita scribit Salic. in *l. quoniam*, col. vltim. C. de testibus. Cam-
 pegius in d. *regula* 88. fallentia 3. & Crotius in d. *tract. de tes-*
tib. quarta pars, num. 47. & apertius idem affirmavit idem
 Boet. *qu. 319. numer. 7. vers. sed in materia civilis*, post Augel.
 & alios, quos recenset. Ea est ratio, quia nullus hic veritatur
 commodum, vel incommodum ipsius testis.
- 9 Quintus est casus, quando sunt t socij, vel omnium bono-
 rum, vel vnius rei tantum, & est contentio de parte alterius
 sociorum: sed tamen extrat familiaritatem & affectum inter ip-
 10 sos socios. Hoc in casu relinquunt t iudicis arbitrio, vt pro
 qualitate personarum, & affectionis, vel admittatur vel re-
 pellatur testis. Ita Campegius in *tract. de testib. reg. 88. fallen-*
ti, post Abba. in *e. super. num. 14. de testib. & attest.* & Crotius
 in *tract. de testib. parte 1. num. 70. & 71.* & Aufretius ad Ca-
 pell. *Tolosa. quesi. 94. in fin.* & Graus in *conf. 27. num. 10. lib. 2.*
- 11 Sextus est casus, quando t sunt socij vel omnium bono-
 rum, vel vnius rei tantum, & communis est defensio, sed aduer-
 sarius produxit vnum ex locis contra alterum. Hoc in casu
 locus esse huiusdem facit pro altero socio. Ita scripsit Campe-
 gius in *tract. de testib. reg. 88. fallen. 4. ex text. in Auth. sed*
iudex. C. de Episc. & cler. Et ratio est, quia iam persona huius
 socij approbata dicitur: & ideo rei cui amplius non potest
 praeiudicium affectionis t si quis testis. C. de testib.
- 12 Septimus est casus, t quando sunt socij vel omnium bono-
 rum, vel vnius rei, & contentio est contra tertium, qui
 asserit, se pariter esse locum. Hoc in casu socius admittitur,
 vt ferat testimonium contra negantem illum tertium esse
 socium. Ita Alber. in *tract. de testib. 5. super. num. 10. in fin.*
 post Ioan. Andr. in *addit. ad Specula. tit. de teste. §. 1. num. 11.*
 Secundum nunc est caput eius propositum dilacerationis,
 quod veritatur circa causas criminales. Hoc in capite sunt
 distinguendi pariter atque constituendi aliquot casus.
- 13 Primus est casus, cum ambigitur, an testimonium socij t
 socius probet in fauorem alterius socij. Hoc in casu dicem-
 14 dum est, non probare. Ita affirmatur Specul. in *tit. de test.*
§. 1. nu. 37. Salic. in *l. quoniam*, col. 1. vers. *sed quomodo.* Ce-
 polla in *consilij criminali. consil. 12. col. 3. vers. sed socij crimi-*
nalis. Campegius in *tract. de testib. reg. 86.* Oldendorp in *tract.*
de testib. tit. de personis testium. num. 21. Federicus Schenk in
tract. de testib. num. 37. Dec in *consil. 342. num. 2. in fin.* Ioer.
quasi. 319. num. 1. Paris. in *conf. 53. n. 15. lib. 4.* & Gramma-
 de. *§. 5. num. 1.* Et horum sententia probatur in *l. quoniam*, C.
de testib. in c. vlt. §. liberi. a. quesi. 3. c. vlt. §. 9. 3. & in c. perso-
nas, de testib. & attestat. Adferri potest duplex ratio: vna,
 quia adeo affectio erga locum eiusdem criminis. Secunda,
 quia iam est infamis, cum sit confessus delictum, sicuti infra
 dicemus. Declaratur hic casus, t vt non procedat in eo, qui
 dixit se quidem habuisse mandatum de committendo illud delictum
 a Caio, sed tamen erat perpetratus illud delictum abique ma-
 dato. Ita in terminis nostris declarat Marfil. in *consil. 61. n. 37.*
- Secundus est casus, cum dubitatur, an testimonium socij
 15 t criminis probet contra socium, de quo fuit interrogatus.
 Hoc in casu varie sunt traditiones Doctorum. Si quidem
 16 t Bartol. in *l. repeti. §. 1. off. de quesi. distinguunt*, quod aut sunt
 delicta, quae principaliter committuntur ad proprium com-
 modum: & tunc delinquens iste potest interrogari de socijs.
 Aut sunt delicta, quae committuntur in odium alterius:
 & illo casu non potest interrogari de socijs. Hanc distin-
 ctionem Bartoli probantur in specie Ruin. in *consil. 146. nu.*
9. lib. 5. & Grammaticus in consilij criminalibus, consil. 21.
 17 *numer. 3.* Verum Salicetus in *l. vlt. column. 2. C. de accus.*
 optimis quidem rationibus distinctionem hanc confuta-
 tur. Alia distinctio vnius est ipse Salic. in d. *l. vltim. co-*
lum. 2. vers. quapropter, quae sane distinctio est satis mihi
 probetur, (sicuti iam probauit Bosius in *tract. de causa-*
rum criminalium, tit. de indicij. num. 145. qui dixit, Saliceti
 considerationes re vera obferuari.) Attamen, quo facilius
 hic casus a me explicetur, propono regulam, deinde casus alii-
 18 quot excipit. Regula itaque est, quod si socius criminis no po-

test interrogari de socijs. Ita regulam statuunt *§. 1. in l. vltim.*
C. de accus. Campegius in *tract. de testibus, reg. 88.* Olden-
 dorp in *tract. de testibus, tit. de personis testium. 22.* ita etiam
 regulam constituit Crotius in *tract. de testibus, quarta pars*,
 n. 94. & Bosius in *tract. de causarum crimin. tit. de indicij. num.*
 144. & apertius Parisius in *conf. 151. n. 8. lib. 4.* Rolan. in *conf. 51.*
 n. 15. lib. 1. Iul. Clarus in *pract. crim. qu. 10. vers. dicit socij & au-*
 douic. Peguera in *conf. crimin. ca. n. 1.* & prater eos etiam
 Baldus in *conf. 94. Regula. lib. 1.* & satis manifeste probatur
 ex *l. vlt. C. de accus. & ex cap. 2. de consilij.* Et ratio est, quia
 hic delinquens, confitendo delictum, se infamem esse declara-
 uit, vt respondit Ancharan. in *conf. 189. 9.* Infamem autem non 19
 facit fidem, *ca. in primis. 2. q. 1.* & in specie tradunt Alexan-
 der. in *conf. 1. col. 1. lib. 1.* & Marfil. in *practica crimin. §. diligenter*,
 nu. 62. Ceterum Ludouicus Peguera in d. *c. 5. nu. 4.* aliam esse
 rationem existimauit, nempe quia vniuersique teneatur ser-
 uare secretum sibi ab amico commissum, id quod ille mul-
 tis probat. Et rationem hanc satis manifeste prius fedit Do-
 minicus Soto in *li. 5. de iustitia & iure. q. 6. art. 2. col. 2. vers.*
quoniam verò expressa, quem retuli & secutus sum in *conf. 101.*
 n. 71. lib. 1. vbi etiam dixi, Ioan. Andreæ, Henricum Boie, Socinū
 seniore & Sotum scripti reliquidē, secretum alicui com-
 missum sub sigillo simplicis secreti, de delicto ita perpetra-
 to, non esse detegendum. & ibidem n. 91. in specie commemor-
 rauit text. d. *l. vlt. C. de accus. & ibidem §. 5. nemini* 19. 3. Et forte
 adeo rationē senserunt Impm. Honorius & Theodof. in d. *l.*
vlt. C. de accus. quae in codice Theodosiano §. si sit. i. o. vlt.
in fine de accusa ita legitur. [Nemo] iurati de proprio crimi-
 ne confiteas super conscientia fructetur aliena. Nemo creda-
 dit sponte fingenti, commonitorij secretique mandatis
 fidem penitus abnegamus. J illa verba, [secretis mādatis],
 significare mihi videntur, secreta socio commissa non esse
 detegenda. Hinc fit, vt in crimine t furti fur non possit in-
 20 terrogari de socijs, sicuti interrogat glo. in d. *l. vlt. C. de ac-*
cus. & Specul. in tit. de teste. §. 1. nu. 37. dum enumerat casus,
 in quibus admittitur, vt inquisitis possit interrogari de cō-
 socijs, & tamen casus furti non reuocatur. Sed apertius, q
 in crimine furti inquisitis non possit interrogari de socijs,
 scripsit Salicetus in d. *l. vlt. col. 2. de accusa.* Marfil. in *conf.*
 21 *22. n. 17.* & Rolan. in *conf. 52. n. 6. lib. 1.* Qui quidem reijciunt
 opinionē Bartol. in *l. repeti. §. 1. ad fin. ff. de q. 99.* Quae sane opi-
 nio defendi forte potest in furto occulto: vt respondit Alex.
 in *conf. 69. col. 1. lib. 1.* Vel etiā latrocinio ita declarat Federicus
 Scotus in *conf. 5. n. 45. lib. 3. temo 2.* Idē scripsit Peguera in d.
 5. n. 14, qui sic interpretatur *l. D. Adrianus. ff. de custo. &*
exhib. reo. & dicemus infra. Sunt autē latrones, qui vi rapitū,
l. succurritur. ff. ex quibus caus. maio. & apud Ciceronem in
secunda Philipp. ff. sic legitur. [Erat ei viue dum latrocinio fuit,
vt tantum haberet, quantum riperet potuisset.] & ex nolitis
scribunt Angelus & Castren. in auth. sed non iure C. de serui
fug. Iacobus Boulandus repet. l. capitalium. §. famulosi ff. de
penis. & Rebuffus in *l. hostes. ff. de verb. signifi.* Et rursum intel-
 ligi potest Bart. vt loquatur de furibus vagantibus per ciui-
 tates, & loca prouinciae, in damnum: & prauidicium pub-
 licae vilitatis, & furti ab eis commissa eiusmodi sunt, quae
 sine socijs committi non solent: sicuti notissimum tempore, a-
 motis scalis, vel machinis, aperiendo ostium domus. Nam
 tunc confessum de te interrogari possit de socijs, scripsit
 Ludouicus Peguera in iam citatis *desij. in crim. c. 37. n. 3. vers.*
super tamen hac. & ibidem n. 6. tellatur, sic fuisse decemum
 in Regio criminali Cathaloniz. Ita etiam in crimine
 falsi commissi in instrumentum, alijs scriptura inquisitis no 21
 est interrogandus de socijs. Ita responderunt Fulgof. in *conf.*
 109. col. 3. & in *conf. 136. col. vlt. vers. nouissimū verò* Dec in *conf.*
 189. n. 3. & in *conf. 234. col. 2. Paris. in conf. 11. n. 4. Soc. lib.*
 in *conf. 39. n. 6. lib. 4.* & Rolandus in *conf. 7. n. 1. lib. 1.* Idē di-
 cimus in crimine homicidij, in quo inquisitis non potest 22
 interrogari de socijs, vt scribit Grā. in *conf. 21. n. 1. in crim.* &
 Bos. in *tract. de causarum crimin. tit. de indicij. num. 144.* Idem affirmant
 Doctores detrimine adulterij, in quo inquisitis non potest 23
 interrogari de consocijs. Ita inquam, respondit Parisius in
conf. 4. n. 10. lib. 4. post Iafin. in *conf. 12. lib. 1.* quibus addo Ful-
 gol. in *conf. 136. col. vlt.* Idem in crimine Sodomiz in quo
 socius de socio non potest interrogari. Alex. de Neuo *conf. 8. n.*
 2. & Paris. in *conf. 163. n. 6. lib. 4.* Dubitari autem contingit in
 casu huius regulae, quid, si t inquisitus iste, qui aliquo de 24

- fociis non erat interrogandus, fuit interrogatus, an fidem aliquam faciat. Et tantum debet facere cetera focium illum nominatum, ut inquiri si possit, scripserunt Hostiens. Ioan. Andr. Boetius, Abbas & Anchar. in cap. 1. de conf. quos secutus est blaues in trall. de iudiciis, num. 387. vers. contrarium puto verius, & idem respondit Bald. in conf. 95. reg. iuris, lib. 1. & alios refert Peguera in d. c. 5. num. 30. Verum ab hac opinione diffundit ceteri fere omnes, nempe Fulgof. in conf. 170. an causa crimin. col. ult. in conf. 171. Decius in conf. 189. num. 8. Ruinus in conf. 14. num. 8. & in conf. 147. num. 2. lib. 5. Ialoni in conf. 2. num. 1. lib. 1. Gorz. ad in cap. 1. num. 1. Marfil. in pract. crimin. 5. dilect. enter, num. 37. Boetius in conf. 319. num. 1. & in conf. 38. num. 10. & Boetius in trall. causarum criminalium, tit. de iudiciis, num. 181. Crediderim tamen, quid si aliud t. iudicium etiam forte leue concutere cum hac ipsa nominatione delinquentis, formari poterit inquisitio, ut scribit blaues in d. trall. de iudiciis, num. 387. vers. contrarium puto, qui ait, etiam sufficiens ad torturam, quod non cedere debet scripserunt Campeg. in trall. de test. reg. 86. fallent. 3. & Crotus trall. de test. a parte, num. 39. & non facere iudicium t. sufficiens ad torturam etiam si aliud iudicium conueniat, respondit post multos Lud. Catus inter consilia criminalia diversorum, conf. 99. num. 20. lib. 1. Federicus Scotus in conf. 1. num. 46. lib. 3. tomo 2.
- Ex hac autem regula exiuntur aliquot casus, in quibus focius criminis potest interrogari de focio.
27. Et primus quidem est casus t. in crimine laesae Maiestatis. I. quiguis. C. ad leg. Iul. Maiestatis. gloss. in l. vlt. C. de recus. & in l. vlt. C. de accus. Ruinus in conf. 8. num. 3. lib. 3. Campeg. in trall. de test. reg. 86. fallent. 3. Crotus in trall. de test. a parte, num. 95. Marfil. conf. 1. num. 32. Oldendorp. in trall. de test. tit. de personis testium, num. 1. Boetius q. 319. num. 1. & Gigas in trall. de crimine laesae Maiestatis tit. quomodo & per quos crimen laesae Maiestatis probetur, cap. 7. num. 1. qui alios recenset, & accedit Peguera in d. c. 5. num. 16.
28. Est & secundus in t. crimine laesae Maiestatis, diuine, nempe in crimine haereseos: nam & in hoc focius potest de focio interrogari, ita gloss. in d. vlt. & ibi Salicetus, colum. 2. C. de accusat. gloss. in d. cap. ult. de test. reg. Campeg. in trall. de test. reg. 86. fallent. 3. Ruinus in conf. 14. num. 8. Grammat. in consilia criminalibus, conf. 35. num. 15. & post alios Iacob. Simancas in practi haereticos, tit. 35. num. 18. qui hoc iudicis arbitrio tribuit, quanta scilicet fides sit huic focio adhibenda, & idem scribit Peguera in d. cap. 5. num. 13. qui Baldum & alios à me citatos commemorat.
29. Tertius est casus, in crimine t. conspirationis & coniurationis contra Principem. Nam & hoc in casu focius & participes criminis admittitur contra focium. Ita affirmant gloss. in cap. ult. de test. reg. Campeg. in trall. de test. reg. 86. fallent. 3. Ruinus in conf. 14. num. 8. Grammat. in consilia criminalibus, conf. 35. num. 15. & post alios Iacob. Simancas in practi haereticos, tit. 35. num. 18. qui hoc iudicis arbitrio tribuit, quanta scilicet fides sit huic focio adhibenda, & idem scribit Peguera in d. cap. 5. num. 13. qui Baldum & alios à me citatos commemorat.
- Quartus est casus in crimine sacrilegii, in quo inquisitus potest interrogari de focio, & participibus criminis, & in primis 2. q. 1. c. qui dicit. 17. q. 4. Campeg. in trall. de test. reg. 86. fall. 9. Oldendorp. in trall. de test. tit. de personis testium, num. 1. Boet. q. 319. num. 1. & Gram. in d. conf. 35. num. 16.
- Quintus casus est in t. crimine simoniae, in quo inquisitus potest interrogari de focio, & cap. 1. de testibus in 6. gloss. in cap. vlt. 11. quest. 3. Innoc. in cap. veniens, de testibus, Ruinus in consilia criminalibus, lib. 5. Crotus in trall. de testibus, a parte, num. 94. vers. Campeg. in trall. de testibus, reg. 86. fallent. 1. Oldendorp. in trall. de testibus, tit. de personis testium, num. 1. Boet. q. 319. num. 1. & Redoanus in trall. de simoniae, part. 4. cap. 5. num. 18.
- Sextus casus est in crimine falsitatis, in quo focius potest interrogari de focio ipsius criminis, l. diuini. 2. ff. de custod. reor. & l. in praenunciariis. C. de serji. Ludovic. Bologn. in consilia 2. col. 4. Marfil. in conf. 2. num. 11. Campeg. in trall. de testibus, reg. 86. fallent. 1. Boetius q. 319. num. 1. Oldendorp. in trall. de testibus, tit. de personis testium, num. 11. Grammat. in consilia criminalibus, conf. 35. num. 16. & Peguera in d. cap. 5. num. 19.
- Septimus est casus in crimine maleficio, in quo reus criminis interrogatur de focio & participibus criminis, l. vlt. C. de maleficio. Bald. in conf. 91. reg. iuris, col. 1. vers. iudicium falsi, lib. 1. qui iudicis arbitrio ait etiam relictum, quomodo aduersus maleficum illum sic procedendum, Salic. in l. vlt. col. 2. post gloss. ibi. C. de accusat. Campeg. in trall. de testibus, reg. 86. Crotus in trall. de testibus, a parte, num. 97. Oldendorp. in trall. de testibus, tit. de personis testium, num. 11. Grammat. in consilia criminalibus, conf. 35. num. 16. Peguera in d. cap. 5. num. 19.
- Octauus est casus in crimine falsae monetae, in quo inquisitus potest interrogari de focio & participibus criminis, l. vlt. C. de falsis monetis. gloss. in l. vlt. vbi Salic. col. 1. C. de accusat. Campeg. in trall. de testibus, reg. 86. fallent. 1. Oldendorp. in trall. de testibus, tit. de personis testium, num. 11. Grammat. in consilia criminalibus, conf. 35. num. 16. Peguera in d. cap. 5. num. 18. & Decianus in trall. criminalibus, lib. 7. cap. 24. num. 9.
- Nonus est casus in t. crimine occulto, ut si quis occisus sit in domo, vel simile delictum fecerit si perpetratum. Nam tunc focius criminis potest interrogari de focio. Ita Baldus in authent. si ducatur. C. de testibus, Aret. in consilia, in fine. Idem respondit Castr. in consilia 34. notandum, quod adulterium, si sine lib. 1. qui loquitur de crimine adulterij, quod occulte solet committi. Dissentiunt tamen alij relati supra. Idem de his similibus affirmantur Decius in conf. 18. num. 9. & in conf. 34. num. 3. Ruin. in conf. 158. num. 3. lib. 5. Campeg. in trall. de testibus, reg. 86. fallent. 3. Marfil. in conf. 6. in fin. Ludovicus Catus inter consilia criminalia diversorum, conf. 99. num. 15. lib. 1. & in eisdem consilia. Riminal. in conf. 105. num. 8. lib. 1. Federicus Scotus in conf. 2. num. 18. lib. 1. tomo 2. qui nem. 31. scribit, non requiri hoc in casu aliud iudicium: & copiose Crauet. in conf. 8. num. 3. & accedit lal. in l. pen. §. si tibi ob indicium, num. 4. ff. de condit. ob turpem causam. sed dissentit Peguera in d. c. 5. num. 9.
- Decimus est casus t. in seruo, qui de nec domini inquisitus, potest & de focio, & de participibus criminis interrogari. I. prius ff. ad S. C. Syllan. & ibi Itegnus numer. 5. & Grammat. in consilia criminalibus, conf. 35. num. 16. Peguera in d. c. 5. num. 16.
- Vndecimus est casus in crimine lenocinij: nam & de hoc inquisitus potest interrogari de focio, ita respondit Grammat. in conf. 35. num. 6. in criminal.
- Duodecimus est casus t. in crimine testis corrupti, in quo corruptus potest interrogari de focio criminis, sique de corruptente. Ita scribit multi relati à Boet. q. 319. num. 1. qui quidem intelligunt, nominationem illam probare solum quodam inquirendum, non autem vt condemnentur, vel torrurae subiciantur. Ita intelligentes cap. fin. de testibus, etiam differentia post aliquos Dec. q. 9. num. 8. & conf. 34. col. 1.
- Decimus tertius casus est, quando t. agitur de crimine paritius supposito. Hoc sane casu, focium criminis posse de focio interrogari responderunt Ruinus in conf. 158. num. 3. lib. 5. Decius in consilia 34. num. 2. & Crauet. in conf. 17. num. 3.
- Decimus quartus casus nouissimè consideratur à Ludovico Peguera, in d. cap. 5. num. 11. quando scilicet t. proceditur per accusationem. Nam tunc (inquit Peguera) focius criminis etiam quod solus videri, teneatur adductus in

nominationis socium criminis. Nam tunc nullam fidem pō-
 nitur et ita Gram. conf. 18. n. 3. Gigas in tract. de crimine
 laici. *Maieftas*. tit. quomodo et per quos probetur crimen laici
Maieftas. 7. n. 6. et quicquid quarto quod iure facta sit inter-
 rogatio iudicis et has enim hic inquisitio ille sua ipsa i spora-
 16 tione nominare totum illum, nulli aduersus eum faceret in-
 dictum. Ita pōt. Suparum & Salic. dicitur Gram. dec. 28.
 n. 11. et vberius in conf. 1. n. 1. et in conf. 35. n. 2. Et Rumi-
 na. inter conf. crimin. diuers. conf. 10. n. 3. lib. 1. et ratio est,
 quia eo modo inquisitus seipsum suspectum in actu huius
 17 nominationis faceret, sicut etiam dicimus, quod i telli sua
 sponte deponenti socium non adhibetur. ita scribunt gloss. Et
 Bart. in l. post legatum §. his verbis ff. de his quib. vi in dignis.
 Rami. conf. 1. 16. n. lib. 1. Marfil. in conf. 3. n. 1. et in conf. 12. n. 8.
 Et sing. 24. n. et Neuz. in conf. 35. n. 17. Requiritur quicquid,
 18 inquisitus ille nominando hunc i socium, dicat verisimilis,
 alias si sit verisimile eum mentiri, nulla ei adhibetur fides.
 Ita Aret. in c. i. cum p. col. 7. de accus. Alex. in conf. 80. n. 9. lib. 1.
 Marfil. in conf. 2. n. 13. Gigas in tract. de crimin. laici. *Maieftas*.
 tit. quomodo. et per quos crimen laici. *Maieftas*. probetur. cap. 7.
 n. 1. et Roland. in conf. 73. n. 1. lib. 1. Ita etiam dicimus de
 19 testibus non verisimili attestantibus, ut nulla eis fides adhi-
 beatur. sicuti dicitur Dec. in conf. 73. in fin. Gordan. in conf.
 8. n. 45. Paris. in conf. 11. in fin. lib. 1. et Soc. iun. in conf. 183. n.
 60. n. 1. lib. 1. Requiritur textus, quod ille i inquisitus, quando nomi-
 nat socium illum criminis, iuret, sit vera fateri & nomi-
 nare. Ita scripsit Marfil. in pract. crimin. §. diligenter. n. 62. et
 multis sequentibus, quod loci aut hoc esse valde singulare, et
 20 et alias obuius, et virtut. Marfil. ex ratione, quod nec in ci-
 uilibus quidem adhibetur fides telli, qui sine iuramento de-
 ponit. ut multorum auctoritate probatur ipse Marfil. & scripsit
 supra l. 1. §. 16. Marfilij opinionem secuti sunt etiam Anton.
 Gomel. var. resolut. 10. de delictis. ca. 11. n. 18. vers. sed quia
 aduertendum. l. l. cl. praet. crim. §. 1. vers. quia nonnulli,
 et Ludouic. Peguera in dec. crim. §. 14. vers. quo verbi
 testatur, ita seruati in Catholonia. Verum ab hac Marfilij opi-
 nione dissentit Blancus in tract. de iudic. n. 184. vers. in hac
 quaestione, qui asserit ita sensisse Alex. in conf. 89. n. 8. lib. 1. sed
 21 vix est, hoc sentit Alex. si recte eius verba perpendamus.
 Et ratio, quia vix est Blancus, non satis solida est. Nam cum
 dixit, hunc inquisitum de crimine non temere prestare iura-
 mentum de veritate dicenda, procedit contra seipsum. Et id
 factum est ex ratione, quia praesumit lex, quod inquisitus
 iste non dicet veritatem contra seipsum, atque ita incidere
 in peritium. Sed diuersum est, cum deponit de alio, quia
 tunc cessat praedicta ratio. Eo existimarem esse obserua-
 dam fori praxim, cum in aliquibus iudiciis videam obser-
 22 uari, ut etiam i Reus inquisitus praestetur iuramentum de
 veritate dicenda aliquibus non. Et per xim esse obser-
 uandam tradunt Decius in conf. 11. n. 9. Socin. in conf. 93.
 num. 5. lib. 3. et Crauetta in conf. 91. num. 7. Requiritur septi-
 23 mus, i quod veritas probari aliter non possit: si enim posset
 aliter probari, nulla penitus fides adhiberetur huius nomi-
 nationi. Ita pōt. Marfil. in conf. 73. n. 16. lib. 1. Verum existimarem
 24 hoc requirum non esse necessarium, & Marfil. i Rolando
 citatus nō loquitur eo modo, quod fuit intellectus ab eo, sed
 solum dixit, quod illis in casibus, in quibus aliae probationes
 haberi non possunt, socius criminis potest interrogari de
 socio, quia de re diximus supra in alio casu. Est etiam illud
 25 annotandum hac in re, quod si cum hoc indicio exorto ex
 hac nominatione facta i quae inquisito cōcurrat testistido-
 neus, qui asserat nominatum illum fuisse criminis socium,
 dicitur facta plena probatio. Ita respondit Calcanes in
 conf. 110. col. 1. in fin. et Crauet. in conf. 98. num. 3. prope me-
 26 dum, quae tradito vera an sit non disputo.
 Illud quoque non omitto, quod vbi i Reus criminis de-
 ponit, non tanquam Reus & socius criminis, sed tanquam
 testis, seu qualemque praesumptionem facit, ita
 scribunt Abbas in cap. 1. de confess. Decius cap. quoniam, in
 fine de testibus, et Blancus in tract. de iudic. num. 388. Et in-
 telligunt Abbas & Decius tunc delinquentem deponere
 27 et tanquam testem, quando de eo crimine ciuiliiter agitur:
 cum enim de crimine ciuiliiter agitur, socius criminis fidem
 facit contra socium, ut egregie respondit Rami. in conf. 16.
 in fin. lib. 4. et in conf. 158. n. 15. lib. 1. Idem leuius loci q. 319.

n. vers. sed intellige hanc. Et Rami. ipse in d. conf. 8. num.
 2. dicitur scribit, quod socius criminis admittitur ad proban-
 dum, crimen fuisse commissum contra tertium, reputa, si i
 28 agatur de partu supposito (ut erat in specie, de qua interro-
 gatus respondit Rami.) & si qui fuit suppositus, neget se
 suppositum, & contra eum producatur suppositores, & vni-
 corum, qui crimen suppositiōis cōmiserunt, dicat, le per-
 petratore alio delictum vni eo Causo, probat ille Causo fuisse
 socium ad appendendum, ex quo non agitur, ut puniatur ille
 29 Causo agitur contra suppositum illum, sicque contra
 tertium. Et hanc ipsam doctrinam probant Ludouicus Ca-
 tus inter consilia criminalia diuersorum conf. 99. n. 25. lib. 1.
 post Ancharr. in conf. 24. Marfilium in conf. 303. n. 7. Graminat.
 conf. 59. n. 15. Et praedictis accedit, quod quando ex cōuen-
 tione agitur, socius criminis potest de socio interrogari: ita
 respondit Gratus in conf. 136. n. 17. lib. 1. post Specul. Roma.
 Cepollam & Alexand. quos recentet. Ex iam dictis declarari
 potest statum ciuitatis i Mantua, quo etiam cautum, quod
 30 socius criminis possit interrogari de sociis & participibus
 criminis: nam hoc statum intelligitur, ut possit socius iste
 interrogari etiam de illis criminibus, de quibus a lege peri-
 missum non est interrogari, ut scilicet aliquid addat uti o-
 muni: & propter hoc statum illud recipiatur, quod istis omni-
 bus quo fit, ut deinde statum hoc intelligatur, quod ita de-
 31 interrogatus iste fidei faciat, vel ad inquirendum, vel ad
 subiiciendum torturam illum, qui nominatus fuit quando cō-
 cernitur requiratur iam supra nominata: in terminis statu-
 tum Mantuae declarat Ludouic. Catius inter consilia crimina-
 lia diuersorum in conf. 99. n. 30. lib. 1.

CASVS CCCCLXXXV.

Testes de auditu auditus, & de proprio au-
 ditu, quando fidem faciunt, dili-
 gens explanatio.

SUMMARIA.

- 1 Testis de auditu quando probet.
- 2 Iudici arbitrium est, quando testis de auditu probet.
- 3 Auditum altero de duobus modis intelligi.
- 4 Testis de auditu auditus non probat, sed praesumptione fa-
 cit. n. 5. quod declaratur n. 6.
- 5 Ancharr. conf. 194. q. 1. reuocatur.
- 6 Testimonium de auditu esse iure specialiter fundatum.
- 7 Testis de auditu cum alio admittit plene probat.
- 8 Testis de auditu in antiquis plene probat. & n. 11.
- 9 Testes de auditu ut probent, tria debent concurrere. & n. 13. & 14.
- 10 Testes de proprio auditu probant.
- 11 Testes qui audierunt, sed non viderunt, an probent.
- 12 Testis in actu, qui vixit conuenit, potest de solo auditu at-
 testari, cum sensus auditus conuenit.
- 13 Viri & mulieres coitus probatur per auditum testium.
- 14 Iudici arbitrio relinquitur admittenda, quibus concurreribus
 probatur coitus ex testibus de auditu deponentibus.
- 15 Matrimonium probari per testes de auditu.
- 16 Testes de auditu non probant, cum de matrimonio dissoluen-
 do agitur.
- 17 Stipulationem per testes de auditu probari.
- 18 Testamentum testibus de auditu non probari, nec Codicil-
 los. n. 24.

Disputari etiam sapē solet, quando testis i de auditu fi-
 dem faciat, praesertim quando aliquid ei lingitur ad
 administrandum, vel coniectura. Quia quidem in re versatur iudi-
 cii arbitrium, & praeterea, vbi loan. Andr. col. 1. de testib. &
 32 attest. Ceterum quo hic casus explicetur, prius sciendum est,
 quid i auditus intelligitur altero de duobus modis. Est au-
 33 ditus immediatus, ex propria persona: est etiam auditus me-
 diatus, qui dicitur auditus auditus, ita loan. Andr. in d. cap.
 praeterea, col. 1. de testibus, & ibi Felin. & ceteri.

Prima est regula de i auditu auditus, ut si nullam fidem
 faciat, si arbitrii ff. de probat. l. testium ff. de testibus, & c. licet
 ex quadam extra de testibus.

Declaratur primo hac regula, ut non habeat loci quo ad
 praesumptionem: nam tunc testis de auditu praesumptionem
 facit, quae quidem operatur, ut omni probandi tractat in ad-
 uersarium: ita egregie docuit Archid. in c. hoc videtur. 21. q. 1.
 cuius quidem doctrinam singularem esse dixit Roman.
 34

fiat. 41. *testimonium*, &c. Idem responderunt Bald. in *conf.* 119. *testes*, col. 1. lib. 4. Soc. len. in *conf.* 155. col. 1. lib. 3. Curt. len. in *conf.* 70. col. 1. ita etiam Decius in *conf.* 172. nu. 3. & in *conf.* 155. col. 1. Soc. iun. in *conf.* 69. nu. 17. lib. 1. & in *conf.* 155. nu. 3. lib. 1. Paril. in *conf.* 77. nu. 1. lib. 4. Gozad. in *conf.* 13. nu. 35. in *conf.* 79. nu. 11. & in *conf.* 94. nu. 36. Marfil. in *fung.* 371. Crauet. in *conf.* 177. col. 3. & tractat. de *antig. temp. vlt. part. prime partis*, nu. 1. qui quidem recte declarat hoc procedere, quando illi à quibus ille auditur, sunt vita defuncti, vel longè absunt: secus, si in humanis & presentes essent: nam tunc nullam præiudicem facerent, ex quo suspicio quædam in iurgis aduersus hunc producunt testes hos de auditu alieno deponentes, cum producere potuerit illis, met, qui id dixerunt. Ceterum aduersus hanc Archidia. & sequacium opinionem virgare videtur doctrina ꝑ Anchor. in *conf.* 194. in *conf.* 4. *questione* *luminis*, col. 1. *vers. non est verisimile*, &c. cum respondit, de facili inueniri testes, qui attestantur, se aduersus dici sic, & sic: & ita sentit Archidia. testes hos reddi suspectos. Quæ quidem traditionem aduersus Archidia. perpendit Crauet. in *vlt. part. n. 10.* sed facile Anchor. respondere possumus, præsumendum non esse, quod testis dicat se aduersus, quando nō audiuit: cum nemo præsumatur immemor salutis æternæ, iuxta *l. vlt. C. ad leg. Jul. repetend.* quod enim de alijs testib. respiciunt dicitur, idem est dictum & de istis. Nec etiam Archidia. comoblat, quod hoc t. testimonium sit fundatum in iure speculati, quæ ita sit debile, vt tradunt Comen. in *conf.* 77. *cap. libello*, col. 3. *vers. ad quartum*, & cum eo Curt. iun. in *conf.* 17. col. 1. Quia admissum esse debile, ex quo alia præsumptione paulo fortiori dilui potest, iuxta *reg. l. diuis. ff. de in iure. reg.* Non tamen fit, quin præsumptione sui natura faciat. Hæc itaque præsumptio, si deinde aliquod adminiculum accesserit, plena resultat probatio. Ita Crauet. in *d. conf.* 177. col. 3. & Doct. in *cap. praterea de testib.* Quale autē esse debeat hoc adminiculum, iudicis arbitrio relinquatur: ita gloss. & Ioan. Andr. in *d. cap. praterea*. Declaratur secundo, vt non procedat in antiquis, nā tunc testes de auditu ꝑ plenam probationem faciunt: ita affirmant Alex. in *conf.* 181. col. vlt. lib. 1. Aret. in *conf.* 37. in secundo dubio Soc. len. in *conf.* 105. col. 3. *vers. quarto optimi ad propositionem*, lib. 4. Tal. in *conf.* 118. col. 1. lib. 1. in *conf.* col. pen. lib. 3. & in *conf.* 166. col. 3. lib. 4. Chassan. in *conf.* 14. nu. 18. & Paril. in *conf.* 77. nu. 10. lib. 4. Ceterum horum traditiones intelligit Crauet. in *d. tract. de antig. temp. vlt. part. prime partis*, prin. cipali, nu. 3. 4. & 5. solum ꝑ procedere in his, quæ sunt difficilis probationis, sicuti est in probatione consanguinitatis, secus est in probatione domini, quod sui natura non est difficilis probationis, & idem prius respondit Ruinus *conf.* 14. nu. 1. lib. 1. & in *conf.* 92. nu. 13. in fin. lib. 4. sic & Aret. *conf.* 37. nu. 1. Ego certe existimo, hac in re nullam esse differentiam inter probationem eorum, quæ sui natura facile possunt probari, & eorum quæ difficile probantur possunt quandoquidem ob temporis diuturnitatem censetur effecta difficilis probationis, ea quæ alias facili probationis erant, vt elarum esset ergo ex Crauet. opinione testes de auditu fidem faciunt in his, quæ difficilis sunt probationis, certè & fidem faciunt in antiquis.

Hæc autem, quæ hæcenus dicta sunt, testis ꝑ de auditu plenè probare, intelliguntur modò aliqua concurrant. Debet itaque concurrere primò, quod ita audierint dici, non ab vno solo, sed à pluribus: ita Curt. iun. in *conf.* 17. nu. 1. & probat text. in *l. licet ex quadam*, vbi Doct. de *testib.* Secundo debent attestari t. aduersus omnes ab eisdem personis, non aut à diuersis, vtputa si duo testes de auditu deponentes, vnus eorum diceret, se aduersus à Caio & Sempronio, & alter testis diceret, se aduersus à Mæzio & Seio: debent omnino ambo ipsi testes conuenire de personis, à quibus audierunt, vt si ambo dicant, se aduersus à Caio & Sempronio, vel ambo à Mæzio & Seio: ita tradunt Hostiens. & Ioannes Andreæ in *l. licet ex quadam*, de *testib.* Alex. in *conf.* 82. col. 1. lib. 1. Decius in *conf.* 151. nu. 4. & Crauet. in *d. tract. de antiqu. temp. vltima particula prime partis principalis*, n. 11. Ea est ratio, quia si attestarentur, se aduersus à diuersis personis, esset in suo testimonio singularis, & propterea omnino corruerit, no maxime, quod hoc testimonium (vt diximus supra) est valde debile. Quocirca retinenda est opinio Corn. in *conf.* 78. col. 1. lib. 3. qui existimauit, sufficere si attestan-

tur se aduersus à diuersis personis. Tertiò debent ꝑ hi testes expressim nominare personas eorum, à quibus hoc dici audierunt: ita tradunt omnes ex *illo text. in cap. licet ex quadam de testib.* Quarto requiritur, vt dicant, se aduersus ante tam fidem non facerent ita tradunt Decius *conf.* 82. col. 1. Paril. *conf.* 55. nu. 1. lib. 4. Crauet. vbi supra, n. 6.

Secundè est regula in testibus, vt de proprio t. auditu attestantur: si verè probant, quando audierunt, & viderunt illum loquentem, vel actum illum facientem, vt elarum est.

Sed dubium est, quando t. audierunt, sed non viderunt, vtputa, quia inter loquentem & audientem intermedia erat cortina vel paries: quia sanè in re distinguendi sunt duo casus. Primus est, quando sumus in actibus gestis inter viuos, hoc enim casu testes probant, si modo notam habent vocem loquentis. Ita scribunt gloss. & Bart. in *l. 2. §. item Labes. ff. de aqua pluuiæ ardua*. Cynus in *l. refutim. quasi. 4. C. de testib.* Baldus in *l. communicata col. penul. C. de episcop. & clericis*. Alexand. in *conf.* 24. nu. 10. lib. 2. Alexand. de Neuo in *interconfilia eiusdem Alexan. in conf.* 99. nu. 5. lib. 3. & Socinus senior in *conf.* 1. nu. 5. lib. 3. qui quidem Socin. recentior in *cap. 2. col. 2. de confusis*, dicentem, quod sit testis in actu, qui viui conuenit, de auditu attestatur, probat, dummodo sensus auditus non sit omnino disproportionabilis tali actui. Possunt adferri exempla, vt primum illud, de quo Ioan. Andr. d. *cap. praterea*, col. 1. de *testib.* cum testis de coitu viri & mulieris deponit per t. auditum, et si existeret paries intermedius. Actus enim ille commixtionis (inquit Ioan. Andr.) percipi potest non solum visu, sed etiam auditu, adeo quod concurrentibus aliis adminiculis plenè probatum erit. Et quæ adminicula hæc esse debeant, relinquitur (ait Ioan. Andr. post gloss. libi) iudicis arbitrio. Secundum exemplum potest adferri, vt si testis deponat, Caium vulnerasse vel occidisse Sempronium existentem in proximo cubili, affirmans se aduersus eorum voces, quas notas habebat, & sensisse ictus illatos ita Alexan. in *conf.* 14. n. 10. lib. 2. quem sequuntur et in specie Socin. sen. in *conf.* 54. nu. 1. lib. 3. qui quidem, & ea auctoritate Ioan. Andreæ moti sunt. Tertium adferat exemplum, quando testis attestatur, se t. aduersus virum & mulierem protulisse verba apta ad contrahendum matrimonium, & cognouisse eos esse, & ex quo eorum voces notas habebat, ita respondit Alexan. d. de Neuo in *interconfilia Alexan. in conf.* 99. nu. 4. lib. 3. quem sequuntur et Decius in *conf.* 163. nu. 5. Hæc traditio intelligitur quod ad validitatem matrimonii, secus quod ad dissolutionem, quia non sufficeret, testes aduersus per cortinam, vel parietem intermedium. Ita Felinus in *d. cap. praterea*, nu. 4. de *testib.* & attestacionibus, & Alexand. in *l. si non speciali*, nu. 7. C. de *testam. Alciat. resp.* 5. nu. 11. Quartum est exemplum in contractu stipulationis, si testes dicant, se t. aduersus duos intermedios contrahentes stipulationem, vel debitorem consentientem debitum erga suum creditorem, etiam si cortina fuerit intermedia, vel paries, quia notas habebat voces illorum: ita tradunt Imol. & Felin. in *d. cap. praterea*, n. 4. Ripa in *l. in princ. num. 10. de verb. oblig.* Ceterum dissentit Angel. in *l. si non speciali*, C. de *testam.* & cum eo Abb. in *cap. cum causam*, col. 6. de *testib.* qui scribunt, non probare plenè. Ego pariter existimo, requiri aliquod aliud adminiculum, vt scripsit Ioh. in casu Ioan. Andr. & ceteri relati sequuntur. Quod autem sit hoc adminiculum, relinquitur iudicis arbitrio, vt dixi supra. Prædictas traditiones intelligit Alciat. *resp.* 53. nu. 4. *vers. sequens* *principales*, procedere in eo, qui sanus locutus est, secus, si fuisset infirmus.

Secundus est casus, cum agitur de probanda vltima dispositione, hoc sanè in casu t. testes de auditu deponentes nihil probant, cum attestantur, se aduersus per intermedium parietem, reddentes rationem, quia notam habebant vocem disponentis. In testamento res caret probabili dubitatione, ita probat *l. si non speciali*, C. de *testam.* vbi Doctores, & communem asserunt Corne. in *conf.* 18. lib. 2. & alios recentiores Julius Clarus *lib. 4. §. item, §. testamentum. questione 19.* ado Barbat. *conf.* 4. col. 3. lib. 3. Talon. in *conf.* 97. col. 1. lib. 4. & hæc traditionem intellexit Alciat. *resp.* 53. procedere etiam tempore pestis: & rectè, mea quondam opinione. In codicillis, t. donationibus causa mortis, & simili-

liberos maius est dubium. Nam permulti senserunt, testes de auditu per partem intermedium satis probare. Quia in opinione fuerunt Matthe. *notabil. 31. Nota quod licet* Alexand. & Iason in d. l. si non specialiter ille num. 7. ut num. 8. Idem Iason in conf. 2. col. 1. Socin. len. in conf. 130. num. 9. lib. 1. Contrariarum vero opinionem veriorum esse scripsit Corne. in conf. 18. lib. 3. Decius in conf. 31. num. 3. 1. & Alciatus respons. 153. num. 4. Hec posterior opinio quod ad codicillos nunc mihi videtur probabilior, quia et expressim de codicillis lege cautum non reperitur: attem et in eis falsitas ratio, quia fuit ita de testamentis sancitum, nempe falsitatis timor. Et hanc opinionem vult maxime procedere Alciatus in d. respons. 153. num. 4. vers. secundo principaliter, in infirmo, quia infirmus mutat vocem; & ob id facile illa potest ab altero fingi.

CASVS CCCCLXXVI.

De nominatione iudiciali, & eius effectus aliqua.

SUMMARI A.

1. Nominationem, qua in iudiciis fit, esse valde utilem.
2. Nominatione iudiciali quo tempore fieri debeat.
3. Glossa ea quoniam frequenter. 5. in aliis, ut lite non contestatur.
4. Iudicis arbitrio relinqui, quando nominatus in iudicio respondere debeat.
5. Cap. quoniam frequenter. 5. in aliis, ut lite non contestata, declaratur.
6. Statutum Papie in Cuiuslibet sub rubr. quod nominans dominum in iudicio, & c. declaratur.
7. Nominatione iudiciali qua de consuefuit.

Contingit per se, ut possessor rei alienæ conveniatur rem restituere, & si consentius, quo iudicij molestiam evadit, nominare rei a se possessor dominum. Quæ sanè nominatio valde utilis est, non solum Actori, sed etiam Reo consentio, & ipsius rei domino, quemadmodum egregie ex Baldi & aliorum sententia docuit Marianus Socinus in cap. quoniam frequenter. 5. in aliis, num. 105. ut lite non contestatur. quod quidem in loco Socinus ex ordine summa diligenter perquisitis iuris quæstionibus in hac tractatione nominationis recenset. Nunc folium contingit dubitari, quo tempore fieri debeat hæc nominatio. Et statim quo Reus possessor vocatur fit in iudicium, nominare debet, l. 1. c. ubi in rem alio. & d. c. quoniam frequenter, 5. in aliis. Verum adhuc stat dubitatio, quomodo intelligatur, statim. Et gl. 1. in d. 5. in aliis, intelligit ante libelli oblationem, vel antequam respondere: atque ita (ut ceteri intelligunt) ante litem contestatam: ita sanè Bart. in d. l. 1. num. 14. c. ubi in rem alio. & Marianus Socinus in d. 5. in aliis, num. 118. qui eiusdem opinionis alios recenset. Verum existimavit Barbat. in d. 5. in aliis, num. 53. vers. ut pondera, iudicis arbitrio relinqui, quando respondere debeat, ex quo constitutiones illæ dicunt, quod statim debet respondere: & illa dictio, [statim] significat tempus ad iudicis arbitrium, iuxta cap. an sit, ubi glossa. de appellat. quam sententiam ego veram & æquitati consentaneam credo. Si quidem admittas recepta opinionem sequeretur, quod possessor conventus aliquibus exceptionibus dilatoriis & declinatoriis posset frustrare & eludere actorem, ut puta excipiendo, iudicem illum non esse iudicem competentem, vel actorem non habere legitimam personam standi in iudicio, vel similem aliam exceptionem, qua actor ipse valde vexaretur, & tamen salus adhuc esset facultas illi Reo nominandi. Et propterea glossa in dicto cap. 1. quoniam frequenter, 5. in aliis, in verbo, statim, interpretatur, [statim] id est, antequam responderet, affirmative, vel negative contestando litem. Ego vero cum Barbatia dicerem, antequam aliquid responderet, etiam proponendo aliquam exceptionem dilatoriam, vel declinatoriam, iudicis tamen arbitrio: atque ita id factum dicitur etiam ante litem contestatam, iuxta communem sententiam: quæ quidem ita declarari potest. Ita etiam potest declarari [statutum Papie in Cuiuslibet sub rubr. quod nominans dominum in iudicio non examinatur, & c. dum vult nominationem fieri debere ante litem contestatam, vel habitam pro contestata. Declarari, inquam, potest, ut intelligatur ante litem contestatam, & antequam

aliqua alia exceptio ab eo obiciatur, arbitrio tamè iudicis: lite autem contestata non est amplius aliquo modo locus huic nominationi. Quod intelligit Barbatia in d. 5. in aliis, non procedere, quando aliquis error allegaretur: nam tunc errore ipso probato & revocato, locus erit nominationi, iuxta textum in cap. ult. de confiss. Declaratur etiam hæc tractatio, ut locus habeat, quod debeat fieri nominatione ad effectum, ut ille Reus conventus vi positis suis defensionibus. Nam tunc potest fieri etiam post litem contestatam. Ita declarat Marianus Socinus in d. 5. in aliis, num. 18. in fin. Ea vitur ratione 3. quia tunc non est exceptio declinatoria, & c. Ita enim loqui cum negatiua Socium intelligo, et si in vulgaris codicibus loquatur affirmatiue. Quibus declaratur illud statutum Papie rubr. quod nominans dominum, & c. ut scilicet non procedat duobus his in casibus.

CASVS CCCCLXXVII.

De tempore, quod electio statuitur ad consentiendum electioni, & ad instituendum ab Episcopo præsentatum à patronis.

SUMMARI A.

1. Electioni consentire debet electus.
 2. Electus intra quod tempus debeat electioni consentire.
 3. Iudicis arbitrio relinqui, intra quod tempus electus debeat consentire electioni.
 4. Iudicis arbitrio relinqui, intra quod tempus Episcopus debeat instituere præsentatum.
 5. Iudicis arbitrio status tempus est, cuius consilio fieri debet electio.
 6. Iudicis arbitrio distribuere expensas, quas faciunt ex parte Romanæ pro definitiis suis super electione ex parte.
- Vm quis ad dignitatem, vel officium electus est, non prius suscipere administrationem debet, quam vt consentiat electioni, & eam confirmari petat, confirmationemq. obtineat, cap. cupientes. cap. quam sit. & cap. si electio de electione, in 6. Ceterum contingit dubitari, quantum temporis tributum sit electo, & vt electioni consentiat, & eam confirmationem petat. Et iudicis arbitrio hoc relinqui tandem censuit glossa. in cap. quam sit, in verbo, quam citius, in cap. cupientes. 5. in super, in verbo, prolixius, & in cap. si electio, in verbo, aliam de electione, in 6. Ita etiam iudicis arbitrio relinquitur, intra quod tempus debeat Episcopus instituere clericum præsentatum, vt decidit Franciscus de Marchis q. 492. n. 6. per 1. Est quoque iudicis arbitrio præstendum t. tempus illi, cuius consilio fieri debet electio, vt consulti & deliberatè respondere, & consilium suum dare possit. Ita Abbas in cap. cum veteri, num. 5. in fine de electio. Cum vero duo ex his eligere deberentibus Romanæ accedunt, vt Pontificem, vel Prælatum alterum instruere de ea, quæ super electione exorta est, contentione pro iudicis t. arbitrio, pro expensis, quas in itinere faciunt, contribuere debent. ita gl. in cap. cum non debeat de electio, in 6.

CASVS CCCCLXXVIII.

Clericum diu à sua ecclesia non posse abesse.

SUMMARI A.

1. Clericum à sua ecclesia abesse non posse.
2. Iudicis arbitrio relinqui, quandiu clericus abesse possit iustus de causis.

Postquam superiore casu aliqua scripsi de iudicis arbitrio, quod versatur circa præsumptionem temporis arbitrio non ordinati in electionum consensu & confirmatione, volui & hoc in loco alia de his, quæ circa tempus versantur, pertractare. Cum clericus à sua ecclesia diu abesse non possit, etiam licentiam ab Episcopo habeat, vt aliqua de causa ei abesse liceat, & inter de clericis non residentibus tamen contingit, quandiu possit abesse, ne contumax sit, & beneficio priuetur. Et iudicis arbitrio t. hoc tempus relinqui, qui affirmatiue gl. in d. cap. inter de cleric. non resident. & in cap. præsentium. 3. q. 1.

CASVS

De possessione recuperanda à Reo, cui ea ob contumaciam ablata à Iudice fuit.

SVM MARIA.

- 1 Possessionem à Reo ob contumaciam auferri.
- 2 Iudicis arbitrio relinqui, intra quod tempus possit Reus recuperare possessionem sibi ablata ob contumaciam.

Contingit in iudiciis, ut tibi omnium Rei conuenti contumaciam possessio ab eo auferatur, quam tamen contumacia purgata recuperare potest. Verum dubitari solet, intra quod tempus data sit hac recuperandi facultas. Bart. in l. si prius, num. 5. ff. de oper. nouis nunciis. & ibidem Alber. num. 7. scribunt hoc tempus non esse à lege determinatum, & ob id iudicis arbitrio relinqui.

CASVS CCCCLXXX.

De temporis angustia, quando actum vitiet.

SVM MARIA.

- 1 Temporis angustiam vitare contrahens stricti iuris, non vero bonae fidei, non a nec ultimis voluntatibus, non nec gratia Principum, non a. & nec sententiam, num. 6.
- 2 Sententiam de actu certo tempore faciendo, duo continere.

Cito dubitatur pluries, in temporis angustia vitiet actum. Qua quidem in re distinguenda sunt aliquot casus viti cum Roma in conf. 18. queritur nunquid.

- 1 Primus est casus in contrahibus stricti iuris, sicuti est stipulatio. Hoc sane casu contrahens reddere nullus, cum adiectum est tempus, intra quod expediri non potest promissum probat l. si quis ita, l. 2. de eo, quod certo loco, l. vlt. §. si inter eos, vbi Bart. ff. de verb. oblig. & §. loca, in Insist. de verb. oblig. & ibid. Doct. Roman. in d. conf. 38. num. 1. l. in d. l. 3. §. si quis ita, l. 2. num. 3. ff. de eo, quod certo loco.
- 2 Secundus est casus in contrahibus bonae fidei, ut est in emptione & venditione, & similibus: ij enim non variantur ob temporis angustiam, sed ad actum explicandum conceditur temporis iudicis arbitrio, probat text. in Insulam. §. ubi si locari, quem singularem dixit in hac sententiam Roman. in d. conf. 38. num. 1. Bart. in d. §. vlt. l. asan d. l. 3. §. si quis ita, num. 3. de eo, quod certo loco.
- 3 Tercius est casus in ultimis voluntatibus, sicuti est in solutione legati. Hoc sane in casu temporis angustia non vitatur legatum, sed conceditur tempus arbitrio iudicis ad illud vastandum, ita probat l. si quis ita, ff. de testid. Instit. & l. si pater & filii, §. si quis seruos, de leg. 3. & tradunt Roman. in d. conf. 38. num. 3. l. alon in d. §. si quis ita, num. 3. qui rationem addfert.

- 4 Extenditur hic casus, ut locum habeat etiam in his, quae ultimis voluntatibus aequiparantur, sicuti est in gratis Pontificum, ita in specie extendit Roman. in d. conf. 38. num. 5. & illum securus est Gigas in tradit. de personibus, §. 47. in fin. Dec. in conf. 405. num. 2. Nam haec aequiparant ultimis voluntatibus, cap. quia cum suis, de concessione prebend. & cap. pluribus, de prebend. in c. & tradunt idem Roman. in conf. 376. num. 8. & Gigas in d. tradit. de personibus, quest. 58. in fin. Et ideo gratia hic modis propriis concessa, dicuntur esse fauorabiles ita Felin. in cap. causam, qua. num. 8. de rescript. & Cassand. de off. 3. tit. de pensio. Et proce dit huc extensio etiam in gratia facta pensionis i consensu modis proprio, quae ultimae voluntati aequiparatur, vt respondit Roman. in conf. 368. num. 7. et alia aequiparantur contrahibus, vt sentit Gigas in d. §. 48. in fin. & respond. §. num. 5.

- 5 Quartus est casus in sententiis. Hic enim non vitatur tempus angustia, sed iudicis arbitrio tribuitur tantum temporis, quantum sufficere possit ad praestandum id, quod iudicatum fuit. Ita Roman. in d. conf. 38. num. 4. post Gosseldum, Hostiensium, & glo. quae recentet. Et ea ratio motus est, quia sententia i continet duo mandata indiuisibilia: primum, quod adus explicetur. Secundum, quod certo die explicetur. Primum probat l. Celsus ff. de arbit. & c. cum dilecti, de dolo & contum. Quamuis ergo secundum mandatum sit impossi-

bile, nempe intra praestitutum illud tempus mandatum explicatum cum primum mandatum substat, sequitur discedendum tempus illud esse iudicis arbitrio tribuendum, quod possit satis esse ad actum illum faciendum.

CASVS CCCCLXXXI.

Quando pater visitans filium in gymnasio existentem, possit ibi à debitoribus in sui vocati, breuiter enarratio.

SVM MARIA.

- 1 Pater visitans filium in Gymnasio, conueniri ibi non potest, nisi ibi solvere promiserit. n. 1. aut ibi contraxerit. n. 3. aut alia de causa ibi forum sortietur. n. 6.
- 2 Pater diu in loco studij malitiose moram trahens, ibi potest conueniri.
- 3 Iudicis arbitrio relinqui, quando dicatur pater malitiose moram trahere in loco studij, ut ibi conueniatur.

Plerumque sunt privilegia studiorum causa concessa, inter quae & hoc connumeratur, ne pater, qui filium suum in gymnasio causa studiorum existentem visitat, ibi conueniatur à suis creditoribus pro contrahibus alibi gestis. Ita scribit Rebuffus in tradit. de privilegiis scholarium, privilegio 77, ex sententia glossa in l. 1. §. legatus in verbo, obligat, ob aliam causam ff. de iudicis, & alios ibi recitet. Quae quidem traditionem declarat inde Rebuffus, quatuor modis. Et primum, quando pater promississet solvere in loco studij, secundum, quando in ipso loco studij videretur contrahere. Tercio, quando in ipso loco studij longo tempore commoraretur, & vitaret conueniri à creditoribus. Quando autem dicitur longo tempore, atque ita malitiose commorari eo in loco, iudicis arbitrio relinquitur, secundum Rebuffum. Quarto declarat non procedere, quando pater ille alia de causa fortiter domicilium in eo studij loco, ut origine, & adoptione, vel alia simili.

CASVS CCCCLXXXII.

De accusante & occidente ardore vindictae.

SVM MARIA.

- 1 Accusans ardore vindictae repellitur.
- 2 Maritum peccare, cum ardore vindictae accusat uxorem de adulterio.
- 3 Maritus licite occidit uxorem in adulterio deprehensam.
- 4 Maritum ardore vindictae occidentem uxorem in adulterio deprehensam, peccare.
- 5 Iudicis arbitrio relinqui, quando quis dicatur accusare, vel occidere uxorem ardore vindictae.

Est equidem facient iudices huius prudentes, qui ad accusandum non admittunt illum, qui vindictae ardore, & libidine potius, quam ob bonum publicum & charitatem accusare vult. Nam si eum admittunt, grauius peccant, quem admodum scriptum reliquerunt Innocentius & Hostiensium in ea dudum, in verbo, electionis, de electio. Archidiaconus in cap. querendum, n. 1. 2. §. 7. & Felinus cap. quae in ecclesiis, n. 13. de consue. & eo loci Felinus adfert illud simile ex Ricardo in 4. sent. dist. 31. art. 2. quod si vir curat ardore vindictae apud iudicem, ut vxor sua ob commissum adulterium puniatur, grauius peccare. Et hoc facit, quod post alios scribit Decius in bona fides, in fin. de reg. iur. est permittum sit t marito occidere uxorem in adulterio deprehensam. l. Gracchus. C. ad leg. Jul. de adul. actum qui t ardore vindictae occidit, reus hic peccati. Idem tradit Neuzan. lib. 4. filius nuptialis, n. 8. & declarat Ripa in l. nemo potest, n. 101. de legat. 1. Ceterum contingit dubitari, quando accusator iste dicatur ardore vindictae accusare. Et iudicis arbitrio relinqui, affirmant Innocentius, Hostiensium, & Archidiaconus, qui admonent, iudicem posse hoc cognoscere ex qualitate personarum, societate, vel simplicitate vultus, prolatione verborum comminantium, vel placabilium.

CASVS

CASVS CCCCLXXXIII.

De pœna transcendendum muros ciuitatis, vel
aufertentium ab eis lapides.

SYMMARIA.

- 1 Muri ciuitatis sancti.
- 2 Sanctum unde dicitur.
- 3 Lapidem & muros ciuitatis aufertur prohibuit.
- 4 Iudici arbitrio puniri aufertur lapides & muros.
- 5 Muros corbis pœna transcendens graniter puniunt.
- 6 Iudici arbitrio puniuntur & ascendens muros ciuitatis.
- 7 Iudici arbitrio puniuntur etiam, qui transcendunt muros ciuitatis, ut bannum occidat.

Constituit muros sanctos esse dixerunt Caius in *l. i. ff. de rer. diuis.* & Cicero *lib. 2. de natura Deor.* cuius verba adscripsi. Muri vrbis, quos vos Pontifices sanctos esse dicatis. Ita autem ratione quod & sanctum dictum fuit, quod ab hominum iniuria lapides munitum est. qua ratione sit ut permissum non sit & muros & aufertur lapides, *6. sancti.* *Instit. de rer. diuis.* nec etiam aliquid aliud facere, ex quo damnum irrogetur. *l. pen. ff. ne quid in loco sacro.* Ceterum ambigi potest, quia pœna puniuntur, qui aufert lapides & muros, vel aliud damnum infert. Et cum pœna lege definita non sit, iudici arbitrio puniunt. Ita docuit Ioannes Corasius in *d. l. n. 1. & in l. v. n. x. in verbo muros.* *ff. de rer. diuis.* quo loci ait, grauius puniri, si hostili animo quid aliud egerit, ex *l. vlt. ad leg. Jul. maiest.* Sanctum etiam fuit, qui transcendit & muros vrbis Romæ, pœna capitis plectatur. *l. vlt. ff. de rer. diuis.* Dubitari tamen solet, an eadem pœna puniatur, si qui alterius ciuitatis muros transcendit. Et magis receptum est, non puniri pœna pœnit, sed & arbitraria tantum. Ita multorum auctoritate decidit Boerius *g. 33.* reiecta aliquorum opinione. Iudici etiam arbitrio puniuntur, qui muros transcendit, ut bannum ex statuere permissum occideret. Ita tradit Nellius in *tract. de bannis, in 2. parte secundæ temporis, num. 12.* ex sententia Cyni, quem reccollet. Itē Nellius secuti sunt Marian. Soc. *sem. an. c. per l. n. n. 6. in fi. de sent. excomm. in quibus in conf. n. 5. & n. 6. lib. 5.* ubi egregie admonet iudicem, quid in casu habeat considerare. Plura alia ad hanc rem scribunt Decius in *tract. in l. 7. c. 36.* & Petrus Gregor. *lib. 35. syntagm. iuris, cap. 7. num. 7.*

CASVS CCCCLXXXIII.

Quando denunciationi euangelicæ locus fit aduersus eum, qui sententiam obtinuit iniustam.

SYMMARIA.

- 1 Denunciationi euangelicæ quando fit locus aduersus eum, qui sententiam obtinuit.
- 2 Denunciationi euangelicæ locum esse, cum is, qui sententiam obtinuit, facit eam iniquam.
- 3 Rei iudicata notorie iniusta, retractatur.
- 4 Rem iudicatam non fulcit ipsa veritate.
- 5 Præsumptionem iuris & de iure admittere probationem in contrarium ex confessione partis.
- 6 Denunciationem euangelicam remedium subsidiarium.
- 7 Denunciationem euangelicam an sit locus, cum notorie constat, sententiam esse iniustam.
- 8 Sententiam notorie iniustam non transire in iudicatum.
- 9 Denunciationem euangelicam an sit locus, cum non constat notorie de iniustitia.
- 10 Decy distinctio probata.
- 11 Iudici arbitrio relinqui, quando iudicia dicantur grauiora, vel leuiora, ut sit locus denunciationi euangelicæ pro iniusta sententia.

Egregia est illa disputatio interpreti, dum contendunt, an locus sit & denunciationi euangelicæ, iuxta *c. nouit, de iudicij.* aduersus eum, qui sententiam, remque iudicatam obtinuit. Quia sane in se semper placuit illa distinctio trium casuum, quam fecit Decius in *d. cap. nouit, numer. 10.* post Abbatem ibi.

- 1 Primus est casus, (inquit ille) quando iniquitas iugiter probatur per confessionem eius, qui eam obtinuit. Hoc

sane casus locus esse potest denunciationi euangelicæ. Ita Abbas in *d. c. nouit.* Sequidem res ipsa iudicata retractari potest etiam in foro iudiciali, cum constat ex confessione partis, eam esse falsam, ut tradunt Innocentius in *c. qui plerique, de immunitate ecclæ.* Boerius in *c. 1. qui fide, de sponsal.* & alios recentet Dec. *in d. c. nouit, n. 9.* Idem in *c. quoniam contra, num. 9.* de probat. Et est ratio, quia & res ipsa iudicata non fulcitur ipsa veritate proprie, sed improprie, nempe præsumptione iuris & de iure quidem præsumptio iuris & de iure admitti contrarium probationem ex confessione partis. Ita Decius in *d. c. quonia contra, n. 39.* de probat. Ita in repetit. l. aduocandi, n. 39. de iur. iur. c. ort. in *n. c. 104. n. 4.* & aliat in *tract. de præsumpt. in precludit, parte secundâ, n. 4.* qui quidem loquuntur & in specie præsumptionis iuris & de iure oriens ex re iudicata. Ceterum scribit Decius in *d. c. nouit, n. 9.* in fin. q. hæc hæc confessione non solum locus est denunciationi euangelicæ, sed etiam in foro iudiciali poterit hæc sententia retractari. Ego crederem hoc in casu cessare euangelicam hinc & denunciationem, cum illa remedium sit quoddam iudicium, quod redditur in defectum remedi ordinarij, ut tradunt Bart. in *ver. iur. ad repræmendum, in verbo per denunciationem, n. 1.* & Abbas in *d. c. nouit, n. 48.* in fin.

Secundus est casus, quando & collat notorie ex alijs, sententiam esse iniustam. Hoc etiam in casu scribunt Abbas & Dec. Io. cum esse denunciationi euangelicæ, cum hæc & iocentia ob notoriam iniustitiam non sit lapsa in iudicatum. Ita Boerius in *c. sum. penult. not. ob de pœnis.* Decius in *quonia contra, n. 36.* de probat. Barba in *conf. lib. 2. Curt. in conf. col. 9. & conf. 65. col. 3.* & in specie Curt. in *conf. 104. numero 3.*

Tertius est casus, quando & clare non constat de iniustitia rei iudicatæ, sed ex confusione tantum. Hic casus habet dubitationem, cum multi sunt ex opinione, quod locus sit huic denunciationi: quam quidem opinionem probat Abbas in *d. c. nouit.* Verum magis recepta est cum Bart. in *d. extraneis ad repræmendum in verbo denunciationem, n. 9.* ut magis receptam esse afferunt Decius in *d. c. nouit, n. 10.* *vers. sed difficultas.* Et idem respondit Curt. in *n. c. 104. n. 4.* placet mihi illa distinctio, quam facit Decius in *d. c. nouit, n. 11.* *vers. concludendo tamen, &c.* quod aut iudicia sunt violenta, & tunc procedit opinio Abbatis. Aut sunt leuiora, & locum habet Bartoli & sequacum opinio. Dubitari tunc contingit, quæ dicantur hoc in casu iniusticia violenta, & quæ leuiora. Et iudici & arbitrio relinqui scripsit, & recte Decius in *d. c. nouit, n. 11.* in fin.

CASVS CCCCLXXXV.

De positionibus negatiuis admittendis, vel reiiciendis.

SYMMARIA.

- 1 Iudici arbitrio relinqui, quando positiones negatiue sint recipiende vel reiiciende.

Dubitari aliquando fuit, quando negatiue positiones sint recipiende: & cum que deniri hoc non poterit, totum est & arbitrio iudicis tributum. *c. 1. de conf. in 6. Alex. in conf. 67. col. 1. lib. 1.* & Franci. Herculanus in *tract.* Quis teneatur probare negatiuam, n. 136. Prudens itaque iudex diligenter debet animaduertere, an positiones ille possit probari, vel non, si probari possunt, eas admitte, alias reiiciat. Ita declarat, & recte Herculanus in *d. tract. quibus modis negatiua probatur, num. 109.*

CASVS CCCCLXXXVI.

Quando eodem in loco esse censetur testator & testes, dum testamentum celebratur.

SYMMARIA.

- 1 Solemnitates adhiberi in testamentis ad evitandum falsitatem.
- 2 Testes testamento ariores esse debere in eodem loco, ubi testator conficit testamentum.
- 3 Testes quando dicantur esse in eodem loco, ubi testator conficit testamentum.

- 4 Iudicis arbitrio relinqui, quando testes dicantur esse eodem in loco in quo testator testamentum conficit.
5 Auditoris opinio quando eodem in loco esse dicantur testes & testator.

- 6 Iudicis arbitrio puniunt vendens iurisdictionem dominus inficio.
7 Iudicis arbitrio puniri vendentem corpora sanctorum.

Non alia quidem ratione, siquaerunt legislatores nostri multas solennitates esse in testificandis testamentis adhibendas, quam ut falsitates, quantum fieri potest, evitentur. *Id est. s. lex etiam. C. de fideicom. & inter ceteras solennitates illa est observanda, ut i testes eodem in loco sine, ubi testator testamentum conficit. l. si vni. C. de testam. & eodem est in testamento confecto a cetero. l. hac consulti. ff. de testam. §. 1. C. qui testam. facere poss. Dubitari autem contingit, quando testes & testator eodem in loco esse censentur, ut puta si sint in eodem cubili, vel aula, vel testes in vno cubili, per cuius ostium pateat accessus ad cubile testatoris. Hæc disputatio iure definita non est, & propterea iudicis arbitrio relinquitur. Ita respondit Bellamira in consulti. *Id est. s. vbi testator iacet in lecto febri aliqua putrida affectu, & tunc non esset testibus propius accedere: satis enim erit, quod eum commodè videant, & loquentem audiant, intelligantque.**

CASVS. CCCCLXXXVII.

Testimonium ferre quando cogi quis possit in causis capitalibus.

SYMMARIA.

- 1 Iudicis arbitrio relinqui, quando testes cogi possint ferre testimonium in causis capitalibus.
2 Testis, cui periculum non imminet, cogi potest dicere testimonium, sed si imminet periculum. *Id est. s. 3. & 5.*
3 Testimonium ferre nemo cogitur contra assues.

Egregia est illa disputatio, qua quaeri solet, quando testes cogi possint ferre testimonium in causis capitalibus. Et verè Baldus in *cap. dilectionem. num. 6. & ibidem Felix. num. 3. de testibus cogend. i* iudicis arbitrio hoc relinquunt. Iudex ergo nollet sua diligenter considerabit, an ipsi testi imminet, vel non, aliquod periculum, si testimonium dicet: si nullum videbit i imminere periculum, eum testimonium dicere poterit compellere. Idque utile erit Reipubl. ne delicta impunita remaneant, iuxta *Lita vulneratus in fin. ff. ad leg. Aquil. vbi verò i imminere periculum probabiliter cognoverit, cogere nulla ratione debet testimonium hoc ferre, siquidem acquiritur consentit, ne is, qui cogi non posset in suorum assuium i perniciem testimonium ferre, l. Julia. ff. de testibus. non etiam cogatur contra seipsum: sicuti hic ferret: cum ex testimonio in causa capitali prolato grauius capitalique inimicitia exoriri solet. *Id est. cum P. de accusat. Quam sanè inimicitia vniuersique sapiens, prudensque evitare solet. Nec debet qui exponere se periculo alterius causa. l. si quando. C. de testib. & charitas ordinata a seipso incipit. l. praes. C. de seruic. & aqua.**

CASVS. CCCCLXXXVIII.

De pœna vendentis iurisdictionem, & sanctorum corpora.

SYMMARIA.

- 1 Iurisdictionem esse publici iuris.
2 Iurisdictioni vendi inficio domino non potest.
3 Vendere nemo potest rem, qua in suo patrimonio non est.
4 Mercator vendi vendi non debet, ne emptores iustitiam deiciat vendant.
5 Iurisdictionem vendens de euictione non tenetur.

Cum iurisdictione i publici iuris sit. *Id est. s. publicum ius. ff. de iustit. & iure, nec ab aliquo i occupari, aut vendi i in consilio domino potest. cap. 1. de alodis, in vltimis feudor. quo loci Baldus num. 3. comprob. ex illa notissima iuris sententia, quod nemo potest i vendere rem, qua in suo patrimonio non est, nec iure priuati esse potest. l. apud. Iulianum in fin. de legat. 1. & l. inter stipulantem. §. sacrum. ff. de verbis obligat. Et quamquam ante constitutionem illam d. cap. 1. de alodis, esset ita constitutum in §. 1. in Authentica: *Id est. s. iud. sine quoquo suffrag. eam scilicet ob causam, ne magistratus deinde i ipsi iustitiam (quod aiunt) venderent, iuxta id quod dicebat Alexius Severus, vt scripsi supra in cap. 401. num. 16.* Attamen necessarium foret fuisse (vt præcitatum in loco docuit Baldus) iterum ita sancire, quia foret consuetudo inoleuerat, vt iurisdictiones venderentur. Quinimod nec vendens i iste tenetur de euictione, etiam si stipulationem promiserit, vt idem Baldus annotauit ibidem *num. 3. in fin. & ibidem scribit Isernia & Afflic. in cap. 1. §. ad hoc qui alodium. de pace iuramentum firma.* Ceterum dubitari contingit, qua pœna feriendus sit, qui iurisdictionem vendit. Et i iudicis arbitrio puniendum esse, scripsit Baldus *sec. i. in cap. 1. de iurisdictione. ex l. nemo martyris. C. de sacrosanctis. eccles. quo loci glossa, Albericus, & Alciatus scribunt, illum, qui i corpora Martyrum mercatus est, ea pœna extra ordinem puniri, quod intelligitur, nisi mercatus sit a profanis, vt ecclesiis reconderentur.**

CASVS. CCCCLXXXVIII.

De communi loquendi vsu: & eius probatione, explanatio.

SYMMARIA.

- 1 Communem loquendi vsum anteferi proprietati sermonis.
2 Communis loquendi vsus vt probetur debet esse decernendus. & eius loci, vbi negotium confectum fuit. *Id est. s. 3. & eius generis hominum, de quorum negotio agitur. num. 5.*
3 Testes deponentes de communi vsu loquendi dicere debent a quo auferunt.

Communis loquendi vsus magni effectus est, siquidem i præfertur proprietati sermonis. *Id est. l. librum. §. quid i iamen Casine, de legat. 3. vbi glossa, & Bart. in l. talis scriptura, in prim. de legat. 1. & de copiose tradit omnes in Rubrica. ff. de oper. noui nuncia. & clarè Bartol. in l. Labeo. num. 5. ff. de sup. legat. 1. & Soc. iun. in consilio. num. 9. & in consilio. 7. num. 1. libro secundum Ferratius cautela 51. numer. 1. Didacus lib. 3. variis. resolut. capit. 5. num. 1. & Rolandus in tractatu. de iure dotis. questio. 6. numer. 7. Verum vt dici possit communis loquendi vsus, plura requiruntur. Et primò requiritur, quod is vius inoleuerit per decem annos antè. Ita Bartol. in d. l. Labeo. numer. 6. & numer. 9. ff. de sup. legat. 1. quod secuti sunt Bald. in l. C. si aduer. rem iud. Arcim. in consilio. 11. numer. 6. Crauet. in consilio. 308. colum. 3. versicul. ad illud respondendo. qui ait, sufficere probare communem vium loquendi a tempore, cuius initij memoria non est in contrarium. & Ferratius cautela 52. num. 4. qui post Comen. declarat, non procedere in dispositionem statuti, vbi debet probari, quod eo tempore conditi statuti aderat talis loquendi vius: & in dispositione testatoris. Decius consilio 461. columna. penultima.*

Requiritur secundò, quod i vius communis loquendi di fuerit in eo loco, in quo confectus fuit actus, vel via verba fuerunt prolata. Ita docuit Bartol. in d. l. Labeo. num. 7. & cum eo Socin. senior in l. Gallus. §. si eius de lib. & posthum. Ruin. in consilio. 63. colum. 2. lib. 3. Curt. iun. consilio. 17. colum. 2. Roland. in tractatu. de iure dotis. questio. 7. num. 11. cum tamen testis interrogatus respondet, se scire, quia i communiter audiuit dicere, subiungitur eo in loco & tempore, vt scripsit Bartol. in d. l. Labeo. num. 8. quem probant Decius in consilio. 472. numer. 16. & consilio. 524. numer. 6. in

4. in fin. *Ruin* in *confil.* 137. *num.* 1. libro 1. & in *confil.* 10. *num.* 4. libro 5. *Socin.* *lenior* in *confil.* 57. *num.* 1. libro 1. *Partius* in *confil.* 158. *num.* 14. libro 4. & *Renewentius* *Sitachia* in *tracat.* de *mercatura* parte prima *num.* 14.
4. Requiritur de tercio, quod testes attestantes de hoc communi via loquendi, affirmant, se ita audisse a multis, si factum est quotidianum; si vero non est quotidianum, sufficit audisse ab aliquibus. Id quod relinquitur iudicis arbitrio. Ita Bartol. in d.l. *Labeo*, *num.* 10. ff. de *sup. leg.* quod *loc. Bart.* in *fine* scribit, non esse necesse, quod testes exprimat nomen, a quibus ita dicti audierint, quod esse dignum annotatione scripserunt *Artet.* in *confil.* 3. in *fine*, & *Dec.* in *confil.* 11. *num.* 12.
5. Requiritur & quarto, quod testes attestentur de communi via loquendi illius generis hominum, cui conuenit actus ille, vel illa verba, ut puta si agatur de negotiationibus mercatorum, & allegatur communis usus, debent testes deponere de visu communi mercatorum, & non aliorum. Ita respondit *Decius* in *confil.* *colum.* 3. & *Socinus* *ion.* in *confil.* *canon.* 27. lib. 2. Praxim autem, ut articuli formari possint, & testes ferre testimonium, recte docuit Bartol. in d.l. *Labeo*, ad finem.

CASVS CCCXC.

Appellatio ab interlocutoria quando, & qua de causa recipiatur.

SYMMARIA.

1. Appellare non licet a sententia inter locutoria: nisi ex iusta causa, quae relinquitur arbitrio iudicis. *num.* 1.
2. Appellandi ab interlocutoria iustam causam praebet damnum irreparabile, & alie plures causae.
3. Appellationem recipi ab interlocutoria, cum decem concurrant, remissum.
4. Ex ea iuris configitur, quod si sententia interlocutoria non licet appellare. l. i. ff. de appellat. recipien. vel non. l. ante sententiam. C. quem non recipien. Verum si iusta subest appellandi causa, permittitur appellatio: quae autem iusta et causa dici possit, iudicis arbitrio relinquitur. Ita Baldus in d.l. ante sententiam, *num.* 3. post Ioan. Monachum in ea Romana, *num.* 11. de appellat. in 6. Recte autem prudens iudex iudicabit, causam iustam & probabile esse, cum videt damnum illatum per interlocutoriam, esse irreparabile per definitum. Ita Bartol. in d.l. 2. *num.* 3. in fine. ff. de appellat. recipien. *Barbar.* in *confil.* 83. *colum.* *ultim.* lib. 3. *Ruinus* in *confil.* 121. *num.* 2. libro 5. Ioan. Ferrarius in *tracat.* de appellat. cap. 4. *num.* 15. Plures alias causas, ob quas iudex admittit appellationem ab interlocutoria, recenset Specula. in *titul.* de appellat. 5. in quibus, *num.* 28. & 29. & ibidem Ioan. Andrex in additio. Necellario autem decem requiri, ut appellatio ab interlocutoria recipiatur, scribit *Prapost.* in capitul. vi. de iuris. *colum.* 18. de appellat. & idem penes tractat Roman. *confil.* 101. *Petrus* Ferrarius in *prael.* *Papient.* in forma appellat. ab interloc. & Ioan. Ferrarius in d. cap. 4. *num.* 36. 37.

CASVS CCCXCII.

Posthumus a patre, vel matre in testamento prateritus quando rumpat, vel non, testamentum: & de partu abortiuo, monstroso, & eo, qui illico postquam natus est, decessit.

SYMMARIA.

1. Posthumus prateritus nascendo viuus & perfectus rumpit testamentum patris: etiam matris, *num.* 3. & quidem rumpit. *num.* 2.
2. Posthumus prateritus rumpit testamentum etiam si ex seculo ventre viuus extrahatur: aut ita extractus illico decessat, *num.* 5.

6. Partus vitalis signa sunt: vix. item si exeat ante quam pellicula, & se moueat. n. 3. quod tamen relinquitur arbitrio iudicis. *nu.* 8. item si partus est calidus & coloratus. n. 9. aut si fuit heptimus. *num.* 10. ubi quoque cessatur arbitrium iudicis, *num.* 11. & quid si partus tradatur ecclesiasticis sepulture. *num.* 12.
13. Posthumus prateritus rumpit testamentum etiam si post natiuitatem illico decessat.
14. Partus illico decessit, nisi qui prateritus moritur post natiuitatem, aut triduum. n. 6. vel nonnatum. n. 17. sed ad totum relinquitur arbitrio iudicis. *num.* 18.
15. L. penult. C. de posthum. hereditibus infirmum explicatur & *num.* 10.
19. Posthumus si moritur antequam totus ex matris utero fuerit extractus, non rumpit testamentum.
21. Posthumus prateritus rumpit testamentum, etiam si fuerit imperfectus corpore.
22. Partus imperfectus quis dicatur: & qui abortiuus. *nu.* 24.
23. Posthumus & idem abortiuus partus testamentum conditum non rumpit: prout nec partus monstruosus. *nu.* 27.
26. Partus monstruosus baptizari non debet.
27. Mastrum occidens non puniunt.
28. Partus monstruosus quis sit, relinquitur arbitrio iudicis.
29. Partus monstruosus est qui habet formam animalis irrationalis: aut ea quae corpori humano non conueniunt. 30. puta duo capita. *num.* 31. aut oculos retro in terga. n. 32.
33. Monstruosus non est ille, qui habet tres manus vel pedes, &c. prout nec ille, qui in inguine procreatus est deformis. *num.* 34. quin iustitiam debent heredes a parentibus.

Diluctatio vilis & egestas admodum est, quod posthumus a parentibus condito testamento prateritus rumpat ipsum testamentum. Ego aliorum traditionibus & ordine omittis, solum distinguere acque confutere plures casus, in quorum multis veretur iudicis arbitrium.

Primus casus est, quando posthumus ipse prateritus natus est viuus & perfectus, & multos dies tanquam vitalis vixit. Hoc sane casu sine & controversia rumpitur patris testamentum, in quo fuit prateritus. Ita probant l. placet. l. i. qui posthumus. ff. de liberis & posthumis. l. 3. in princip. ff. de iustis. rapto. l. penultim. C. de posthum. hered. infirmum, id quod intelligitur i rumpi ipso iure sicut probat d. l. penultim. ibi [cum agnitione posthumus, cuius non biamus, testamentum ruptum sit.] Hec verbi, scriptum sit, prateritus temporis significat ipso iure, ut tribuit glossa, & reliqui in l. criminali. C. de iurisdic. *mon.* iud. & in l. infirmus. 5. *acum.* *num.* C. de sacrosanctis eccles. & cognoscit differre Tiraquellus in l. i. v. quoniam in verbo, reuertatur. *num.* 75. C. de reuoc. donat. & in specie hic explicauerunt kriminal. *senior.* & iunior in l. posthumus. C. de bono possession. contra *tabul.* ille *num.* 17. *senior.* *num.* 191. & 193. Et quod dictum est de praeiunctione facta a matre, idem dicendum est etiam de praeiunctione facta a patre, quem admodum respondit *Cornelius* in *confil.* 234. libro secundo, quem secutus sunt *Decius* in d.l. posthumus. *num.* 4. *versic.* secundo ampliat, & ibidem *Ubertinus* *Zuchardus* *num.* 94. & *Riminaldus* iunior *num.* 198.

Secundus casus est, quando i posthumus, seculo ventre matris extractus est, integer tamen & perfectus. Hoc etiam casu prateritus rumpit testamentum, scilicet respondit *Vipianus* in l. quod dicitur. ff. de liberis & posthumis. cuius verba adscripsi. Quod dicitur, filium natum rumpere, est ex seculo ventre editus sit.] Et in specie nostrum hunc casum probat omnes, inter alios *Dec.* in d.l. posthumus, *num.* 3. & ibidem *Zuchardus* *nu.* 94. & *Riminaldus* iunior *num.* 194. *Franciscus* *Marcus* in *quest.* 8. n. 2. in secunda parte. sic & idem *Vipianus* in l. posthumus. 5. v. *versic.* simili modo. ff. de iustis. *testam.* respondit posthumum ex seculo ventre matris natum, a patre exheredatum, dicere posse testamentum inofficiosum. Ita quoque idem *Vipianus* in l. i. 5. si quis praegnans. ff. unde cognat. censuit, posthumum ex seculo matris ventre natum admitti ad bonorum possessionem matris, Et multis alijs similibus comprobatur *Tiraquellus* in l. i. v. quoniam, in verbo, suscipere heredi. n. 11. C. de reuoc. donatio. & illi accedunt in specie *Franciscus* *Marcus* in d. *quest.* 8. *num.* 3. in secunda parte. & *Melchior* *Valer* in *tracat.* *matrua* *num.* 1. *paris* secunda *quest.* 10.

- Extenditur hic casus, ut locū habeat etiam si partus iste vivus sit exsecro matris viro extractus illico decessit: sicuti in specie scribit Marcus in d. *quæstio*. 168. *num.* 4. Porro dubitari solet, quibus signis sciri & cognosci possit, partum ipsum fuisse vivum, postquam ex extractus fuit. Franc. Marci *præcitate* in loco refert quaque signa. Primi est, siquid ipse partus emisit vocem. Ita Marcus, qui supra *num.* 11. Secundo est ut vire signum, & quando partus exit ex viro matris cum ille pellucida, quæ vocatur nutritum, seu lechus parvi, (apud nos appellari solet, la *maestra*), alij, la *secunda*, ve etiam scripsi in *commentariis de præceptis lib. 6. præsumpt.* 51. *num.* 16. & partus sic extractus le extendit & facit motum. Ita refert Franc. Marcus in d. *quæstio*. 168. *num.* 15. Atamen aut secundum aliquos, hoc non esse certum vire signum: cum etiam res inanimata, remoto vinculo se extendat, sicuti in circulo ligato, & similibus, & accedit auctoritas Auicennæ in lib. 3. de *apoplexiis*, primo *sent.* qui scriptum reliquit, non esse certum vire signum, quod is, qui creditur mortuus, aperiat oculos, attrahat tibiam, vel brachium, vel ex ore emittat ætem. Et ad rem nostram Auicennam secutus sic respondit: *hassaneus in consil.* 19. *num.* 18. Exalimo, hoc totum esse relicto iudicio arbitrio, qui pro sua prudentia ex qualitate motus, iuxta obstericis & aditantium mulierum testimonia, iudicabit, an vivus extractus sit, vel mortuus. Tertium est vire signum, quando partus est calidus & habet colorem. Hoc signum non esse certum dixit ipse Franc. Marcus: quia quidam partus exijt de viro matris potest esse calidus & rubens absque signo vitæ. Quartum est vire signum, siquando partus ipse fuit baptizatus: quia baptismi character non imprimitur nisi homini vivo: & non post mortem. *cap. licet*, 3. *quæst.* 7. & tradit gloss. in *cap. de nuptiis*, de *sentent. excommunic.* De hoc signo cogitandum esse dixit Franc. Marcus in d. *quæst.* 168. *num.* 15. *vers. alius signum vite, quando baptizatur*, cum in dubio an vivus sit vel mortuus ipse partus baptizari debeat. Crederem, dici posse hoc etiam relinqui iudicis arbitrio, ut si partus ipse baptizatus fuit: a sacerdote, dici possit quod vivus esset, cum verisimile sit, ipsum sacerdotem adhibuisse diligentiam, ut cognosceret an viveret, vel non: si vero baptizatus statim fuit ab obsterice in subsidium, ut fieri solet, periculo imminente: hoc casu minus est dubium, iudicabit tamen pro suo arbitrio, habitis prius omni cum diligentia informationibus ab aditantibus mulieribus, & viro, si aliqui adfuerint. Quintum est signum, si quando partus sic natus traditur ecclesiasticæ sepultura. Hoc etiam de signo esse cogitandum scribit Franc. Marcus in d. *quæst.* 168. *num.* 15. *in fine*. Exalimo hoc signum pendere a precedente: cum non baptizati tradi non possint, nec debeant sacre sepultura: sicuti tradit Sylvestri in *summa*, in *verbo*, *sepultura* *nu.* 10.
- Tertius est casus, quando posthumus præteritus natus est integer quidem & omnino perfectus: sed tamen illico decessit. Hoc etiam casu rumpitur testamentum, sicuti manifestè statuerunt Imp. Diocletianus & Maximianus in l. *exoritur abortiu*. C. de *posthum. hered. insti.* cuius verba hæc sunt: [Vxoris abortu testamentum matris non solui: posthumo vero præterito, quomais natus illico decesserit, non restitui ruptum, iuris evidentissimi est.] Hæc tenet Imp. & novissima constitutione comprobatur Iustinianus in l. 3. *de eo stul.* his verbis: [Et sancimus, si vivus perfectè natus est, licet illico, postquam in terram cecidit, vel in manibus obstericis decessit, nihilominus testamentum rumpi.] Hunc casum admittunt passim omnes in d. l. 1. & l. 3. Franc. Marcus in g. 168. *num.* 16. & in *quæst.* 169. *num.* 9. in 2. parte. & copiosè Tiraquellus in d. l. 1. *in qua*, in *verbo*, *superscripti liberi*. m. 197. ex cuius dictis, ibidem, a. n. 87. & que ad 191. multis similibus comprobari potest.

Ceterum ambigitur, quando posthumus iste dicatur illico decessisse. Hæc de re sunt Doctorum opiniones.

Prima fuit eorum, qui opinati sunt, partem die illius decessisse, si intra 8 octo dies mortuus est, antequam ei nomen imponitur fuerit in sacro baptismo etc. Ita simili in casu docuit Baldus in cap. 5. *quæritur Episcopus* vel *Abbas* cum dixit, in casu dicti 5. *quæritur*, formam succedere in sepulchro concessio pro filijs masculis & feminis, quando masculus illico decessit, postquam natus est. Illico dici de-

cessisse masculum, quando intra octo dies vira est functus. Et licet Baldus motus sit auctoritate Innoc. in cap. *non est ego*, de *interitu*, an qui hoc non scribit, atamen Baldi opinionem secutus sunt Alvarous, & Præposit. in d. 5. *quæritur*, in l. 1. *in numero* 3. C. de *iud.* & ad rem nostram vivus est, habere Tiraquellus in d. l. 1. *in qua*, in *verbo*, *superscripti liberi*, numero 167. in *fine*. Etiam quoque opinionem in specie refert Franc. Marcus in d. *quæst.* 169. *in fine*, in *secunda parte*, & manifestius probat Chassan. in d. l. 1. *in fine*. Verum opinio pugnat verbis Iustiniani in d. l. *penult.* C. de *posthum. hered. insti.* ibi, [licet illico, postquam in terram cecidit, vel in manibus obstericis decessit.] Illa verba, [postquam in terram cecidit] intelligo vni cum Tiraquello in loco præalligato. *num.* 154. quando iuxta antiquum morem obstericis partum iam editum, & suis in manibus existentem in terra statuebat. si ergo eo tempore moritur, vel in manibus (ut subiicit idem Iustinianus) ipius obstericis mori dicitur illico, vera non est in casu hoc nostro Baldi opinio, quæ totæ casui, de quo ipse verba facit, adaptari potest.

Secunda fuit opinio, quod dicatur partus illico decessisse, si intra triduum, postquam natus est, decessit. Hanc vi-

vis est probare Franc. Marcus in d. *quæstio*. 168. in *fin.* & *quæst.* 169. in *fine*, *vers. tamen possit*, qui subiungit, vel intra decem dies. Quæ quidem opinio etiam dici rejicienda est.

Tertia fuit opinio Bartoli in l. *quod dicitur*, *num.* 25. ff. de *liberis & posthum.* qui dixit, si sufficere, quod viveret vno temporis momento, aque ita intelligit verba d. l. *pen.* quæ hoc non distinguunt. Eandem tamen opinionem probant etiam Baldus in *conf.* 128. *Ad intelligendum colum.* 1. in *fine*, lib. 1. Corneus in d. l. *pen.* *num.* 3. C. de *posthum. hered. insti.* & Decius in *conf.* 53. *num.* 3.

Quarta & vltima fuit opinio, et quidè verior, Franc. Mar-

cij in d. *quæst.* 169. in *fine*, hoc relin qui iudicis arbitrio: cum iure determinatum non sit.

Quartus est casus, quando partus integer & perfectus decessit, antequam totus ex matris viro educeretur: sicuti aliquando evenit in muliere, quæ vel ob infirmitatem non potest suis viribus partum emittere: sed obstericis suis manibus aliqua cum difficultate extrahit paulatim. Hoc sanè casu posthumus iste sic natus non rumpit testamentum. Ita Bartol. in d. l. *quod dicitur*, in *fine*, & ibidem Alber. Fulgos. & Ialon. *num.* 12. ff. de *liberis & posthum.* Franc. Marcus in d. *quæst.* 168. *num.* 15. in *secunda parte* Zacharius in d. l. *posthumus*. C. de *bono poss.* contra tab. & ibidem Riminaldus iunior. *num.* 200. & Chassaneus in *conf.* 19. *num.* 14. Et quidem sic casum hunc diffinit Iustinianus in d. l. *pen.* 10. C. de *posthum. hered. insti.* illis verbis: [Et sancimus, si vivus perfectè natus est.] Dixit Inver. [perfectè] non autè [perfectus] & clarius explicando sic subiungit, Hoc tantummodo requirendo, si vivus ad orbem totus processit.] Nec recipienda est interpretatio Riminaldi iunioris in d. l. *posthumus*. *num.* 201. cum dixit, illa verba, [perfectè natus est] intelligi debere de ipsiusmet corporis perfectione. Nam si hanc admittimus interpretationem, admittimus etiam corrigi l. *quod dicitur*. 12. ff. de *liberis & posthum.* de qua dicemus in sequenti casu. Nec quidquam virget, quod si intelligimus de naturæ perfectè, bis (inquit Riminaldus) idem repetiisset ipse Iustinianus, quia facile responderetur, non vno in loco Imperatores & Iurisconsulti uti his verborum repetitionibus & geminationibus.

Quintus est casus, quando partus si ipse natus est imperfectus: vitalis tamen, ut si ei deficit una manus, vel amba. Hoc casu posthumus iste præteritus rumpit testamentum, sicuti manifestè respondit Vlpianus in d. l. *quod dicitur*. 12. *in fine*, ff. de *lib. & posthum.* cuius verba hæc sunt, [Quid tamen si non integrum animal editum sit, cum spirare tamen] adhuc testamentum rumpat? Et hoc tamen rumpit.] Et illo in loco sic annotantur Bart. Alberici, Fulgosius & Ialon, quos & in precedenti casu retuli sic & Corneus in d. l. *penult.* *num.* 6. *vers. si autem*. C. de *posthum. hered. insti.* Franc. Marcus in d. *quæst.* 168. *num.* 15. Zacharius in d. l. *posthumus*. & ibidem Riminaldus iunior. *num.* 200. Non enim definit esse homo homo animal ratione, cum habeat corpus & animam, etsi corpus ipsum sit aliqua ex parte imperfectum. Porro imperfectus & partus dicitur, ut si hæc

bet una in mano nisi quatuor digitos, sicuti scribitur Corneus in *libro primo*. C. de posthum. hered. instit. Franc. Marcius in *aliquo loco*. quia dem esse dixi, quando habet sex digitos, quod ex illius expugnatore sententia Pauli in *l. non sunt liberi ff. de statu homin.* & dicimus infra. Ita quoque magis imperfectus est partus quando et deest una manus, vel ambus, ut illi puero Papienti, qui ex nobili quidam anno (si non fallit memoria) 1590. natus est, & qui occasione praeiit frequens fama, ex alia quadam natum fuisse horribile monstrum, de quo dicimus infra. Imperfectus multo magis dici etiam debet partus, quando ei deficit integrum brachium, vel ambo ipsi, sicuti memini me, cum adhuc essem adolescens, vidisse virum triginta plus annorum sine brachijs, & cum nudum se ostendisset, sic natum omnes iudicabat. Et anno 1563. in vrbe Montis Regalis Pedemontium, ubi tunc ius pontificum docebam, vidi mulierem brachijs carentem, pedibus autem multa opera, ut neque, pedes, suere & similia praestantem, id quod mirum videri erat. Idem quando deficiunt crura, sicuti anno 1592. contigit videtur in hac vrbe puellam, qui circumferebatur per regiones Italiae, carentem dimidia parte corporis, a podice scilicet infra & tam sum allocutus me in adibus, in quas fuerat delata pro spectaculo nostris mulieribus cernenda.

Secus est casus, quando i partus est abortivus. Hoc facit casu posthumus si natus a patre praeteritus non rumpit testamentum *l. c. de posthum. hered. instit.* Et illa in loco annotationis omnes, affirmantes, partum tunc dici abortivum i quando ante iustum pariendi tempus est, ut si in secundo, tertio, quarto, quinto, vel sexto mense prodierit, ex quo vitalis non est, ut in specie docuit Caelren. in *d. l. penult. C. de posthum. hered. instit.* quem secuti sunt multi, quos congelsi in *commentarijs de praesumptionibus lib. 4. praesump. 89. numer. 111.* ubi etiam retuli quamplures dissentientes a Caelren. Et illis nunc addo Corneum in *d. l. penult. numer. 1. versicul. contrarius tamen.* Caelrensem quoque secutus est Iacobinus a Sancto Georgio in *eadem l. penultim. numero 5.*

Sequitur est casus, quando partus i natus est vivus perfectus, sed monstrum, vel prodigij, vel offensis formam habet. Hoc etiam casu posthumus si natus a patre in testamento praeteritus non rumpit testamentum. Ita statuit Iustinianus in *d. l. penult. in fine. C. de posthum. hered. instit.* & ibi scribitur Angelus, Corneus *numer. 6.* & Iacobinus a Sancto Georgio *numer. 6.* & accedunt Franciscus Marcius in *d. quaestione. 168. numer. 10. parte secunda.* Petrus Rebuffus in *l. vltimum. column. 1. versicul. quarta prodigiosa. ff. de verbor. significat.* Ita dicimus, quod quando testator vocat, vel in conditione posuit filios, non dicitur vocasse eos, qui monstri, vel prodigij formam habent, ut scribitur in *praesumptione 9. numer. 112.* Et huius sententia ex ratio est, quia si filiorum nomen non habent, *l. non sunt liberi ff. de statu homin.* Non enim homo dici potest monstrum, i propterea i nec baptizari posse scribitur Archidiaconus in *ca. proprie in fine. de consecrati. dist. 4. Praxop. in Clem. x. ca. 5. ad hoc. de summa Trinitatis. & fide catholice.* & Petrus Rebuffus in *l. osentium. column. 2. versicul. sexta. monstrum de verbor. significat.*

Est etiam dicimus, occidentem monstrum, i non esse homicidam, & ob id lege Cornelia de scarijs non teneri, quem admodum tradit Imolus & Aretin in *l. quod dicitur. ff. de liberis & posthum.* & Rebuffus in *dist. 4. osentium. column. 1. versicul. tertio sequitur vtilitas.* & testatur Franciscus Petrarca *memorab. 4. tractatu. 8. cap. 20.* cuius meminit Ioan. Corasius in *d. l. non sunt liberi. numer. 2.* Veroniam absolutum fuisse eum, qui quasi centum humano capite quadripedem equo similem, occurru ipso perturbatum, interemerat. Imo & impune ab ipsis etiam parentibus posse euecari statuit Romulus, sicuti in *eius vita* scribit Plutarchus, & idem Corasius refert. Potest etiam huius casus considerari alia ratio, quoniam partus hi vitales non sunt: cum statim perire soleant, sicuti scriptum reliquit Aristoteles in *lib. 4. de generat. anim. ad 4.* cuius verba adducit, i quod si partus de sua natura discedit, vivere solentius plus, vivere nequeunt: videlicet quod cum praeter naturam est partibus videndi principia huius accedit. i Hae Aristoteles de monstris verba faciens, sic & Servius in *lib. 6. Aeneid. 20. loco*, quo scribit Virgilius

Centauri in foribus stabant. Scillaque biformes.

benè (ait Servius) in foribus: quia ea, quae contra naturam possunt creari, statim pereunt. Et Servij sententiam probavit ex nostris Ioannes Brechius in *l. sententia de verb. significat.* Si ergo partus minime vitales (ut in praecedenti casu diximus) non rumpunt testamentum: si dicendum est de hoc partu monstru.

Ceterum ambiguit, qui partus dici debeant monstru. Et quidem dicendum est, hoc iure diffinitum non esse: & propterea iudicij i arbitrio relinqui, sicuti manifeste docet Corneus in *d. l. penult. in fine. C. de posthum. hered. instit.* Prudens vero index iuxta rationem naturalem scriptoris, & etiam iuriprudentes interpretes iudicabit, partum esse monstru, & prodigiu ex ignis & corporis sortu, quae referre hic placuit.

Primum signum est, quando i partus habet bruti, sicut 19 animalis irrationalis formam, ut puta caput vis, lupi, canis, vel simia: & multo magis, quando habet alia membra capiti similia, quae illud esse dicebatur, est talis, quod fecebatu peperisse (ut attigimus supra) anno 1590. nobilis quidam Papientis: constans enim fuit aliquot per menses fama, vel verius rumor in ea vrbe, patria mea, vbi tunc ius Caesarum docebam, famillam edidisse monstru: mendaces quidem aut fuisse affirmare se illud vidisse. Simile est, quod visum fuisse aliquando Romae testatur Raphael Volaterranus in *lib. 24. Philologia. in eo capite, in quo agit de vicia genitalibus. & generibus. in fine.* cuius verba haec sunt: Nec longe post duo succedere prodigia, quae fide omnem excedunt: Deurum virginum altera ex canis concubiu fenicem peperit: altera nuptiarum die, subito, erupto genitali vir marito apparuit. Hae ille, qui paulo post scribit, Monstru etiam visum eo tempore fuisse. Romae. Centaurum quoque monstrum visum fuisse. Veronae affirmant Franciscus Petrarca in *l. praedilectus. & Corasius in d. l. non sunt liberi. numer. 3.* qui monstrum appellat. & haec esse monstra scribit Corneus in *d. l. penult. in fine. C. de posthum. hered. instit.* & idem docuit Ialon in *l. quod dicitur. numer. 11. ff. de liberis. & posthum.* Imo Hippocentaurum Augullij Caesaris temporibus edidit visus auctor est Plinius in *lib. 7. natural. hist. ca. 3.* & si Celsus in *l. si na stipulatus. de verbor. significat.* in rerum natura non dant Hippocentaurum, & consensit Alciarius in *lib. 3. parerg. iur. ca. 13.* qui scripsum reliquit, Hippocentaurus fuisse equites Thebalis pernicissimos.

Secundum est monstri signum, quando i ipsa corporis statura habet quidem formam hominis, sed in corpore illo sunt multa quae hominis non conveniunt: Sicuti fuit monstrum illud, cuius meminit Sebastianus Munsterus in *lib. 4. Cosmographia.* ubi agit de regno Volaniae scribit ille anno 1547. mense februarii Cracovio quidam fuisse puerum, cuius haec erat forma, hominis corpus, namque camelii instar, auriculas canis habens, manus & pedes anseris, sub axillis duo simae capita, quae in pectus prominebant, in ambobus brachijs duo canis capita: & iidem duo similia in genibus: vixit horas tres. Horribile visum fuit etiam monstrum illud Romae editum sub Constantio Imperatore, teste Marcello in *lib. 19. de reb. Romae.* Infans erat duplii, geminis dentibus, & barba, auriculis item duabus, sed brevissimis, & oculis quatuor.

Tertium monstri signum est, quando i partus ille habet 32 duo capita, est humana. Hoc esse monstrum affirmant auctores in *l. penult. nu. 3. C. de posthum. hered. instit.* & ibidem Corneus *nu. 10. & nu. 11. vers. si vero nasceretur.* Franciscus Marcius in *quest. lib. 10. nu. 10. in secunda parte.* reiecta opinione contraria Angeli in *d. l. penult.* Partum bicapitem hoc est, habere orem duo capita, esse monstru, non probat *cap. quoniam in plerisque de officio ordinis.* ibi tanquam vivum corpus ille Romae agnos Nerone imperante: sicuti memoria proditum est a Cornelio Tacito *lib. 15. annalibus* verbis: [Bicipites hominum aliorumque animalum partu abieci in publicum, aut in sacrificij, quibus grauidas hostias immolare mos est, reperi.] Hae Tacitus. scribit etiam Iulius Capitolinus in *vita Antonini.* eo seculo bicipitem edidit puerum, simile monstrum Alexandro Pontifice Maximo sedente Romae fuisse visum, scriptum reliquit Raphael Volaterranus in *lib. 24. Philologia. in eo capite, in quo agit de vicia ge-*

*malibus & genituris. in fine. Volaterrani verba adscribere placuit. [Nos Rom.] vidimus Alexandri temporibus infantes geminos simul coniunctos aduersis inter se vultibus ac manibus in eodem corpore: qui tamen parum vixerunt.] Hęc ille. Non erat ab his dissimile monstrum illud, quod commemorat Celsus Rhodiginus in lib. 24. *de lib. & post. ca.* 3. cuius verba hęc sunt: [Si vero infans fuit biceps, multa in eo mira. Primum quadrimestris magnitudo, membra omnia cum proceatate responsum habentia, absoluta, amissitateque, facies vtraque similitudinis prope indistincte, in capibus crines aliquanto longiores ac nigrantes. Inter vtrique caput ex collimino numerorum tertia surrigebatur manus, sed quę aures longitudine non excederet, nec integra videbatur omnino, reliquum corpus prosum bene compactum, ac citra ullam maculę sordiditatem. Natus est quinto Idus Martias, anno nati Verbo millesimo quingentesimo quarto ac decimo. Hęc Celsus. Vidi & ego ipse cum adolecens essem, bicipitem puerum, cui reliqua corporis pars bene absoluta & compacta erat.]*

32 Quartum monstri signum est, quando 7 partus ille habet quidem hominis formam, sed oculos retrō in tergo. Ita Franciscus Marcus in d. *quest. 168. nu. 10. in secunda parte*, post Doctor in *Liquaritur. ff. de lib. & post. & accedunt glo. in Liquaritur. ff. de verb. significat.* & Tacobius a Sancto Georgio in d. *penult. nu. 3. C. de post. lib. hered. in lit.*

33 Quintum monstri signum est, quando habet tres manus, vel tres pedes. *Sententiam de verborum significatione* vbi Redubius in principio, qui scribit, iuriconsultos non constitutę differentiam inter ostentum & monstrum. Idem tradit Franciscus Marcus in *quest. 168. numer. 10. in secunda parte*. Dissentit tamen Corneus in d. *penult. numer. 1. C. de post. lib. hered. in lit.* Crediderim quod ad terminos tractationis huius nostri casus & disputationis, Corneum rectę sententię: cum partes isti formam adhibere hominis, sicutque rationis participes, sicutque demum partes vitales, & ob id monstra dici proprię non debent, quin eorum naturate, si parentibus sunt in eorum testamentis preteriti, rumpitur tempelementa. Ita dicendum est, multo minus dici posse monstrum, quod vnam habet manum tantum, vel in manu solum quatuor digitos, vt idem Corneus *precitato in loco* scribit, ex Angeli quęque sententia. Et eodem in loco Corneus *numer. 9. secutus Angelum & Caltrensem*, docuit, partum dici non posse monstrum, quod dux vna in manu habet digitos: cum & hic inter liberos connumerari debeat, secundum Paulum in *L. non sunt liberi. ff. de statu hom.* Imo nec morbosus dici potest, vt respondit Vipianus in *L. idem Otilius S. sed si quis. ff. de editio edicto*. Hanc sententiam optime confirmat auctoritas Aristotelis in lib. 4. *de generat. animal. cap. 3.* his verbis: [Non deesse aut superesse quidquam monstrum est. Monstrum est enim res præter naturam: sed præter eam quę magna ex parte sita præter eam, quę semper & necessarię est, nihil sit.] Hęc Aristoteles, qui deinde paulo post ita subiungit: [Gignitur enim interdum alia pluribus, quam iustum sit, digitis, alia verō vno tantum. Eodemque modo in cæteris partibus aut excedunt, aut deficiunt.] Et idem paulo infra hæc adiungit: [Quę si partem de sua natura discedunt, viuere solent plures, viuere nequeunt, videlicet cum præter naturam est, partibus viuendi principalibus accidet.] His Aristoteles ostendit, monstrum dici non posse partum, cui aliquid plus vel minus præter naturam contigisset verō multum euenit, monstrum esse, & viuere (vt diximus supra) non posse.

34 Sextum est monstri signum, ingens 7 quædam corporis proceritas, quę magnam offēderet deformitatem. Hoc esse monstrum diuina ipsa testatur scriptura. *Nu. c. 13. in his verbis*: [Populus, quem aspeximus proceræ stature est: ibi vidimus monstra quędam florum Enoch; de genere Giganteo, quibus comparati, quasi locustę videbamur.] Hęc ibi. Hęc perinet quod scribitur reliquis Nicephorus Callistus in *lib. 1. historie ecclesiast. c. 7.* cuius verba, si placet legere, adscripsi. [Eodem etiam tempore duo hominū corpora visa sunt: alterum quidem in Syria pręter humanam naturam magnitudine excedens, alterum verō in Aegypto, infra incredibilem stature breuitatem consistens. Syrus in longitudinem cubitorum quinque & vnus palmi excreuerat, quamuis

pedes eius relique corporis magnitudini proportionē non responderent: interorum enim torti, & vari erant. hominū nomen erat Anonto. Talem ætate quoque nostra ipse vidi, pro monstro habitum, quem breuis admodum stature mulier in lucem protulit.] Hęc Nicephorus. Existimo quoque ad disputationis nostre terminos partem hunc monstrum dici non posse: cum ij vitales sint: cumque anno (ni fallor) 1182. vidi Patavij, vbi tunc ius Cæsareum interpretabar, ingentis proceritatis adolecentem. sunt & ij rationis participes, ita vt non bruta, sed homines dici debeant. Et consequenter sunt a parentibus instruendi hæredes, alioqui præteriti rumpunt testamentum, quo verō ad aliqua sunt inter monstra referenda: sicuti diximus supra in *casu 226.* Idem de his, qui sunt breuis admodum stature, dicendum est, & in d. *casu 226. attingimus.*

CASVS CCCCXCII.

De imperfectis probationibus in causis capitalibus coniungendis.

SVMARIA.

1 Probationes in causis capitalibus clarissimę esse oportere.
2 Probationes duę semiplenę possunt coniungi in causis capitalibus: ex arbitrio tamen iudicis. *num. 3.*
Tamen in causis capitalibus, in quibus græpe præiudicium versatur, probationes 7 esse debeant luce meritis (vt aiunt) clariiores. *L. vlt. C. de probat.* verum tamen ad constituendam plenam & perfectam 7 probationem, duę aliquando semiplenę possunt coniungi: quando autem hoc iure permisso sit, relinquitur 7 iudicis arbitrio, ita docuit Ioan. Bapt. a Sancto Seuerino in *resp. 1. ad mouendi, numero 207. ff. de iur. iur.*

CASVS CCCCXCIII.

Quæ debiti causa grauior altera censetur: & in quam causam facta solutio cedat.

SVMARIA.

1 Debitor potest soluere in quam vult causam.
2 L. cum ex pluribus. ff. de solut. declarat.
3 Penam infensia esse grauissimam.
4 Causa status persone gradum habent.
5 Penam mortis causam reddit grauissimam.
6 Causa debiti grauior est, cum usuras continet, aut validiorem obligationem. *n. 7.* vel ob datum fidemorem *nu. 8.* aut maiorem assensum *nu. 9.*
7 Actus præsumitur factus nomine proprio.
8 Filius solvens debita patris dicitur iure hereditario facere.
9 Agens in iudicio proprio nomine agere præsumitur.
10 Pater dando dotem filie, nomine proprio dare creditur.
11 Causa debiti grauior dicitur respectu facilioris exactionis.
12 L. si quid ex fauosa. ff. de solutio.
13 Causa debiti, quæ paratam habet executionem, cæteris omnibus anteferitur.
14 Iudici arbitrio relinquitur, an causa debiti, quæ habet paratam executionem, præferatur illi, quæ pignori, vel hypothecam habet.
15 Causa debiti grauior altera dicitur respectu grauioris quantitatis.
16 Solutio cedere debet in causam antiquiorem.
17 Solutio cedit pro rata in omnem causam.
18 Solutio simpliciter facta, non dicitur facta pro ea causa, quæ continet solam obligationem naturalem.

Debitori 7 multis de causis ea data est facultas, vt cum solui, nec exprimit, quam in causam soluat, soluere dicitur in diuersam causam. *L. 1. c. l. cum ex pluribus. ff. de solut.* Verum in eo responso 7 l. cum ex pluribus. ordo datur his verbis, vt prima causa, ob quam fuit solum, illa esse censetur, quæ infamiam continet: atque ita illa, quæ statum personę respicit. Nam causa & 7 pena infamie grauissima est. *L. quid ergo. S. pena grauior.* vbi copiose scribentes. *ff. de his, qui not. infam.* Datur tamen aliquis 7 gradus in causis his status personę, vt si vna cau-

la respicit poenam corporalem cum infamia, hæc erit grauior illa, quæ solam infamiam continet, vt declarat Bartol. & Imol. in d. l. cum ex pluribus, col. 1. Et rursus (sic ille) inter poenas corporales illa dicitur grauior, quæ poenam mortis continet, quam illa, quæ poenam mutilationis membri declarat Deci. & Cagn. in l. si in duobus, ff. de regul. iur.

Secunda est causa, quæ grauior inter causas cules & pecuniarias, cum quis est debitor sub poena, vel sub vfuris, vt dicitur in d. l. cum ex pluribus, quod scribit Bartol. numer. 1. versic. quandoque dicitur, &c. non esse habendam rationem, quod ex vna causa debeantur maiores, vel minores vfuræ, quod annotauit & ibidem Imola. & idem in l. si ex pluribus, §. vltim. ff. eod. de solutio. Socin. senior in consil. 14. num. 3. lib. 3. Fulgosit. consil. 7. colum. 2.

Tertia grauior causa esse dicitur respectu validioris obligationis, vt quia ex vna debetur sub pignoris & hypothecæ, altera vero non. Ita declarat Bartol. in d. l. cum ex pluribus, numer. 1. versic. tertio dicitur, ex illo textu. & ibidem Imola colum. 1. & idem respondit Socin. senior in consil. 193. colum. 1. lib. 3. & in consil. 24. numer. 2. lib. 3. Roman. in consil. 94. numer. 3. qui ait, idem esse, quando fuit datus fideiussor. Alexand. consil. 39. numer. 3. lib. 3. Ita etiam Corne. in consil. 195. col. 1. lib. 3.

Quarta est causa, quæ grauior respectu affectionis, sicut est, quando in vna causa teneor pro me, in altera vero pro alio. Nam illa, quæ ego ipse teneor, dicitur altera grauior. Ita Bartol. in d. l. cum ex pluribus, num. 2. versic. quarto dicitur. & ibidem Imola colum. 1. versic. quarto dicitur grauior.

Quinta est ratio, quia quis transmittit facere actum proprio nomine, quando prodesse ei potest, & magis, ff. de solutio. Et hinc dicimus, quod si filius solvens debita patris, dicitur soluere iure hæreditario, & ita proprio, non autem alieno, vt respondit Decius in consil. 449. num. 10. Ita ille, qui in iudicio agit, agere dicitur nomine proprio, non autem alieno. Ita copiose dixerit Tiraquelli. in tract. de retractu consangu. §. 10. glo. 1. num. 3. Ita quando i pater constituit dotem filii, dicitur proprio nomine, & non alieno id facere, vt respondit Socin. iun. in consil. 79. num. 5. lib. 3.

Quinta causa grauior esse dicitur respectu facilitatis exactionis, vt puta, si vna habet paratam exactionem, altera vero nonita declaratur Bartol. in d. l. cum ex pluribus, num. 1. versic. quinto dicitur, &c. ex illo textu & ex l. si quid ex famula, eod. tit. ff. de solut. Verum is textus si quid ex famula, probare videtur, quod causa, quæ habet paratam executionem, immediate ponatur post causam famolam, sicque ante causam propriam, & eam quæ est sub pignore & hypothecæ. Ex sententia Imolæ in d. l. cum ex pluribus, colum. 1. versic. sed aduerte. Respondit potest, quod causa, quæ habet paratam executionem, antefertur quidem causæ propriæ, an vero preferenda sit habenti pignus vel hypothecam, relinquatur iudicij arbitrio. Qui quidem iudex arbitrarie interduci poterit, causam illam, quæ est sub pignore, diuiniore esse, si forte pignus est pretiosum & magne utilitatis, atque ita valde damnosum esset debitori illud perdere. Interduci eodem poterit iudicare causam diuiniore esse illam, quæ habet executionem paratam, vt si esset persona nobilis, quæ potius, quam prechendi & carceri includi vellet, amitteret pignus, & omnem aliam iacturam ferret. Idem sentit Corne. in consil. 195. colum. 1. lib. 3.

Sexta causa grauior esse dicitur grauioris quantitas. Verum Bart. in d. l. cum ex pluribus, colum. 1. versic. sexto dicitur, scribit hanc causam non esse considerabilem, ex textu, si in duobus ff. de regul. iur. & ibidem scribentes, cum vero, subiungit Bartol. in d. l. cum ex pluribus, colum. 1. versic. si vero nulla, &c. nulla causa grauior est, tunc subiecto cedit in causam antiquiorem. Ita huius & l. cum ex pluribus ff. de solut. Idem respondit Alexand. in consil. 83. num. 1. lib. 3. vbi declarat, nisi ad alia consuetudo. Idem respondit Corne. consil. 195. num. 1. lib. 3. Hanc autem causam antiquiorem intelligit Bartol. non inspecto tempore contractæ obligationis, sed solutionis, ex l. si ex pluribus, §. vltim. ff. de solu. Et sequitur Ruin. in consil. 116. num. 3. lib. 4. Si vero, in Bartol. nulla est causa antiquior, tunc cedit solutio pro rata in omnem causam. Lillad. & l. pupilli, §. penult. ff. de solut. Dummodo non videatur solum in causam, quæ continet debitum naturale, cum illud videatur esse penę inefficax. l. si in, cui §. vlt.

ff. de solut. Alia nonnulla ad hanc totam dispositionem scripsi in comment. de presump. lib. 3. presump. 136. quæ non duxi huc repetenda: cum facili illo in loco legi possint.

CASVS CCCCXCIIL

Quando Aduocatus Ecclesiæ teneatur eam defendere, paucis expositum.

SUMMARI A.

- 1 Aduocatum incidere in peritium, cum non defendit Ecclesiam, quam suo iuramento defendere promissit.
- 2 Appellatio non inuenit eum, qui incidit in peritium.
- 3 Aduocatus Ecclesiæ non potest eam deservire, si illa non succurrit ei in necessitatibus suis.
- 4 Prebendam neminem obligat.
- 5 Vasallum teneri iurare dominum in necessitatibus.
- 6 Dominum non teneri iurare vasallum ex necessitate.
- 7 Dominus non iurat adiuuare vasallum.
- 8 Aduocatum non teneri prestare patrocinium, si ei non soluitur salarium.
- 9 Implere debet, qui vult sibi impleri.
- 10 Prælati non solvunt salarium Aduocato, non tamen aduocatus potest deservire Ecclesiam.
- 11 Moram non committit contra Ecclesiam ex facto Prælati.
- 12 Modus presumitur, & non conditio.
- 13 Aduocatum non teneri defendere causam iniustam.
- 14 Gloss. cap. breui. de iur. iur. declarat.
- 15 Aduocatus non inuenit in peritium, si recusat defendere causam iniustam.
- 16 Aduocatum non teneri dare subsidium, cum causa est iniusta.
- 17 Aduocatum non teneri prestare patrocinium, cum in sua conscientia dubitat de iustitia causæ.
- 18 Conscientiam propriam nemo debet ledere.
- 19 Peccatum est, quod ex fide non est.
- 20 Iudicij arbitrio relinquitur, an subsidium ab Aduocato sit acquiescendum.

Disturbatur aliquando contingit, an aduocatus, qui suo iuramento promissit defendere Ecclesiam, incidat in peritium, si non defendit. Quia quidem in re consilienda est regula, quod aduocatum hunc incidere in peritium, cap. breui. de iure iur. and. quo etiam sanctum est, aduocatum hunc non excusari ab hoc peritio, etiam si appellacionem interponat: non enim cum a peritio tueretur i appellacionem, quod, quia ratione contingat, declarat Abbas in d. cap. breui. numero primo.

Extenditur hæc regula vt locum etiam habeat, quando in Ecclesia non succurrit aduocato suis in necessitatibus, quibus succurrere non promissit Ecclesiæ speciali aliquo pacto: quandoquidem non tenetur Ecclesiæ, nisi ad salarium expresse pacto promissum, non autem teneretur iurare ipsum aduocatum in omnibus suis necessitatibus, nisi ex vrbane quadam: quæ tamen quidem non obligat, l. creditoribus, C. de pig. l. ciuile. C. de furis, & cap. potius, de locato. Hanc extensionem ita probant Ioan. Andreæ in d. cap. breui, colum. 1. Iur. numer. 7. Abb. numer. 6. & Imol. num. 1. de iure iur. Nec obstat illud simile, quod dicimus, quod sicuti i vasallus tenetur iurare dominum in omnibus suis necessitatibus, cap. 1. de noua forma fidelitatis, & cap. de forma 22. questionis. 5. & vice versa, dominus tenetur iurare vasallum, vt docuit Bald. in cap. 1. communium, de pace iura. firm. Ita etiam dicendum hic videtur, quod sicuti aduocatus tenetur defendere & auxiliari ferre Ecclesiæ in omnibus causis, ita etiam vice versa Ecclesiæ tenetur iurare aduocato. Huius finem considerationis respondent omnes in d. cap. breui, quod imò i dominus non tenetur iurare vasallum ex necessitate obligationis, sed ex sola vrbaneitate, cum inter dominum & vasallum non sit mutua, æqualisque obligatio. Non enim iuratur dominus adiuuare vasallum, vt e contra. Ita scribit Ifern. in cap. fin. de forma fidelitatis & in cap. 1. qualiter dom. proprie.

- 10 Volo eligere, qui dixit, significat se in futurum velle eligere.
- 11 Dolo confiteri, qui dixit, non fatetur.
- 12 Legare, qui velle dixit non dicitur tunc legare.
- 13 Volo contrahere matrimonium, qui dixit, non significat, se tunc contrahere.
- 14 Bartoli opinio a ceteris reitella.
- 15 L. Pamphilo §. propositum, de legat. 3. declaratur.
- 16 Iurari velle contrahere, velle facere, non dicitur tunc contrahere.
- 17 Ripa opinio dubia.
- 18 Verbum, volo, semel, verbo significanti actum iam perfectum, non disponit.
- 19 Volo te habere in vxorem, qui dixit, matrimonium contraxisse dicitur.
- 20 Verbum, volo, stare dispositiue, ex coniecturis deliberata voluntati.
- 21 Matrimonium censeri contrarium his verbis, volo te ducere in vxorem, si deliberata prolata fuerunt.
- 22 Interrogatio hac, vis contrahere matrimonium, fieri debet a viro vel vxore.
- 23 Voluntas deliberata quibus coniecturis cognoscatur.
- 24 Coniectura quae requiritur, ut deliberata quis protulerit verbum, volo, ut sit dispositiue.
- 25 Amicorum testimonio conuictio arguit deliberatam voluntatem disponere volentis.
- 26 Voluntas deliberata arguit sola interrogatio.
- 27 Item conuictio amicorum & interrogatio.
- 28 Item morbus ingratissimus.
- 29 Item persona priuilegium.
- 30 Item persona, in quam verba conferuntur.
- 31 Coniectura multa consideratur in casu l. Pamphilo. §. propositum, de leg. a. 1.
- 32 Index arbitrio velint, qui vobis coniecturis presumatur deliberata voluntas, ut verbum, volo, sit dispositiue, non autem enunciatue.
- 33 Auctoris opinio, quando cognosci potest deliberata voluntas, ut verbum, volo, sit dispositiue.
- 34 Conditionem persona loquentis considerari, ut cognoscatur an verbum, volo, sit dispositiue.
- 35 Adversus testamentum censeri priuilegiatum, modo de eo apparet.
- 36 L. Pamphilo §. propositum, de leg. a. 3. noua interpretatio.
- 37 Appellatio liberorum ab appellatione filiorum apud idios nullum habet discrimen.
- 38 Coniectura sumi a qualitate loci, ad cognoscendum an verba fuerint deliberata prolata vel non. item a qualitate temporis, nu. 49. modo loquendi, num. 50. & qualitate personarum, ad quas sermo habitus est, num. 51.
- 39 Interrogationem fieri debere ab eo, cuius interest, ut verbum, volo, significet deliberationem.
- 40 Volo omnino, qui dixit, deliberata velle dicitur.
- 41 Deliberata aliquem voluisse significat scilicet preparatio.
- 42 Vellem eligere, qui dixit, solum desiderium ostendit.
- 43 Verbum, vellem, quot modis iudicatur.
- 44 Eligendi desiderium significat etiam si, qui ad alterius interrogationem respondit, vellem eligere.
- 45 Verbum, volo, & verbum, vellem, quando inter se differant.
- 46 Vellem pro certo, qui dixit, solum desiderium ad hunc significat.
- 47 Verbum, vellem, in ultimis voluntatibus dispositionem significat.
- 48 Verbum, nolo, quid significet.
- 49 Nolo, qui simpliciter dixit, absolute negat se ducere.
- 50 Nolo eligere, qui dixit, de presenti nolle eligere dicitur, non autem in futurum.
- 51 Nolo adire, nolo accipere hereditatem, non inferri repudiationem.
- 52 Repudiare dicitur hereditatem, qui dixit deliberata, nolo adire.
- 53 Verbi, non volo, non nolo, significatio.
- 54 Non velle, est tacere & pati.
- 55 Non velle dicitur, qui scilicet non corrigat.
- 56 L. eius est velle §. de reg. iur. l. iura.
- 57 Verbum, nolo, nihil differre a verbo, non volo.

71 Iacobi Cuiacii & Petri Fabri opinio de verbis, non volo, non nolo.

72 Non nolle est pati, & non contradicere.

Disputatio valde egregia & frugifera illa est, quae a nostris habetur de significatione verbi, [volo], cuius summa est virtus, cum sit fons & radix omnium dispositionum: ut scriptum reliquit Baldus in auctoribus, & qui iurat, numer. 17. C. de bonis auctoritate iud. possid. in hoc enim (ait Baldus) verbo, quod est voluntatis substantium, verba omnia resoluntur.

Disputant itaque Doctores nostri, an hoc verbum, [volo] sit dispositiue, vel enunciatue. Eadem est disputatio de verbo [nolo]. Aliqui etiam adiungunt aliqua de significatione verbi [non volo] & verbi, [non nolo]. Quo autem tota hac disputatio elucescat, de singulis differemus, atque ita aliquot capita conuenimus.

Primum dispositionis caput est de significatione, & verbi, [volo] an scilicet sit dispositiue, vel enunciatue. Quatinus permuta sunt interpretum subobscura & perplexa traditiones, mihi semper placuit illa Baldi distinctio in d. 4. auctor. & qui iurat, numer. 17. C. de bonis auctoritate iud. possid. cum dixit, quod aut sit sermo de voluntate determinanda, & efficienda per actum alterius voluntatis, & tunc verbum, [volo] non disponit, sed enunciat. Aut verbum, [volo] non expectat ad sui essentiam actum alterius, & tunc non enunciat, sed disponit. Hanc egregiam Baldi doctrinam probauerunt Alexander consil. 19. o. num. 32. lib. 5. Socius sen. in c. 8. de numer. 7. lib. 3. & nouissimè doctissimus atque consiliosissimus Ludouicus Zuntius Parmensis in responsis redditis pro vxore, numer. 373. Hanc ego traditionem secutus, aliquot casus ita distinguo atque consilio.

Primus est casus, cum tunc verbum, [volo], non expectat ad sui essentiam actum alterius voluntatis, nec ipsius loquentis, nec alterius cuiusvis. Hoc sane in casu non enunciat, sed disponit: sicuti quando quis dicit, tunc [volo] istam rem. Nam eo ipso dicitur rem illam elegisse, l. apud Aulianum ff. de op. leg. & docuit Ripa in l. serui electione, in princip. num. 18. de leg. a. 1. & alios eiusdem opinionis recentiores doctissimos Zuntius in praecitato responsio, numer. 373. Ita patet, si quis dicat, [volo] esse haereticum. Nam statim dicitur adiuuasse haereditatem, l. iam dubitatis, vbi gloss. ff. de heredi. institut. Baldus in l. cunctis populus num. 2. & ibidem Iaso, in prima lectura, num. 22. C. de sum. Trinitat. & fide Carboch. Alciatus in l. 5. vbi quis ita, numer. 16. de verb. obligat. Ioan. Baptista Afsinius in l. 1. §. 1. numer. 18. de relit. & sumpt. foner. Ripa in d. l. serui electione, numer. 18. & ibidem quoque Ruinus eodem, 4. in fine, quo loci conseruauit rationes quaedam Socii dissentientes, sicuti dissentit & male idem Socius senior in consil. 86. numer. 2. lib. 3. cum quaeirantur haec verba, [volo] esse haereticum, & [volo] adire, vel [volo] eligere. Et ipsemet Socius subinigit, & cetera communis sententiam loqui. Ita quoque, si quis dicat, [volo] bona mea maneant in familia, dicitur consuetum atque inuicem fideicommissum, vel responderunt Socius senior in consil. 4. n. 7. & in consil. 17. n. 1. lib. 3. & Curtius iunior in consil. 5. n. 1. Ita quoque quando testator dicit, [volo] quod feculama mea quam scripta, & ad Caium missa, sit meum testamentum. Nam dicitur testator per se fecisse disposuisse. Ita docet & recte respondit eruditissimè Zuntius in praecitato responsio pro vxore n. 370. & alibi in illius bene elaborati responsi discursu. Est quoque simile, cum tunc quis dicat, [volo] te in vxorem, vel te esse mihi vxorem: his enim verbis inferitur, contrarium esse matrimonium, ita egregie tradit eruditissimus Didacus in Epitome de sponsal. parte secunda, cap. 4. §. 1. n. quarto in fine. His sane exemplis manifeste constat, non expectari aliam ipsius loquentis voluntatem nec etiam alterius factum ad voluntatis perfectionem, & propterea verba haec stant dispositiue.

Secundus est casus, cum tunc verbum [volo] non expectat ad sui essentiam actum alterius voluntatis loquentis, sed quidem actum alterius personae, seu illius voluntatis executionem. Et hoc etiam casu verbum, [volo], disponit, sicuti quando Praetor dicitur decernit, tunc [Volo] te ire in possessionem, nem. dicitur interposuisse primum decernit & cum Praetor, quantum in se est, declarauerit voluntatem suam, & nihil amplius ab eo expectetur, ita docuit Baldus in d. auctoribus, qui iurat, n. 37. C. de bonis auctoritate iud. possid. & Alexander, in d.

in d. confil. 90. in fin. sine lib. 6. hic enim solummodo expectatur executio ipsa, que iam est in manu eius, quem is prestat in possessionem esse voluit. Ita pariter fit testator dicat, [Volo heredem meum dare centum Caio] verbum, [Volo] hic disponit, cum nulla alia voluntas testatoris expectetur ex quo is pronuntiata voluntas perfecta esse docuit hanc in l. serui electione n. 4. de legat. primo. & in l. cunctis populus, n. 3. de sac. Trinitate. & vide l. talon in repet. n. 35. & communem esse sententiam scribit Socinus senior in confil. 36. n. 6. lib. 3. & Zancus in preclaro responso pro vxo. re, n. 37. 6. Dissentit tamen Ripa in d. serui electione n. 3. sed leuia sunt, si recte penduntur argumenta, quibus ille motus est. Est simile, cum testator dixit, volo [Caum esse mihi heredem]. Nam dicitur testator dispositum vocasse Caum illum. Ita probat l. & es modo, de legat. 1. Illud enim [in finitum] esse informat verbum, [Volo], super presenti actus essentia, ut in specie docuit Baldus in l. cunctis populus, nu. 2. & ibidem talon in prima lib. n. 6. C. de sum. Trinitate & si de Cathol. Catechol. in confil. 457. vbi & examinatis attestatimibus, colum. 1. versific. sed ibi testes lib. 1. Alexand. in confil. 368. num. 3. libro quinto. & confil. 190. num. 32. lib. 6. & Ruinus in confil. in fine, libro secundo. Idem talon in l. serui electione, num. 2. & numer. 45. de legat. 1. & ibi quoque Ripa num. 11. Idem docuit Crotus in l. 5. si quis ita, prima lect. numer. 23. versific. idem si dixit, ite de verbor. obligat. Quod intelligitur, quod verba hanc prola fuerunt in actu testandi, alias secus. Ita respondit Crotus in confil. 49. num. 10. lib. 1. Est etiam simile, cum hares, qui cito dat et faciles eligendi fideicommissarium, 6. ipse decessit sine liberis, dicat, [Volo Caum eligere fideicommissarium]. Nam quod ipsum heredem loquentem, perfecta est voluntas, & sola eius executio iam collata fuit in Caum illum. Ita respondit & recte Socin. sen. in conf. 36. num. 6. lib. 3.

18. Tertius est casus, cum firmiter de voluntate determinanda & efficienda per actum alterius voluntatis hoc casu verbum, [Volo], non disponit, sed enunciat, ut si dico, [Volo eligere] non enim sequitur, ergo eligo, sed enunciat, quod in futurum intendo eligere. Cum enim dico, [Volo relinquere] resolutur ac fit dissilum, [Voles hunc] quia verbum, [Volo] presentis temporis resolutur in participium, & verbum eiusdem temporis, ut docuit Baldus in l. verbum vobis. C. de fideicommissis. & ob id, idem est dicere, [Volo relinquere] quod volens finem relinquere, & quare ita futurum respiciat. Id quod ad re scripsit Ruinus in l. serui electione, in princ. col. 7. vers. & quod verbum de legat. primo. Si quis ergo dicat, [Volo eligere] enunciat in futurum se id velle. Ita gloss. l. l. serui electione, & ibidem Bartol. n. 4. talon, Socin. & ceteri: & communem ibi asseruit Ripa n. 16. Et illis accedunt Alexid. in confil. 190. n. 31. lib. 6. Socinus sen. in confil. 36. n. 3. lib. tertio, omnes in l. 5. si quis ita, de verbor. obligat. ibi Iacobus Niger n. 34.

19. Est simile, cum quis dicat, [Volo] confiteri, non enim sequitur. Ergo fateor, cum alius actus ipsius loquentis expectetur. Ita docuit Baldus in l. n. 35. C. de confess. quem ceteri secuti, ut Niger in d. 5. si quis ita, n. 34. & Alciatus n. 16. Est quoque simile, quando is qui hares esse potest, dicit, [Volo adire hereditatem]. Nam ex hoc non sequitur, ergo adeo. Ita Bartol. in l. geri n. 10. & ibi Roman. n. 3. ff. de acquirend. hered. Angelus & Imola in l. 5. si quis aut. ff. de hereditibus institutis. talon in repetit. l. cunctis populus n. 20. C. de sum. Trinitate & si de Cathol. Ripa in l. serui electione in princ. n. 17. & n. 31. in fin. de legat. primo. Gozad. in l. qui se parit n. 31. C. de liberis. Est quoque simile, cum testator dicit, [Volo relinquere, volo legare Caio, volo instituire Semproum]. Non enim ex hoc dicitur relinquere, legare, heredem fecisse. Ita talon in d. serui electione, in princ. n. 7. de legat. primo, & ibidem Angelus de Perigliis, n. 3. Herculanus col. 5. Ruinus col. 7. vers. si autem non, & Ripa n. 23. vers. circa istam, qui comune esse asserit. Et illis accedunt Catechol. in confil. 437. in causa, que vertitur Perquam, col. 1. lib. 1. Ruinus in conf. 36. n. 3. lib. 3. Declinat in confil. 153. n. 1. & n. 4. & ceteri in eadem facti specie talon in confil. 153. lib. 4. Ita etiam, cum testator dicit, [Volo] facere heredem Caum, non sequitur, quod ita fecerit, sicuti respondit Imola in confil. 39. in causa, que vertitur, n. 1. & loquitur Imola de testatore, qui causam piam heredem facere volebat. Sic quoque respondit Fulgositus in confil. 292. Paulus questio. quod cum infirmus quis dixisset,

[Volo] facere testamentum, & [Volo] hoc esse herede tuum, hic, non dicitur testamentum fecisse, ex quo nonus actus de noua dispositio expectabatur, & illa verba. [Volo] hoc esse tuum magis sua herede, regulatur a precedentiibus, non autem per se fiat, ut superius declarauit. Est simile, cum quis dicit, [Volo] contrahere tecum matrimonium, volo ducere te in vxorem. Ex hoc enim non sequitur, ergo contrahere, ergo duto te in vxorem, si que non significat, esse contractum matrimonium, sed esse promissionem de contrahendo, atque ita erunt solummodo sponsalia. Ita tradunt Ioan. Andr. Butrius & Abbas in cap. ex literis, l. 1. de sponsal. Syluester Prius in Summa in verbo matrimonium 2. questio. 9. Afflictus ad confilium. Neapolitan lib. 3. attul. 19. colum. 2. & communem asserit Didacus in Epitome de sponsal. parte secundam, cap. 4. §. 1. num. 4. reiecta opinione quorundam, qui sponsalia esse negabant, reiecta etiam opinione Cardinalis rati stimantis esse contra duto matrimonium. Ex quibus etiam constat, fuisse Bartolum in l. geri n. 23. ff. de acquirend. hered. & in l. serui electione, num. 1. de legat. primo, cum dicit, quod in ultimis voluntatibus verbum, [Volo] finitum comminatio, [Vt volo] relinquere, [Volo] instituire] dispositionem inducit. Et Bartolum secuti sunt. Corne. in confil. 49. n. 14. lib. secundo. & in confil. 77. num. 2. vers. quia respondetur, lib. 4. & confil. 209. numer. 2. eod. Socinus senior confil. 149. num. 18. in fin. lib. 3. & alios commemorat, & vult et sequi in confil. 36. num. 3. lib. 3. Errant, inquit, Bartolus, & trextus l. P. amplius 5. propositum, de legat. secundo eius opinioem verum non probat, cum ibi plures conieciunt, quod id fuisse, adellens, ut infra faciam explicabimus. Vel etiam d. 5. propositum, interpretari possumus ex Alciato l. 5. §. 1. qui ita, numer. 17. de verbor. obligat. & l. 3. P. arer. cap. u. ut ibi esset dubitatio ob illam dictionem grecam, qualem significat (maxime, ut apud eum. Excludit primo hic casus, ut locum etiam i habeat, quando ille iuravit velle facere, velle relinquere, &c. Nam adhuc non dicitur disposuit locutus, atque ita non dicitur disposuisse. Ita respondit Ruinus in confil. 9. numer. 2. libro 3. Et hinc videtur dubia traditio [Ripa in d. serui electione, in fine princip. de legat. primo, cum dicit, ex verbis his, [omnino volo eligere] significari electionem dispositum. Ita etiam, cum quis dicit, [Volo] vel herede omnino adire hereditatem, adiuvit dicitur, ut scribit Ioan. Bapt. Afinius in l. 3. §. 1. numer. 40. ff. de relig. & sumpt. fune & infra attingam.

Declaratur primo hic casus, ut locum non habeat, quando d. 1. verbum, [Volo] est iunctum verbo pronomati, quod significat executionem actus iam perfecti, ut si quis dicat, [Volo] habere t. te in vxorem, volo te tenere vxorem.] Hec sane verba presupponunt in sua anteceden iam esse contractum matrimonium. Ita egregie tradunt Hostien. Abbas & ceteri in cap. ex literis, l. 1. de sponsal. Henricus Ivoic in c. ex parte, eodem titul. Syluester Prius in Summa, in verbo, matrimonium, 2. questio. 9. & communem asseruit sententiam Didacus in Epitome de sponsal. parte 2. cap. 4. §. 1. nu. 4. vers. fin. autem verbum. Ipse tamen Didacus ambigit.

Declaratur secundo hic casus, ut locum non habeat, quando ex coniecturis constat, quod ita loquens voluit disponere, atque ita quidlo constat de mere deliberata eius, qui vult relinquere, legare, heredem adire, vel instituire heredem. Hoc sane in casu fit dicit, [Volo] relinquere, volologare, volo adire, dicitur dispositum relinquere, legare, & instituere. Id quod admittunt interpretes omnes in l. serui electione in princ. de legat. 1. & in l. cunctis populus C. de sum. Trinitate & si de Cathol. & reliqui, quos statim commemorabimus, ita etiam dicitur dispositum [contractu esse matrimonium ex verbis his] deliberate prolatis, [Volo] ducere te in vxore, volo contrahere tecum matrimonium, volo ducere te in maritum] sicuti tradit Butrius in cap. ex literis, l. 1. de sponsal. Vulgositus in l. in emens, C. de contrah. emp. Corneus in confil. 31. num. 4. lib. 3. Socinus senior in confil. 36. num. 4. vers. unde in simili, lib. tertio. & Didacus in Epitome de sponsal. parte 2. cap. 4. §. 1. nu. 4. vers. primo. & c. qui ita tueretur Cardinale aliquo dissentiente. Intellegit tamen Corneus in d. confil. 31. col. vltim. lib. 3. hoc de matrimonio p. procedere, cum interrogatio facta fuit a viro vel a vxore, secus si ab altero, quod de re & infra attingit. Ceterum vel in eo versatur dubitatio, quibus coniecturis [con] gnoscat deliberata hanc voluntas. Et ex responso Secundo

- 1a in *J. Pampilio* § *propositum*, de *legatis*, tertio, plures adesse
34 oportere coniecturas notari scripserunt. De numero autem
coniecturarum non conueniunt: Nā aliqui considerant solum
amicorū conuocationē, ita Bartol. in *l. ultim. ff. de testam.* Ali-
qui considerant duo, nempe conuocationem amicorū & testi-
ficum, vt Bartol. in *l. periti*, n. 11. de *acquir. hered.* & cū eo Rui-
nus in *confil. 17. n. 10. lib. 1.* qui tamen Ruinus intelligit, hoc
esse vnum signum tantum, non autem duo. Et idē Ruinus in
confil. 9. n. 13. et in confil. 1. n. 4. lib. 1. intelligit, cū testes illi
fuerint verē rogati, nec fuisse quod fortuito & casu ibi
adessent. Et idem docuit Gallaula in *l. 1. § si quis ita*, n. 3. in
36 fin. de *verb. oblig.* Aliqui perpendunt et solum precedentem
deliberationē & subsequentiā responsionē, quæ animi
deliberationē ostendit, vt facit Bartolus in *l. serui electione*,
in *princip. de legatis*, primo, & cum eo Corne. *confil. 77. n. 9. lib.*
1. Socinus senior in *l. prima § si quis ita*, n. 7. de *verb. oblig.*
Ruinus in *confil. 17. n. 11. lib. 1.* Socinus iunior in *confil. 19. n. 18. lib. 2.* &
communem aliter Ripa in *l. 1. § serui electione*, n. 19. et si ipse
37 reliquerit cogitandum. Alii et hæc duo simul considerant,
nempe amicorū testificumque conuocationē, & responsionē ad
precedentē interrogationē conuocationē pendunt Cast. in *confil. 17.*
in *causa quæ vertitur Pergami*, *vers. item secundo facit*, lib. 2.
Ruinus in *confil. 17. n. 10. lib. 1.* & *confil. 30. n. 4. in fine*, ad. & Nat-
ta in *confil. 35. n. 5. lib. 2.* Imo funt & qui hac in re distinguunt,
vt si incipias à conuocatione testium ad instantiā volens
disponere, tunc ipsa sola testium conuocatio sufficiens ve-
rō incipias ab interrogatione & responsione, tunc etiā testium
requiritur conuocatio seu rogatio. Ita distinguunt Ruinus in
38 *confil. 9. n. 9. vers. & quibus lib. 2.* Gallaula in *l. 1. § si quis ita*,
n. 30. & ibidem Buttigella n. 11. *vers. facit verò*. Aliqui con-
siderant etiā et morbum ingratulantiē, atque ita pericu-
lum instantis mortis, sicuti faciunt Ioannes Fabri in *5. pla-
ne*, *vers. ego credo*, *Instit. de iudi. testa.* Fulgosius in *confil. 10.*
faciunt sic se habere. *autem veniens*, col. 2. *vers. ceterum*, & c.
Socinus iunior in *confil. 17. n. 6. lib. 1.* Ruinus in *confil. 31. col. 2.*
39 *vers. sed prædictis lib. 2.* & *20. n. 6. eod.* Corneus *confil. 77. n.*
9. lib. 4. qui loquitur de tempore pectus. Ruinus in *d. l. serui e-*
lectione col. 6. *vers. & primo quia*, de *legat. 1.* Aliqui verò ad-
dūt illius testatoris privilegium, quod scilicet miles esset,
quemadmodum considerat Iason & alij permulti supra co-
memorati. Aliqui etiā perpendunt qualitatē personæ, in quā
40 et dispositio conferebatur, quod scilicet esset contubernalis
ipsius militis, atque ita persona dilecta: sic considerat Iason
in *repetit. d. cunctos populos*, n. 13. *vers. quāto ibi disponebatur*.
Socinus senior in *confil. 86. n. 4. vers. quarto idem colligitur lib.*
3. Crotius in *l. 1. § si quis ita*, prima lectione, n. 2. 4. de *verborū*
obligat. & Gulielmus Bened. in cap. Raynautius, in verbo, *re-*
41 *flamentum*, n. 153. de *testamēt. & Zuntius in responsio pro ex-*
ore, n. 431. Aliqui et verò omnes hac coniectura simul consi-
derant, vt faciunt Socinus senior in *confil. 86. n. 4. lib. 1.* & a-
pertius Iason in *repetit. Leuclios populos*, n. 10. et 11. *Cde sum.*
Trinitate & fide cathol. Socinus iunior in *confil. 179. n. 39. lib.*
2. Grammatiz in *confil. 13. n. 3. in ciuilibus* & hos relict doctis-
simus Ludouicus Zuntius in *responsio pro exore*, n. 411. & n.
433. qui suo illo in casu hac omnes ex abundantia cōsiderat,
examinans ad summum duas sufficere, atque receptam hac
esse opinionem. Aliqui verò totum tribuunt prudenti iu-
dis arbitrio, vt si habeat confidendum pro personæ & facti
qualitate, quæ coniecturæ sufficiant, ac arguant deliberatā
hanc voluntatem. Ita scribit Fulgosius in *l. cunctos populos*.
C. de *summa Trinitate & fide catholica*, & ibidem Alciatus
n. 7. Socinus iunior in *l. prima § si quis ita*, n. 8. *vers. unde ar-*
bitror, de *verborū obligat.* Natia in *l. hac consiliosima*, § *ex im-*
perfectis, n. 103. *vers. in hoc tamen non potest*. C. de *testa. & re-*
iudiciis sumis Ludouicus Zuntius in *spatui citatio responsio pro*
42 *exore*, n. 399. & n. 416. Ego et certe si iudicis personam
considerarem primam conditionem personæ
loquens, locum, tempus, ipsum locutionem esse personæ
apud quos loqueretur. Dixi, considerandam esse personæ
conditionem: quia aliter iudicandū est de sermone viri do-
cti, & sciens verborum significati, aliter celsendum est de
sermone ignari & imperiti. Si enim est vir doctus & peritus,
qui conuocatis amicis & testibus interrogatur, an velit re-
linquere Sempronio centum, vel velit cum instituire, & re-
spondeat, [volo relinquere, volo instituire] certe ego sem-
per dicere, cum voluisse iure disponere, sed solum promissi-
onem quandā de relinquendo & instituendo fecisse. Nā si

tūc voluisset relinquere & instituere, facile ei fuisset dicere,
[relinquo, hæredē cum facio]. Id quod in ignaro & imperi-
to non contingit, qui per se voluitate suam verbis admo-
di in proprijs significat. Ita sentit in specie Socinus iunior
confil. 179. n. 47. *vers. primo quid lib. 2.* qui sic intelligit, quæ-
circa quod dicunt aliqui in *l. Pampilio* § *propositum*, de *lega-*
tis, secundo, considerari ibi personā multā, ob militari pri-
uilegium, falsum et iurum (vt etiam recte animaduertit Rui-
nus in *l. serui electione*, col. 6. in *fin. vers. cum placet etiam*,
de *legat. primo*) tunc privilegium si sit miles, quando ei ita 45
voluisse constat, non autem quod dabitur, an ita sentierit,
vel non. Idem in *l. de milita. testamēt.* Cōditio ergo perso-
næ militis considerari ibi potuit à Scæuola, ob id quod mi-
les vt literarū imperitus, quod melius potuit, suam volunta-
tem expressit. Ita enim videmus, quod etiam apud peritos dif-
ferentia sit inter dictionem [filios] & dictionem, [liberos].
47 *l. liberorum*, de *verbor. significati.* Non tamen differentia hæc
cadi in idiotam, sicuti docuit glo. in *l. quod si nepotes*, *lib. 2.*
de *testamēt. tutel.* & ibi declarat Bartol. & similia conuenit
Socinus senior in *confil. 37. n. 11. lib. 3.* Barba. in *confil. 34.*
col. 17. & in *confil. 17. col. 3. lib. 3.* Decius in *confil. 316. in*
fine. Curt. iunior in *confil. 5. n. 11.* Alciat. in *trac. tra-*
48 *sumpt. reg. 3. præsumpt. 11. n. 3.* & Albi in *confil. 59. numer. 7.*
Persona itaque imperita, & ignara significationis verborum
admissa, erit deinde perpendenda coniectura et illa, ducta à 43
qualitate loci. Nam heri potest, vt quis casu reperatur ali-
quo in loco minus apto ad aliqd agendum, & casu ac for-
tuito potius aliqd dicat, quam deliberat, vt in considera-
tione terminis Socinus iunior, *confil. 179. n. 44. 45.* & 46 lib. 2. qui
quidem in sua illa facti specie consilium de eo, qui casu li-
terotino dicit, [*lego hic Franciscus si non heres*, &c.]
Erit etiā et perpendenda qualitas temporis, vt si quis eo 49
tempore, quo est peregrinatus, hoc agat, vel cū
gravi morbo laborat, iuxta d. 5. *propositum*, iam supra per-
pensum & iuxta text. *si pater*, § *quidam*, ff. de *fiduciariis*,
liber. quem sic ad rem hanc interpretatur Ripa in *l. serui e-*
lectione, in *princip. n. 13. vers. 1.* textus de *legat. primo*. Non
tamen dico, quod hac sola coniectura sufficiat, sed quod si
cū alijs iam relatis concurrat, magis & magis arguat delibe-
ratam illam voluntatem, alias fecus, vt respondit Fulgo-
sius in *confil. 29. pñctus questionis*, col. 1. *vers. rursus et*
etiam. Considerandum etiā et erit locutionis modus. Nam si 50
pe euenit, vt quis blandienti, vel iactanti causa verba aliqua
proferat, quæ ob id nulli disponunt, vt probatur in *l. ultim.*
ff. de *testamēt.* vbi Doct. Socinus iunior *confil. 179. numer.*
37. lib. 3. probat. *l. diuini*, ff. de *testamēt.* & tradit Butti-
gella in *l. 1. § si quis ita*, n. 2. post Socin. sen. ibi de *verbor. oblig.*
Et idem Socin. sen. *confil. 86. n. 4. vers. secundo quia*, lib. 3.
Erit tandem et considerandum apud quos quis loquitur, vt si 51
apud viros probos, amicos & testes, & si eos iam eduocari
iussit, existimare nihil referre, quod præcessit interrogatio
ac sublequata sit responsio, vel non. Illa enim eduocatio satis
arguit deliberationem loquentis si dicat, [essote testes, quia
volo adire hæreditatem, volo relinquere, volo hæredem in-
stituere]. Si verò testes non fuerint eduocati, fed præcedat
interrogatio, sublequata responsio crediatur deliberata fa-
cta, non aut per iactantiam, vt considerat Socin. sen. in *d. confil.*
87. n. 4. *vers. quia lib. 3.* ac aliorumque supra commemorau-
49. Et respondit Ruinus in *confil. 193. col. 1. vers. prædictis lib.*
1. 2. præcedens interrogatio, & sequens responsio nulli ope-
ratur, quādo aliunde collat de deliberata mēte loquentis, vt
est ex alijs preparationibus. Et ex alijs dictis vel ex post ab ip-
somet loquentis potest colligi. Interrogatio aut hæc ab eo 52
fieri debet, cuius interit illa responsio. Corne. in *confil. 30.*
col. 1. 3. quod post alios secutus est Riminal. iun. in *l. qui se pa-*
tri enixi sua voluitate significatiis, vt dicat, [i volo omni-] 53
nino relinquere, volo omnino eligere.] ita Ripa in *d. l. serui e-*
lectione in *fin. princ.* & alij addit in terminis Socin. sen. *confil. 249. n.*
17. & 19. lib. 3. simile Ruin. *confil. 310. n. 6. circa media lib. 2.* Quā
sanē traditionem ego certe intelligam, quando (vt dixi)
aliqua ex relatis coniecturis concurrat, alias sola hæc ipsa
verba, ceteris præfata sint, non forte absolutam dispositio-
nem iusserint, sicuti diximus supra, quando iuramentum
fuit appositum. Erit tamen cogitandum, quā ad eorū

Socini, Ruini & Ripa summa est. Arguit etiam hæc testium
 541 & amicum conuocatio præparationem quandam ad
 agendam consensum, quæ sanè præparatio plurimum pro-
 ducit, ut in specie scripserunt glossæ in l. si autem, in verbo,
 Lucius ff. de hered. inst. Ioan. Fabri in §. planè vers. ego cre-
 do. Inj. de multa. Socini. in conf. 79. numer. 56. lib. 1. &
 Zuntius in præleg. responsio pro xora. numer. 471.

Quartus est casus, quando dictum est [vellem eligere,
 vellem emere, vellem adire.] Hoc sanè casu intelligitur im-
 perfecta voluntas & dispositio, cum solum de desiderio signifi-
 ficat. Ita cenitus gl. in d. l. in emendis. C. de curat. empr. Bart.
 Aretinus & cæteri. Ruini in conf. 20. numer. 7. lib. 2. & idem in l.
 serui electione. col. 1. in princip. post Romanum, quæ recentet,
 546 de legat. primo. Hoc [sanè verbum vellem] reperitur in præ-
 terito imperfecto subiunctiu: reperitur etiam in tempore
 præsentis optatiui. Si sumimus in tempore præsentis optatiui,
 est clarum, significare desiderium tantum, non autem rem
 perfectam, est illud Baldus, Imola, & Aretinus in l. vltim. ff. de test.
 diffinitio videatur. Si autem sumimus in præterito imper-
 fecto subiunctiu, adhuc significat rem imperfectam, sicut
 futurum, vt docet Bart. in l. etiam si, §. vltim. & in l. si quis
 stipulatus sit Stichum de verbo obli. idem sentit ipse Bart. in l.
 57 vlt. ff. de testa. Et procedit hæc sententia et etiam præcedit
 interrogatio & secuta responsio: adhuc enim significat
 imperfectam dispositionem, sic quæ obedit solummodo de-
 siderium. Ita respondit Ruinus in d. conf. 20. numer. 5. & 7. lib. 2.

Quo loci dicit, quod inter verbum, [volo] & verbum, [vellem]
 est hæc differentia, quantum ad inducendam dispositionem:
 nam verbum, [volo] dispositionem inducit, vt dixi supra,
 verbum, [vellem] semper stat in finibus desiderij & solius
 voluntatis. Id quod docet & Salycetus in d. l. an mentis Dis-
 sentit tamen Gallia in l. 1. §. si quis ita, n. 7. de verbo obli-
 g. scripserit, verbum, [vellem] ad alterius interrogationem
 prolatum, stare dispositioni. Sed à Ruini sententia non esse
 recedendum opinor.

Declarat primò Ruinus in d. conf. 20. n. 6. prope medium,
 53 lib. 2. nò procedere, cum dictum fuit, [per certo vellem.]
 Verum (sicuti etiam attigi supra) dubia est hæc traditio: cum
 verba hæc enixam quidem magis voluntatem & desiderium
 significant, non autem rem ipsam perfectam.

Declarat secundo Ruinus in d. conf. 20. n. 7. lib. 2. post Aret-
 540 num in l. vlt. ff. de testa. vt non procedat in vltimis [volu-
 tatibus, in quibus hoc verbum, [vellem], significat disposi-
 tionem, si modo deliberate fuit prolato. Verum dubia quo-
 que est hæc declaratio ex iam dictis: & ipsemet Ruin. in l.
 serui electione col. 7. de leg. 1. aliter sentit. Hæc de signifi-
 catione verbi, [volo].

Secundum dispositionis caput est de significatione verbi,
 [nolo], quod sui natura voluntatem negat, & reniten-
 541 tia inducit, vt res ipsa patet, & scribit Doctores in l. eius
 est nolle ff. de reg. iur. Et nolle, est palam refragari & contra-
 dicere, vt ait eruditissimus Cuiacius lib. 5. obseru. iuris. cap. 39.
 cum itaque quis simpliciter ait [nolo] dicitur absolute ne-
 gare non solum de præsentis, sed etiam in futurum, vt docuit
 Abbas in c. prudentiam §. sexta. in vlt. not. de offi. deleg. cum
 542 vero verbum [nolo] iungitur cum iunctiuo, vt [nolo eli-
 gere, nolo adire] intelligitur de præsentis tantum, non autem
 in futurum. Ita Ripa in l. serui electione in prin. n. 17. de lega.
 1. post Abba in cap. ab excommunicatione, col. 4. de re script. &
 l. filij mariti §. vlt. ad Terrul. quod tamen responsum aliter alij
 intelligunt, vt infra fecit, sine fin. qui scripsit est hæc,
 543 vel qui ab inestato potest succedere, dicat [nolo] adire,
 nolo accipere hæreditatem non inferit repudiationem, Ita Alex-
 ander & alij plures in l. qui se patri. C. unde liberi. quorum
 sententiam cumque illi afferri debet eruditus Riminal. iun.
 544 in r. 102. & Bellonus lib. 4. sup. iuris. cap. 14. est ipse dissen-
 tit. Illi accedit Ripa in l. serui electione n. 18. vers. contra.

Declaratur hic casus, vt non procedat, quando delibera-
 545 tione quis dicit, [nolo adire, nolo eligere] nam tunc dicitur
 disponere, & propterea is qui dato fide termino ad delibe-
 randum, vel ad alterius em interrogationem, dicit, [se nolle a-
 dire hæreditatem], dicitur eam repudiare. Ita Ang. in l. qui
 se patri. C. unde liberi & ibidem Alex. col. 1. Goz. Sapia & cæ-
 teri recentiores, quos recentet & probat Riminal. iun. nu.
 546 209. qui pro more doctæ & copiose differit. Hæc autem decla-
 ratione subdeclarat Ripa in l. serui electi n. 20. vt apud eum.

Tertium est dispositionis caput de verbo, [non] vel [nolo],
 vel [non volo]. Est enim magis recepta opinio, verbum, [non
 volo] esse medium inter verbum, [volo]. & verbum, [nolo]. Ita
 glossæ in l. Titius ff. de ac. empr. in l. quam Tiberius §. vlt.
 ff. de pecul. in l. 5. penult. ff. de tribus act. & in l. si quæquam.
 C. de episc. & cler. in art. in l. si dubitasti ff. de hered. inst. Bald.
 in l. verbum. C. de fideicom. Contr. conf. 20. numer. 20. lib. 2. Alex.
 in l. qui se patri. n. 1. C. unde liberi. & ibi Dec. n. 1. lib. 2. Alex.
 deus in l. eius est nolle n. 6. de regul. iur. c. 19. quo loci ait, 547
 non velle, esse tacere & pati, & ex Aristotelis lententia, nolle
 dicitur is, quem preterit eius, quod per errorem fecit,
 quem & nos venia dignum iudicamus, l. si adulterium §. an-
 cestrum ff. ad leg. Jul. de adul. & l. alium. C. de his quib. vt in-
 dig. n. 1. Non velle autem is dicitur, qui non corrigi sultus. Et
 alij dixerunt, eum dici non velle, qui voluntatis carentia ha-
 548 beret, sicuti dormiens, is non velle dicitur. recte enim dicimus,
 dormientem non velle legere. Quocirca cõtendunt is recte
 legi in vulgaris codicibus in l. eius est de regul. iur. [eius est
 est nò velle] qui potest velle.] Ceterum diffinitio permul-
 ti alij eruditi, qui scripserunt, nullam esse differentiam inter [vo-
 verbum [nolo] & verbum, [non volo], cum verbum [nolo]
 componatur ex dictione, [non], & verbo, [volo] sicuti Græ-
 matici testantur. Et in hac opinioe fuit eruditissimus An-
 tonius Augull. lib. 1. emenda. in l. cap. 2. in fin. bellonus lib. 4.
 sup. iuris. c. 14. à quibus non diffinit Riminal. iunior in l.
 qui se patri. n. 204. C. unde liberi scribit enim Antonius Au-
 gustinus Ciceronem in Oratore Crispissimè libetere veteres co-
 pulando verba iunctisse, vt [sedes, si audes, sis, pro si vis, ne-
 quire pro nõ quare, malle, pro magis velle, nolle, pro nõ velle.
] Et præterea ait ille in d. eius est de reg. iur. melius legi
 [eius est nò nolle, qui potest velle], Sentiens inter velle,
 & nolle dari medium, non nolle. Sicuti etiam Bellonus &
 Riminalus scripserunt. Id quod sentit & Ferrarius ad d. l.
 eius est in fin. de reg. iur. & si neget dari medium inter velle &
 nolle. In alia quoque opinioe i. vlti sentit esse Cuiacius c. 71
 obser. iur. c. 39. Petrus Faber, & Iacobus Reuarius in d. l. eius
 est de reg. iur. vt diuersa hæc sint, [volo, nolo, nõ volo, non
 nolo], vt tamen semper hæc posteriora de tacite voluntate,
 quam patientiam appellamus, referantur. l. si scientiam ff.
 de tribus act. Est enim [non nolle, pati & non cõtredicere,]
 549 cum in sensu accipit & Ciceron ad Atticum scribens, lib. 3.
 [Proximis tuis literis primum resid nõ nolle cognoscit], hoc
 est pati, & non cõtredicere. Quocirca non est quid hæc dis-
 positionem, an hæc verba [non volo, vel nõ nollo] ab aliquo
 prolata stent dispositioni vel enunciativæ: quandoquidem ab
 homine pronuntiaci non possunt, vt suam significat volun-
 tatem, vel renitentiam, sed à lege solum considerantur ad
 significandum patientiam. De hac hætenus.

CASVS CCCCXCVII.

De Episcopatum & parochiarum in-
 ter se distantia.

SYMMARIA.

1 Episcoporum sedes non multum inter se debent distare.
 2 Iudicis arbitrio relinquitur, quantum vnus Episcopatus ab altero
 distare debeat, & quantum vna parochia ab altera. 3
 3 Vltimate factum est, vt sedes Episcoporum [non mul-
 tum inter se distet, vt scilicet vnus alteri optem ferre pos-
 sit, cum opus erit. Verum ambigit, quantum vnus Epis-
 copatus ab altero distare possit & debeat. Et Iudicis i. arbi-
 4 trio hoc relinquit censur gl. in l. vlt. c. 20. distans. Ita etiam
 iudicis i. arbitrio relinquitur, quantum vna Ecclesia paro-
 5 chialis ab altera distare possit, vt commodè sacramenta su-
 mme inde possint parochiani: ita declarat text. in c. ad
 audiendam, d. 1. vbi Doct. de eccles. adif.

CASVS CCCCXCVIII.

Quando is, qui dare vel facere aliquid tenetur,
 vel stipulatione, vel testatoris voluntate, vel le-
 gis dispositione, vel præcepto, aut senten-
 tia iudicis, facere potuisse & debuisse
 dicitur vt penam incurrat,
 diligenter tractatum.

SYM.

S P M A R I A

- 1 Iudicis arbitrium versari, quando pena commissæ censetur contra eum, qui aliquid dare, vel facere tenetur.
- 2 Promissor, qui pro arbitrio dare, vel facere promissit, in panam non prius incidit, quam quando constat eum dare, vel facere non posse.
- 3 Tempus positum in arbitrio promissoris effici, ut is quantum vellet, differat.
- 4 Promittens non ascendere Capitulum, conditioni non prius satisfaciit, quam moriatur.
- 5 Conditionis eventum esse expectandum, ut promissor conditionalis teneatur.
- 6 Conditioni supposita non esse in dispositione.
- 7 Conditione pendente non obligatur, nec alio competit.
- 8 Debitor conditionalis post conditionis eventum interpellandus est, ut solvat.
- 9 Factum merum spectari in conditionis eventu.
- 10 Promissio à conditione incipiens, quando ad panam obliget promissorem.
- 11 Sabini & Pegasii gratia contentio.
- 12 Alitici noua opinio aduersus omnes improbat. & num. 17. & 18.
- 13 Pena adiectio in stipulatione quod operetur.
- 14 L. 15. item si ita ff. ad leg. falcid. declaratur.
- 15 L. cum sine & l. penum si quando dies leg. ed. explicatur.
- 16 Papinianus sententia, quæ Sabini & Pegasii opiniones discrepantes conciliatur.
- 17 Promissor, qui à conventioni incipit, quando panam incurret, si promissa non implet.
- 18 Promittens dare Panibulum, & si non dederit, promissit centum, duo promississe dicitur.
- 19 Legas penum, & si penum non detur, centum, duo leg. asse dicitur.
- 20 Promissor, qui pure promissit, est tamen interpellandus, ut det.
- 21 Iudicis arbitrio teneri dare eum, qui ex stipulatione preterit tenetur.
- 22 Debitor ex ultima testatoris dispositione quando panam incurret, si non dedit vel fecit id, quod dare vel facere tenetur.
- 23 Iudicis arbitrio esse tempus, quod debitor ex voluntate testatoris dare vel facere debet.
- 24 Debitor ex legis dispositione quando panam incurret, cum non dat vel facit, quod dare vel facere tenetur.
- 25 Debitor ex legis dispositione teneri facere vel dare, cum commodè id possit.
- 26 Heredem teneri vindicare mortem defuncti, aliqui hereditate priuatur.
- 27 L. 5. si confestim ff. ad S. C. Teruill. declaratur.
- 28 Statutum & legem communem magis accedere ad naturam voluntatis, quam ad naturam contractus, ex aliquorum opinione.
- 29 Statutum æquiparari contractibus ex aliorum opinione.
- 30 Statutum quo ad interpretationem omnino contractibus æquiparari.
- 31 Debitorem ex legis dispositione tunc in panam incidere, cum fuit interpellatus.
- 32 Romani opinio, quando panam incurret debitor ex legis dispositione, qui non obseruauit.
- 33 Heredem non posse adire hereditatem antequam vindicauerit mortem defuncti.
- 34 Romani opinio reiecta.
- 35 Iudicis arbitrio relinquere, quando panam incurret debitor ex legis dispositione.
- 36 Panam statim incurre, qui facit id, quod lex prohibet sub pena fieri.
- 37 Clericum verberans statim excommunicationem incurret.
- 38 Faciens quod à lege prohibetur, excusationem non habet.
- 39 Precepta legis negatiua semper, & ad semper obligare.
- 40 Panam an statim incurret, qui facit quod lex prohibet, si illud sui natura non prohibetur, ut quid turpe.
- 41 Statutum Bononiæ artificum Syrii declaratur.
- 42 Rurim responsum in consilio n. 4. lib. 5. improbatum.
- 43 Statutum, ne per consensum audiat satisfactio non praestita, intelligitur, si satisfactio ab aduersario regatur.
- 44 Panam quando incurret negligens dare vel facere, quod dare vel facere à lege vel statuto sine temporis praesum-

tione iustus est.

- 45 Facere omittens, iustus à causa omisisse potuit.
- 46 Delictum non praesumi.
- 47 Debitorem pure interpellari, ut panam incurret ex mora.
- 48 Collatio horarum fit inter debentes conferre, cum eorum unus interpellat.
- 49 Publicanum male exactione respuere.
- 50 Canonici negligentes eligere certum numerum canonicorum, quando preiurati facultate eligendi.
- 51 Panam quando incurret negligens dare vel facere, quod iustus est à lege, quæ terminum ad dandum vel faciendum praefinit.
- 52 Statutum, quod priores debeant certum tempus decidere causas appellationis, intelligitur, si fuerit interpellatum à partibus.
- 53 Statutum, quod iudex intra certum tempus indices de causa intelligatur de parte petente.
- 54 Damnatius solueri intra quadrimestre, intelligitur si fuerit ad solvendum interpellatus.
- 55 Statutum pro forma aliquid fieri intra certum tempus, operatur sine interpellatione.
- 56 Heredem intra annum legata prestare debere, si modo interpelletur.
- 57 Heredem non teneri soluere legatum factum pie causæ, nisi interpelletur.
- 58 Panam commissi sine interpellatione, cum est appositum tempus ad dandum vel faciendum, ex aliquorum opinione.
- 59 Matrem teneri intra annum parere dare tutorem filij, etiam sine interpellatione.
- 60 Testatorum voluntates exequi publice interest.
- 61 Cap. licet canon 5. & intra annum, de electione, in 6.
- 62 Felini opinio & conciliatio.
- 63 Opinio Felini reiecta.
- 64 Statutum Parmæ, de modo erigendi cines, declaratur.
- 65 Panam incurret sine interpellatione, qui dare vel facere negligit, ita iubente lege antiqua & noua.
- 66 Lex noua aliquid vltra antiquam debet operari.
- 67 Clerici quando sine interpellatione accedere debent ad residentiam.
- 68 Panam incurret in foro cõfessus debitor sine interpellatione.
- 69 Deus cordium scrutator.
- 70 Panam incurret sine interpellatione debitor, qui excusationem nullam habet, quin dare vel facere tenetur.
- 71 Interpellationem debitoris non esse necessarium, quando res clara est & liquida.
- 72 Panam quando incurret, qui ex precepto, vel sententia iudicis dare vel facere tenetur.
- 73 Iustus auidere dare, intelligitur cum commodè dare poterit.
- 74 Iudicis arbitrio relinquere, quando cum commodè posse dare datur.
- 75 Iustus à iudice presentare aliquem intra octo dies, intelligitur si fuerit ad presentandum interpellatus.

Debitor scio, quomodo & quando commissæ censetur pena aduersus eum, qui dare vel facere tenetur. Et quia iudicis arbitrium hic aliquando versatur, quod modo scripserunt Bald. in l. si n. 1. quoque s. si filio ff. de her. inst. & celeberrimus Maita copatet meus eodē iudicio in c. ult. n. 17. de consuet. ex ppter de his verba facere statui. Non enim melior perplexæ hæc à nostris tractati. Et q. attinet ad contract. (vt de eis primū agam) distinguere solet plures casus.

Primus est, quādo tempus appositū est in arbitrio ipsius promissoris, vt scilicet si det vel faciat, cui ei placebit. Hoc sanè casu nec interpellatio requiritur, nec in penam incidit, antequam consilet, eum obseruare non posse promissa. Nec hic adhibetur distinctio, an stipulatio incipiat à pacto & conuentione, vel à conditione ita censuit gl. in l. ita stipulatus, in verbo, posse, de verb. obl. quā fecuti sunt Bart. Alex. & l. alibi, & communē esse sententiam sunt attestati ibi Soc. iun. in l. 10. notab. & Alciac. & accedit Parit. cons. 19. n. 20. & n. 103. lib. 1. Et ea est huius traditionis ratio, quia cū in eius voluntate posita sit dies, potest quantum vellet differre. L. ult. vers. posteriore ff. qui sine manum. Quocirca solū eius morte, non obseruata stipulatione, committitur pena, quæ ab eis heredem deinde praestanda est. Hunc tamen casum intelligit Soc. iun. in d. l. ita stipulatus, n. 34. vers. nota tamen, & c. procedere quando is promissor potuit implere, & nō impleuit.

M M m

ficus si implere nunquā poterit, & per eū nō statim ad tunc ad penā nō tenetur, cuius vi nullam cōmunitatem
 4 Secundus est casus, si in stipulatione facta, quæ a cōditione incipit, ut puta, cum dicitur cō, si in Capitolio nō accideris, vel Alexandria nō visis, centū dare spondes. Si hoc iure casu expectandus est cōditionis euentus, ante quē nō cōsumitur stipulatio seu pœna. Eū autē cōditionis tūc cedit, cum promissor illi vira functus sit, tūc certū est, si amplius accideret nō posse Capitolium aut Alexandria ire. Quod dixi cōtū cōditionis esse expectandū, vno ore affirmat Doctores in d. l. ita stipulatus, de verb. oblig. ubi Alex. ait. notat Soc. iun. in 21. & reperiūmū ibi aliter ibide Alen. & aliter casus, quæ sententia probatur in d. l. si ita stipulatus, ver. sed & ita.
 6 Si ratio est manifesta, quia ea quæ sunt in cōditione, non censentur dispositiva, si quis sub cōditione dandorum decēssit, si quis omnia causa testis, & si penū, quando dies leg. ced.
 7 Et ante teutū cōditionis nulla cōpetit obligatio, vel actio, ledere dicitur de ver. sig. Nec si promissor cogi potest implere cōditionē. Cum ab ea ff. de contrah. empt. Est itaque expectandus cōditionis euentus, ut pœna locus sit, ut expresse docuit Bart. in l. naturalis, quod si facta ff. de praescriptis.
 8 Est tamen hic annotandum, quod non eo statim, quo cessat cōditio, dicitur ille debitor incidi in morā, sed interpellatio aliqua requiritur, ut scripsit Bart. in d. l. ita stipulatus, n. 50. de verb. oblig. Illud quoque est obliuiscendum docuit Soc. iun. in d. l. ita stipulatus, n. 34. & reperiūmū tamē nulla esse adhuc ibi dīfinitio, si teneat per promissorem, vel nō, ut promissor impleret, quā in cōditione moram factam attenditur.
 10 Tertius est casus, cum iquis pœna adiecta dare promittit, quæ tamē promissio a cōditione incipit, ut puta, si dictū est, si nō dabo Pāphilū, pmitto tamen nomine ducēti. Hoc in
 11 casu magna olim fuit disputatio inter Sabinū & Pegasū antiquos Iurist. Pegasus in ea fuit sententia, non cōmitti pœnā ante euentū cōditionis, atq; ita nō esse habendam rationē, q̄ si promissor dare potuerit, sed demū ceteri dare nō posset, cum decesserit, ita vō nulla sit diffērentia inter hūc casū & præcedē. Sabinū verō existimauit, statim stipulationē, pœnā cōmitti, quo is promissor poterit dare, & nō dedit. Et p̄ Sabinū sententia multa sunt rationes & argumētā, quib; vix
 12 est dissimulā. Alciat. in d. l. ita stipulatus, n. 7. & in l. i. parat. c. 11. Illud est primū, q̄ verisimile sit, partes voluisse cōditionē impleri quāprimū. Si quis locuples in ff. de manum. i. res. Nō ergo debuit hac diffērentia constitui, led statim cum dari poterit, si dārī nō est, cōmitti stipulationem, arg. l. hac cōditio, si in Capitolio, de cōd. & demum, ceterū, si ratio hęc vera esset, idē erat decedē sup̄iore in casu, cum & in eo ea dē sit ratio p̄rogatē volūtas partiū. & impleret Alcia. in d. l. ita stipulatus, n. 6. affirmat, nulla esse diffērentia inter facta
 13 & daciones. Nec idō adfert ratio p̄ Sabinū, q̄ natura adiectionis pœnæ hoc significat, ut actū nō videat, q̄ stipulator dū expectet mortē alteri, & sic tēpus quo amplē impleri nequeat, cōditio, arg. l. si quis ita ff. de ver. oblig. Verūm eadē rēpōnsio, quia iū vñ lūm, & hęc argumētatio potest cōstatari. Tertio, Sabinus vixit & p̄mūto dūo a legato penā nā si legata sit penus, siue illa sit in cōditione, siue in dispositio, statim pœnā debetur, si penā soluta nō est, t. l. i. si ita ff. ad leg. Falc. l. i. cū fin. & l. penū ff. quādo dies leg. cedat. si enim in d. cū fin. dato penū, si penū nō dederis, dato ceterū, Jnō est expectandū, ut penā dari nō possit, led statim quo dari poterit, & dato nō est, cōmissa est pœna, & ideo decē pœni possit. Et id quidē duplici ratione cōsistent est. Vnā, ob voluntatē testatoris, qui penā dari voluit, ut pecunia solui. Altera, p̄pter ipsē rei naturā. Penā namq; faciliē dari potest. Idē ergo iūo in casu, cum paritū sit volūtas, q̄ Pāphilū dari voluerit, & Pāphilus faciliē dari possit. Ceterū hęc ratio, quæ ceteris vix est validior, nihil adhuc p̄ Sab. vrgēt, cum duci nō possit argumētū a datione penā a dationē Pāphilū in penā legata duplex est ratio, quæ hic cessat. Vnā est, q̄ testator voluit plēnū interpetamur. In res. de reg. iur. Altera, quia natura pœnoris huiusmodi est, ut primo quoque
 15 tempore solui debeat, t. l. cū fin. & l. penū ff. quādo dies leg. cedat. quæ sanē rationes (in dīst) cessant in stipulationibus, quæ strictē recipiunt interpretatōis, quāquid asstringit, de ver. oblig. Et quia nō reperitur lege cautum, q̄ datio hominis habeat hanc naturā, ut primo quoque tēpore solui debeat. Pāphilū verō in d. l. ita stipulatus, ver. itaque potest, de verb. oblig. pegasii & Sab. opinioes ita conciliantur: & primū voluit Pa-

pin Sab. sententiā verā esse, quāda stipulatio capiat a cōventionē, ut si dictū sit, Pāphilū dādisi Paphidionē de dēris, decē dabis, Jnā pmissio de Pāphilo pura est illa verō pmissio de decē est cōditionalis, de quo sanē casu dicitur in pmissio in secundo. Ita Sabinēntia p̄cedere intellexit Papi. Pegasii verō opinioē verā esse idē Pāphilū dixit, quādo vix ita sola est stipulatio incipiens a cōditione, hoc modo, si Pāphilū nō dederis, decē dabis. Jnā qui est stipulator, voluit pmissor dari, nō aut Pāphilū. Illud quidē voluit, ut soluto Pāphilū, pmissor ille liberetur, sicuti cum ita a principio legatur, si penū nō dederis, decē dabo. Cōmittitur ergo illa stipulatio, ubi Pāphilū decesserit posse dariq; p̄mūto mortuo pmissore, quia eo viuo mora nō cōmittitur, etū nō datur, cum is Pāphilū, in sola cōditione possit sit, & ideo pœni nō possit, cum posita in cōditione nō sit dispositiva, d. l. si quis sub cōditione dandū de cē ff. si quis omnia causa testis. Et eadē est ratio in stipulatione de aliquid nō dādo, ut in ea si Capitoliū nō accideris, & Alexandria nō ieris, Jque in faciendo versatur, ut superiore casu dixi. & hac recepta est sententia omnib; qui ita intellexerunt Papi. responsū. Excipio hic eruditissimū Alcia. qui in d. l. ita stipulatus, n. 8. & l. i. parat. c. 11. videlicet existimauit enim Alcia. Papiā in d. l. ita stipulatus, secutū omnino fuisse Sabinū sententiā. Pegasii opinioē reiecit. Ceterū Alci. 1. 12. gemitu acutē confutauit & ibi in d. l. ita stipulatus, n. 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100. & 101. & 102. & 103. & 104. & 105. & 106. & 107. & 108. & 109. & 110. & 111. & 112. & 113. & 114. & 115. & 116. & 117. & 118. & 119. & 120. & 121. & 122. & 123. & 124. & 125. & 126. & 127. & 128. & 129. & 130. & 131. & 132. & 133. & 134. & 135. & 136. & 137. & 138. & 139. & 140. & 141. & 142. & 143. & 144. & 145. & 146. & 147. & 148. & 149. & 150. & 151. & 152. & 153. & 154. & 155. & 156. & 157. & 158. & 159. & 160. & 161. & 162. & 163. & 164. & 165. & 166. & 167. & 168. & 169. & 170. & 171. & 172. & 173. & 174. & 175. & 176. & 177. & 178. & 179. & 180. & 181. & 182. & 183. & 184. & 185. & 186. & 187. & 188. & 189. & 190. & 191. & 192. & 193. & 194. & 195. & 196. & 197. & 198. & 199. & 200. & 201. & 202. & 203. & 204. & 205. & 206. & 207. & 208. & 209. & 210. & 211. & 212. & 213. & 214. & 215. & 216. & 217. & 218. & 219. & 220. & 221. & 222. & 223. & 224. & 225. & 226. & 227. & 228. & 229. & 230. & 231. & 232. & 233. & 234. & 235. & 236. & 237. & 238. & 239. & 240. & 241. & 242. & 243. & 244. & 245. & 246. & 247. & 248. & 249. & 250. & 251. & 252. & 253. & 254. & 255. & 256. & 257. & 258. & 259. & 260. & 261. & 262. & 263. & 264. & 265. & 266. & 267. & 268. & 269. & 270. & 271. & 272. & 273. & 274. & 275. & 276. & 277. & 278. & 279. & 280. & 281. & 282. & 283. & 284. & 285. & 286. & 287. & 288. & 289. & 290. & 291. & 292. & 293. & 294. & 295. & 296. & 297. & 298. & 299. & 300. & 301. & 302. & 303. & 304. & 305. & 306. & 307. & 308. & 309. & 310. & 311. & 312. & 313. & 314. & 315. & 316. & 317. & 318. & 319. & 320. & 321. & 322. & 323. & 324. & 325. & 326. & 327. & 328. & 329. & 330. & 331. & 332. & 333. & 334. & 335. & 336. & 337. & 338. & 339. & 340. & 341. & 342. & 343. & 344. & 345. & 346. & 347. & 348. & 349. & 350. & 351. & 352. & 353. & 354. & 355. & 356. & 357. & 358. & 359. & 360. & 361. & 362. & 363. & 364. & 365. & 366. & 367. & 368. & 369. & 370. & 371. & 372. & 373. & 374. & 375. & 376. & 377. & 378. & 379. & 380. & 381. & 382. & 383. & 384. & 385. & 386. & 387. & 388. & 389. & 390. & 391. & 392. & 393. & 394. & 395. & 396. & 397. & 398. & 399. & 400. & 401. & 402. & 403. & 404. & 405. & 406. & 407. & 408. & 409. & 410. & 411. & 412. & 413. & 414. & 415. & 416. & 417. & 418. & 419. & 420. & 421. & 422. & 423. & 424. & 425. & 426. & 427. & 428. & 429. & 430. & 431. & 432. & 433. & 434. & 435. & 436. & 437. & 438. & 439. & 440. & 441. & 442. & 443. & 444. & 445. & 446. & 447. & 448. & 449. & 450. & 451. & 452. & 453. & 454. & 455. & 456. & 457. & 458. & 459. & 460. & 461. & 462. & 463. & 464. & 465. & 466. & 467. & 468. & 469. & 470. & 471. & 472. & 473. & 474. & 475. & 476. & 477. & 478. & 479. & 480. & 481. & 482. & 483. & 484. & 485. & 486. & 487. & 488. & 489. & 490. & 491. & 492. & 493. & 494. & 495. & 496. & 497. & 498. & 499. & 500. & 501. & 502. & 503. & 504. & 505. & 506. & 507. & 508. & 509. & 510. & 511. & 512. & 513. & 514. & 515. & 516. & 517. & 518. & 519. & 520. & 521. & 522. & 523. & 524. & 525. & 526. & 527. & 528. & 529. & 530. & 531. & 532. & 533. & 534. & 535. & 536. & 537. & 538. & 539. & 540. & 541. & 542. & 543. & 544. & 545. & 546. & 547. & 548. & 549. & 550. & 551. & 552. & 553. & 554. & 555. & 556. & 557. & 558. & 559. & 560. & 561. & 562. & 563. & 564. & 565. & 566. & 567. & 568. & 569. & 570. & 571. & 572. & 573. & 574. & 575. & 576. & 577. & 578. & 579. & 580. & 581. & 582. & 583. & 584. & 585. & 586. & 587. & 588. & 589. & 590. & 591. & 592. & 593. & 594. & 595. & 596. & 597. & 598. & 599. & 600. & 601. & 602. & 603. & 604. & 605. & 606. & 607. & 608. & 609. & 610. & 611. & 612. & 613. & 614. & 615. & 616. & 617. & 618. & 619. & 620. & 621. & 622. & 623. & 624. & 625. & 626. & 627. & 628. & 629. & 630. & 631. & 632. & 633. & 634. & 635. & 636. & 637. & 638. & 639. & 640. & 641. & 642. & 643. & 644. & 645. & 646. & 647. & 648. & 649. & 650. & 651. & 652. & 653. & 654. & 655. & 656. & 657. & 658. & 659. & 660. & 661. & 662. & 663. & 664. & 665. & 666. & 667. & 668. & 669. & 670. & 671. & 672. & 673. & 674. & 675. & 676. & 677. & 678. & 679. & 680. & 681. & 682. & 683. & 684. & 685. & 686. & 687. & 688. & 689. & 690. & 691. & 692. & 693. & 694. & 695. & 696. & 697. & 698. & 699. & 700. & 701. & 702. & 703. & 704. & 705. & 706. & 707. & 708. & 709. & 710. & 711. & 712. & 713. & 714. & 715. & 716. & 717. & 718. & 719. & 720. & 721. & 722. & 723. & 724. & 725. & 726. & 727. & 728. & 729. & 730. & 731. & 732. & 733. & 734. & 735. & 736. & 737. & 738. & 739. & 740. & 741. & 742. & 743. & 744. & 745. & 746. & 747. & 748. & 749. & 750. & 751. & 752. & 753. & 754. & 755. & 756. & 757. & 758. & 759. & 760. & 761. & 762. & 763. & 764. & 765. & 766. & 767. & 768. & 769. & 770. & 771. & 772. & 773. & 774. & 775. & 776. & 777. & 778. & 779. & 780. & 781. & 782. & 783. & 784. & 785. & 786. & 787. & 788. & 789. & 790. & 791. & 792. & 793. & 794. & 795. & 796. & 797. & 798. & 799. & 800. & 801. & 802. & 803. & 804. & 805. & 806. & 807. & 808. & 809. & 810. & 811. & 812. & 813. & 814. & 815. & 816. & 817. & 818. & 819. & 820. & 821. & 822. & 823. & 824. & 825. & 826. & 827. & 828. & 829. & 830. & 831. & 832. & 833. & 834. & 835. & 836. & 837. & 838. & 839. & 840. & 841. & 842. & 843. & 844. & 845. & 846. & 847. & 848. & 849. & 850. & 851. & 852. & 853. & 854. & 855. & 856. & 857. & 858. & 859. & 860. & 861. & 862. & 863. & 864. & 865. & 866. & 867. & 868. & 869. & 870. & 871. & 872. & 873. & 874. & 875. & 876. & 877. & 878. & 879. & 880. & 881. & 882. & 883. & 884. & 885. & 886. & 887. & 888. & 889. & 890. & 891. & 892. & 893. & 894. & 895. & 896. & 897. & 898. & 899. & 900. & 901. & 902. & 903. & 904. & 905. & 906. & 907. & 908. & 909. & 910. & 911. & 912. & 913. & 914. & 915. & 916. & 917. & 918. & 919. & 920. & 921. & 922. & 923. & 924. & 925. & 926. & 927. & 928. & 929. & 930. & 931. & 932. & 933. & 934. & 935. & 936. & 937. & 938. & 939. & 940. & 941. & 942. & 943. & 944. & 945. & 946. & 947. & 948. & 949. & 950. & 951. & 952. & 953. & 954. & 955. & 956. & 957. & 958. & 959. & 960. & 961. & 962. & 963. & 964. & 965. & 966. & 967. & 968. & 969. & 970. & 971. & 972. & 973. & 974. & 975. & 976. & 977. & 978. & 979. & 980. & 981. & 982. & 983. & 984. & 985. & 986. & 987. & 988. & 989. & 990. & 991. & 992. & 993. & 994. & 995. & 996. & 997. & 998. & 999. & 1000. & 1001. & 1002. & 1003. & 1004. & 1005. & 1006. & 1007. & 1008. & 1009. & 1010. & 1011. & 1012. & 1013. & 1014. & 1015. & 1016. & 1017. & 1018. & 1019. & 1020. & 1021. & 1022. & 1023. & 1024. & 1025. & 1026. & 1027. & 1028. & 1029. & 1030. & 1031. & 1032. & 1033. & 1034. & 1035. & 1036. & 1037. & 1038. & 1039. & 1040. & 1041. & 1042. & 1043. & 1044. & 1045. & 1046. & 1047. & 1048. & 1049. & 1050. & 1051. & 1052. & 1053. & 1054. & 1055. & 1056. & 1057. & 1058. & 1059. & 1060. & 1061. & 1062. & 1063. & 1064. & 1065. & 1066. & 1067. & 1068. & 1069. & 1070. & 1071. & 1072. & 1073. & 1074. & 1075. & 1076. & 1077. & 1078. & 1079. & 1080. & 1081. & 1082. & 1083. & 1084. & 1085. & 1086. & 1087. & 1088. & 1089. & 1090. & 1091. & 1092. & 1093. & 1094. & 1095. & 1096. & 1097. & 1098. & 1099. & 1100. & 1101. & 1102. & 1103. & 1104. & 1105. & 1106. & 1107. & 1108. & 1109. & 1110. & 1111. & 1112. & 1113. & 1114. & 1115. & 1116. & 1117. & 1118. & 1119. & 1120. & 1121. & 1122. & 1123. & 1124. & 1125. & 1126. & 1127. & 1128. & 1129. & 1130. & 1131. & 1132. & 1133. & 1134. & 1135. & 1136. & 1137. & 1138. & 1139. & 1140. & 1141. & 1142. & 1143. & 1144. & 1145. & 1146. & 1147. & 1148. & 1149. & 1150. & 1151. & 1152. & 1153. & 1154. & 1155. & 1156. & 1157. & 1158. & 1159. & 1160. & 1161. & 1162. & 1163. & 1164. & 1165. & 1166. & 1167. & 1168. & 1169. & 1170. & 1171. & 1172. & 1173. & 1174. & 1175. & 1176. & 1177. & 1178. & 1179. & 1180. & 1181. & 1182. & 1183. & 1184. & 1185. & 1186. & 1187. & 1188. & 1189. & 1190. & 1191. & 1192. & 1193. & 1194. & 1195. & 1196. & 1197. & 1198. & 1199. & 1200. & 1201. & 1202. & 1203. & 1204. & 1205. & 1206. & 1207. & 1208. & 1209. & 12

CASVS CCCCXCIX.

Quando & quibus ex causis Reus edere teneatur Actori rationes & instrumenta.

S V M M A R I A.

1. Reus non tenetur regulariter edere alicui, etiamsi procedatur summarius & de plano. num. 1.
2. Index ex causa sua arbitrio potest compellere reum, ut edat. L. 1. C. de edendo explicatur. & num. 14.
3. Argentarius tenetur contra se edere rationes, prout & nummularius numer. 6. & notarius numer. 8. tenetur & habet argentarii vel notarii numer. 1. & 12.
4. Argentarius a nummulario, an & quatenus differat.
5. Argentarius tenetur iterum edere, etiamsi se vel ediderit rationes adversario suo, quod falsis in persona privata. num. 10. tenetur etiam si officium exercet per substitutum. num. 13.
6. Edito ab argentario vel notario, ut recte petatur an contentum requiratur mandatum & inter se: quod declaratur. num. 16. 17. & 20.
7. Mandatum prefertur ex praesentia.
8. Iurarius tenetur edere contra se, etiamsi moribus civitatis foretarius liceret. n. 23. aut iurarius esset ludans. nu. 24. & quid si iurarius factus exerceat desistit. num. 27. 29. 35. & 34.
9. Lex nova recipit interpretationem ab antiqua, si eadem subsistit ratio.
10. Hæres rei tenetur edere contra se.
11. Publicanus an teneatur contra se edere.
12. Bartolus in l.quis sit fugitivus. 17. in princ. ff. de editio edicto, & in l. palam, 43. §. non solum. 4. ff. de ritu nup. declarat.
13. Emendatio vitæ aufert infamiam debili.
14. Baldus in l. improbum. num. 1. C. ex quibus causis infam. irroga. declarat.
15. Cap. testimonium, de testibus explicatur.
16. Mercator vendens carius ob dilationem solvendi, tenetur contra se edere.
17. Mercator vendens carius ob dilationem est iurarius similis.
18. Mercatores nostri facili, an teneantur edere contra se rationes suas: quod limitatur. num. 39.
19. Mercatores hodierni differre ab antiquis istis argentariis, & quomodo.
20. Fiscus alicui debet reus edere, prout & illi qui causam habet a fisco. num. 41.
21. Fiscus privilegium quando transeat in successorem.
22. Fiscus sibi cui petere non potest in causis criminalibus, aut contra alium fisci. num. 44. vel si aliunde habere possit probationem. num. 45.
23. Ecclesia alicui tenetur reus edere.
24. Edito admittitur favore causæ, ut est matrimonii, dotis & alimentorum. num. 48. causa libertatis. n. 49. miserabilium personarum. n. 50. causa filiorum. n. 51. studij. n. 52. & quælibet causa favorabilis. n. 53. & 54. casibus, quibus exhibenda foret familia accusatis in eius caput torquenda. numer. 54.
25. Edito innuitur aequitate suaudente ex arbitrio iudicis, quod declarat exemplum. num. 58. 6. 9. & 70.
26. Edito petito reijctor si actor nulla iusta allegat causam.
27. Cap. de testibus eogen. explicatur.
28. Edere tenetur reus si actor allegat iustam causam amissionis instrumentorum, & exhibet iudicis officium, scilicet si non exhiberit officium iudicis. num. 59. quo tamen actor iudex ex officio potest velle mandare editionem. num. 60.
29. Servus in causis civilibus potest torqueri contra dominum, si deficient probationes alie.
30. L. 1. C. de questionibus literarum emendatur & confirmatur.
31. L. Divus. §. ff. de quasi. lectio restituitur.
32. Probationes iniquæ admittuntur in defectum aliarum probationum.
33. L. 1. §. Divus. ff. de iure fisci, declarat.
34. Cap. de probat. elucidatur.
35. Amisio instrumentorum probatur iuramento & contentis.
36. Reus tenetur edere alicui si instrumentum est iuratum, etiamsi prelatum fuisset, se eis iuratum solum in passibus vis-

libus. numer. 74.

37. Testium nomina debent edere ante productionem.
38. Edere tenetur is, qui se fundat in aliquo instrumento vel scriptura.
39. Edere tenetur reus si alioq. adferat instrumenta ad se pertinere iure domini vel contrahendi, vel an sit notum sit communia. num. 76. vel spectet ad morem iure administrati. num. 77. & 81. vel actor habeat causam a reo. n. 78. vel creditor in causatione pignori. num. 79.
40. Legatarius petere potest exhiberi testamentum ab herede.
41. Feudi vel emphiteusius domini recte petiti a vasallo, vel emphiteuta catalogum bonorum feudalium vel emphiteusiarum.
42. Reus tenetur edere alicui ad imandam suam replicationem aut eam probandum. 86.
43. Reus non tenetur edere alicui ad suppleendum defectum simplicis probationis.
44. Reus tenetur edere contra se in iudiciis iis duplicibus.
45. Reus tenetur contra se edere ob evitandum periculum animæ.
46. Reus cogitur edere instrumentum sibi inutile & alicui nocivum.
47. Vis est sententia, Reum t. conuentum non teneri edere alicui rationes & instrumenta, quibus actor contra ipsum reum vultur. L. 1. & L. 2. C. de edendo & ca. 1. de probatione. Est enim valde inhonum, ut quis sumat arma de domo rei, l. de minore §. tormentum. ff. de quasi & l. iurius gravis. C. de testibus & bis (ut est in veteri proverbio) interiturus, qui suo gladio perit, d. ca. 1. de probat. & conquisi is iure possit, ac illud Ovidianum exclamare:
Hæc patior telis vulnera facta meis.
Considerari etiam potest alia huius sententia ratio: ne scilicet negligentia actoris, qui ad iudicium paratus venire debet, innotet ipsi reo, contra text. l. iusti mensur. sal. mo. d. 1. magna. ff. de ver. obligat. Et hæc quidem sententia locum habet etiam in iudiciis, in quibus proceditur de plano, sine strepitu & figura iudicis, & secundu aequitatem, ut sit coram Principe: nam adhuc reus non tenetur edere alicui iusta Anchæ in Clem. sep. col. 15. de re iud. & apertius Claud. Seyllus in l. vlt. om. l. 1. & 15. C. de edendo.
48. Ceterum index aliquando ex causa t. compellere potest reum, ut actor edat, sicuti statuit Antoninus in d. l. 1. C. de edendo. dum ita rescripti. [nam quod desideras, ut rationes suas adversaria tua exhibeas, id ex causa ad iudicis officium pertinere solet.] Quæ autem iudicari debeat iusta causa, contendunt omnes illo in loco, ubi Purpuratus. m. 8. & Alciatus n. 5. scribunt, in iudicis arbitrio positum esse causam illam, qua argentarius argentario edere cogitur, l. si qui ex argentariis. §. vlt. ff. de edendo. Exiliavit tamen Alciatus, Pium Antoninum in d. l. 1. tenuisse de quadam causa generali in iure non expressa, nam inquit Alciatus si de speciali causa à lege recepta & probata sensisset Pius ipse Antoninus, eius mentionem iure in rescripto fecisset. Ego opinor, Antoninum ad iudicem reicisse Aemilium illum, se de facto interrogantem, ut index ipse cognosceret, an causa in iure scripta, vel non scripta, vel æquate eum memento, possit subscire, qua adversariam illam edere rationes cogitur. Quocirca, ut index noster facile intelligat, quare iusta causa, ut reus cogatur rationes & instrumenta actori edere, observandum est, aliquas esse causas in iure expressas & determinatas, aliquas non: præcise in loco advenit Alciatus singulas paucioribus, quantum per me licebit, referam.
Prima iusta causa t. cogendi reum edere actori, est ratio ne officij publici, quale est illud argentarii, qui contra se agenti edere debet. Legatarius, in princip. ff. de edendo. Idem teneatur, ut tradit Doc. in cap. 1. nu. 15. de probato. rest. l. quædam. §. 5. nummularios. §. ff. de eden. & accedit t. quod nummularius ab argentario reipia & effectu non differt: iustis scriptis reliquerunt Corasius in l. 1. §. præterea ff. de officio Prest. l. i. vbi. Hoto. in cim. verbo, iur. in verbo argentarius, & Carolus Sigonius in lib. 3. de antiquo iure civitatis Romæ, cap. 1. & satis mihi probare videtur l. si hominem. §. pen. cum. l. seq. ff. de post. Verum repugnare videtur tex. d. l. quædam. §. 5. nummularios. §. ff. de eden. vbi Paulus facit nummularios similes argentariis, dñ inquit, (nummularios quoque edere de-

bere. Si enim numularij idem essent quod argentarij, satis fuisset dicere, numularios edere debere, & non adiecta illa dictione, quocumque, quia similem causam implicat. Et spectans similitudinem hac significat idem Paulus dum ita subiungit, quia et si numularij sicut argentarij rationes cōficiunt. Illa dictio, sicut, similitudinem significat, quia ratione. *§. l. si de acquir. rer. dom. ubi gl. & Bart. & respondit Dec. in l. 1. §. 1. n. 11. Si ergo numularij sunt similes argentariis, non idem tunc cum simile non sit idem. *Liquid Nervii ff. de positi. Respondet forte potest, numularios officij munere esse fuisse esse argentariis, sed argentarios magno extrinsece negotiatores numularios vero tenues, argentarios cōsuevisse suscipere cultu dia pecunias depositas: & id quidē ut plurimum hinc tenore: numularios vero, & sub scēnotie receperunt, & pecuniā mutuo dare cōsuevisse, ut annotavit Guliel. Baldus in annotat. ad Padellam ad tit. de positi. ubi explicat d. l. si homini. Quod de argentariis & numularijs diximus, idem dicendum est de notariis. Si enim notarius de re ad me pertinens recipit instrumentum, & a me in iudicio convenitur, cogi potest mihi documentū illud edere, ita Bartolus in l. 1. *Procur. ff. de edend. & ibidē Bal. n. 3. Dec. in d. l. n. 10. C. de edend. & ibidem Alciat. n. 7. Et sane notarij officium publicum, ut erat & illud argentarij.***

Extenditur primò hæc causa, ut locum habeat etiam quando argentarius ille reus convenitur semel ipsi actori & idit rationes. Nam ad hoc, si opus est, iterum edere tenetur. *§. l. si qui ex argentijs. §. procur. & l. si qui de edend. Dec. in d. l. n. 10. C. de edend. ubi edidit in notario. Persona tunc priore, quia semel sua liberalitatis edidit, amplius edere non tenetur, ut scribit Petr. Perol. Ant. ab Alex. & Dec. in d. l. n. 11. & ibid. Ripa n. 8. & Alciat. n. 9. reit. ita opinione Licet Iotti, & Decij. Satis enim abunde est sufficit (ingit Imperator in l. tutoris. *C. de neg. gest. §. si cuvel in paucis amici labore cōsultatur, & liberalitas exercetis a dñi non debet ed cōtra suā voluntatē obligare. l. 1. *Procur. §. 1. & l. habet. ff. de precario. l. 1. *voluntaria. C. de excusati. l. 1. pen. an. §. C. de exor. pro marito. Et demū actus voluntarius non potest obligari, quia sit ipsa voluntas. Bartol. l. 1. §. si quis inter dñi suū ff. de iunere alligat. ne prius. Et copiose scripsi in comm. de retinenda poss. remedio §. n. 6. 4.****

Extenditur secundo, ut locū habet etiā in hærede argentarij, qui edere tenetur, sicuti tenebatur ipse argentarius, *Liquidam. §. similis ff. de edend. & l. 1. C. de vbi Dec. n. 12. vers. solutus. Purpur. n. 19. vers. §. causa, & Alciat. n. 10. sic sunt interpretati. Idem tunc hærede notarij post Baldum in d. l. tradit ibi Cagnolus n. 45. obligari enim defuncti transiit in hæredem. *l. 1. C. de actio. ab hered. & c.**

Extenditur tertio, ut locū habeat hæc causa etiā tñ contra eū, qui munus hoc publicū per aliū exercet, sicuti in muliere, quæ per servū argentaria pertractat, ut scribit Oldrad. Alber. l. 1. & reliqui in d. l. *C. de edend. vbi etiā Alciat. n. 11. & Purpur. n. 19. vers. §. extenditur, qui existimās, respōdū Antonini Pij l. 1. C. de edend. q. de femina loquitur, possit intelligi de ea, quæ per servū argentaria exercebat. Etenim mulier p̄hibetur per se argentaria exercere. *l. femina. ff. de edend. nō tamē prohibetur id per servū facere. Est ratio, quia mulieres ab huiusmodi munere remouetur, non q̄ sint respectu huius actus incapaces, sed quia cōuenire earū recedat lex existimāto, ne personā suā in publicū exhibeat iuxta *l. que adult. C. de leg. iñia de adult. & c. l. de vita & honest. cler. Quia ratio lancitū etiā legitur, mulieres a potestati munere remoueri. *l. 1. §. secundo d. ff. de postula. Nec repugnat cōsideratio Decij in d. l. n. 11. quæ p̄buit Marjan sing. et n. q̄ illi, qui actū per se facere nō potest, nec etiā per aliū. *nō licet ff. de contr. empt. & vbi. ubi Dec. n. 1. de reg. in n. 5. Nā ex illi dñis respōdetur, d. l. 1. nō licet & similes, loqui, quid quod est incapax ratione effectus: non autem si honestatis causa, ut in casu nostro. Non etiā vrgit secundū illa ciuile Decij cōsideratio, cum dixit: capacitate seruipendere a domini capacitate. *l. si mihi & tibi. §. regula. de leg. 1. Cum ergo femina argentaria exercere non possit, atque ita incapax sit illi officij d. l. femina. sic etiā incapax erit ei seruus. Nā sic respōdetur, d. §. regula. pcedere, quā do incapax est ratione personæ & effectus, nō autem si honestatis & verecūdie causa, sicuti reser. Soc. in d. §. regula. & apertius l. 1. in l. Gual. in princ. n. 33. ff. de liberis & posth.******

Ceterum habitatio est non levis, an t argentarius, num-

mularius & notarius edere teneatur cuiuslibet, vel ei tantum, qui rationes, vel instrumenta madauit cōscribi. Recepta rationes vel instrumenta, duo debere concurrere, q̄ petis sibi edi rationes vel instrumenta, madauerit illa cōscribi: & quod de re sua in eis agatur ita fuit Accursius, Bart. & Bal. in l. 1. *Procur. in princ. de iñia l. 1. n. 4. Dec. & Curtianus in d. l. 1. C. de edend. ille n. 9. ille n. 10. & ibidem Alciat. n. 12. & communē esse testator eodem in loco Cagnolus n. 34. post Felinum in c. 1. n. 13. vers. limita queris, quod probatur vbi etiā Dec. n. 47. Contrarium vero opinione, quod scilicet sufficit solum interesse petentis sibi abique mandato, probatur solum Romanus in d. l. 1. C. de edend. & ibidem Ripa n. 6. & Purpur. Ego soleo hanc posteriorem probare & sequi: sic distinguendo quatuor casus.*

Primus quorum est, quando t adest mandatū cum ipso interesse. Hic casus caret dubitatione.

Secundus est casus, quādo t constat de meo interesse: sed est dubium de mandato. Hoc casu, quia secūdo Arietium in c. 1. n. 1. de probato. præsumentur mandatū, dicendū est argentariū huic edere debere: cum hic duo illi concurrant, nempe interesse, & mandatū, licet præsumptum. & hoc in casu procedere potest secūda illa opinio Baldi, Romani, Ripæ, & manifeste scribit Purpur. & Alciat. in d. l. 1. C. de edend. ille n. 10. ille n. 14. qui dixerunt, sufficere tacitū præsumptumque mandatū, quod quidē præsumitur intercessisse (aiunt ipsi Alciarius & Purpur. post Arietium) quando reus ipse, qui scripsit rationes, vel actor cōsuevit scribere mandatū alterius, vel vñus est communis omnium illi scribere, sicuti solent mercatores. Et subiungit Alciarius, in hoc plurimū versari iudicis arbitrio, cum hic sit status cōsecratus. Et rursus adiungit Purpuratus & Alciarius, mandatū t etiā a me præsūm, quando me præsente scripserit rationes, quæ ad me pertineant, vñ quæ probabiliter mea interit scribi. *qui partitur ff. mandatū. glo. in l. 1. ff. de neg. gest. & in specie respondit Alex. in §. 1. cel. vñ lib. 4. & coprobati potest multis, qui scripsi in comm. de presump. l. 1. §. praesumpt. §. 9. n. 11. Et demū subiunferunt Alciarius, & Purpur. generaliter quemlibet negotiator, qui causa artis, quæ exercet, rationes conficit; illi edendum compelli, quia cum eo contrahens mandasse illi videtur, ut scribat artis in mercatoribus nostri temporis, qui artis suæ rationes diligenter scribunt. Quia tamen de re differemus infra in tertia causa.*

Tertius est casus, quando t constat de petentis interesse seu utilitate, & verē etiā apparere, mandatū non fuisse ab ipso petente edi: hoc etiā casu, exilimo veriorē esse opinionem Baldi, Romani, & sequacium, aduersus communē, nēpe huic debere edi, sicuti primum probat text. *l. si qui ex argentijs. §. perimere. vers. ff. si procurator. missi ff. de edend. vbi si procurator meo abiente madauit, edendū sunt mihi rationes illa. ibi nullum intercessit mandatū inter me & scribentem, atque ita de sola mea utilitate agitur. & tamen edendū sunt mihi rationes. Præterea & secundo probat. *Liquidam. §. vbi ff. de edend. vbi si qui in mea est potestate contraxit, petere possum mihi edi. Constat hic cōsiderari solum utilitatem abique mandato.**

Quartus est casus, quando t constat de solo mandato, & vere non agitur de aliquo meo interesse pecuniario, sed de mea ipsa utilitate. Hoc etiā casu dicendum est, rationes & instrumenta edi mihi debere, cum sufficit mea interesse respectu mei mandatū, ita Alciarius in d. l. n. 11. *C. de edend. & probatur text. l. si qui ex argentijs. §. perimere. ff. de edend. ¶ Perimere autem (inquit Vlpianus) videtur ad me ratio: si modo cum tractaueris me mandante. ¶ Dicere voluit Vlpianus, ut adierit Ripa in d. l. n. 11. nunc solum mandatū ostendere interesse, atque ita sufficere solum ipsum mandatū: nam mea interest, quod mea ipsa voluntas a meo mandato exequatur, cum dānum sentire sit dicatur, cuius voluntas exequitio impeditur. *l. vbi ff. de usu & habitati. Bartol. in l. si filius, qui par. n. 5. ff. de vulg. & pup. sub iñ. & copiose Tiraquell. de reuocati. consensum in prædicatione. num. 15. Præterea & secundo apertius idem probat verba d. §. perimere. vers. procurator, vbi meo procuratori, de cuius interesse procuratorio non agitur, sed ratione solum mandatū interest, edi debent rationes.**

Secunda iusta causa, quia reus cōuenitus compelli potest

- teit edere rationes, & instrumenta actori, est illa quæ ab odio
 22 & delicto personæ ipsius rei conventus provenit, ut si res
 ipse sit fenerator, & viuarus: Hic enim edere tenetur ipsi
 actori, sicuti falsum adiungit Dd. in d. l. de eden ubi Dec.
 n. 13. Curtius iun. 31. Purpur. n. 18. vers. extra causâ, & Alcia-
 n. 10. qui receperat esse sententia testatur. Idem Dec. in c.
 1. n. 10. de probat. qui quid sit exemplificat d. l. ex Clem. 1.
 5. ceterum de viuris, quo ita expressim fanciunt. Et quid se-
 cundum rationem d. 5. ceterum, cõvenit hoc exemplum respo-
 23 spondere ad advertit Dec. præcitato in loc. Nā i cadē ratio
 efficit, ut lex nova recipiat interpretationem ab antiqua
 veteri, non est novum. & l. sed & posteriores ff. de legib. & l. i.
 5. lex Falcidia ubi Alex. n. 7. ff. ad l. e. Falcid. & glo. notat in
 sciendi, an prin. in glo. ff. qui satisfaci. cog. Hæc tamen iuris
 sententia, quod sciñcet fenerator res conventus tenetur
 edere actori, adscribenda est novæ legi, hoc est d. 5. ceterum,
 nõ autē antiquo responso Antonini in d. l. vi. simili in casu
 cui Bart. in l. 3. ult. ff. de legi. tum. cum dixit, patre effectū
 tutorem filij sui emancipati, non dici tutorem ex dispo-
 sitione legis civilis: sed ferre in iungem legitimi tutoris, ob
 id quod datur ex ratione legis civilis.
- 24 Extenditur primò ut locum habeat etiam si viuarij
 & feneratoris tolerentur in ipsa ciuitate. Nam adhuc saltem
 auctoritate Episcopi possunt compelli edere: Ita Purpur. in
 d. l. i. num. 30. vers. quid extenditur. Cide eden. arg. doctrinæ
 Baldi in L. consilia diuina. C. de testa.
- 25 Extenditur secundo hæc causâ, ut i locum habeat etiā in
 iudicio feneratoris & viuariorum, ut tradidit Bald. in l. 1. 5. rationes
 ff. de ed. Dec. in d. l. n. 14. C. 60. & ibid. Purpur. n. 19. Alcia. n.
 13. idem Dec. in c. 1. n. 30. vers. sed tunc prædicti. de probato. Verū
 n. 6. cuius argum. inisfactum est ex traditis à Dec. & alijs.
- 26 Extenditur tertio, ut i locum habeat etiam cõtra inqui-
 sitionem de hæresi, qui tenetur edere libros, quos de hæresi sus-
 pectus apud se habet. Ita Purpur. in d. l. vi. n. 10. Cide eden.
 Nicolaus Arletan in tract. de hæresi, in notab. 21. Royas
 in sing. 64. & doct. Franc. Pegna in additionibus ad direc-
 torium Inquisitionum commentarijs 88. col. in tercia parte.
- 27 Extenditur quarto hæc causâ, ut locum habeat i etiā cõtra
 publicanos, nuntas, & caponas, qui pariter si cõueniuntur
 in iudicio, tenentur edere libros exacti vectigalis actori. Ita
 Bald. & Alex. quos secuti sunt Dec. in c. 1. n. 15. de probato. &
 in l. 1. n. 13. vers. secundo. d. elem. & ibid. Claud. Seyssellus n. 8.
 Gorad. & Purpur. n. 20. Ceterum à prædictis dissentit Ro-
 ma. Aver. & Iason, quos secuti est Alcia. in d. l. n. 13. qui di-
 xit, nullū in eis esse delictū, honestūque esse eorū ordinē
 & olim, auctore Cicerone, cõsistēte ex equibz Romanis. Id
 qd multis cõprobat Carolus Sigonius in l. 2. de antiquo iure
 ciuili Roma c. 4. Et fauorabilis est recepta sentētia, si in pu-
 blicis fructu. Existimo veriorē esse receptā sentētia, si in pu-
 blicanis exactis dō illa, quibz. Põssēt in d. 5. ceterum statui,
 feneratoris teneri edere actori, quæ quid sit, quod fene-
 28 rator sit sit, & de viuris exactis agatur: Ita Dec. in c. 1. n. 14.
 de probat. & Purpur. in d. l. n. 13. vers. sumitur prima. Si ergo
 publicanus male in eo munere vertetur, & contentio sit,
 plus quod exegisse vellet poterie edere ipsi actori: sub-
 sistit ratio, de qua in d. 5. ceterum: Et iam multa cõtra eos fan-
 ciente esse legitimis i. L. querat. ff. de publica. & vectig. sic
 & olim ob eorum auaritiam odio fuerunt populo Romano,
 sicuti præcitato in loco scripserit legit Sigonius.
- 29 Extenditur quinto, ut hæc causâ locum habeat etiā in feneratoris
 actori, qui feni exercere desistit. Ita Dec. in d. l. n. 10. C. de ed.
 qui cuiusdē opinionis alios recēdit. Hoc hac in re solem distin-
 guere atque cõsiderare quatuor casus. Quorum primus est,
 quando fenerator sistit de se exercere feneratoris tamē ex-
 tortas viuras adhuc non restituit, & de eis restituendis agitur.
 Hoc sanē casu dubiū nõ est, quin ipse teneatur edere li-
 bros rationi actori, a quo in iudiciū fuit vocat: sicuti affir-
 30 matum Bart. in l. prator ait. 5. si etiā ff. de edendo, Alex. in d.
 l. 1. C. de pactis, & ibid. Dec. n. 45. Purpur. n. 21. & Alcia. n. 13.
 idem Dec. in c. 1. n. 15. de probat. Et si enim desistit esse viuarj,
 quod ad tēp. præstati & futurū non tantū respectu temporis
 præteriti desistit esse talis, cum adhuc apud se exactas viuras
 31 retinet: Et hoc in casu potest intelligi i quod docuit Bart. in
 l. qui sit fugitiuus, 27. an prin. ff. de adu. edicto, & in l. palu,
43. 5. nō solu. 4. ff. de ritu nupt. cū dixit, viuarj appellari cū,
 qui fenus amplius nõ exerceat: intelligi, inquit, potest respo-
 cto viuarj, quas adhuc apud se habet. Ita etiam intelligi
 declarari potest Bald. in Lamprius. n. 1. in fine. C. ex quibz
 causis irrog. infamia, cum dixit, feneratori, qui fenus exercere
 desistit, infamem esse: intelligi potest Bald. in loquatur de eo,
 qui exactas viuras nõ restituit, et si fenus exercere desistit.
 32 Secundus est casus, quando fenerator desistit exercere fenus,
 & omnes exactas viuras restituit. Hoc sanē casu nõ re-
 necitur viuarj ille edere libros rationi actori. Ita Bald. in
 rub. C. de viuris. qu. 10. de Ana. in c. quia in omnibz de viuris
 Rom. in cons. 404. n. 7. Dec. in d. l. n. 16. C. de eden. & ibid. Al-
 33 ciat. n. 17. Purpur. n. 21. vers. secundo limitatur. & Curt. in
 L. adman. d. n. 4. ff. de iureiur. Huius traditionis ratio est, quia
 ad hoc, ut fenerator teneatur edere iura clem. 5. ceterum,
 duo debent concurrere, ut scripsi supra post Dec. in d. c. 1. n.
 2. 4. de probat. nēpe quod fenus exerceat: & qd de restitu-
 34 tis exactis viuris agatur: hoc in casu, quo agim⁹, pro cõ-
 statū præsupponitur, viuras illi fuisse restitutas: neque ita nullā
 esse de eis restitutionis cõtentionē. Est ita manifestū, hunc
 dici amplius nõ posse feneratorē, respectu amicitie & infamie
 iam cõtractæ: quandoquidē i vires male zincas d. emē-
 35 datio delicti nomen, & infamia extinguit, c. ferri 30. dist.
 & consert rex. notat in l. 5. ult. ff. de adu. edicto. dum in-
 quir, eum dici nõ posse phreneticū, nec eo nomine teneri,
 si talis esse desistit. Et eo respo. adducto docuit Bald. in d. l. 1.
 in fine. C. locati. quod si quis aliquando fuit male famæ,
 malique nominis. Et impræsentiarū se bonæ, praterita infamia
 eum nõ maculat, nisi (inquit Bald.) fuerit infamia per sen-
 tentiā iam latam irrogata. Et accedit Afflicus in des. 36. in
 fine. qui decidit, periuurū nõ dici eo, qui penitentia egit. Et
 scribit Abbas in c. 1. si clerici, 5. de adulterij, ad finē, de iudic.
 36 quod sub lata antiqua macula efficitur otio homo. Cõ-
 ferretur text. notabilis ad rē nostrā in c. 1. n. vi. glo. in ver-
 bo, donec de viuris allegatus à Roman. in d. c. 1. n. 7. & ab
 alijs supra citatis. Nec repugnat traditio Baldi in d. Lamprius
 37 h. n. 1. in fine. C. ex quibz causis infarro. cū dixit, eo, qui ex-
 cecō fenus effectus est infamia, etiā desinat exercere, adhuc
 manere infamem, quam quidē tradidit in specie nõ-
 38 quia probat Zasius in l. prator ait. 5. si etiā, n. ff. de ed. qui
 ob id scripsit, hunc perpetuo repellā de testibz testimonio:
 id quod probat etiam text. c. testimonia. de testibz. Non inquam,
 repugnat hæc traditio, siquidem loquitur Bald. quando iam
 per sententiam irrogata est infamia, ut etiam loquitur i d. 32.
 c. testimonia, ut ibi de clarat glo. quæ sanē in casu nostro nõ lo-
 39 quimur, sed in eo, quando lata non fuit sententia. Nam tunc
 (ut dixi supra) peracta penitentia nõ dicitur infamia, &
 ferre potest testimonio: ut tradit Bart. & Bald. in Lamprius. d.
 38. 5. de nupt. & copio 5. in l. an arena. n. 8. C. de inoff. test. vel
 etiam intelligi potest Bald. ut scripsi supra, quando adhuc nõ
 restituit exortas viuras, qui etiam potest intelligi, quando
 post restitutionem viuarum denū argueretur exortis vi-
 40 viuras. Ita declarat Claudij Seyssellus in l. 1. n. 7. vers. tamen
 dictū Bald. C. de eden. qui dixit, cessare hoc, quādo cunc-
 ret multum temporis arbitrio iudicis, quod desistat ab exer-
 cecō feneratoris: & viuras exactas restituit, & Claudij fecutus
 est Purpur. in d. l. n. 1. n. 1. vers. sublimitate vltima. Tertius est
 casus, quādo hic fenerator non restituit omnes viuras, sed
 41 aliquas tantū. Nam pro ea parte non restituita edere tenetur
 cū ratio, quæ est de toto ad totum, fit etiā de parte ad partē.
 42 Ligna de tota ff. de rei vend. Et quoad ea partem non restituita
 dicitur minis plene satisfactū: Et propterea edere tene-
 43 tur, iuxta l. veluti in prin. ff. de edo. ibi minis plene edum.
 Quartus est casus, quādo i hic fenerator aliquæ ex parte nõ
 44 restituit viuras: sed de iis restituendis cautionem præstitit.
 Hoc sanē casu nõ cogitur edere, cū fenerator esse desierit.
 Ita in specie l. an d. l. prator ait. 5. si etiā. n. 3. ff. de eden. &
 ibid. Purpur. n. 21. vers. 2. limitatur. ex sentētia Baldi in c. pa-
 storali in fine officio oratoris, qui scripserit reliquit, viuarj,
 qui cavit de restituendis viuris, restari posse, nec impedi-
 45 ri dispositione illius canonis & quantum de viuris, in c. 6. Et
 Baldum esse secutus Felinus in c. ad hoc. col. 1. de rescriptis. &
 in c. quoniam frequenter. col. 4. ut hie non citetis qui dixit, ita
 aliquando fuisse indicatum Ferrariz.

Quæ in hac extensione diximus de viuarjio vero & di-
 rectio, qui sciñcet mutuo dat pecuniam sub viuris, locum

habent etiam in eo, qui indirecte vias exercet, sicuti est
 5 mercator ille, qui carius merces vendit, concessa dilatio-
 ne ad soluendum. Ita enim licet teneretur edere ut qui directo
 fœneratur, ut in specie traduntur, in d.l. n. 9. C. de eden. &
 ibid. Purpur. n. 19. *versus* extenditur. Nā & hic dicitur fœ-
 36 nerator t esse indirecte, ut scribitur Abbas in cons. 12. lib. 1.
 in c. ad notandum. n. notab. & ibidem Ant. Burgos. de empt. &
 vend. l. barbatia cons. 7. l. 4. Duran. de arte testandi. tit. de 91.
 qui nō habet fœctionē testā. cautela 7. in fine. lo. Nider in tract.
 de contrahib. mercatorij. parte 1. n. 3. Syluester Prietius in sū-
 m. 1. in verbo, *usura*, 3. num. 4. & 5. & Beneuenutus Stracha in
 tract. de mercatura. parte 1. n. 12. Quod traditioe probant
 in ciuitate. c. consilius. & c. vlt. de *usuris*, vbi Pōssifices max.
 appellat hos quali vsuarios. Nō enim verē & proprie vsu-
 rarij & fœneratores dicuntur, sed improprie, ut declarat Bero.
 in c. in omnib. n. 82. de *usuris*. Et accedunt Federicus de Senis
 in cons. l. n. 2. Alex. de Neuo in cons. 37. n. 19. Bero. in cons. 168.
 n. 11. & 16. lib. 1. Et Olausus in decis. 11. num. 36. qui dixerunt, in
 munio vsurā directē exerceri in alijs contractib. indirectē.
 Itaque ratione dini & restitutionis iniussu pretij restituti,
 hic mercator fœneratoris nomē, etsi improprie obtinet. Et
 ob id cogitur edere libros rationē, iuxta d. l. ceteris, quē di-
 ximus supra habere librorū hac de causa in publicanis & si-
 milib. qui inuolunt negotiant, & indebitū exigunt. Nec huic
 sententię repugnat consideratio Decij in d. l. n. 17. de eden.
 cum dixit, quod cum cōmuni hominū vsu permixti sit mer-
 catorib. carius vendere merces cōcessa dilatione ad soluendū,
 dici nō possunt i mercatores vsuarij & fœneratores, ut post
 Bart. in l. quis sit fugiuus. §. apud Labent. ff. de adili. edit. scribitur
 Capolla in tract. de simulatione cōtra. l. in prim. n.
 4. & c. §. 8. ff. de iur. in criminal. l. in l. 1. in l. claustra. n. 62. C.
 de summa Trinis. & fide cath. Dec. in cons. 170. col. pen. in fine.
 Gozad. in cons. 63. n. 28. Gratus in cons. n. 7. & Craue. in c. 6.
 n. 18. Et simile est quod tradunt Rom. in sing. 19. Mos pae-
 rums & Cremon. in sing. 48. Nā respondetur, quod licet cō-
 suetudo hac exculcare possit apud homines in foro tēpora-
 lion non tamē exculat apud Deū, & in foro spirituali: sicuti de-
 clarat Syluester Prietius in summa. in verbo, *usura*, 2. n. 5.
 Modernus Paris. in tract. de *usuris*, n. 24. Ita pariter traditio-
 nem illam Romani & Cremonenses declarauit in cōment. de ar-
 bit. iudici. lib. 2. c. 1. §. 400. n. 1. Quo igitur mercator ille cō-
 scientiæ lux satisfaciat, denunciatione euangelica, iuxta c.
 nouit de iudicij ad monei poterit, ut pretium iniussu recep-
 tum, restituat: & deinde in eo iudicio compelli poterit
 suos rationum codices ipsi auctori edere.

Tertia iusta causa, qua reus conueniunt tenetur edere li-
 bros rationum, vel instrumenta auctori ad eius intentionem
 fundandam, est, quia, quæ consuetudine consensit & conscri-
 37 bendi hos libros rationum sumitur: sicuti cōtingit in nostri
 temporis mercatorib. nam ij tenentur edere auctori hos li-
 bros, sicuti affirmant Burdigarius, Bero. Angelus, Salicetus,
 Are. Alex. Soc. Ripa & Curt. iun. in d. l. C. de eden. vbi Bolo-
 gnetus n. 62. testatur communem esse opinionem, sicuti etiā
 receptorem esse afferit Dec. in c. 1. n. 17. de probatio. vbi n.
 28. dixit, in practica non esse ab hac communi recedendum.
 Contrariam tamen opinionem probauit Belusius, & Bald.
 in d. l. idem Bald. in l. 5. rationes. ff. de. Alber. in l. vlt. C. eo.
 Angelus in *Largentarius*. ff. eo. l. al. & Dec. in d. l. 1. n. 18. Car-
 dinalis & Anch. in Clem. 5. ceterum, de *usuris*. Imola in c. 1.
 de probatio. vbi Dec. & Bero. Alciatus in d. l. n. 34. C. de eden.
 & ibid. Purpur. n. 23. Et hæc videt opinio mihi magis semper
 placuit: & adducit rem responsio illo Caij in *Largentarius*.
 10. §. 1. ff. de eden. dum respondit, Prætor cogere argētiarios
 tantum & non ambules edere illa dicitio, [tāquam] taxatiua
 excludit alios ab argētiarijs dissimiles, nec edere coguntur.
 Est ergo tota dubitatio in eo posita, an mercatores nostri
 temporis sint similes, vel dissimiles illis argētiarijs. Et t esse
 38 valde dissimiles exilimo vñ cō Bald. in rub. C. de fide in-
 strum. n. 31. qui egregie admodum explicat: nā argētiarij pu-
 blicam personam seu causam habebat: hoc est, eorum per-
 sona à Republ. eligebatur, cuiusque fides approbatur: cum
 apud eos deponebantur pecunie, quasi in loco publico, nō
 pē in ædē auctoris. & aliquando sine fœnore, ut essent sub
 custodia, aliquando cum fœnore, ut vlterius inde caperent, id
 quod eleganter explicant Guillelmus Budrus in summa. ad
 Pandect. l. si hominem 5. quæstio. ff. de positi. Corasius in l. 1.

§. præpres. ff. de officio Præfeti urbi. & Hotomannus in cō-
 ment. verbor. surr. in verbo, argentiarij. Et Carolus Sigonius
 in lib. 2. de antiquo iure ciuim. Rom. c. 1. n. 62. argētiarios
 cōsueuissē eligi à quēlib. vel quouis alio, sed fuisse peritiosos
 priuatos. Quæ quidē traditio repugnat verbis d. *Largentarius*.
 10. §. 1. ff. de eden. Et præterea argentiarij principalis opera
 posita erat in consensu diu ligere rationibus eorum, quæ
 apud eū tractabantur, d. §. 1. & scripti supra in causa 91. n. 2. Et
 non solū conscribebat rationes proprias, led & singulorū, qui
 apud se pecuniā deponebant. l. Prator. §. 1. ff. de eden. Hæc omnia
 cessant in mercatorib. nostri temporis, qui priuati omni-
 no causam & personam sustinent: cum vniquique pro sui
 libito mercaturam exercere possint, nec ab aliquo eliguntur:
 nec ad eorum fidem vel publicam recurritur. Nō etiā singu-
 lorum rationes led proprias tantum conscribunt, nec eorū li-
 bris absolute de quacumque summa fides adhibetur: sicuti
 adhibetur libri argētiarijs, et demū mercatorum opera
 principalis nō est in cōsensus diligenter rationib. led in
 emendis & vendendis mercibus, v. docuit Bart. in l. semper.
 §. negotiationem. ff. de iure inuicium. Cū itaque diuersa ad
 modum fuerit causa, & ratio argentiarij ab hac mercato-
 rum nostri temporis, sequitur dicendū, fuisse omnino dissi-
 miles. (sunt enim similia, quæ eandem habent rationem. l. qui
 liberis. ff. de vulg. & pup. lib. & scribitur multi, quos cōse-
 39 si l. supra in casu 84. n. 8. Ceterum, admissa communi illa opi-
 nione, dicendū est, illā non f. procedere, quoad libros, quos
 ipsi mercatores pro sui instructione domi fecerāt habentes.
 Purpur. in l. C. de eden. n. 15. Et rursum, quidō libris nō ad-
 hiberetur fides, ita Dec. in d. l. 1. n. 30. de probatio. Et Clau-
 dius Seyllius in d. l. 1. n. 11. n. 12.

Quarta iusta causa, qua reus conueniunt tenetur edere a-
 40 uctori rationes, est, si auctor certis personis à lege tribuitur, ex-
 pla permuta afferit solem. Primum est in fisco, qui si cōtra
 priuatum litem mouit, cōpelleret illum potest, ut fisci ratio-
 nes & instrumenta edat, ita post alios Dec. in c. 1. n. 13. de probatio.
 & in l. 1. n. 13. & in l. vlt. n. 2. C. de eden. & ibid. Ripa. n.
 11. Alciatus n. 43. Purpur. n. 18. Curtius iun. n. 27. & Bolognetus
 n. 49. Et his accedunt Gramma. in cons. 9. in crim. Bero. in
 d. c. 1. n. 65. de probatio. Aegidius Bosius in tract. de fisco. l. 1. n. 1.
 M. Anc. Peregrinus in tract. de iure fisci. lib. 3. tit. 3. n. 1. Et ma-
 gistratus sententiā hanc probat. l. 5. ut diuisi. ff. de iure fisci. Et
 accedit textus in l. Senatus consult. §. ff. de eden. quo in respō-
 41 adest negatiua ita modificata: [Non cognat edere alia in-
 strumenta quām ea, quæ ad causam pertinent.] Illa ergo in-
 strumenta quæ ad causam pertinent, edenda sunt fisco auctori.
 Omitto alia multa, quæ ad cōfirmandā traditionē hanc scripsi
 Dec. in d. c. 1. n. 13. qui quidē post Bald. in l. 1. §. editiones. *versus*,
 iuxta prædicta ff. de ed. scriptis, q. si fisco petat gabellæ re-
 dictus ab aliquo, petere poterit sibi edi instrumentū cōtra dictus.

Extenditur prædicta traditio, ut locum t. habeat etiā in suc-
 cessore ipsius fisci, qui eius loco per cessionē fisci, gabellæ
 exigit. Nam & is agēdo cōtra aliquē causā ipsius gabellæ cō-
 42 pelleret ipse potest, ut edat rationes & instrumenta, quo pro-
 dedisse possunt ipsi fisco. Ita Bald. in l. 1. §. editiones. ff. de ed.
 intelligunt Modernus Paris. in annota. ad Dec. in d. c. 1. n. 13.
 in fine, de probatio. & manifestus M. Antonius Peregrinus in
 d. c. 1. n. 34. qui dixit, hæc Baldi opinioem esse verissimā,
 & ita Patruj obseruari testatur, nec repugnat quod Alex. in
 l. Senatus consult. ff. de eden. Bertachinus in tract. de gabellis.
 parte 7. Dec. in d. c. 1. n. 10. in fine, de probatio. Et Rolandus in
 cons. 61. n. 15. in fine, c. vlt. *versus* similiter non obstat lib. 4.
 dissentiant à Bald. ea ratione, quod priuilegium fisco con-
 cessum non transit in eius successorem, ut scribit Bart. in l.
 licitatio. §. mercatores ff. de publica & veltig. al. & alij conge-
 43 ssi à Decio præcitato in loco, & à Rolando in d. cons. 61. n. 6.
 Nā respondetur, Bartolū loqui, quando fisco vendidit rem,
 atque ita dominium transiit. is enim emptor non fruitur
 priuilegijs fisci: cum non nomine & causa ipsius possideat,
 sed propria, sicut diuersa ab illa fisci, de eius etiam inter-
 esse non agitur, ut declarat Peregrinus in d. c. 1. n. 34. *versus*
 aut vtrū loquimur, qui ad rem alia plura scribit.

Declaratur hoc fisci priuilegiū, ut loci libet in causis
 ciuilibus, non autem in criminalib. vbi pœna corporalis in-
 44 sfigenda est: nam in his reus non tenetur edere ipsi fisco. Ita
 Bart. in l. 5. diuisi. ff. de iure fisci, Abbas in c. 1. n. 30. de
 probatio. & ibid. Decius n. 4. & in l. 1. n. 40. C. de ed. Bosius
 in tract.

in tract. consensum criminalium in tit. de fisco. n. 11. Alciatus in d. l. 1. n. 10. & ibi Purpur. n. 13. vers. limitat. Et Peregrinus in d. tit. p. 20. Major est dubitatio quando poena est pecuniaria tamen. Alexander. Alci. ibi. p. 20. p. 21. in locis scribitur quia hoc casu reum non teneri edere fisco. Verum dissentiant in hoc in d. l. 1. n. 2. C. de eden. Decius in d. l. 2. n. 41. de eden. & in d. c. 1. n. 12. de probat. & Peregrinus in d. tit. 3. n. 2. vers. contrariis.

44 Declaratur secundo, ut locum non habeat, quando fiscus ageret contra alium fidei iuramentum enim fiscus reus conuictus non tenetur edere ipsi agenti fisci in specie tradunt Bald. in dec. 1. de probat. & ibi Dec. n. 4. vers. secundo restringitur, lafon in l. nec quisquam. ff. de eden. & Peregrinus in d. tit. 3. n. 2. Non enim privilegiatus videtur privilegium contra alium privilegiatum.

45 Declaratur tertio, ut non procedat, quando fiscus aliud de habere possit probationes: nam tunc cessat privilegium. Ita lafon. Abbas, Dec. in dicto c. 1. n. 14. vers. tertio declaratur. de probat. Alciatus in d. l. 1. n. 10. in fine. & in l. 2. n. 13. C. de eden. Purpur. in d. l. 1. n. 12. & Peregrinus in d. tit. 3. n. 2. quia quidē declarationem probat text. d. l. 2. §. diuini. il. ff. de iure fisci. ibi. si verum aliter non inuenitur.

46 Secundum exemplum huius quartae causae, est in Ecclesia, cuius fauore si agit reus ille conuictus, ei edere tenetur rationes & instrumenta. Ita Bald. & Abbas in c. 1. de probat. Et ibi Dec. n. 10. ubi in fine scribitur, idē esse in alijs pijs locis Alex. in l. ult. n. 19. C. de eden. & ibidem Dec. n. 13. & hoc quidem exemplum multis rationibus, & similib. repraesentat. Et Dec. idem affirmat Alciatus in d. l. 1. n. 18. C. de eden. & ibidem Purpur. n. 12. & copiose admodum Beron. in d. c. 1. n. 10. 60.

47 Tertium exemplum est in matrimonio. Nam agenti pro ipso matrimonio edende sunt rationes & instrumenta a reo conuictus, ut scribitur Item. Andr. Baldus, Butrinus, Abbas & Baldus, Neallus quos refert & sequitur Decius in d. c. 1. n. 16. de probat. qui multis probat. Et accedunt Alex. & lafon in l. ult. C. de eden. ille n. 10. §. n. 9. & Decius in l. 2. n. 14. & Beron. in d. c. 1. n. 6. vers. sexto limitatur qui declarat.

48 Quartum exemplum est in causa testamenti & alimentorum, pro quibus agens compellere potest reum conuictum sibi edere rationes & instrumenta: Ita Butrinus, Abbas, Romanus & Alex. quos commemorat & probat Decius in l. ult. n. 13. de eden in d. cap. n. 17. de probat. ubi communem esse opinionem testatur. Et accedunt Alciatus in d. l. 1. n. 18. C. de eden. & ibidem Purpur. n. 12. Beron. in d. c. 1. n. 6. de probat.

49 Quintum exemplum est in causa libertatis, ut tradit Baldus in l. fisci. C. de liberali causa. Decius in d. l. 1. n. 16. C. de eden. & in d. l. 1. n. 10. de probat. Alciatus in d. l. 1. n. 18. C. de eden. & ibidem Purpur. n. 12.

50 Sextum exemplum est in causis miserabilium personarum. Ita Decius in d. l. 1. n. 18. C. de eden. & in d. l. 1. n. 19. de probat. & ibi Beron. n. 6. qui miserabiles dicitur scripti supra in casu d. c. 1. n. 19. vers. sexto a simili & in d. ult. n. 37. C. de eden.

51 Septimum exemplum test in causa studij, ut tradunt Dec. in d. c. 1. n. 19. vers. septimo hoc idem de probat. & ibidem Beron. n. 6. Alciatus in d. l. 1. n. 18. C. de eden. & Rebuff. in tract. de privilegijs scholasticis. prim. l. 10.

52 Nonum exemplum test in qualibet causa favorabili. Ita Dec. in d. l. 1. n. 19. vers. ultimus & ultimus. de probationibus. Et ibidem Beron. n. 6.

53 Decimus & vltimum exemplum est in casibus, in quibus exhibenda foret familia rei accusati, ut in eius caput torqueretur nam eadem ratione acta & instrumenta edere cogere reus iste actori. Ita Barr. in l. 1. n. 9. C. de eden. & ibidem Claudius Seyfilius. Verum diffinit Alciatus in d. l. 1. n. 18. in fine. & in d. l. 2. n. 21. de eden.

54 Quarta iusta causa, qua reus conuictus tenetur edere actori, est, quareb aequitate sumitur: ut in iudicis arbitrio versatur. secundum Alciatus in d. l. 1. n. 16. C. de eden. & idem scribit eodem in loco Purpur. n. 8. in fine. Huius autem aequitatis multa exempla afferri solent. Primum quorum est quando alij deficient probationes.

Ceterum a praedictis dissentiant Bald. in d. c. 1. n. 7. de probat. Et ibidem Abbas num. 19. Aretinus num. 22. Felinus in l. 1. Et Beron. n. 45. Ripa in d. l. 1. C. de eden. quibus satisfaciemus infra sub num. 64. & seq.

55 Distinguitur casus Dec. in d. cap. 1. n. 31. vers. concludendo breuiter de probat. Ego ex eius mente addo quartum.

Primus est, quando actor petit a reo sibi edere rationes, & instrumenta ad erundam veritatem, & nullam iustam suam petitionis causam allegat, ut puta amissionis rationi & instrumentorum sine sua culpa. Hoc in casu reus non cogitur edere, Ita Butrinus, Abbas & alij in d. c. 1. de probat. ubi Dec. n. 31. vers. primo est quid de pro aliove, qui communem esse opinionem testatur. Est enim generalis regula supra commemorata, reum non teneri edere actori, nisi id iudex aequitate, quod nulla hic extrahit: cum nulla iusta causa adducatur: & facile eluderetur legis dispositio, quia facile effugeret cuiusque actori petere a reo sibi edere, asserendo se aliunde probationes habere non posse. Nec huius sententia repugnat traditio Hostien. & Abbatis in c. 1. n. 7. de testib. cogen. cū dixerunt, privilegium concessum testib. domesticis, nec cogi possunt dicere testimonium contra domesticos, cessare, quidō veritas aliter haberi nō potest, quā quidem traditio probatur etiam Barr. in l. lge Italia. ff. de testib. & Marf. in sing. 761. Nam respondet Dec. in d. c. 1. n. 31. facilius tolli privilegium quam ius commune laici militis. §. militia missus. ff. de militia. testib. non est ergo mirum, quod in casu d. c. 1. tollatur illud privilegium. Verum, (ut inquit fatear) recipienda non est hac interpretatio, quando dicitur privilegium non dicitur, sed ius commune, quod domesticus non cogatur ferre testimonium contra domesticum l. lge Italia. ff. de testib. Et si enim olim dici poterat privilegium, tamen effectum est ius commune, postquam in corpus iuris redactum est, ut explicat lafon in l. 1. n. 23. ff. de officiis princip. qui ob id n. 2. subiungit, hoc privilegium in corpus iuris redactum, non tolli derogatione aliqua generalis, qua dictum fuit, si non obstantibus quibuscumque legibus statutis, privilegijs, &c. J. cum requiritur specialis derogatio illius privilegij ius commune effectus. Et lafonem fecerit fuisse Ripa in c. 1. n. 10. vers. primus casus, de respectu. Et Socinus tantum in cons. 151. num. 46. lib. 1. qui alius reuocant. Rehus itaque responderi potest, Hostienem & Abbatem loqui, quando constat de defectu aliarum legitimarum probationum, quippe quae sine ipsius actoris culpa amissae sunt.

Secundus est casus, quidō actor allegat iustam causam amissionis, ut puta casum fortuitum. Et verum in casibus in quibus exuberat iudicis officium, ut est in causa spirituali, vel abientis, ut scribitur Dec. in l. 1. de probat. ubi ante in dictis n. 31. & 32. & §. de damno infecto. Hoc in casu cogi potest reus edere actori rationes & instrumenta. Ita Dec. in d. c. 2. n. 31. vers. secundus casus est, quidō de prob. qui intelligit se posse procedere opinione luno in d. c. 1. & Abbatis ibidem n. 19. Rea in decis. 3. in tit. de prob. in n. 10. & Alex. in l. ult. n. 22. C. de eden.

Tertius est casus, quando actor allegat iustam causam amissionis, nempe casum fortuitum. Et sumus in casib. in quibus non exuberat iudicis officium, & actor ipse petit reum compelli sibi edere rationes & instrumenta. Hoc casu reum cogi non posse adducit omnes, quos statim referam, dum disputant, an iudex ex suo officio compellere possit: Et praefertim Claudius Seyfilius, quem mox commemorabo.

Quartus est casus, quando actor allegat iustam causam amissionis, sed iudex ipse ex suo officio vult cogere reum, ut sibi ipsi iudici edat rationes vel instrumenta, & verumur in casibus, in quibus non exuberat officij iudicis. Hoc in casu recepta magis opinio est eorum, qui scripserunt, iudicem compellere posse reum edere. Ita fanē Specul. in tit. de instrumentorum editione. §. nunc videndum. Innoc. in c. 1. de probat. & ibi Butrinus, Unola, & Dec. n. 31. vers. ubi dicitur, Alex. & lafon in d. ult. C. de eden. ille n. 22. §. n. 3. Stecius in l. 1. in 20. notat. C. de ibi. C. de iur. iur. n. 21. & manifestus Claudius Seyfilius in l. ult. n. 11. C. de eden. qui manifeste dixit, hoc procedere, quidō iudex ex suo officio, non autē ad instantiam partis compellit hunc reū edere. Et hanc quidē sententia mihi magis placeat, qui existimo satis probari hoc argumentum, quod in illis casibus, in quibus feceris torqueri potest contra dominum, in eisdē iudicis cogere potest reū edere contra se, Ita arguit Barrol. in l. 2. §. diuini. il. ff. de testib. rames ff. de iure fisci. Item difficilis torquetur ferus contra dominum, quam cogatur reus edere actori, ut inquit Alciatus in d. l. 1. n. 21. in fine. C. de eden. Atque quando deficient probationes, fortius torqueri potest contra dominum in causis ciuilibus, ergo, ubi alij non extant probationes, reus tenetur edere actori. Illa minor propositio probatur responsio.

et ratione motus est Decius, quia proestitit illa non suffragatur ipsi reo proferantur, qui producti illi rationes & instrumenta in omnibus eorum partibus notentur, ut scribit glossa in l. 1. r. editiones ff. de eden. Baldus in l. comica. n. 5. C. de iur. de iur. aduocat. c. 1. in l. aduocatus in fi. C. de iur. infl. c. in cap. presentium. et de testib. Salicetus in l. 5. aduocet. ubi lacon. n. 10. & idem Iason lacon solum 5. morte. n. 2. ff. de operis noua nentia. & ibidem Rubens n. 73. Dec. in c. 1. de venerabilibus. n. 2. vers. secundo supradicta conclusio. de exceptio. & Craucta in tract. de antiquis. temp. in quarta paricula prima pars principis. n. 73. Ceterum nō laes solida est ratio hanc, cum a predictis dissentiant Speculator, Albericus, Caltreus & alij nonnulli cōmemorati a Craucta praecitato in loco, quocirca rectius aduersus Decium sentit Alciatus in d. l. 1. n. 19. vers. sed multi. C. de eden. qui dixit, reum teneri edere rationes illas etiam, quas produxit, & illis connexas nō autem separatas. *Idem* qui Alciatus in sui fauore aliquas rationes approbat, ea quous probare cōpellerit, quos etiam nexa sunt, i publicis, in fine ff. de passis. qui vero separatis capitalis continetur, nō cōtetur approbare. Barcin. l. quod 5. n. 1. n. 1. ff. de eden. qui fecit sunt multi, quos cōgessi supra in casu 91. n. 7. & responderunt Tulgius & Signorolus, quos retuli supra in casu 91. n. 7. & 14. Et accedit Bero in c. 1. n. 6. 4. vers. limitatur hanc conclusio de probatio. dum post Innoc. & Hieronim. Boic. dixit, reum cogi locum posse edere copiam illius capitali, super quo est controversia.

75 Septima iusta causa, i qua reo tenetur edere auctori, est, quando actor ipse iure domini, vel cōtra eas rationes & instrumenta ad se pertinetur praecedit. Ita Alex. in l. vlt. n. 8. C. de eden. & Alciat. in l. 1. n. 20. C. de eden. de iure domini extat

76 responsum Pauli in l. 3. inter dum ff. ad exhiben. Idem est quod actor ipse asserit rationes, & instrumenta esse cum reo communia. I. procurator. C. de eden. Alciat. praecitato in loco, hinc scriptum reliquit Speculator in tit. de instrumentis editionis. 5. videndi restat. vers. ex praemissis etiā. quod vna pars tenetur alteri edere instrumenta, quibus cōfines probantur.

77 & Speculator fecit Iur. Guido Papae in q. 193. Quia in hac propria. col. 1. vers. sed in vna pars, & Fran. Marcus in q. 11. n. 4. in secunda parte. Idem si praecedit actor ad se pertinet iure administrationis, quam reus ipse fecit, ut cum Episcopus ab herede sui antecessoris rationes ad ecclesiam spectantes postulat, vt respondit Caltren. in cons. 216. lib. 2. qui fecit

78 tunc est Alciatus in loco supra allegato. Idem in actore, qui t causam a reo habuerit, vt in emptor pro defensione bonorum petat a venditore copiam sibi instrumentorum fieri. l. Titius. 2. C. de iur. ff. de alibi emphy. Alciatus ubi supra. Alexandan. d. vltima. n. 3. C. de eden. & Alciatus in d. l. 1. n. 20.

79 C. 2. idem in creditore i pro cōditione pignoris a debitoribus vice versa debitor a creditore. l. vltim. ff. de pigno. actio. 80 Alciat. praedict. in loco. Idem in legatario i petere ob legatum exhiberi instrumentum testamenti ab haerede. Alex. in l. vlt. n. 3. C. de eden. & verou. in c. 1. in fine, de probatio. & Alciat. in d. l. 1. n. 20. C. 2. C. de eden. Et probant la. ff. de tabulis ex-

81 hiben. c. i. instrumenta. C. de fideicom. Idem est in domino i feudum, vel emphyteutis, vel i vasallo vel emphyteuta, quos tales esse constat, sibi edat instrumenta, quibus appareat, quae sint bona feudalis, vel emphyteutici: est enim magis acceptum teneri edere, ut scribit Specul. in tit. de locat. in vers. emphyteuta. Alberic. in l. Titius hares ff. de alio empti.

82 Baldus in l. instrumenta. C. de fideicom. Iason in l. 1. n. 11. 12. C. de iure emphy. & in preloquio feud. n. 1. Socinus sen. in cons. 50. n. 14. lib. 4. Decius in cons. 61. Iacobinus in instituta. fca. d. in verbo. *id est* quod vasalli permittunt recognoscere. n. 7. Moder. Parisien. in commentary in cons. 332. lib. 1. respondisse etiā, fraterem qui fratri bonis administralit, compelli posse edere rationes ipsas. Inquit tamen Alciatus, hac ex causa editionem peti non iudicis officio, sed iure actionis.

83 Iure vero & natura contractus reus tenetur i edere auctori, cum scilicet rationes conscribere debuit, vt in socio, tutori, negotiorum gestore. l. quod 2. ff. de eden. Alciatus in d. l. 1. n. 22. C. 1. qui refert, Socin. tenet in cons. 332. lib. 1. respondisse etiā, fraterem qui fratri bonis administralit, compelli posse edere rationes ipsas. Inquit tamen Alciatus, hac ex causa editionem peti non iudicis officio, sed iure actionis.

Octaua iusta causa, quae reus tenetur edere auctori, est, quando actor et sibi petat, non ad intentionem suae originem fundandam, sed ad replicationem inducentem, vel simpliciter adiuuandam. Ita Bart. Baldus & Anger. in l. vlt. C. de eden. & ibi Decius n. 21. Abbas in cap. 1. de probatio. & ibidem Decius n. 33. qui testatur cōmōnem esse opinionem, quae admodum idem scribit Alciatus in d. l. 1. n. 33. C. de eden. & accedit Bero in d. c. 1. n. 6. 4. vers. secundo limitatur. & probat text. d. l. vlt. C. de eden. & cōferti in argumentum text. l. qui cōtrahunt. 5. cum ita de leg. 3. Et accedit, quod facilius alibi cōceditur ad coadiuuandū & cōfirmandū intentionem semel iudicatā, quam si a principio actus & dispositio debeat fideri. l. si donata. 5. si sponsus ff. de donatio inter virum & uxorem. Cōfert secundo quod docuit Innocent. in c. cum clamor de testib. & attestat. cum dixit, ad cōfirmandā priore probatione etiam facta publicatione posse recipi testes, licet permissum id non sit in prima ipsa probatione, ita Innocent. fecit sinit Baldus, Buttrius & Abbas ibidem, & idem Baldus in cap. hinc dilectus de testib. Decius in d. c. 1. n. 33. vers. secundo adducit. Tercio accedit egregia traditio Ramey de Forliuio in l. 1. ff. de in iur. iuran. cum dixit, quod si probati debant ex causa mutui, sed non quantitate, permissum mihi est probare ipsā quantitate, meo loco iuramento, ex quo iam fundata est mea intentio respectu debiti. Ramey in specie nostra fecit sunt Decius in d. cap. 1. n. 33. vers. tertio accedit. post Capollanum quem refert & Alciatus in d. l. 1. n. 33. & accedidit idem Decius in l. certi conditio. 5. quomā n. 7. ff. de certis petis. Marliu. in sing. 322. C. in singul. c. 89. & Crauet in consil. 198. n. 9.

Declaratur hec causa, vt locum i nō habeat, quando actor tunc petere non potest, reum compelli sibi edere, vt probationem plenam reddat. Non enim hoc esset probationem coadiuuandā, sed perfectam ex imperfecta reddere. Ita Baldus quem refert & Alciatus in l. 1. n. 20. n. 23. in fine. C. de eden. qui cōmōnem esse opinionem testatur.

Nec repugnat consideratio Guillemi Cunei in l. edita. C. de eden. & Buttrii in c. 1. de probatio. quos secutus est Alex. in l. vlt. n. 10. C. de eden. quod i Baldus ea ratione dissentit, quod veritatis persequendae fauore probatio ipsa simpliciter ipsius auctoris iuramento suppleri posset. C. de iur. iuran. Ergo multo magis eadem de causa debet posse compelli reus. Nam respondetur, iuramentum facilius concedi quam ipsam editionem: cum iuramentum variis modis partis fauorem respicere possit. cap. 1. de confess. in 6. Idem verō solius auctoris. Ita respondit Alciatus praecitato in loco.

Nona iusta causa, quae reus tenetur edere auctori, est, quando sumus i in illis iudicijs, in quibus cōtra actor tenetur edere reo, vt est in iudicijs, quae duplicia appellantur, sicuti sunt familiae ecclesiarum. l. inter coheredes. 5. qui senilis. ff. familiae ecclesiarum & iudicium commune diuidendo. Ita Baldus in h. instrumenta. C. de fideicom. Alex. in l. vlt. n. 23. C. de eden. Decius in cap. 1. n. 23. de probatio. Alciatus in l. 1. n. 20. 21. C. de eden. Et huius quidē traditionis ratio est, quod in duplicibus his iudicijs adeit correlatio quaedam. Ita enim vnus ac alter est actor & reus. Et idē dici nō potest, quod is qui edipet, dicatur actor, sicuti cōtra is nō potest, quod is qui edipet, tēst actor. Et quamquā multa obijciuntur praecitati a Gladii Seyffell. in d. l. vlt. n. 16. C. de eden. qui ab Alex. & sequentibus dissentit, attamen cum eis abunde satisfaciit Decius praecitato in loco, non est quod plura scribam.

Decima iusta causa, quae reus tenetur edere auctori, est, quando actor vult probare suam replicationem. Ita Decius in d. c. 1. n. 33. de probatio. & ibid. Bero. n. 6. 4. vers. tertio limitatur.

Vndecima iusta causa, quae reus tenetur edere auctori, est, quae i pro oient ab euitando peccato, atque ita ab euitando animae periculo, cuius causa argueretur reus ipse, si rationes & instrumenta non ederet. Nam denotacione evangelica compelli i posset edere. Ita Decius in d. cap. 1. n. 36. vers. non saluti de probatio. post Innocentium, & Abbatem & alios ibi, refert & Romanum in cons. 393. Pr. clarior. n. 3. & accedit Alex. in l. vlt. n. 2. C. de eden. & ibidem Iason n. 3. Purpor in l. 1. n. 17. C. de eden. Marliu. in sing. 271. Probationis & in l. de morte. 5. iuramento. n. 2. de quib. Challaneus in cons. num. 104. & Beroius in d. cap. 1. col. vlt. vers. vltimo Abbas de probatio.

Decimica & vltima est iusta causa, quae reus tenetur edere auctori, quando i apud ipsum reum remanent in 88

strumentum inutile, ut si annullata fuit sententia iam contra me lata, & que nunc apud te sine aliqua tui utilitate est, Ita Ioan. Andree in additionibus ad Specula. in rubr. de instrumentorum editione, Boticus in cap. 1. de probatio. & ibidem Decius n. 57. vers. decimo fallit, qui eiusdem opinionis recedisset Alex. in l. 1. in 14. l. 1. n. 20. C. de eden. Ceterum recte existimavit Decius, causam hanc hinc tractationi non satis convenire: cum nos agamus de causa, que ad iudicis officium pertinere cognoscitur, hac vero ex iure actionis descendit.

CASVS CCCCC.

Discipulum in ius vocare non posse sine venia preceptorem: & inibi de discipulorum erga preceptores benevolentia & gratitudine.

SVMARIA.

- 1 Vocacionem in ius duplicem esse.
- 2 Preceptorem, Doctoremque in ius vocari non posse reali vocacione, id est, prehensione.
- 3 Iudicis arbitrio puniri discipulum, qui sine venia in ius vocat verbaliter preceptorem suum.
- 4 Iudicis arbitrio puniri vocantem in ius sine venia eum, quem lex vocari prohibet, etiamsi citatio sit nulla.
- 5 Discipulus revereri debet preceptorem aque ac patrem.
- 6 Alexandrum Severum habuisse Plinianum loco patris.
- 7 Alexandri Magni erga Aristotelem preceptorem reverentia & amor.
- 8 Aristotelis amor erga Platonem preceptorem.
- 9 M. Aurelius Imp. statum Frontonis preceptoris exivit.
- 10 Q. Flaminius nobilis civitate donavit Ennii preceptorē.
- 11 Cassij Lursiconis erga Matium preceptorem benevola recordatio.
- 12 Sabini Lursiconis ad discipulis suis adiutus.
- 13 Preceptores esse parentes animi & mentis, etsi non corporis.
- 14 Ciceronis sententia egregia de amore discipulorum erga magistros & preceptores.
- 15 Carneadus erga Chrysippum preceptorem reverentia & recordatio.
- 16 Chrysippi reverentia erga Cleantem preceptorem.

Dubitatum aliquando fuit, an impunē liceat discipulo vocare in ius preceptorem. Et cum duplex sit vocatio in ius, realis vna, quam prehensionem appellamus: verbalis altera, que citatio dicitur. Illa prima vocari t non posse certum est: cum nec cuius altero adversario postulanti permissum sit. *l. medius. & ibi Bart. num. 2. docuit. C. de profess. & med. lib. 10. & scribunt Aret. in §. penales. nu. 7. Instit. de actio. & Soc. in l. generaliter. nu. 9. ff. de in ius voc. Maius est dubium de verbalis illa in ius vocacione. Et sunt, qui existimant in ius vocari sine venia, & impunē posse. Ita lanē Io. à Platea in d. §. penales, *Instit. de actio. & ibidem Iscon. nu. 7. Alex. in l. generaliter. ff. de in ius voc. & Alciat. in l. C. eod. Ceterum à prædictis dissentient Bart. in d. l. generaliter. Petrus lantia sing. 63. Zafius in d. §. penales. num. 23. & Alcanius Clemens in trail. de pat. potestate in §. effectus. num. 10. Quocirca Angel. Aret. in d. §. penales. nu. 7. docuit, t iudicis arbitrio puniri discipulum, qui sine venia in ius vocavit preceptorem. Nam cum pena iure scripto definita non sit, recte iudicis arbitrio illa in dictis iuribus & ceteris in casibus, qui sub Prætoris edicto prohibente vocacionem in ius sine venia comprehendi non sunt, penam t iudicis arbitrio indicis scripsit Gomez. in d. §. penales. nu. 39. qui quidem nu. 42. intelligit procedere, etiamsi citatio ipsa nulla esset. Ea autem est illius traditionis Angeli ratio, quod eadem reverentia colere debet discipulus t preceptorem, qua & proprium parentem: quem admodum Paulus in l. liberto. ff. de obsequiis a liber. & liber præst. recte respondit. Quare summo opere commendatur t Alexander Severus, qui Plinianum preceptorem, & parentem alterum appellat in *Lex duvi. C. locati. Et t Alexander alter, quem Magnam ob res magnas & præclaras***

gestas appellamus, aliquando interrogatus, utrum magis desideraret patrem t Hippum, an Aristotelem præceptorem, prudenter respondit, magistram se magis desiderare, quam patrem, quod ille, ut præclare institueretur, effectus ille verò, ut tantummodo efficeretur. Auctor est Antonius Meissia *parte 2. ferm. 11. Pari animo fuit t Aristoteles ipse erga Platona defuncto (si modò Petro Crinito lib. 1. 4. de honesta disciplina. c. 1. fidem habemus) aram in templo construxerit, itaturamque consecraverit, in quo scriptum erat, huic esse illi, quem probi omnes merito debeant imitari, & commendare. Quod exemplum imitatus est t M. Aurelius Antonius Imperator, qui tanto amore prosequutus est Frontonem præceptorem, ut ei statum à Senatu impetravit. Sicuti memorie proditum est t Volaterrano lib. 23. *Antrop. qui quidem auctor lib. 16. eiusdem Antrop. commendat t Q. Flaminium nobiliorem, qui, ut animi grati specimen erga preceptorem Ennium ederet, eum civitate donavit. Ex nolitis commendatur t Cassellus, qui cum preceptoris Mutio mortis t precepto gratiam referre nqueret, eius nepotem Publii heredem fecit: cuius gratitudinis meminit Pomponius in l. 1. §. Servius, vers. fuit eo tempore. ff. de arg. iur. & eodem in loco idem Pomponius in §. 2. l. 1. laudat insignē illam pietatem discipulorum in t Sabinum preceptorem, quem noster suum suis opib. aluisse & fovisse testatur. Et iure quidem hoc commendavit Pomponius, quod t preceptorem paritem, non quidem corpus, sed (ut ipse declarat Quintilia. lib. 2. *Instit. arato. cap. 1.*) mentium esse crediderunt. Non hic commemorabo alia exempla, quæ scio permulta esse, & egregie gratitudinis & benevolentie discipulorum erga preceptores, quod satis credam his monitis esse omnes, qui aliorum cura, studio & diligentia erudimur, grato eos esse debere animo erga eos, quorum labores, vigiliæ, atque doctrina grata eis exitit: [Nemo querit el] (ut testatur Cicero in *O. 14. rat pro Plancio*) nostrum liberaliter educatus, cui non magistris sui atque Doctores, cui non locus ille mucus, vbi ipse est alius, aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur.]**

Gratam itaque ac piam recordationem vehementer esse exopto eorum, qui meis his commetariis, quos assiduo atque indefesso labore conscripsi, erudi, vel suam ob humanitatem, vel utilitatem voluerunt, ne in me eorum qualemcunque Doctorem & præceptorem iniqui æstimatores sint. Vellem eos præ oculis habere, non dicam exemplum illud t Carneadus, qui (ut in *illius vita scriptum reliquit Dio. 15. genes Laertius*) Chrysippi libris perledis modice & vercundè illis relucubrat, adeo, ut exipidis deceret. [Nisi Chrysippus esset, ego non essem.] Absit, rogo, quod de me, meique scriptis dicere hæc patiar: Non equidem tantum mihi arrogo, ut exitimem, viros bene eruditos defuturos, si ego ipse in ipsis cunabulis defecissem, sed cuperem certe, ut benevoli Lectores observarent, quod observasse aliquando legitimus t Chrysippum ipsum, cum à Cleante præceptore dissentiebat, ita enim (sicuti ab eodè Laertio in *Chrysippi vita memorie proditum est*) dissentiebat, vti faceret, cum à veritate coactus erat. Non profecto damnabo vngam illos, qui humaniter, ut viri boni & gratum decet, errores, quos vel tenuem ob diligentiam, vel ingenij mei imbecillitatem admisi, suis ipsis humanissimis correccionibus emendabant: quin eos t gratissimos erga me eorum magistrum discipulos, toto (ut aient) pectore complectar, illisque precabor, quod de Achille his versibus cecinit Iuvenalis:

*Dij maiorem umbris tenuem, & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in vrbæ perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti volvere parentis
Esse loco.*

Valere, ex Vrbe Patavio, 10. Calend. Octobris, M.D.LXXV.

Laus Deo, honor & gloria.

FINIS CENTVR. V. LIBRI SECVNDI.

IACOBI MENOCHII

IURISCONSULTI CLA-

RISSIMI,

DE ARBITRARIIS IUDICIUM,
Libri Secundi,

CENTVRIA SEXTA.

CASVS CCCCCI

Promittens sub pœna aliquē tractare vt filium,
vel patrem, vel aliquam vt vxorem, quid præ-
stare debeat, ne committatur pœna.

SVMARIA.

- 1 Promittens aliquem tractare vt filium, debet prestare ali-
menta, num. 2. vestitum, s. erudiendum tradere, 7. cum
sequens heredem insinuare, 12. 14. vel exheredare, 15. 16.
17. ab intestato successorem relinquere, 18.
- 2 Pater tenetur filio prestare alimenta.
- 3 Alimentorum nomine quid veniat, remissum.
- 4 Alimenta qui in loco præstari debeant.
- 5 Pater tenetur filio prestare vestitum.
- 6 Vestitus nomine quid veniat, remissum.
- 7 Pater tenetur filio tradere erudiendos præceptoribus,
idque arbitrio iudicis, num. 10.
- 9 Filius patri necessaria vita non debet, à quo artem nullam
accepti.
- 11 Pater an teneatur facere erudiri filium in studio leg. ali, me-
dicinæ, vel simili, num. 11.
- 19 Intestato succedens, etiam ad successionem vocatus dicitur.
- 20 Promittens aliquem tractare vt vxorem, ad quid tene-
atur, num. 23. & seq. num. 25. & 27.
- 21 Vxorem qui tractat male, an dicatur eā tractare vt vxor-
em, num. 21. & seq.
- 24 Verba intelligi debent secundum qualitatem personæ tam
loquentis, quam eius cuius causâ præferuntur.
- 26 Maritus & vxor quem habent inuicem respectum.
- 28 Maritus verberans vxorem, vel concubinam inducens, an
committat pœnam promissam, nisi bene tractauerit ip-
sam, num. 31.
- 29 Maritus in vxorem seuire non potest.
- 30 Vxor à viro atrociter verberata, habet actionem iniuria-
rum.
- 32 Zelo pœnia, causa multorum atrocium facinorum in mulie-
ribus, remissum.
- 33 Fratritas inter duos contrahi & intrari potest, & induci
omnium bonorum societatem, num. 36.
- 34 Fratritas inter aliquos initiari, an iniuncti se insinuare
teneantur, num. 35.
- 36 Patrum non efficit aliquem fratrem, vel filium.

Vm quis promissus sub pœna
habere & tractare aliquem vt
filium, vel aliquam vt vxorem,
vel amicum, vel fratrem, quid
prestare debeat, dubitari sæpe
contigit. Et quidem Iaf. in l.
quidam cum filium, nu. 4. ff. de
verb. oblig. docuit, hæc iudicis
arbitrio relinquere: vt is pro sua
prudētia æstimare valeat, quæ
præstanda sunt. Quò ad filium,

1 interpretes nostri scribunt, iudicem declarare posse, mul-
ta patrem hunc prestare debere huic filio, ne committatur
pœna.

Primo æstimare debet, præstanda esse alimenta, quæ iure
tenetur pater i filio vero & proprio exhibere, si quis à li-
beris, s. si vel patris, ff. de liber. agnoscend. Ita in specie no-

stra tradunt omnes in d. l. quidam cum filium, ibi Bart. nu. 3.
Iaf. num. 6. Alciat. num. 8.

Potèd alimentorum i nomine quæ veniant, scripsi in 3
Comment. de præsumpt. lib. 4. præsumpt. 157. nu. 14. & hæc qui-
dem alimenta i præstari debent in domo ipsa promittentis
tis, secundum arbitrium iudicis, qui si conueniens ei visum
erit, quòd pro bono pacis præstari debeant extra domum,
statuere ita poterit, vt in specie docuit Iaf. præciato in loco
post Imol. Comen. & Aret. ibid. & sequitur Alciat. num. 8. &
scripsi supra in c. 170. nu. 12. 14. & 16. & in d. lib. 4. præsum.
157. num. 13. & 15.

Secundo i prestare debet vestitum, sicuti pater ipse tene-
tur veris & propriis filiis exhibere, iuxta d. l. si quis à liberis,
s. si vel patris, ff. de liber. agnoscend. Iaf. in d. l. quidam,
num. 32. Ceterum i vestitus nomine quæ veniant, scripsi in 6
d. præsumpt. 157. num. 18.

Tertio tenetur i promissor ille hunc, quem promissus tra-
ctare vt filium, mittere ad scholas, & erudiri facere, vel vt
artem aliquam ediscat. Ita Bart. in d. l. quidam cum filium,
num. 6. de verb. oblig. & ibid. Imol. Iaf. nu. 17. & Alciat. num. 8.
Est ratio: quia i pater ipse veros & proprios filios tenetur
tradere præceptoribus erudiendos literis, vel vt artem ali-
quam ediscant. Iqui filium, ff. de obi. pupilli educari debeat, &
scribunt Bart. & alij, quos recensui in d. præsumpt. 157. num. 21.
verf. secundus casus est. Et nunc accedunt consensu à Ioanne
Garzia Hispano in tract. de Expens. & meliorationibus, c. 3.
nu. 48. Et hinc legimus, i Solonem tulisse legem (vt in eius
vita auctor est Plutarchus) qua sancit, filium non debere
patri necessaria vitæ subsidia, à quo nullam artem accep-
isset. Porro harum i impensarum ratio habenda est iudicis
arbitrio pro qualitate & dignitate personarum, & patrimo-
nij quantitate: vt in specie tradit Garz. in d. c. 3. nu. 48. verum
& declarat Iaf. in d. l. quidam cum filium, num. 33. in fin. hoc
intelligi quo ad studia Grammaticæ, non autem iuris
Ciuiilis, vel Medicinæ, & similibus: cum i nec verus ipse pa-
ter ad hæc teneatur, & huius opinionis reuertit Bart. in l. de
bonis, s. non solum ff. de Carben. editio. Ang. in aut. rei, que,
col. ult. C. communia de leg. & fideicommiss. & in l. C. de Car-
ben. editio. Comen. in d. l. quidam cum filium, de verb. oblig. 1.
Roman. in l. si donatore, num. 30. C. de collat. & alios reuertit
Garz. in d. c. 3. nu. 49. & nu. 52. Si tamen prædictam i inter-
pretum declarationem diligenter perpendimus, dicendum
est, eam veram non esse. Nam ratio illa, quæ visus est Bart. &
quam apertius explicat Rodanus, non admodum conclusit,
dum inquit, patrem non teneri erudiri facere filium in scien-
tia legum, medicinæ, vel simili: cum sine ea viuere possit cõ-
mode. Si enim vera esset ratio hæc, idem multo magis di-
cendum esset de scientia Grammaticæ: quæ parum ad ali-
quid acquirendum prodest, nisi is velis ludum literarum ape-
rire pueris. Et quidem si nobilis est pater, tantumque habet
reclius, vt possit impensas studij prestare filio cupienti ad
eā incumbere, non debet recusare: cum euenire facile pos-
sit, vt pro numero filiorum, tot non superstit boni, quibus
inter se diuisis, possint singuli secundum eorum nobilitatem
commode viuere.

Quarto, si promissor i iste condit testamentum, debet hunc
hæredem instituire, vel iustam ob causam exheredare. De
instituzione omnes admittunt in d. l. quidam cum filium,
de verb. oblig. ibi Bart. nu. 5. Iaf. nu. 11. & 15. & nu. 32. Alciat. nu. 5.
Ita enim verus & proprius pater debet filium instituire, vel
i vt mox dicam i iuste exheredare, l. 1. c. ff. de liberis
& posthum. & Insti. de exheredat. libero. Idem est, i si eam in 14
statuit in re certa, dicitur tractare vt filium: cum filij ita ali-

- quando soleant institui, tammodo, *C. de inoff. testam. si* lafon in *d. liquidum cum filium*, num. 11. *ver. sicut* si ena, dubitet & Alciatus num. 7. ea ratione, quia facile eundi potest preta promissa, iustificando illum in te certatim respondetur, quod alii heredes permittunt hunc vi eo iure, quo solent vi veri filij, dabitur huic supplementum legitimæ, *d. d. omnimodo*, si vero non permittit, poenæ locus erit, quia illi non poterunt dici permittit quod ille iure filiationis vtratur. De exheredatione iusta de causa facta idem est dicendum, nempe quod hic tractari dicitur vt filius. Ita post alios lafon in *d. liquidum cum filium*, num. 11. & num. 3. & ibidem Alciatus num. 11. Nam & verus filius iustus de causis exheredari potest, vt dixi supra. & statuit Iustinianus in *5. aliud quoque capitulum*, in *auth. vt cum de appell. cognof.*
- 16 Quando vero t nulla iusta subest causa, exheredari an iste possit, dubitant Doctores, & quidem existimarunt aliqui, hunc dici tractari vt filium, etiam exheredari. Ita sapē Caltrini, in *d. liquidum cum filium*, & ibid. Aret. num. 6. lafonum. 10. & Alciatus num. 8. & 11. & esse doctrinam notabilem dixit Mattheus in *notab.* 173. Nam solet etiam aliquando verus pater exheredare filium sine iusta causa, & ob id datur ipsi filio querela inofficij testamenti. Si vero t promissit tractare, vt filij boni tractari solent, non poterit iniuste exheredari. Ita Alciatus in *d. liquidum cum filium*, num. 14. qui & alias declarationes affert.
- 17 Ceterum quando promissit t iste decessit intestatus, an dicatur tractasse hunc vt filium, dubitari solet. Et verè dicendum est, tractasse eum vt filium: ita lafon in *d. liquidum cum filium*, num. 11. *ver. sicut* filij decessit intestatus. & Alciatus num. 7. Nam & t hic dicitur filius vocatus ad successionem vt censetur vocatus verus filius, iuxta l. consanguineus, in *prin. ff. de iure codicil.* & latissime dicitur in *comment. de praesumpt. lib. 4. praesumpt. 2.*
- 18 De vxore nunc aliqua dicenda sunt. Est t frequens hæc disputatio, cum vt inquit lafon in *d. liquidum cum filium*, num. 3. *ff. de verb. oblig.* quotidie contingat vxorem a marito recedere, conquirens, se male ab eo tractari: deinde iustificationis sanguine consortiorum deinde recipi a marito, promissionibus poenali adhibita, se filium vt vxorem tractaturum. Bal. in *cap. ego. N. num. 5. de iur. iur. and.* scriptum reliquit, quod illa, t quæ male tractatur, dicitur tamen tractari, vt probat secundum eum text. in *d. liquidum cum filium*, de verb. oblig. Et propterea colligit, quod ad probandum aliquam iustitiam tractatum vt vxorem, necesse non est probare, quod fuerit honorifice tractata, nisi adiectum fuerit illud, aduerbium (honorifice) sed quodlicetque etiam si (voluit dicere Baldus) fuerit male induta, vel fecerit eam potuit dicere Baldus) texere. Hanc traditionem nimis duram t & rigidam esse tradidit lafon in *d. liquidum cum filium*, num. 4. & inquit, quod solum conuenit vxoribus rusticorum. Quocirca subiungit ipse lafon, hoc relinquere iudicij arbitrio, vt ipse (sicut etiam attigi supra), pro sua prudentia declararet, quid præstare hic debeat ipse vxori. Vtrumque enim qualitatē & conditionem considerare & præ oculis habere debet. Est enim illud t vulgatum, verba intelligi debere secundum qualitatem personarum loquentis, quam eius, cuius causa profertur, sicut de ipso loquente habetur in *l. si miles vno, ff. de testam. milit.* de eo vero ad quem verba dirigitur, est respectum Vlpiani in *l. penult. s. aquia, ff. de vsu & habit.* quo textu dicere solemus, quod quando testator reliquit vestes mulieri, vt scilicet præstaretur vestes, quas ipsa mulieres viduæ ferre solent. Ita scripti post alios in *comment. de praesumpt. lib. 4. praesumpt. 161. num. 27.*
- 19 Nostro itaque in causa habenda prius est ratio qualitatis & conditionis, tam viri quam vxoris: si enim ambo sunt atque nobiles, ea præstare debet maritus, quæ eorum nobilitati conueniunt: hoc est, quod aliqui nobiles facere solent tam in victu, quam vestitu. Ita pariter, si æque sunt ignobiles exercentes artem aliquam, sic quoque habere se debet maritus erga vxorem, vt reliqui sue conditionis maritales habent: si vero impares sunt, tunc maritus qualitas & condicio spectanda est cum maritus tri caput, vxor vero membrum, quod a capite regulari debet, vt egregie scribit Bald. in *l. vnum ex familia, s. vlt. de leg. 3.* & Tiraquel de *legib. consuetudinal.* in *l. 13. num. 47.* qui inter alia refert locum illum D. Ambrosij, in *epist.* 82. [Vir (inquit diuus Ambrosius) vxorem
- tanquam gubernator dirigat, tanquam consortem vice huiusmodi participet, vt coheredare gaudeat.] Et idem frater mulieribus haberi & tractari debet: cum ob cōtractum matrimonij vinculum, non sit mulier ipse effectus tanquam familia: sed & propterea pares esse debent, *cap. apud nos, 23. quæst. 1.* qualitati sui ipsius mariti, quæ omnia, vt iure non definitur, iudicij relinquuntur arbitrio. Illud tamen obseruandum est, quod scribit Alciatus in *d. liquidum cum filium*, num. 15. quod si maritus t promissit sub poena, vxorem bene tractare, sicut vxorem vxorem decet, nec eicere domo, committitur poena, si concubinam adiunxit, vel eam abique causa verberauerit, iuxta l. Leonis, in *prin. C. de repud.* & quamquam idem Alciatus subiciat post Ilermian in *cap. 1. quo tempore, mil. & lafonem, in eadem l. cum quidam, inon. 1.* diuersum esse, si maritus promissit simpliciter tenere in domo, nec expellere. Verum tamen mihi non probatur hunc traditionem verberare vxorem sine causa, non sic eam tractare vt vxorem, sed vt seruam: & propterea iure sanctum est, viro t laxare non posse in vxorem: sed eam si quid admisi, moderate castigare, vt scripsi supra in *casu 36. num. 8.* post Tiraquel de *legib. consuetudinal.* in *l. num. 12. vbi num. 21.* subiungit, vxorem t a marito atrociter verberatam agere poenæ se contra eum actione iniuriarum. Non etiam est tractare t vt vxorem, si ei superinducatur concubina. Nihil sane est, quod vxores, præsertim castas æque exasperet, qui vxorem congressum cum externis impudicis quæ mulieribus, vt censuit Iustinianus in *l. consensu, post princip. C. de repud.* & in *5. mitiores, in auth. de nupt.* & utroque in loco annotantur Baldus & Angelus, & seruetur eis Tiraquellus in *commentariis de legib. consuetudinal.* 13. qui commemorat quæ plurima t atrocita facinorosa perpetrata a mulieribus ob zelum lottipiam.
- De duobus amicis t qui fraternitatem contrahunt, & in tant se tanquam germanos observare, nunc differamus. Et primum dicendum est, validam esse conventionem hanc, vt vno verbo affirmat Alciatus in *d. liquidum cum filium*, num. 15. *ver. sicut* quid, & copiosius Alexand. in *l. si pater tuus, num. 4. C. de hered. institut.* Decius in *conf. 516. num. 5.* & alios plures retuli in *conf. 56. lib. 8.* Hoc in casu t exheredatus alter, vel præteritus, turpi persona instituta, poterit ad poenam agere, cum exheredari, vel præteriti non poterit, secundum Imol. in *l. alle autem, colum. vltim. ff. de hered. institut.* quem secuti sunt Alexand. in *l. si pater. C. de hered. institut.* & lafon in *d. liquidum cum filium*, num. 4. Ita sane potest verus frater erga fratrem, & soror molit. *Instit. de inoff. testam. & l. frater. C. eodem.*
- Verum Alciat. præcat in loco, ea ratione dissentit, quod siue t poena non committitur, quando promissit exheredare, dicitur eum, quem promissit tractare vt filium, quemadmodum diximus supra. Ita pariter committi non debet hoc in casu sed querela inofficij dari debet, vt illi filio. [Nec enim inquit, & recte Alciatus] tali t pacto efficiuntur illi fratres: sed solum omnium bonorum socij, *l. iacet. C. de pactis*, sicut nec ille, cui promissum est, quod vt filius tractaretur, filius efficitur, nisi interueniet adoptio.]

CASVS CCCCCII

Incestus quando, & inter quos committitur, & quæ sunt poenæ a iure indicæ aduersus incestuos.

SYMMARIA.

- 1 Incestus committitur cum ascendente, & quidem iure naturali prohibitus, num. 1.
- 2 Incestus cum ascendente coitus, qui se macularint.
- 3 Incestus committitur cum filia, qui & nefarius coitus.
- 4 Incestus cum proprijs filiabus, exemplis.
- 5 Incestus cum nouerca committitur, & est contra ius naturæ, & num. 7.
- 6 Incestum cum proprijs nouercis qui commiserint.
- 7 Incestus est, si filius patris concubinam cognoscit.
- 8 Filius patris concubinam cognoscens, exheredari potest.
- 9 Incestus cum concubina patris commisi exemplis.

12 Incestus

- 12 Incestus perpetratur à socero cum nuru, & quis eo crimine notatus, num. 13.
- 13 Incestum committit frater cum sorore coeius contra ius nature, & eius exempla, num. 15.
- 16 Incestus est si quis cum filia fratris vel sororis concubatur sed iure naturali vel diuino minime prohibetur.
- 17 Nuptia cum fratre vel sororis filia dispensante Pontifice, contrahuntur.
- 18 Incestus cum amia vel matera contrahitur.
- 19 Incestus est coire cum uxore fratris, & qui hoc crimine infames, num. 20 & seq.
- 20 Frater uxorem fratris demortui ducere quae lege poterat, aut tenebatur.
- 21 Nuptia cum uxore fratris defuncti lege diuina vel naturali non sunt prohibita.
- 22 Incestum committit cum duabus sororibus coeius.
- 23 Incestus est cum matre & filia se coniungere.
- 24 Incestum committit cognoscens consanguinitatem.
- 25 Incestus committitur ab eo qui monialiter supranit.
- 26 Incestus committitur cum lenata & fonte baptisimi: item cum comitate, sed iure Pontificio tantum, n. 28. Idem de filia facit per sacramentum confessionis, & filia parochiae, num. 29.
- 30 Incestus sed impropriz est si quis coeat cum ea, cum qua ab publican bonitate non potest contrahi matrimonium.
- 31 Incestus per modum fornicationis committitur, quia pona, & quid si coniunctum sit adulterium iure Digesti, num. 32. & quae iure Codici, num. 33, & seq. 38 & 40.
- 32 Incestus delictum est adulterio grauius.
- 33 Legi correctio non inducitur, nisi sit expressum.
- 34 Correctio facta in uno aequiparatur a lege antiqua, censetur etiam facta in altero.
- 35 Incestus punis varia exempla.
- 36 Incestus certis casibus poenae mortis fuit.
- 37 Incestus excusatur à poena ordinaria propter ignorantiam qualitatis.
- 38 Illicita rei operem deus, etiam ignorans, puniatur.
- 39 Meretrices publicae, iuris est impubiles.
- 40 Etia minor excusat, na incestus ordinarius.
- 41 Matrimonium incestus, non statim, & omnino dissoluitur, num. 105.
- 42 Incestum per matrimonium committentibus, donationes propter nuptias, & alia iura nuptialia auferuntur, & sisco applicantur.
- 43 Incestuosum matrimonium contrahentium bona & dos hodie consistunt.
- 44 Fendalia bona veniunt etiam in confiscationem.
- 45 Incestus nuptias contrahens, nihil alienare potest.
- 46 Incestus nuptias contrahens, dignitate priuatur, & fit infamis, num. 13 & 54.
- 47 Singulus quid.
- 48 Incestum matrimonium contrahens, exilio puniatur, vel etia corroboratur.
- 49 Exilium quid.
- 50 Incestus nuptias iniens, nec testari, nec heres esse, nec testis in testamento exsistere potest, num. 18 & 19.
- 60 Filius incestuosus honorum patris incapax sunt, etiam iure Pontificio, num. 61. non etiam alimentorum iure iuri, num. 62.
- 61 Filius incestuosus legitimari non possunt, sed salum dispensari.
- 62 Filius incestum cum nouerca committens, exheredari potest.
- 63 Incestum committens priuatur fendo.
- 64 Pona incestus iure ciuili damnati, an etiam se extendat ad incestum iure Canonico prohibendum, num. 67 & 73.
- 65 Lex noua recipit interpretationem ab antiqua, num. 69.
- 70 Nuptia, verbum, à lege ciuili prolatum, intelligitur secundum ius Canonicum.
- 71 Statutum puniens contrahentes in tertio vel quarto gradu, quomodo gradum accipere intelligatur, num. 72.
- 72 Ponalia non admittunt extensionem.
- 73 Intellectus autem incestus nuptias, C. de incest. nupt.
- 74 Interpretatio largi, quatenus requirit verborum proprietatem, locum habet in quilibet materia odiosa & penali.
- 75 Iura ciuilia secundum leges, & Canonica secundum canones intelliguntur.
- 76 Poena incestuosum nuptiarum non habent locum aduersus contrahentes sponsalia de futuro.
- 77 Poena incestuosum nuptiarum in nuptiis carnali copula consummatis iure ciuili tantum locum habent.
- 80 Minores annis contrahentes incestus nuptias, si maiores effecti ab eis receperint, excusantur.
- 81 Intellectus glossae in Clementina unica, in verbo scienter de consanguinitate & affinitate.
- 82 Incestuosus excusatur ignorantia & errore probabili, num. 75 & sequentibus.
- 83 Ignorantia probabilis à quibus poenis excuset, n. 84, 85 & 86.
- 84 Ignorantia & error duplex.
- 85 Ignorantia facti iusta excusat, & quae tali p. n. 89 & 90.
- 91 Ignorantia iuris gentium & naturae, neminem à poena incestus excusat, num. 92.
- 92 Ignorantia iuris ciuili mulierem à poena incestus excusat, & generaliter ubique de damno vitando agitur, num. 94. non autem virum, num. 96.
- 95 Clandestinus contrahens praesumitur dolosus.
- 97 Incestus quibus poenis iure canonico puniatur, nu. 98. & seq.
- 98 Incestuosus uxore sua mortua in fore confiteri prohibetur cum alia contrahere.
- 99 Incestuosus ab uxore, cuius consanguineum supranit, debuit coniugale exigere non potest.
- 100 Incestuosus est excommunicatus.
- 101 Clericus incestuosus decennalem poenitentiam agere debet, aut pro qualitate delicti alia arbitraria.
- 102 Clericus committens incestum cum adulterio, quia poenis puniatur.
- 103 Clericus filiam spiritualem, vel commatrem cognoscens, arbitraria poena puniatur.
- 104 Incestus nuptias contrahens, ipso iure excommunicatus est.
- 105 Incestus nuptias contrahens, cum alio matrimonio contrahere non potest.
- 107 Incestus crimen ad quod forum pertinet, remissum.
- I**am supra in initio cap. 136, scripsi ex sententia Pauli Grilandi & Bernoulli Choeronei, incestum consummari inter crimina, quae contra naturam committuntur. & illo in loco vni pollicitus, vi loco falsi commodo, & ne casum illum onerarem nimis, hic differere.
- Duo sunt huius dispositionis capita, quorum primum est, quidam, & inter quos committi dicitur incestus: Secundum, quae sint poenae à iure contra incestuosos inditae. Et quod attinet ad primum, dicimus, incestum committi inter hos, quos ex ordine sic statim enumerare.
- Incestus itaque primò committitur, quando filius coit cū matre, vel amia, aliae ascendentes, vel ff. de ritu nupt. l. si adulterium cum incestu ff. ad leg. sul. de adul. vbi incestus (quod fortis est, & suo loco dicemus) dicitur committi cum nouerca, & hunc esse incestum vno rasi affirmant omnes: & ex recentioribus Grilands in trait. de poenis omnifariam cuius, q. 3. & Choeronei in trait. de publicis in rub. de incestu, n. 1. & 5. Et iure quidem i seu ratione naturalis hae commixtio inter ascendentes & descendentes prohibita est, secundum D. Thomam, 2. 2. q. 114. art. 9. & late differit Tiraquel de legib. connub. l. 3. n. 33. qui nu. 22. commemorat, apud Barbaros quodam licite patribus cum filiabus coire, & huius rei alios auctores referre Didacus in epitom. de sponsal. cap. 6. §. 10. num. 4. Hoc vitio & crimine se fecerat Secundus Philoprophus, qui (vt in eius vita scripsum reliquit Diogenes Laert.) cum matri nescienti cum esse filium, se commississet, sceleris horrore mortem sibi conuulsiuit. Ita etiam Nero Claudius hominum impudens, seculi sumusque, hoc se maculauit scelere, quemadmodum Suetonius in eius vita, cap. 28. huius testatur est verbi: [Olim etiam quoties lectica cum matre veheretur, libidinam incestu, ac maculis vestis prodium affirmant.]
- Incestus tunc dicitur committi, quando pater coit cum propria filia, d. l. vlt. ff. de ritu nupt. & probat à fortiori d. si adulterium cum incestu ff. ad legem Iuliam de adul. vbi cotus cū priuigena dicitur incestuosus, vt dicemus statim, & hoc nomine à nostris passim appellatur, vt apud Grilandum & Choeroneum, qui etiam dixerunt, hunc coitum proprie dici nefarium. Hoc crimen i perpetravit Cyanus Syracusanus, qui in tenebris, vi adhibita, filiam consuepuit, à qua deinde, oraculi accepto responso, gladio occisus

4. est, auctor est Campo Fulgiosus in lib. 6. cap. 1. qui commendat etiam Mediam virginem Romanam ab ebrio patre violatam quod etiam Plutarchus in *paralellis* cap. 45. memorat producit.

6. Incestus tertio dicitur perpetrari, quando primigenius concubuit cum nouerca, id est adulterium cum incestu, ubi omnes, & iure naturali prohiberi hanc copulam carnalem cum nouerca, scribit diuus Thomas, & Abulensis, quos refert & probat Didacus in d. 40. nu. 6. Hoc etiam

8. commississe Aliquando Crispinum Constantini Magni filium falso Faula nouerca nomine accusatum, auctores sunt Suidas, in *uero*, Crispinus, & Zonaras in *uero* Tomo, in *Constantini Magni imperio*. Est etiam memoria prodicium a Valerio Max. in lib. 5. c. 7. Antiochum Seleuci regis filium deperisse Seratonem nouercam, & cum ea patris consenti-

tu, ne moreretur, comisse. Appianus Alexandrinus in libro *insolentia*, quem Syrus inscripsit, tam diligenter & exacte iucundam amorem Antiochi erga nouercam, sibi deinde patris voluntate datam; narrat. Nicolaus vero attestans Mar- chio Ferrariz, Vgonem filium ob violatam Paminatam no-

ueritatem vna cum ea capite multatum, sicut scriptum reliquit Campo Fulgiosus in lib. 8. cap. 2.

9. Incestum quarto committit filius, qui concubinam patris carnaliter cognouit, dicitur, id est adulterium cum incestu, ubi Dd. & scribit Boetius in *quaestione* 8. nu. 3. qui subi-

10. cit, hanc esse i. vnam ex causis, quibus filius a patre exherede dari potest, & causis, in *ambrosio* in *causa* de *appellat. cognos.*

11. Crimen hoc perpetravit aliquando Ruben, qui cum hanc concubinam Iacob patris concubuit; Genes. cap. 35. & ob id in eadem Genes. cap. penult. sic legitur: [Ruben primogenitus meus, tu sortitum mea, & principium doloris mei, tu crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti litra-

rum eius.] legitur quoque in *Ex libro Regum*, capite 16. & 18. quod Abulon occisus est ob violatam patris concubinam.

12. Incestus quinto perpetratur a facero coeunte cum nu- ro, id est adulterium cum incestu, & scribit Grilaudus in *tra-*

13. *actu de penis omnifariam catus*, qu. 1. Sic Iudas filius Iacob a Thamar nunc deceptus, eam compressit, indeque orti sunt Phares & Zara, ut legitur Genes. cap. 38.

14. Incestus sexto dicitur, quando frater coitum cum sorore, sicut tradit Choueronius in *tractatu*, de *publ. concub. rubr. de incestu*, nu. 3. & Petrus Gregorius in lib. 36. Synagoga. cap. 7. in fin. & iure quidem naturali prohibitus est hic coitus, sicut ex sententia dicit Augustinus. Paludani, & aliorum quamplurimum tradit Didacus in *epitome de sponsalibus* part. 2. cap. 6.

15. S. 10. nu. 3. Hoc dum p. facinus admittit Cymon, qui *caustore* Suida, in *uero*, Cymon, urbe pulsus est ob id, quod Elpini- cem sororem stuprauerat. Est etiam scriptum in libro *tertio Regum*, cap. 15. Ammonem Dauidis filium sororem Thamar speciosissimam ad se vocatum, cum morbo se affectum simularet, conspuisse. Sic & Papirius Romanus Claudiam sororem grauidam fecit: quorum pater Papirius Volucre virque gladium transiit, quo se se considerent, sicuti memoriam prodicium est a Plutarcho in *Paralellis*, cap. 53. Ita & Caligula, M. Antonius, & Commodus Imperatores, variis- que modis forores compresserunt: sed etiam eas matrimonio sibi copulauerunt: auctores sunt Suetonius, Sertius Aurelius, & Lampridius in *uero* *uero*.

16. Incestum septimo committit, i. qui cum filia fratris, vel sororis concubat, i. tit. *Cde incestu* *nupt.* & si uere iure diuino, vel naturali, prohibitus non sit hic coitus, ut scribit Didacus in *epitome de sponsalibus*, in 3. parte, cap. 6. §. 10. nu.

17. §. quod ubi id, summum i. Pontificem dispensare posse, ut ij inter se nubant.

18. Incestus octauo perpetratur ab eo, i. qui amitam, hoc est patris sororem, vel matertram, id est, sororem matris compressit: de duos hinc casus patres est scribit Grilaudus de *penis omnifariam catus*, qu. 1. §. 10. nu. 3. ubi pater

19. Incestum nono admittit frater, i. qui coitum cum uxore fratris, quae cognata appellatur, i. penult. & 1. adim. *C. de incest. nupt.* & tradit Boetius in d. que 3. 38. nu. 3. ubi primigenia cognata, & similibus.

20. Hoc crimine i. polluit se Herodes, quem (ut scripsum est

Matthaei cap. 14. & Marci cap. 6.) diuus Ioannes Baptista reprehendebat, dicens: [Non licet tibi habere uxorem fratris tui.] Crassus quoque ille Romanorum diuissimus, ut in eius *uero* scriptum reliquit Plutarchus, uxorem mortui fratris compressit, & ex ea aliquos filios procreauit. Apud Aegyptios, esse uxorem in *uero* *uero*. Cde incest. *nupt.* ubi frater daceret uxorem praemortui fratris, si adhuc virgo erat. Existimo, Zenonem aliquam ex parte referre uoluisse legem antiquam diuinam, quae Deuteronomio cap. 25. scripta est his uerbis: [Quidam habet uerum fratrem finem, & uxor ex eis sine liberi mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratri suo.]

Ex quibus intelligimus, quod est hic coitus hodie dicitur incestuosus, i. non tamen legi diuinae & naturali repugnare, id quod multis probat Didacus in *epitome de sponsalibus* part. 2. cap. 6. §. 10. nu. 3.

Incestus decimo est etiam, quando quis coitum cum duabus sororibus, i. fratri, *C. de incest. nupt.* cuius uerba haec sunt: [Fratri uxorem ducendi, uel duas sorores concubandi penitus licentiam tumus omnem: nec dissoluto quocunque modo coniugio.] Et hanc esse propriam incestum tradit Grilaudus de *penis omnifariam catus*, qu. 1. nu. 4. & Vincent. Franc. in *deces*, 38. in *princ.*

Incestus undecimo i. est ille, quem committit coniugalis cum matre, & filia, sicuti tradit Grilaudus in d. q. 4. nu. 1.

Incestus duodecimo est, i. quando etiam quis carnaliter cognoscit consobrinam Vincentius Francus in d. *deces*, 37. nu. 1.

Incestus decimotercio perpetratur ab eo, qui virginem sacram, Deoque dicatam, quam moniale appellamus, conspuauit, ita glossa in *cap. virginitatis*, 27. q. 1. qui dicit, coeuntem cum moniali, duo alia crimina committere, nempe adulterium, & sacrilegium, & traditionem hanc probatur Albericus Abbas, Decius, Grilaudus, & alij, quos refert Olascus in *deces*, 10. nu. 4. & idem tradit Iulius Cuius in *pract. crim.* §. *de incestu*, & ubi dicitur: Sic & olim uirgines ille uirtutes incestum committere dicebantur, ut cum uiris coisissent, ut apud Alexand. ab Alexand. in lib. 3. *dicendum* *penalium*, c. 12. & Petrum Gregorium in lib. 3. *Synagoga*, lib. 7. nu. 2. qui & de eorum penis multa scribit. Et quibus penis incestuosae ille uirtutes afficerentur, scripsi supra in *causa* 38. nu. 16.

Incestus decimoquarto dicitur, cum quis coitum cum 27 ca, quam & sacro fonte baptismatis leuauit: de etiam quando illius matrem, quam commatrem appellamus, conspuauit. Est sane hic i. incestus secundum uis Pontificum, ca. 18

si sacerdos, & c. omnes, & c. ubi in *qu. 1.* & scribit Abbas in c. 10. de *purgat. canon. Anan. in c. cum dilectus*, col. 1. de *accusat.* Boetius in *que* 3. 18. nu. 3. Diaz in *pract. criminali*, cap. 36. Grilaudus de *penis omnifariam catus*, qu. 1. nu. 3. in fine, Choueronius de *publicis concubinariis*, rubr. de *incestu*, nu. 3. Bernardus Diaz in *pract. criminali*, cap. 8. nu. 4. ubi poenam huius delicti explicat & Marius de *irregul. cap. 39. nu. 2.*

Incestus decimoquinto est cum ea, i. quae facta est filia 19 per sacramentum confessionis. Ita Marius in *dicto cap. 39. nu. 3. uerbo* *quinto*, qui idem esse dicit de filia parochiae Ecclesiae, & Bernardus Diaz in *dicto cap. 31.* ubi late de poena differit.

Incestus decimosexto committit i. dicitur, quando quis 30 coitum cum ea, cum qua ob publicam honestatem conuersari non potest matrimonio, sicuti tradit glossa in *cap. sex illa*, 26. qu. 1. qui tamen inquit, esse improbie incestum, & secutus est Didacus in *epitome de sponsalibus* in *secunda* parte, cap. 6. §. 8. nu. 4. qui dicit, hoc casu poenam esse indicatam

17. & Didacum secutus est Ignatius Lopez in *loco supra allegato*.

Secundum est caput huius dissertationis, quibus penis puniuntur ij incestuosus: distinguendi sic sunt duo casus.

Primus est, quando i. incestus facti commissus sine colore & figura matrimonio, sicuti solent per modum fornicationis. Hic incestus iure Ciuili Digestorum, fuit flos innotatus, siue ei committitur filii adulterium, puniatur deponatione, non autem poena mortis. Ita Angelus in l. 1. *adulterium*

ingit, quod de officio illa Iustiniani in *amb. incestus* in-
cipit. C. de incestus nupti loquitur in materia matrimonialibus,
quia attenditur Canones. Atqui i verbum *nuptie*, prolati
à lege civile, interpretatur secundum ius Canonicum, quod
in (iximus) in matrimonialibus spectatur. Ergo illa *amb.*
incestus nuptis intelligit de nuptis incestis secundum leges
Pontificis. Illa minor propositio probatur auctoritate
Ioh. Anan ad ad. ad Specul. in tit. de success. ab intestat.
§. i. vers. q. quia de gradib. qui post Iulian. scriptum reli-
quit quod si statum i punit contrahens matrimonium in
tertio vel quarto gradu intelligit gradus secundum ius ca-
nonicum, quia ita statum, quod est ius civile populi. *Lam-*
nes populi de iust. & iure conceditur ius ipsum pontificum
in his matrimonialibus & Ioh. An. secuti Alex. in l. si
quis, in fin. C. de success. edito & Dec. in d. l. in. 20. C. de se-
cundo in fin.

72 Ceterum si hæc Decij consideratio & argumentum procedere potest, quando constaret, statum fuisse conditum antequam promulgatum esset ius canonicum, sicuti propriè est casus noster, secus si (vt loquitur Ioan. And.) statum illi conditum post ipsas leges pontificias. Nam tunc flauerunt ipsi per oculos iam habuerunt ipsos canones: & ob id, quod aerebatur de matrimonialibus, illos sequi voluerunt.

73 Contrariam t^o opinionem probant alij permitti, nempe Anchar in conf. 39. i. de conf. prima facie. Gemm. in conf. 1. Calderi. in conf. in i. de conf. & affinit. Dec. sibi parum constans in conf. 268. n. 3. Boer in q. 36. s. 1.1. et conf. i. de consuetudine. Niciat an i. c. non contingat an. 3. de iureiur. Foller. in pract. crim. n. 65. Moderni. Parisien in addit. ad Dec. in i. 2. s. 2. in fin. C. de secund. nupt. in l. 1. in C. vnde vi. et in conf. 18. Chouero. de public. concubinar. rub. de incestu. men. 32. Iul. Clar. in pract. criminal. s. incestus. verfic. quera, nuncquid despo. siat & Petrus Anton. Angulo. in conf. 3. lib. 2.

Et ij quidem adducti sunt his argumentis. Primo, quia iur-
ciue non cogitavit quid statuere voluerint summi Pontifi-
ces: cum futura sint Deo tantummodo cognita. Ergo pena
ab ipsa lege civili indicta non extenditur ad incestum à iure

24 Canonico in produm: cum in p^{en}alibus non admittit
 tur extensio, et p^{en}as de iuris diffinitio. Respondet Dec in
 cons. 158 ad finem. ver^o ex illo non. hic non agi de exten-
 sione p^{en}alarum de verborum proptiate, quia proprie-
 tate nuptiarum incestus dicuntur secundum Canonicos Rectius respo-
 detur, ex dictis lupra, quod licet lex civilis secundum men-
 tem non sit extendenda ad deinde disposita à iure canonico
 extenditur tamen fecundum rationem, ob cuius indicat
 etiam in p^{en}alibus admittitur extensio. c. 5. *perro*. *quia su-*
prima causa benef. amittit. et iudic. gloff. & reliqua in
 quibus id. quod de iuris diffinitio. etiam, hic in casu, de quo su-
 pra, d. Clem. 5. *Ceterum de foris* sic respondet Dec, in
 l. 1. n. 16. *verum non obliuisci allegata c. de eden.* Secundo ad-
 ducit auctoritas eorum, qui scripserunt, dispositione 1. *ad*
intra incestus. locum habere solummodo in nuptiis pro-
 pter incestus ratione & causa confanguinitatis, & non in nuptiis
 largo modo incestus; cum in p^{en}alibus fieri debeat stricta
 interpretatio. Ita balde affirmatur Cyprinus. Florent. Iacob.
 & Rypen. C^{on}. Bald. & Salic. in d. *intra incestus.*

Verum respondet Decan. *in conf. 13. ad finem, vers. f.*
non cadit. quod cum incestu nuptie propriæ sunt illæ, et
sunt secundum eius canonicum, in eius locum habet eius
76 eum largâ interpretatio, quatenus requirit verborum pro-
prietates, loci habet in qualibet materia odiosa, et pœnal-
iter respondet Calder. *in conf. 1. in fin. de confug. et affinit.*
secuti sunt Aret. in *laum leg. ff. de test. Dec. in conf. 1. in fin.*
in conf. 308. m. 3. Gordaz. in conf. 60. m. 1. et Alciat. *resp. 15.*
l. cum dicitur impuberem antiquam Lup. dunesem.

77 Tertio adducitur argumentum, quod cum text. d. *inthe*
incestus supras, fit iuri civili consonans, intelligatur de i-
cessu secundum ipsum ius civile, iuxta traditionem Bal-
l. *Cuius bene cedere possit* cum dixit, iura civilia secundum
leges, et iura Canonica secundum canones intelligi be-
teptari debere. Et scribit idem Bal. *in l. si nondum*, ad
nem. *vers. sed dubitatur*. C. de furtis, quod fit sicutum fa-
mentionem sacrilegii, intelligitur de sacrilegio, prout ac-
cipitur de iure civili, cum statuta civitatis sunt ius civile: se-
cundum constitutio Episcoporum, intelligitur secundum ius cano-

quoniamque ita de sacramento a lege Pontificia damnato, id quod tradidit Baldus in l. si quando, in fine principalis. C. de success. et testam. Ita pariter idem Baldus in C. conueniens, de testam. mutatur in possid. quod si flex Anglie iura intentionem facit, intelligitur de iure ipso Regio. Et Baldus cum sunt multi, quos conuincit in *conuincit de praesumpt. lib. 2. praesumpt. §. 2.* Ceterum respondeo, & recte Decanus d. conf. 38. in si argumentum procedere in materia, in qua leges attenduntur, cum est ubi materia speciat ad Canones, ubi iuribus lo. Andriam loco allegatis supra in si argumentum, qui subiciit, quod in successibus, in quibus iura debent leges, si statuti mentioem gradum facit, intelligi debet de gradibus secundum leges idem scribit Bartolus in l. si fine. C. de success. et testam. et ibidem Alex. in fin. Decanus in l. m. 20. C. de secund. nuptis, in conf. 33. m. 1. & in fin. 44. & egregie Rubeus in conf. 19. lib. 3. Diuertum vero est in materia, in qua praevalent canones, ut est in causis matrimonialibus.

Declaratur primo, vt locum non habeat his casus, quando sponsalia i. tancummodo de futuro contracta sunt: nam tunc cessant potius in idem aduerfus cōtrahētes in cellas nuptias, ita Bal. Is. & reliqui in l. vlt. de condit. sine caus. l. mo quo ad eius ipsum cum pānics in cellas nuptias, requireretur, i. quod matrimonium sit carnali copula consummātū, c. & si necesse de donat. inter virum & vxor. & ibidem Butr. Al. b. & Prapostus, sic & Bald. Nouel. in tractatu de dote, in §. pariter, primis l. 3. m. 1. & c. 3. Didac. in epim. de sponsalib. par. 2. cap. 6. s. 8. s. 9. & l. d. Clar. in d. cellis, vbi s. 6. autem.

puna contra minores qui lubrico quodam ipfus autem illis
cellas nuptias cōtrauxerūt & deinde maiores effectū ab il-
lis receclerunt. Ita Imp. in d. qui contra. C. de eff. nupr.
ibi qm̄ autē iustit lubrici appēdēt. Caterum ubiq̃ declarationi
repugnare videatur quod t tradit glo. in Clem. unica in ver-
bo. [C]onterat. sde consang. & affinit. cxim dixit, non puniri
quos qui bona fide ab initio contraxerunt nuptias, postea de-
fecto impedimento in ipso cōtra hū matrimonialiter perseve-
raverunt. Et glossā illam probant ibidem Imol. Anchar. s.
scām appellat auream Felin. in examinata n. 12. de iudi-
ci. Et secus fuit Francus in c. decreti de heret. in c. Didac.
in d. s. n. p. et Iul. Carl. in d. 5. incipiens, vers. fed pōne quod
responderi potest, in cala d. Clem. v. & gl. ibi. puniantur illi,
qui ab initio Cōtrae contraxerunt inceſtas nuptias. Et idco
finitium fuit bona fides, nulla est pena respectu peccatorum
quantitas quod non coarctat in cala nostro, in quo etiā ille,
qui persequatur, puniri debet, & solum initium contritus
non autem altum cohobitationis Inceſtusui hū considerari,
annotavit Anchar. in d. Clem. s. n. v. vers. tertio pro hic.

Declaratur tertio, quod locum non habeat *hæc* præcautio, quando tunc inculpatus efficit ignorantia & errore probabilis, iustusque. Nam tunc inculpatus esse excusatur à pena indita sine lege. Tollitur, quæ constitutionibus punientibus contrahitur inculpatus nullus. Nulla enim differentia fieri debet inter ipsam legem Iuliam & constitutiones, cfr. *Bart. in l. si adulterium cum inceptu, natus. c. 10. ff. ad legem Iuliam de adulter.* inter vnam & alteram distinguendum ita *d. si adulterium cum inceptu*, licet Papinianus sit, loquitur secundum aliorum Imperatorum constitutiones, sicut totus ille titulus, *C. de inceptu nuptiarum*, præfertim *qui contra iuliam tollit*. Ignorantia itaque vel ad rem redere probabilis & iusta excusatur à pena inculpatus, non fecit inculpatus exiit vel verberetur, nec eius bona confiscantur, & demum ne infamia notetur. *Bart. in d. si adulterium cum inceptu n. 1. vers. terra de poen.* nam quem secutus fuit Clarus in *l. si adulterium cum inceptu n. 1. vers. si sci. & n. 1. vers. si non*, melius *n. 17. c. 14. Dide. in d. si adulterium cum inceptu n. 1. vers. quando n. 29. c. 190. C. de inceptu nuptiarum*. Clar. in *d. si adulterium*, verum excusatur inculpatus, & idem scribit innotuit Lopez in additionibus, *ad præc. crim. Reg. n. 2. Dicit c. 8.*

Excusat tamen iusta haec ignorantia et error probabilis à poena amissionis lucris nuptialibus, ut scribit idem Bart. qui *si pra. m. i. versalia* etc., quem probatur Anch. in *Clem. n. 4. de coisang. et affinita.* et Didac. in *epit. de spōsibilibus. parte 2. c. 6. §. 8. n. 22. vers. de ignorantia.* Non excusat tamen haec iusta ignorantia à poena separationis matrimonii, secundum eundem Bartol. *proditio in loco*, à quo non differitur.

vel stuprum poena est, vt deponatur & priuetur omnibus ecclesiasticis officiis & beneficiis, sicut probant a fortiori. *h. q. quis presbyter. c. si quis sacerdos. c. si quis clericus. d. d. dist. 11. q. 1.* qui pro adulterio commisso a Clerico hanc inquisitionem poenam, vt in specie incestus fit asseuerant Abbas, & reliqui in *c. si clericus. d. adulterii. de iudicis. Chouetronius in dila rubric. de incestu. n. 19. v. c. 21. Gualandus de penis communitatis causis. q. 4. c. 1. Decius in cons. 1. c. 1. d. 1. Malouius in tract. de irregularitate cap. 30. n. 1. & Didacus in epitome de sponsalibus parte secunda, cap. 8. n. 1.*

103 Scata est poena i. contra presbyterum & clericum, qui filium spiritalem, vel commatrem carnaliter cognouit, vt puniatur pro iudicis arbitrio. Ita sentit Chouetronius in dila rubric. de incestu. n. 1. 4. in fine.

Secundus est casus, quando committitur incestus sub figura & colore matrimonij. Hoc etiam casu multa imposse sunt poena de iure ipso Pontificio.

104 Prima quatuor est, quod incestuosi sint ipso iure excommunicati, *c. de his. q. 3. c. monasterium in Clem. 3. de consang. & affinit. Germania in cons. 11. Chouetronius in dila rubric. de incestu. n. 16. v. c. 1. de iure canonico. Iulius Clar. in practica Criminali. §. incestus, v. c. si exacerat incestus.*

105 Secunda est poena, vt i. separatur totus, vt in titulo de consang. & affinit. & manifeste in d. Clem. 1. eo. tit. & scribunt ibi omnes. Chouetronius in dila rubric. de incestu. n. 16. in fine.

106 Tertia est poena, ne i. possint in incestuosi cum alijs contrahere matrimonium, *c. qui propinquum. 35. q. 2.* & tradit Chouetronius ibi supra n. 17. qui subiungit, quod si i. ignoranter contraxerint, vel eorum alter tantum separatio quidem. matrimonij fit: sed tamen puniuntur sola poena arbitraria.

107 Non est quod hic explicem, an i. hoc crimen incestus fit merere ecclesiasticum, vel seculari, vel mixtum. Qua de re scribunt Chouetronius in dila rubric. de incestu. n. 13. Olafius in decis. 103. & Decian in tract. criminali. lib. 4. cap. 17. num. 1. vbi etiam de crimine adulterij.

CASVS ECCCCHIL

Impensa quando & à quo facta dicatur, & de ipsius impensarum quantitate.

SUMMARIA.

- 1 Impensam factam esse euidentia facti demonstrat, vel naturae.
- 2 Impensam à se factam allegari probare debet.
- 3 Impensam ab aliquo facta esse, quibus modis probetur. n. 6.
- 5 Testis domesticus admittitur in probanda impensa facta in domo.
- 7 Impensa modica quae fit iudicis arbitrium est.
- 8 Impensa quantitas quando probetur. n. 1. & 14.
- 10 Liber rationem quantum probet. n. 11. & 12.
- 13 Operis quantitas & qualitas demonstrat impensam quantitatem.

Iudicis arbitrio multa commissa & relicta sunt circa impensas, quae in rebus fieri solent: sicut scribunt multi, quos suis locis commemorabo. Porro tria sunt hic capita distinguenda & constituenda, quorum primum est, an facta sit impensa: Secundum à quo dicatur facta: Tertium, de impensae quantitate. Quod attinet ad primum caput dicere solemus, multis modis constare posse factam fuisse impensam.

1 Et primum quidem causam ostendit ipsa i. facti euidentia: enim constat, superius annis aliquo in fundo nullam extruere domum, & nunc in eo edificata apparere, rei euidentia dicimus impensam. Ita Baldus in l. vltim. §. in computatione. n. 2. C. de iure delib. & ibidem Corneus. n. 7. Bartolus in cons. 46. n. 12. v. c. inter dom. per opus euidentiam. §. 4. & Malcardus in tract. de probationibus in consil. 718. n. 1. Idem est, quando rei euidentia constat domum iam constructam aliqua refectione opus habuisse, & deinde apparere.

refectam sicut probat text. l. ex quo exiit. C. de administrat. tutorum. l. tutor testificator operis ipsius. Ita etiam dicimus natura i. rei probari impensam: vt contingit in alimentis praestitis puero, quia quicquid secundum naturam vivere non posset, l. vltim. C. de aliment. pupill. praest. Bartolus in consil. 16. n. 1. & Malcardus de probationibus in consil. 718. n. 1.

Secundum est huius disputationis caput, à quo dicatur facta impensa. Haec in re dicendum est, quod quidam nosse fit quid facti sit, qui afferit se fecisse impensam, probare i. debet, vt scribunt Baldus in l. §. in comput. tit. numerus. l. 1. de iure delib. & ibidem Corneus. n. 6. lalon n. 1. Socinus in cons. 62. n. 3. lib. 4. Bertrandus in cons. 22. n. 3. lib. 4. art. 1. prima, & Malcardus in tract. de probationibus in consil. 718. n. 1.

Potest i. pluribus modis probare hic potest, impensam i. se factam fuisse. Et primum quidem relictus, l. ex quo exiit. ibi. §. & mulorum inde. C. de administrat. tutorum. & in specie scribunt Baldus in d. vltim. §. in comput. n. 1. Et ibid. Corneus n. 7. Federicus de Senis in cons. 119. n. 1. Verus huiusmodi in decis. 45. num. 4. & 10. & Malcardus in consil. 718. qui admittunt etiam testes i. domesticos, quando agitur de impensa, qui fit in domo, vt in praestatione alimentorum.

Probatur secundo coniectura, si modo impensa est modica: tradunt Baldus & Corneus in locis supra allegatis, & idem Baldus in cons. 31. §. si vasallus decederet, in fine, l. §. in l. in restituenda. C. de penit. l. heret. qui dixit, arbitrio boni viri, id est iudicis, hoc relinquere. Idem respondit Federicus de Senis in cons. 119. n. 5. & fecit Iunius Barbatus in cons. 46. n. 12. lib. 4. Phanuc in tract. de inuentario, part. 5. n. 48. & Malcardus in tract. de probationibus in consil. 718. n. 6. qui n. 2. dixit, has coniecturas considerari iudicis arbitrio. Idem in consil. 720. in fine. Ita quoque quae dicatur modica i. impensa iudicis est arbitrium, Corneus qui supra n. 1. Et quidem coniectura est, quando constat, quod i. qui asserit se fecisse impensam, iam erat obligatus impendere. Nam tunc ab eo facta praesumitur. l. vltim. C. de alim. pupill. praest. & scripsi in commentary de praesumpt. lib. 4. praesumpt. tit. numerus. Et accedunt nunc Bartolus & Castren. in L. quod erunt, de verb. obligat. Baldus in cons. 378. sequitur aliam n. 2. lib. 4. Corneus in consil. 10. n. 5. in cons. 113. num. 4. lib. 2. & in cons. 81. n. 10. lib. 4. Socinus senior in cons. 85. n. 13. lib. 4. & Phanuc in loco supra citato n. 48. in fine. & Malcardus in tract. probat. consil. 718. n. 13.

Tertium est huius disputationis caput, quantum i. fuerit impensum. Et primum dicendum est de modica impensa agitur, credi assertioni iuratae eius, qui ipsam impensam fecit. Ita Bartolus & Baldus in l. vltim. §. in computatione. C. de iure delib. & Angelus & Ioan. a Platea in l. 1. C. quando & quibus quarta pars lib. 10. Anchara in consil. 718. n. 1. Tunc in tract. de iudicio in rebus exco. col. 6. v. c. 1. Qui cum tractatur de paruo praedictio. Alios plures recolligit Malcardus in tract. de probato in consil. 718. n. 3. consil. 719. lib. 1. & 3. & in consil. 722. & Phanuc in tract. de inuentario in 3. part. n. 48. qui dixit, in hoc multum deferendum esse iudicis arbitrio. Et accedat Corneus in d. l. §. in comput. n. 5. post Celsiensem, quem refert.

Secundo probatur i. impensa libro rationum administrata, toris, reputat iudicis, vel loci, qui ipsam impensam fecit, facti tradunt Bartolus in l. §. sententia §. de testat. tit. 1. Baldus in l. iudicis. C. de instrum. & in l. 1. C. de conuenien. si c. debita lib. 10. Corneus in cons. 81. n. 3. lib. 4. Ceterum hoc locum habere videtur tantummodo quando i. impensa est modica, & verisimilis: sic sane declarat Angelus in cons. 31. n. 7. Corneus praecitato in loco. l. vltim. §. in computatione. n. 7. C. de iure de liber. alios refert Malcardus in tract. probat. consil. 719. n. 4. & 5. & consil. 723. Et subiungit Corneus in d. cons. 81. Corneus praecitato in loco. n. 3. v. c. si aduerit dum, & c. Subiungit ex sententia Angeli Angelus in §. alium. In fine, de alio. nisi i. cum ipso libro rationum in aliquibus modis i. impensis conuenirent instrumenta fides adhiberetur. Et simile est quod copiose scripsi in commentary de praesumptionibus, lib. 3. praesumpt. 4. cum dila librum i. rationum in multis parcellis verificatum praesumit continere veritatem in reliquis.

Tertio probatur impensae quantitas ex operis qualitate, & quan

& quantitate. Ita Bald. in *Lid. quod pauperibus*. C. de episto & cler. Artic. in *d. conf. 149. n. 7*. Societ. in *conf. 82. m. 2. lib. 4.* & Cornetus in *dito conf. 1.* m. 11. lib. 4. adducti textu *dila l. qua tutores ibi* [testificatione operis] C. de administra. tuto. qui probat opus factum (vt dixi supra in primo capite, & de impenſa quantitate).

Verum quò ad impenſa summam existimo ipsam operis testificationem non offendere præcisam & elatam ipsam quantitate impenſa: sed solum inter magnum & paruum ex eſſum. Et propterea adhibendi sunt periti artis, vt ipsam impenſa quantitatem æſtiment, sicuti probat *tex. 5. qui autē, in authen. de non aliena. rebus. c. et ibi glo. & respondit Curtius iunior in conf. 161. n. 10.*

CASVS CCCCIII.

Causa iusta quæ sit, vt monachus, alterve regularis consensu & licentia sui prælati viuere possit extra monasterium, & sibi acquirere.

SYMMARIA.

- 1 Pontifex non potest sine causa facere vt regularis viuat extra monasterium.
- 2 Pontifex non potest a voto absolueri sine causa.
- 3 Argumentum a matrimonio carnali ad spirituale valet in iure.
- 4 Matrimonium temporale sine causa à Pontifice separari non potest.
- 5 Pontifex ex causa dispensare potest vt monachus exeat religionem & uxorem ducat, & qua sit iusta causa. numer. 16.
- 6 Prælati solum ex iusta causa potest concedere facultatem exeundi monasterio ipsi regulari.
- 7 Monasterio exeat qua causa iuste dispensationem inducat. n. 8. & 9.
- 8 Moniali non potest concedi facultas viuendi extra monasterium.
- 9 Regulari extra monasterium viuendi ex qua causa concedatur vt sibi acquirit.
- 10 Effectus maior maiorem requirit causam.
- 11 Pontifex ex causa an possit dispensare contra votum paupertatis. n. 14.
- 12 Pontifex de rebus Ecclesiæ disponere potest sine ulla obligatione reddendi rationem alicui.

Recpta & vera est sententia, Pontificem Max. nō posse sine iusta causa facere, vt regularis possit viuere extra monasterium: cū voto adstrictus sit ad seruandū perpetuam clauſuram, & placuit. c. 1. c. monachi. 16. quest. 1. & certum est, Pontificem t ipsū non posse à voto absolueri sine iusta causa. c. non est. vbi glo. de voto. & arguendo de matrimonio temporali ad spirituale, quod i iure receptum est, vt post alios scribit Euerdus in *centuria legalis in loco a matrimonio carnali ad spirituale*.

Potro matrimonium & temporale separari non potest à Pontifice, sine iusta causa. c. ex publico de conuers. coniuga. & traditū multos quos congeſſi in *commentarij de præſumptionibus lib. 2. præſumpt. 10. n. 37.*

Ergo pari ratione non potest Pontifex separare matrimonium spirituale, quod quodammodo contraxit regularis ille cum monasterio, quod est ingreſſus: ita in *d. præſumpt. 10. n. 37.* scripsi, Papam t posse iusta de causa dispensare, vt monachus exeat è religione, & uxorem ducat: sicuti aliquando fuisse disputatum illo in loco annotaui.

Ceterum quando iusta subest causa, non solum Pontifex ipſe, sed etiam iustis t Prælati ipsius regularis potest hanc facultatem concedere, sicuti à sensu contrario probant iura ipsa commemorata. Iusta t autem qua sit causa dubitari solet. Et quidem dicimus, aliquas esse à iure expreſſas: vt si pro monasterij vtilitate regularis esse & habitare permittatur, & c. monachi. etiamſi vtilitas eſſet indirecta ipsius mona-

sterij, vtputa, quòd sit regularis ille procurator patroni ecclesiæ, vel alicuius Episcopi, aut amici, qui proſit, vel prodesse possit monasterio. Ita Innocent. in *c. cum 1. c. A. de re iudicata*, & Nauarrus in *c. non dicatis* n. 7. 13. q. 1.

Est etiam iusta t causa studij, & à fortiori docendi facultas regulari scientias licitas. argum. c. non magnopere, ne clerici vel monachi. c. c. eod. tit. in 6. Nauarrus qui supra.

Iusta t alie cause iure non diffinitæ iudicij arbitrio relinquuntur, secundum Nauarrum vbi supra. Ita in simili diximus supra in *casu 167.* quòd præter illas quatuordecim causas enumeratas à Iustiniano in *5. aliquid quogue capitulum*, in *authen. vt cum de appella. cognos.* alie etiam sunt, quæ vt à lege non determinatæ iudicij arbitrio relinquuntur. Moniali t vero concedi non potest facultas viuendi extra monasterium quauis ex causa, nisi secundum constitutionem Pij V. relata à Navarro vbi supra.

Nunc differendum est de iusta causa, qua t permitti potest, vt regularis viuens extra monasterium, si aliquid acquirat, sibi & non monasterio acquirere possit. Et verè maior, iustiorque causa hæc esse debet, quam illa, quæ in præcedenti casu requiritur. Non enim illa sufficit in caso nostro: sicuti manifestè docuit Nauarrus in *d. c. non dicatis*, nu. 7. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Et in simili dicimus, maiora, grauioraque verba esse necessaria, vt contracta dicatur locietas omnium bonorum quàm viuis negotiationibus vel rei tantum, vel solius lucris, l. societas cōtri si pro socio.

Potest hic annexi similis disputatio, quæ iusta dicatur causa, qua Summus Pontifex possit dispensare contra votum paupertatis à religioso factum, vt scilicet ipse religiosus sit verus alicuius rei pecuniariz dominus.

Hac in re pro constanti præsupponitur, Pontificem t posse ex iusta causa contra hoc votum dispensare. Ita sane glo. in *c. cum ad monasterium de statu monacho*, & ibidem Innocent. & Abbas numer. 21. Caietanus in *2. 2. quest. 88. artic. 11.* Decius in *consil. 530. in fine*, reſecta opinione dñi Thomæ in *art. 11.* Et ratione ij moti sunt: quia votum religionis substantiam recepit summi Pontificis auctoritate. Ille ergo, qui tribuit, auferre etiam potest. Quæ verò sit hæc iusta causa sic dispensandi ambiguitur. Hoc non explicant Doctores, nec iure legi determinatum, ea propter iudicij arbitrio relinquendum erit.

Ceterum t à prædictis dissentit Nauarrus in *c. non dicatis* 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 9

DE ARBITR. IUDIC.
CASVS CCCCIV.

Solemnitas extrinseca in instrumēto non enun-
ciata quanto tempore præsatur adhibita
solus temporis causa sine possessione & ti-
tulo, cum de magno praeiudicio agitur.

SVMMARIVM.

- 1 Solennitas extrinseca in instrumēto non expressa, quatenus
præsatur.

Longa & egregia est disputatio illa de præsatur &
non præsatur solemnitate intrinseca & extrinseca
2 i cuius actus, quam diligentissime absolui in *commentariis*
de præsatur lib. 3. præsatur. 131. vbi inter alia nu. 54.
versus quartus est casus, commemorati casum illum, quando
1 solemnitas extrinseca non fuit enunciata in instrumēto, &
adest solus temporis cursus sine possessione, vel quasi & agi-
tatio de magno praeiudicio inter ipsos contrahentes, vel eorū
successores, quorum alter affirmat, adhibitam fuisse solen-
nitatem, alter vero negat. Et illo in loco retuli quinque Do-
ctorum opiniones, quarum ultimum esse dixi ibi. nu. 60. hoc
totum iudicium arbitrio relinqui. Huius sane opinionis scripsi
fuisse Innocentium, Hostiensem, Ioan. Andream, Butrium, Co-
mensem, Alexandrum, Socium, Iuniorum, & Crauetram.

CASVS CCCCIV.

Temporis cursus qui requiritur, vt conductor,
finita conductione perseuerans, re-
conduxisse dicatur.

- 1 Conductor finito tempore in conductione perseuerans per aliud
tempus reconduxisse præsatur, & quantum tempus
requiritur, ut id vbius videatur n. 2.
3 Conductor non volens manere in tacita conductione quid
agere debeat.
4 Protestatio declaratoria sufficit in his, quae ab animo pen-
dent.

Quando conductor finito conductionis tempore in
ea perseuerat per aliud tempus præsatur recondu-
xisse, *Latet queritur*, s. qui impleto ff. locati, & latissime ex-
plicauit in *commentariis* de præsatur lib. 3. præsatur.
85. & aliqua etiam scribit Anton. Gomez. in *commentariis*
variarum resol. tomo 1. cap. 3. de locatione & conductione, nu-
mer. 15.

2 Ceterum dubitari solet, quod tempus i requiritur, vt is
conductor dicatur voluisse reconducere. Et quidem *lib. in*
d. s. qui impleto nu. 12. scripserim reliquit, hoc non esse iure di-
stinctum: sed relinqui arbitrio boni viri, hoc est, iudicis, vt
aperius explicauit Gomezius in d. 3. de locatione & con-
ductione n. 15. versus quarto tamen, qui subiungit, optimū esse cō-
siliū, quod conductor i qui non vult remanere in hac ta-
cita conductione, protestetur, & declare voluntatem suam
circa tempus futuram ante finem contractum. Et hanc
animi sui declarationem intimari faciat locatori: Cū in
his, i quae ab animo pendunt, sufficit protestatio declara-
toria, vt in specie scribit Bald. in l. 1. s. vltim. ff. de eo, qui
pro tuiore vel curatore. Et *Idem si qui nec causam*, s. vltim.
si qui certum petatur.

CASVS CCCCIV.

Conductor quos fructus percipere poterit ex
prædio urbano, quod maioris est redditus
vna parte anni quàm altera.

SVMMARIVM.

- 1 Fructus si vna parte anni maiores percipiantur quàm alte-
ra, eorum quantitate percipiorum estimare arbitra-
rium est.

In praefata illa disputatione, quam explicui in *com-
mentariis* de præsatur lib. 3. præsatur. 65. quid scilicet
conductor finito conductionis tempore perlicitudo in

LIB. II. CENT. VI.

re ipsa conductione præsatur eam reconduxisse, i incidit
causam iudicij arbitriarij, sicut illo in loco. n. 11. in ff. retuli ex
sententia Fulgiosi in l. item queritur. s. vltim. ff. locati, cum di-
xit, esse relinquendam i iudicis arbitrio, quos fructus plus
vno, quàm altero tempore percipere poterit conductor ex
prædio urbano, cuius fructus maiores vna anni parte quàm
altera percipi solent.

CASVS CCCCVIII.

Viueret quandiu quis credatur atque
præsatur.

SVMMARIA.

- 1 Vna longitudo iudicis arbitrio estimanda relinquitur.
2 Vna longitudo terminus est centum annorum.
3 Intellectus l. an usufructus ff. de usufructu & l. si usufructus
ff. de usufructu leg. 1.
4 Populus quando semper idem manere dicitur.

In *commentariis* de præsatur lib. 6. præsatur. 49.
explanavi controversiam illam disputationem, quandiu
homo viueret præsatur: & retuli quinque Doctorum
opinionēs: postremam esse dixisse i relinquitur iudicis ar-
bitrio. Ita sane illo in loco nu. 29. probauit opinio Cagnoli
in l. si emancipatus n. 33. in fin. C. de collatione tribuentis hoc iu-
dicis arbitrio. Existimo tamen, iudicem estimare, arbitrari-
que minimè posse vel debere, hominem viueret ultra centū
annos: cum i centum annorum cursum, ita sit longius viue-
terminus. *Idem usufructus ff. de usufructu & l. si usufructus ff. de*
usufructu leg. 1. vbi Caius respondit, vium fructum i cuius
relictum extingui cursum hoc centum annorum. Et si enim po-
pulus qui sexcentis (vt ita dicam) abhinc annis erit: etiā
tunc sit d. propter hunc ff. de iud. quod responsum explicat
Alex. ab Alex. in lib. 3. decern. *Genual. cap. 1.* artemen ciues
ipsi, quorum causa relictus est usufructus, nec si semper sit
inutilis, nihil plus centum annis viueret possit creduntur. Ita
Gaij responsa intelligo, non autem quod ciuitas ipsa, nisi
tempore cursu, tanquam senio confecta incretaret, vt existi-
mauit Petrus Fabri in lib. 1. *Semaphrum. cap. 3.* qui multis do-
cuit exemplis, ciuitates interdum extingui & mortem quo-
dammodo obire.

CASVS CCCCIX.

Conditio posita in substitutione fideicommissa-
ria, si haeres efficitur sacerdos, an extendatur
ad causam, si is haeres decesserit sine liberis.

SVMMARIA.

- 1 Conditio haec, (Si haeres meus efficitur sacerdos, &c.) an
extendatur ad eum casum si sine liberis decesserit. nu-
mer. 2. 3. 4.
2 Sacerdos qui esse potest, & tamen filios relinquere legiti-
mos.

Causa causa coniecturalis in arbitrio iudicis re-
linquitur. Et disputatio inter Doctores, (an conditio haec,
i si haeres meus efficitur sacerdos, post eius mortem i
relictus haereditatem Caii) extendatur ad casum, si haeres
decesserit sine liberis. Hanc controversiam explicauit in
commentariis de præsatur lib. 4. præsatur. 73. nu. 4. versus
ex his intelligimus, quo loci commemorauit tres Doctorum
opinionēs: quarum prima est Alex. in *conf. 100. lib. 4.* qui re-
pondit, i extensionem admitti, propterea quod eadem est
ratio tam in voo quam in altero: cum testator adiecit ille
dicatur conditionem hanc sacerdotij, propter filiorum de-
fectionem, qui casus similis est (inquit Alex.) de eadem ratione
haberi, cum hoc si sine liberis decesserit, & praedictum in loco
scriptum Alexandrum secutos esse Decium in *conf. 217. n. 10.*
Gratum in *conf. 12. lib. 2.* Boer in *g. 354. col. pen. vers. secundo*,
quod si testator. Crauet in *conf. 59. n. 5.* Cephal. in *conf. 16. nu.*
49. & Decia. in *conf. 1. n. 5. lib. 4.* quos retuli in eodem lib. 4. de
præsatur n. 1. in praesumptione 185. n. 33. dum propoli hanc
disputationem, an conditio voluntaria per aequipollens im-
pleri possit.

Secunda est opinio Ruini & Iasonis in l. Gallus. s. & quid
si tam ff. de liberis & posthum. illi in l. de iura. n. 6. ibi n. 41.
qui.

qui scripserunt, et imò non admittit hanc exceptionem. Et hos
secutus est Alciat in d. 5. c. qd. si flumini in d. 2. §. 2. in a. c.
in ibi. d. de verb. sign. n. 8. Nam (dixerunt) iysseficat non
esse rationem illam Alexandri: cum alia de causa moueri
potuerit testator. Potest etiam esse illud quod efficiatur fa-
cerdos, et tamen relinquat filios legitimos, quos ex matri-
monio iam ante clericatu suscepit ac fuit, contrigit in tri-
fido Sfondrato, qui antequam promoueretur ad ordines
sacerdos, et deinde ad Cardinalatum, vxorem duxerat, et ex ea
susceperat Nicolaum filium, qui deinde creatus fuit Ponti-
fex Max. et Gregorius 14. nomen obtinuit.

Tertia est opinio Galliaulz in d.l. Gallus 5. q. quid sit an-
tium. m. 28. in fin. & mon. 29. qui dixit; hoc totum relinquit
arbitrio iudicis, qui considerat an verissime sit, testis coram
considerare hunc effectum. Et Galliaulz opinio mihi satis
placeat in d. p. r. p. m. 73. n. 4. in fin. Et quidem p. omnis cause
status coniecturalis in iudicis arbitrio positus est. *voluntatis
quisque. C. de fideicom. & idem Antonius Padilla nu. 1.2. &
n. 7. qui aliquot casus refert, & alios commemorat supra in
col. 165. m. 3.*

CASVS CCCCCX.

Causa iusta qua dicatur reuocatum primum testamentum, in quo adiecta fuerat clausula derogatoria ad alia futura testamenta.

SUMMARIA.

1. Testamentum primum habens clausulam revocatoriā quomodo censetur revocatum.
2. Testamentum revocandi iuste causa que sint.

Et primum testamentum habet specialem clausulam derogatoriam ad alia futura testamentum attamen tenetur reuocatum per secundum testamentum, in quo generalis tantum mentio primi facta sit, si modo post ipsum primum testamentum superuenit aliqua causa, ex qua primum possit mutatio prioris voluntatis. Ita ferunt multi, quos concelsus in commentarijs de praesumptionibus, li. 4. praesupponit. 166. nu. 38. quo loci dixi, nullam esse causam, i. quando inter haerem dei scriptum testatorem superuenit inimicitia. Idem, quando post primum testamentum decessit filius haeres in coinheritus, cuius contemplatione testator fecerat illud testamentum: sicut de mente Socini iunioris, annotauit praesupponit. 166. nu. 38. in fine. Exterum Socin senior in li. vi. mibi & tibi, s. in legatis locuti de leg. 4. docuit alias causas considerari posse, quae iudicii arbitrio relinquendas esse dixit. Et Socinus secutus est Didacus in rubric. extra, de testam. in 2. par. n. 19. ver. quomodo ex praemissis.

CASVS CCCCCXL

Eligentes indignum, quando eligendi facultate priventur.

SUMMARIA.

- 5 *Elector elegit indignum scilicet eligendi facultate priu-*
atur. num. 3. Secus si ignoratur. num. 6.
 6 *Patronus facit indignum praesentans. suo iure priuatur.*
 7 *Privilegius scilicet male dicitur priuatur.*
 8 *Beneficiu Principi male dicitur priuari debet.*
 9 *De quoque non dicitur qui animum delinquendi non ha-*
buisset.
 10 *Iudex nullius iudicantis iudicandi facultate non priuatur.*
 11 *Elegit indignum an talem elegisse presumatur. scilicet.*
num. 10. et 11.

D*ilectus* et ei satis egregius, an qui eligendi aliquem ad munus & officium ecclesiasticum facultatem habet, si indignum eligit, prout et eligendi facultate Disaguius, et si quis tres caulas. Primus est, quod elector scienter indignum eligit. Hoc fane casu prout elector ipse et facultate eligendi iura facium est *in c. cum in causis. 5. s. p. de elect. et in c. quandoque. in. in c. et amovatur Abbas & Dec. in d. s. p. de elec. Et idem Dec. in c. 1. s. 1. r. p. in verbi. 3. n. 4. Et in tracta. de p. s. in d. de remedi. ad confirmandum ubi etiam. num. 19. Idem de parono 1. qui indignum praefat. vt respondit balba in c. 3. lib. 2. & secutus est Deius in d. 5. s. 1. n. 1. Idem et in electionibus officiorum lib.*

Ita dicimus quod habens i. privilegium ad aliquod faciendum male virtutem scienter privari debet, c. *privilegium*. n. 9. 3. vbi confert i. *Iudaeis*. et accedit *Levi. C. de aqua d. li. n. 12* dicimus, cum i. privari beneficio c. *de liberalitate* principis, qui et male virtutem sciuntur quando vassallus male veritatem in feudo, eo sane privatur. Ita Modus. *Parisiis. In consuetud. Paris. §. 30. m. 66* quem declarat *Iul. Clarus §. secundum*. c. 3. 6. et scribit Corbules in *trati. de iure emptioyentico*, *tut. de casu privationis* et ubi de deterioratiorione.

Secundus casus est, quando eligens ignoranter, male eligi-
t, vt quia nescit, an electus ille indignus sit ea electione.
Hoc casus sic eligens non priuatur ipia eligendi facultate.
Ita scribitur precipiat. Doct. an de quon in casu. 8. a. l. Abb. Ad.
Dec. & reliqui supra commemorati. Et ratio est, quia non
dicitur hic eligens delinqueretur delinquendo animus non
habuerit ob id, cum illa illa electio reddat voluminosa
nulla ipse non dicitur priuatus eligendi facultate: vt scribitur
Felinus in c. ex parte. a. l. de re scriptis. l. a. l. n. 5. c. condemnatio.
n. 3. off. de re iud. & in d. Ripa num. 45. Petrus Peralta in l.
vltima ex familia. s. fed. jo. num. 3. de leg. 2. Ita dicitur,
iudicatur, qui nullius iudicatur, non priuatur facultate iter
8. de causis illa iudicandi. l. v. de re scriptis. l. 2. c. quomodo & quon.
iudex. & scripsi supra lib. 1. a. s. 5. c. 1.

Tertius est Calos, quando fumus in dubio, an 7 scilicet 9
 eligens facierit, vel ignorauerit, & si electum esse indig-
 num. Hoc in casu docuit Bart. in *l. si patrum* vbi etia Bald.
 & Albe. ff. de *confirmatio* p. 1. sumi, eligentem indignu scie-
 ter elepsit & consequenter priuari eligendi facultate, &
 Bart. ceteri sunt doc. in d. c. *in cunctis* 5. vlt. n. 3. de elec.
 & alios refert Peralta Hispanus in l. c. *in qua* n. 3. de leg. 1.

Verum opinionem hanc improbat Petrus Peralta Hispanus in d. c. i. quidem r. 3. de leg. 2. qui dixit, non presumi, i. uod eligens eumque licenter indignum. Et duram & rigidam ac contra rationem & aequitatem hanc Bar. traditionem esse dixit Melchior Pala. in d. que. 19. q. 3. Cum in dubio fuit illa sit semper interpretatio benignior, proxime ff. de his que in testam. delent. & Lea. que. 5. in re dubia. ff. de reg. iur. Et delictum non presumi. l. merto. ff. pro socio. & c. rrisi coriose in comment. de presumi. Job. 5. presumi. 10

Quorūcūq; balatē *præcitate* in loco scriptum reliquit, iudiciis
arbitrio esse relinquendum, an is eligens præfaturum
scissile, electum illum fuisse indignum: si enim electus ille
semper fuit in eadem ciuitate & loco, ubi extitit & eligens,
& electus ita deliquit, & verisimile sit, eligentem id reuocasse
per præsumptio est, quod sciemer illum elegerit, si verò is
electus adhiuit, vel secreto ita deliquit, vt probabile sit, electum
ignorasse, præsumendum erit, quod ignoranter elegis-
set.

CASVS CCCCCXII

Tutori & curatori quando salarium constitui & prestari debeat: & de ipsius salarij quantitate.

SUMMARIA.

- 1 Tutor vel curator ab gestione tutorum vel curatorum petere non potest.
- 2 Tutor vel curator, quod ab initio sibi non potest confitui, nisi magna equitas substat.
- 3 Praetor et Syndicus praetorem quod ab initio sibi confitui non fecit petere non potest pro tempore praetorio, pro tempore futuro potest.
- 4 Familias quomodo mercedem petere non possit.
- 5 Tutor vel curator index abique causa praesertim constituere non tenetur potest tamen sine causa vero causa subesse tenetur.
- 6 Fratrum viri communis negotiationis plus laboris et periculi sumunt subiens quando maiorem portiones consequantur.

11 Tutori vel curatori ob quam causam salarium debet constitu-
turi. *num. 12. §. 1. & 2.*

12 Officium proprium nemini debet esse damnosum.

13 Salarii tutori & curatori constitutum salarium.

14 Salarium tutori & curatori quantum, & quare ratione
constitui debet. *num. 15. & 16.*

Item salarium procuratori aduocati & famuli, quatenus
& quantum. *num. 17. & 18.*

15 Leges & consuetudines aliarum regionum consideranda.

Celeberris & magna est inter Doctores disputatio & con-
troversia, an tutori & curatori pro tutela & cura ad-
ministratioe constitui debeat salarium. Hac de re plura
scripsi in *consil. 128. lib. 3.* quod a me verè fuit redditum & re-
solutum in Tyberii Deciani compariis & collegæ tunc mei no-
mine conscriptum dixerim. Nunc noua vix distinctione,
vt tota hæc tractatio clarius & planius explicetur. Distin-
guo itaque tres casus.

Primus est quando agitur de salario ob iam gestam tu-
tela, vel curam, cuius nomine & causa nihil inquam tu-
tor ipse vel curator petiit. Hoc sanè & casu nolumus præstari
debere salarium scribitur Freder. de Senis in *consil. 218. nu.*
2. Alexand. in *consil. 10. §. 1. lib. 4.* Guido Papæ q. 68.
& manifestus Socin. sen. in *consil. 196. col. ult. lib. 2.* Et secun-
dum hanc traditionem indicat consilium Neapolitanum,
vt testatur doctus. Vincentius Francus in *decis. 123. num.*
1. Et huius fecimus sum in *d. consil. 128. lib. 3.* Quo loci
scripti sunt huius traditionis rationem esse, quod tutor vel cu-
rator nihil petendo remittere & donare videtur. Ita dicimus,
procuratores & syndicos petere non posse salarium pro
tempore prætorio, quando ab initio nullum sibi fuit consti-
tutum. *Idem notat §. salarium in mand. & salarium. C. de
& scripsi in decis. 123. num. 2. ubi n. 4. & idem dixi de famulo &
& famula, quod non constituitur eorum operas locare. Et de
alijs Guido Papæ *quæstio. 68. col. 2.* & Granatus *Theor. 12.*
Declaratur tamen hic casus, vbi locum non habeat quan-
do magna subest æquitas, quia pro bono & æquo estimat
iudex, præstari debere hoc pro iusta administratione sala-
rium. Ita post Socin. sen. in *consil. 196. col. ult.* Rebuffum
& Frider. Sotum scripsi in *d. consil. 128. num. 38.**

Secundus casus est, quando agitur de salario ob futu-
ram tutelæ vel curæ administrationem, & nulla iusta subest
causa constituendi aliquod salarium. Hoc sanè casu, non
cogitur iudex constituere aliquod salarium ipsi tutori vel
curatori, cum hoc sit minus personale abque detrimento
& erogatione fidei patrimonii, *Id. ff. de mun. & hono. lib. 2.*
Item in ipsius iudicis potestate, & facultate id facere. Ita
hæc in *l. in cois. fin. ff. de iudi. lib. 1. & in l. tutoribus. §. ult. ff.
de adm. tut. & in l. 9. §. ult. in ff. mand. cum dixit, quod tu-
tor potest constitui salarium a iudice. Hoc enim tribuit
Iuri potestati iudicis, & ob id non subiecit iuris neces-
sitati, iuxta *l. non quidquid ff. de iudi. & apertius respondit
Cornelius in consil. 12. §. 1. q. 1. dixit, non esse iure cautum,
quod tutor petere possit salarium sibi constitui: licet id fa-
cere valeat iudex pro sui facultate & arbitrio. Hunc casum
& ego ipse probavi in *d. consil. 128. lib. 3. §. 10. & num. 4. lib. 3.*
Ita etiam Guido Papæ *quæstio. 68. col. 2. vers. verum nisi.* & Gra-
natus in *d. Theor. 12. num. 3.* Cum enim nulla subest iusta
causa, hoc tribuit facultati & potestati iudicis: quia alio-
qui, si iusta adesset causa, cogitur iudex, & debet salarium
constituere, vt mox dicemus.**

Tertius est casus, quando agitur de salario ob futuram
tutelæ, vel curæ administrationem, & iusta adesset causa con-
stituendi salarium. Hoc in casu salarium constitui & præ-
stari debere scribitur Bart. Bald. & alij multi, quos retuli in
consil. 128. num. 2. & in consil. 170. num. 4. lib. 6. Ita etiam respondit
Cassien. in *consil. 302. & ab bene examinandum dubia. n. 7. lib.*
1. cum dixit, salarium decerni debere tutori pauperi & ioo-
pi non habenti unde se alere possit. Ita etiam Iodocus in
pupillorum parvotum in *tut. de tuto. & curato munere. c. 1. n.*
7. & 8. Simonellus in *tratt. de decretis, in prefatione. nu. 69.*
Lucas de Prebosis in *consil. 114. inter consilia vltimarum so-
lutarum. num. 1.* Vincentius Francus in *decis. 123. nu. 3.* & Petr.
Ioan. Ancharr. in *quæstio. famularum lib. 3. quæ. 61. num. 7. & 8.*
Granatus in *Theor. 12. num. 3.* sic & plin. *l. 2. de preben. fa-
m. l. 1. c. 1.* scribit, q. licet nemini ex publico constitui debeat
salarium: antea tamen debet constitui, quando iusta sit illi causa.

Idem dicimus, procuratori & syndico constitui debere
salarium pro tempore futuro, ne eorum officium sit eis
damnolum, vt scripsi in *dicto consil. 128. num. 20.* accedunt
Natta in *consil. 37. §. 1. num. 6. lib. 1.* & Granatus in *d. theorema.*
12. num. 7. & 8.

Ita dicimus, quod si vnus frater obijt maiore tra-
borem, & pericula, causa communis negotiationis, debet
etiam loco quodammodo salarii habere aliquam maiorem
portionem, vt scripsi in *d. consil. 128. num. 31.* post Petrum V-
balduin. Roman. & alios plures. Retradit Granatus quæ ex
referim post Nattam. Si tamè hic frater, vno aduocato com-
muni patre, operam & industria suam impendit, nullum
consequi debet salarium: vt respondit Natta in *consil.*
37. §. 1. num. 5. & sequitur Granatus in *d. Theor. 12. num. 6.*

Ceterum dubitari solet, quæ iusta sit causa constituendi
salarium tutori vel curatori. Et quidè iustè & passim à Do-
ctoribus cõnumerantur, vt tutor sit aded pauper & inopi,
vt non possit habere aliunde alimèta. Ita Cass. in *d. consil. 302.*
Sic etiam quando multa graui negotia sunt pertractanda,
& magni subeundi labores: vel etiam quando tutor cogitur
relinquere propria negotia sui cum detrimento, vt perat tu-
telam: sicut scripsi in *d. consil. 128. num. 31. vbi n. 35.* dicitur enim
esse, quia officium & proprium non debet sibi ipse esse dno-
sum, *l. sed & si quis ex signatarius ff. quædam test. ap. & 12.*

*l. si seruus tamen vbi n. 5. quod vbi ff. de seru. & alij præci-
tato in loco coprobati, & idem scripsit Pet. Ioan. Ancharr. in d.*
q. 61. n. 7. Est etiã iusta causa, quidè ipse sit geritulus vel
curam principis, vel illiuslibi admodum persona. Ita scripsi in
consil. 128. n. 31. post Gemin. Corf. Ancharr. & Parisium. Et
prædictis accedit Granatus in *d. Theor. 12. num. 14.* in fin. Et dicit,
ratione esse, quia acquiritur contentum non est, vt tutor
& curatores grauentur grauisimo hoc munere, cuius causa
negotia propria quodammodo prætermittit, vel minus dili-
genter curare coguntur, nisi aliqua ex parte eorum detrimen-
tum rependantur. Non etiam conuenit principibus, illustri-
busque personis, quarum opulentissimis sunt reditus, habere
tutores & curatores, qui proprijs sumptibus eorum princi-
parum, dominarum & negotia administrant, gerantque. Et hinc
factum esse existimo, vt in regno Neapolitano fuerit con-
stitutum *illa constitutio, que incipit. Admiratione, vbi Affi-
dus in §. multa. & in fine. vbi n. 12.* & manifestus Antonius Ca-
picius in *l. Imperialis, §. 6. vbi n. 10. fundatur, in quinto notat.*
quod Baluo, qui tutori loco est, in administratione bonis
feudalibus pupilli, constituitur salarium ex bonis ipsius pu-
pilli, & ita obseruatum fuisse in Balazico Comitibus Neacris
decreto Ioan. Baptista Caracciolo. Et idem his seruati vix
testatur Vincentius Francus in *d. decis. 123. num. 4.* Alitè
contingere possent causæ, quas iudex suo arbitrio conside-
rare poterit, an iusta sint, nec necium iure aliquo determi-
nare non reperitur.

Dubitari etiam sic solet, quod & quantum i esse debeat
hoc salarium. Et verè dicendum est, non repeteri hoc cau-
tum. Non enim pro rerum & negotiorum varietate certum
quid statui potest: & propterea iudicis arbitrio relinquitur,
quemadmodum in specie respondit Cornelius in *consil. 61. in
fine. lib. 4.* quem secutus sum in *d. consil. 128. num. 48. vbi n. 49.* re-
tuli etiam Baldum in *l. in fine. C. mand. decem. salarium*
procuratori & aduocati rerum & casuum grauisima-
rum, ac nobilium personarum, pro eorum conditione à iu-
dice constitui. & nunc addo Riminaldum seniore in *dis-
cuss. §. 8. num. 30. lib. 2.* qui Baldum secutus est. Et idem de sala-
rio aduocati in causis capitalibus & grauisimis sentit Pa-
rius in *consil. 105. num. 20. & 21. lib. 4.* iudicem prudenter suum
hoc arbitrium moderari debere perpensa administrationis
mole, negotiorum quod grauitate, & perpendere debere pri-
mum, quod scripserunt Geminius & Corfetti & mox ibi
commemorati, tutoribus ac curatores Regum, Principi-
um, ac aliarum personarum esse præstanda ali-
menta pro se, & suis, dixi etiam considerare debere ali-
quid regionem leges & consuetudines, vt legem Hispani-
cam, qua constitutum esse post Cordubam scripsi, tutorem
consequi posse decimam reddituum bonorum pupilli: vt et-
iam legem Gallicam apud Bergenses, qui secundum Boe-
rium, tutores & curatores faciunt suis omnes fructus bo-
norum immobilium pupilli vel minoris, bona verò mo-
bilia etiam quoad proprietatem sibi acquirit: præstata

men alimentis pupillo & minori. Scripsi etiam post Pyrrhū Aureliensem, apud Arellicam Gallicam Provinciam, tutores, & curatores solummodo fructus mobilium & immobilium suos facere alimenta (vt supra) pupillis & minoribus prestare. Et similem consuetudinem, & legem extare apud Illyrios Italianosque populos etiam, post Caltrensi. scripsi in d. consil. 128. n. 54. vbi etiam, n. 55. subiunxit: quod si ea regione nulla extat lex, vel consuetudo, iudicem spectare posse consuetudinem loci vicini. Iudicis etiam arbitrio relinquitur, quod t salarium consilii debeat feritori & famulo, qui conuenit operas suas locare. Ita tal. l. in summa. §. in frumento. num. 2. ff. de condictionib. post Angel. ibi. & sequitur Paul. Gratut. in theorema. 12. num. 19. Considerari tamen debet, quanti is conuenit locare operas suas, vt praxian scribam.

Dubitari etiam sapē contingit, quo tempore persolui debeat hoc salarium. Et quidem dicendum est, debere solui, & prestari finita administratione, redditisque rationibus: nisi aliter fuerit conuenitum. Ita in specie Iodocus Damhouderius intrat pupillorum parocum. in tit. de tutorum & curatorum mercede. n. 53. Ita quoque Speculator in tit. de salarii procuratorum. & tabellionum in fine, qui in titulo sequenti, qui est de salarii aduocatorum, num. 14. idem scripsi, nepe aduocato hic conductio non debet salarium, nisi in fine. Idem de alijs qui suas locant operas, vt eis prestari non debeat salarium, nisi finito, & perfecto opere, scribit Bart. & Bald. in l. nec parronis. C. de operis liber. Sic & medico non persolui promissum salarium, nisi in fine operis, tradunt Cornelius Beuincasius in tracta. de paupertate, in octauo speciali, num. 7. Præuileus in tracta. de peste, num. 5. & 6. Ripa in tracta. de peste, in tit. de remedijs ad curandam pestem, num. 127. vt minus quidem traditionis ea est ratio: quia fieri posset, quod salarium esset soluendum ei, qui vel negotium non persequisset, vel male administrasset: id quod falsum est, vt scribit Bald. in l. Nescimus. ff. de negot. gest. Causaleus in tracta. de tutor. & curatore, numer. 310. & Ioan. Petrus Surdus in tractatu de alimentis, tit. 7. 41. num. 6. & 7.

CASVS CCCCXIII.

Salarium aduocati quod & quale esse debeat.

SYMMARIA.

1. Aduocationis munus vile & necessarium est.
2. Salarium aduocati pacto debetur, & vsque ad quam summam. nu. 3. 4. & 5. & quid si pactum interpositum non sit. nu. 6. & 7.

Cum aduocationis munus, & officij sit valde vile & necessarium, factum est, vt eo fungentes multis honestati sint privilegijs, inter quæ & illud habetur, quod prestandum eis sit salarium, seu verius honorarium. Et quidem numerari solet salarium hoc vel pacto, & conuentione: vel solo iudicis officio, quando nulla extat conuentione. Pacto t debet aduocatis salarium respondit Vlpia. in l. 1. §. si cui cautum. ff. de varijs & extraordinarijs cogniti. cuius verba hæc sunt: Si cui cautum est honorarium, vel si quis de lre pactus est: videamus an petere possit. & quidem de pactis ita est rescriptum ab Imperatore nostro, & Diuo patre eius: licet causa malo more pecuniam tibi promissam esse: quoque proferat: sed hoc ita ius est, si suspensalite societate futuri emolumenti cautio pollicetur. Si vero post causam actam causa est honoraria summa, peti poterit vtique ad probabilem quantitate: & si nomine palmarij cautum sit: sic tamen, vt computetur id, quod daretur est eum eo quod deberetur, neutrumque compositum licitam quantitate excedat. Licita autem quantitas intelligitur pro singulis causis vsque ad centum aureos. Hæc Vlpia. Pactionem hæc t licitam vsque ad aureos centum pro singulis causis iam permiserat Claudius Cæsar, cùm Cornelius Tacitus in lib. 1. Annalium. scriptum reliquit, cùm dixit: Claudium modum hunc imposuisse vsque ad dena sestertia, quæ centum constituebant aureos, vt explicat Alciat in l. 3. diffinit. mori. cap. 9. & hic quidem modus impositus dicitur pro causis civilibus, pecuniarijsque. Porro t capitalibus, vel quæ

hominis respiciunt infamiam, excedere licet hæc centum aureorum summam: quemadmodum explicat Rayner. & Bald. in l. C. mandari. Imolan. la. ff. de donato. Guido Papæ in quest. 1. 90. in fin. Varil. in consil. 5. nu. 10. lib. 4. Ioan. de Anib. parte 1. opusculi 2. incipit: Aduocati salarium. Quinimo etiam in causis civilibus promittens ius iuramento vlt. si deca decidit Guido Papæ in d. quest. 1. 90. col. vlt. vt in specie præmissa. scribit, quod si clientis numerum aduocato vltra predictam summam, repetere non poterit.

Etiam quando t nullum promissum fuit salarium aduocato, nihilominus adhuc ei præstandum est iudicis officio. l. 1. §. an honorarijs. ff. de varijs & extraordinarijs cogniti. Demanifeste ita scribit Cyn. in l. aduersus. §. 3. C. mandari. Rayner. in d. l. 1. §. aduocatos. Alex. in l. idem sententiam. 12. ff. de offit. affisso. & ibidem Cagnol. nu. 174. Paril. in d. consil. 305. nu. 10. lib. 4. Puteus in decis. 1. in fine. lib. 3. Natta in consil. 376. n. 6. lib. 3. Vinius in suis communib. opinionib. in 2. part. opinio. 6. & Vetter. Gregor. in lib. 49. Syntagm. iuris. cap. 8. n. 8. Verum cum nullum certum salarium a lege diffinitum sit, cum incerta opinio sit causarum varietas, dicendum est, iudicis arbitrio relinqui, quod t & quale esse debeat ipsum salarium, dummodo tamen non excedat, (vt diximus) centum aureos pro singulis causis. Sic facit respondit Vlpiani in d. l. 1. §. in honorarijs. similo. §. licita. autem. Vlpiani verba in d. §. honorarijs. hæc sunt: [In honorarijs aduocatori ita verari index debet: vt pro modo litis, proque aduocati facundia, & pro cõsuetudine iudicij, in quo erat acturus, estimationem adhibeat: dummodo licitum honorarium quantitas non egrediat, ita enim rescripto Imperatoris nostri, & patris eius cõtinetur. Verba rescripti ita se habet: Si Iulius Marius, quem patrum causa tue esse voluisti, fidem fuisseptam exhibere paratus est: eam dimittat pecuniam, quæ modum legitimum egressa est, repetere debet. Aduocatos accipere debemus omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur: non tamen qui prostatu non adiutori causis accipere quid solent, aduocatorum numero erunt.]

CASVS CCCCXIII.

Salaria Magistratibus & iudicantibus à Principibus & dominis constitui oportere: & quod ac quale illud esse debet diligenter explicat.

SYMMARIA.

1. Salaria magistratibus constitui legi diuine & humane congruit. num. 3.
2. Salarium magistratibus qui consueverunt.
3. Salarium debet esse competentis.
4. Salarium competentis quod sit, & quale ac qualiter à Principe constitui debeat. nu. 3. & 10.
6. Pretium insum quod dicatur.
7. Magistratus aliquid vltra competentis salarium accipiens peccat, & ad restitutionem tenetur. & quæ poena eius. numer. 8.
11. Salaria competentia etiam futuri temporis ratione considerantur.
12. Salarium augere an & quando Princeps ipse sibi possit, vel non. num. 16. 19. & 20.
13. Magistratus non tenetur de se ere officium necessarium.
14. Medico vltra salarium conuenientem præstandum est, si modeste sint verum conditiones.
15. Intellectus Molini in tract. de ius. & iure disp. 83. col. penult. vbi idem dico de iudicibus.
17. Salary pars est spectus honorarium, & dignitatis munus.
18. Salarium famuli tenet pro iusto habetur, si præter ista habeat alia commoda.

C Salarium augere debet si augetur labor. num. 21. Offententium esse existimo non modo legi humanæ, sed & diuinæ Principes t Dominosque Magistratibus ius decentibus: le ad officia promouens consistere debere salaria: Nam (vt Dions Paulus ad Corin. 1. c. 9. scriptum reliquit) [quis militat suis stipendijs viuam.] Quem loquitur D. Hieron. ibi sic exponit, suis & non publicis, vel eorum, pro quibus militat. Et Gregor. Pontifex Maximus in cap. charitatem in fine. 22. quæstio. 2. sic ait: [Iustum namque est, vt]

enfequeantur ſtipendium ſ qui pro tempore ſuum commodare reperiuntur obſequium. *De Iuſtinian. noſter in §. ſi quis autem in auctor. de iudicibus. dixit. legem abhorreſcere ſine paximo homines laborioſos officij praefici. Cum (ut legitur in eam non deat. de elec. in c.) officium ſuum temerit debeat queſſe damnum.*

² Quocirca laudari ſolet Caſar Auguſtus. qui ſuaſente Mecenati. omnium primus ſalaria Magiſtratus conſtituit. tum laborum. tum dignitatis nomine. Ita etiam ſcribit Dion Caſius in lib. 13. *Roma. Hiſtoria.* [Certum enim ſtipendium iſtis curatoribus. ut etiam Proconſulibus. edicto conſtituitur: quia tum etiam Caſar vi merces et ſua daretur. cenſueſcit. Anniquitſ quidem qui aliquando a Repub. munus ſuſcepiſſent. omnia ſuis ipſiſtipendijs agebant. ſub Caſare primum accipere ſtipendia coeperunt. non idem omnes. ſed quemadmodum muneris eorum rationi congruebat: ſane curatoribus iſtis ipſum nomē ſui officij a numero pecuniae. quāz ſuis nomine acciperent. inditū eſt.] Haec tamen Dion De Peſcenſio Nigro ſic etiam innotuit proditum eſt ab Aelio Spartiano in eius vita. ſiſ verbiſ: [Huius etiam illud fuit. ut nemo aliſderet in ſua provincia. nemo adminiſtraret Romē niſi Romanus. hoc eſt oriundus vrbe. Addidit praeterea conſiliarijs ſalaria. ne eos grauent. quibus aliſdehand. dicens. iudicem nec dare debere. nec accipere.] De Alexan. Seueri praeter ſcribit Aelius Lampridius haec verba: [Iudices cum premoueret exemplo veterum. ut & Cicero docet. & argento & neceſſarijs inſtrueret. ita vi Praefides Provinciarum acciperent argenti pondo vicens. phialas ſenas. mulos binos. equos binos. veſtes forenſes binas. domeſticas ſingulas. balnearies ſingulas. aureos centenos. cocos ſinguloſ. ſiſ vxores non habent. ſingulas concubinas (quod ſine hiſis eſſe non poſſent) redditui depoſita adminiſtratione. mulas. mulos. equos. muliones & cocos: cetera ſibi habuit. ſi bene egiſſent in quadruplum reddituri. ſi male.] Haec Lamprid. Et competens ſalarium ſtatu debere Iudicibus ac Magiſtratus ſcribit Luc. de Penna in l. in ſacris. in ſin. de proxim. ſacro ſeri. l. 1. Ioan. Macienſis Hupanus in Dialogo Delatoris & Advocati. parte 3. ca. 32. in fine. qui dicit. ſalarium ſua competens eſſe debere. ut reſpondet laboriſ. ſecundum gloſam Layetianus. ſi. de edend. Felſin in ca. n. 9. de ſimon & Petr. Nuntium in tract. de mandatiſ. exequendis. num. 1. verſe & eorum: ſic & Gomez. in compendia vtriusque ſignatur. pag. 318. verſicul. ſed iſtud de eſt. eſt.

Ceterum dubitari contingit. quod competens dicatur iudicis ſalarium. Et legem dicendum eſt. primum illud iudici competens. quod a quide. Principe. vel conſuetudine conſtitutum eſt. ſ. ſtatumus. ſ. notorium. de reſcript. in c. ſicuri ditionis. iulium. ut reſcriptum dicit. quod lex. vel Princeps. vel ſuis ipſe ſtatu. l. 1. ſ. cura carnis. ſi. de off. Praefecti vrbis. & ſcribit Dion Thomas 2. q. 3. art. 1. Petr. Nauarr. de reſtitutionib. lib. 3. ca. 2. Quid ſi quid plus Magiſtratus accipit. mortaliter peccat. & ad reſtitutionem tenetur. ſicuti praeter relatos ſcribit Abbas in c. quia plerique. nu. 33. de immunit. ecclie. & Ioan. Medina de reſtitutionib. qu. 35. columna. 20. ſic & Iure Caſar expreſſim ſancitum eſt. non licere iſis dicentibus. maiores ſortulas & ſalaria erigere. quā lex & Princeps ſtatu. nullo quoque in auctor. de iudicibus. bur. vi Accuſ. annotavit. penā iſſe quadrupli. ſicuti etiam dicit aduerſus Tribunum militum. qui ex ſtipendijs militum lucrum capiat. l. 1. ſ. haec auctor. C. de offio Praefecti Africa. & conſert l. 1. C. de ager in rebus. lib. 11. Et magis in ſpecie tradit Ludouic. Molina ſeſcitra in tracta. de iuſtitia & iure diſput. 83. columna. 1. qui euident ſententia reſert Adria. Medinam. Couarr. & Martia. Natur.

Verum quando ſalarium non reperitur a Principe taxatum. tunc ob id. quod iure diſtinctum non eſt. relinquitur i arbitrio Principis. Ita ſimil. in caſu de ſalario advocati reſpondit Vlpian in l. 1. ſ. haec auctor. in caſu precedentis. Et ad v. magis Martin. Nauarr. in extra. Greg. 13. de datu. promiſſiſ. notat. l. 1. n. qui dicit. ſalaria a lege non diſſinita & non conſtituta notariſ. & ſimilibus iudicis arbitrio taxari. & diligenter conſiderat quatuordecim & circiter annis. idē docuit apertius Molina in diſput. 83. col. 1. verſ. ſalarius item Princeps ſitua que ſua prudentia conſiderare debet perſonā. ſicem poris. &

officiorum qualitate. varietateque. Non enim conueniunt tantum ſalarij eſſe praefectum Praetori. vel ſenatori Mediolanenſi. quantum vni praefecto. Et eorum. Non etiam iuri & equitati conſentaneum eſt. ut praefectis idem ſalarium haec parum ſocietate pendatur ſalarium. quod 50. & 40. ac plus annis praefectatur. Cum olim amonia eſſet valde vilior hoc tempore: domus multo minori conducebatur pretioſiorum. ancillarum autem mercedes & ſalaria viliora. velium impenſa valde tenuior. Et etiam quod Principis ceptionem habeat. vtridices. & Magiſtratus. qui eſt inſeruiens. quotannis ſummam aliquam in arca reponant. qua vel ſua ſeneſculari. vel poſteritati conſulant. Nullus enim eſt tam vilis mercenarius. dictum operas ſuas locans. qui prater id. quod in ſe alendo impendit. noſt etiam mercedis partem ſuperſeſſe. Quod recte ſtatuit Iuſtinian. noſter in l. per hanc. ſ. ſexcenti auri. C. de advocatiſ. diuerſo iudic. dum de Advocatorum diuerſorum iudicum. & etiam ſic ſalarium agit. ſi ſtatuit. [Sexcenti autem auri. quibus pro tempore ſic ſi patronis ſorti tur Celſitudinis. ad exemplum priorum temporum. ex arca ſui iudicij conſulatur. ne poſt deſcurum celerem advocatiōis & labores glorioſos egeni exeat.] Et ſcriptum eſt a Salomone cap. 12. [de fructu oris ſui vniſquique replebitur bonis.]

Verum dubitari adhuc contingit. quid ſi ſalarium a lege. vel Principe preſcriptum ad ea tempe eſt. ut ex Magiſtratus viuere non poſſit: an ipſmet ſua auctoritate liceat illud augere. atque ita aliquid accipere. Diſtinguere hic ſoleo tres caſus. Primus eſt quando tempore imperatiſ ſuſcepitque officij ſalarium pro inuicem onere erat adeo iulium & congruum. ut ex eo Magiſtratus viuere poterat: Deinde ſuperuenit rerum caritas & penuria. Hoc caſu dicendum prius eſt. Principem augere debere ipſum ſalarium: & id eo ſa ante omnia eſt aduendum. cum ad eum augendi munus pertineat. Ita in ſpecie tradit Lopez in tracta. de contrariet. cap. 6. col. 2. verſ. ſecunda conſeſio. lib. 2. pag. 37. Idem lib. 1. cap. 13. pag. 81. Rebut. ſum de ſalarijs.

Si vero Princeps augere nequeſt. Magiſtratus ipſe ſibi augere ita poteſt. ut iulium & congruum ſic ſalarium ſicuri tradit Ludouic. Molina in d. diſput. 83. column. 8. verſ. illud etiam. & verſe. P. ad rem. & poſt Dionum Anton. & Sylveſt. Prietium. Et rationem eſt ſcribit. quia non tenetur Magiſtratus iſte obſeruare legem iniuliam. qualis eſt haec. qua conſtitutum eſt iniulium ſalarium. Et ſubſequit. Molina. Magiſtratum t hunc non teneri deſerere officium Reſp. ne. 13. ceſſarium. Et recte quidem. quia alijs ſequetur abſurdum. & iniquum. quod ſcilicet hic. qui totam penſam ſuam inſumit atatem in huius officij adminiſtratione & exercitio. qui alioqui ſuam adoleſcentiam & virilitatem. vel in aduocationis. vel interpretis munere ſe exercuiſſet. nunc ſolus officium deſerere. & quodammodo mendicare. Et itaque culpaz Principis. & eius auaritia adſcribendum. ſi index & Magiſtratus cogitur quodammodo vendere iuſtitiam. Et proſecto debet Princeps conſiderare. prout. non habere ſalarium vel habere minis ſufficiens & incongruum: ſi cuit tradere. Luc. de Penna in Lin ſacris. in ſi. C. de prox. ſacro ſerminum. lib. 12. & Ioan. Macienſis in Dialogo Delatoris & Advocati. par. 3. ca. 32. num. 8. qui dicit. iudicem excuſandum eſſe. quando ab initio cogitare non potuit ſalarium tenuitate. ut ſi tempore acceptationis officij res viliori pretio vendebantur. quā deinde tempore curſu itatum eſt. Conſert ſimile quod poſt Archidiaconum tradit Sylveſt. in ſumma. in verbo. Medicus. num. 6. verſ. quod tamē: dum dicit. medico iſt. eſt praſtandum ſalarium conſentum. niſi mutare ſine rerum condiciones. Non repugnat quod ſcribit idem Molina t in d. diſput. 83. col. pen. verſ. idem dicitur de iudicibus. & c. quia vel male ſentit Molina: vel (ut verius exiſtimo) loquitur de iudicibus. ſicque Magiſtratus Regij. qui non ob ſalarium. ſed ob ſpem remunerationis Principiſ inlerunt. de quibus dicemus inſp. 2.

Secundus caſus eſt. quando tempore imperatiſ. ſuſcepitque officij Magiſtratus. ſic tunc adeo eſt ſalarium. ut eo viuere non poſſet. & facile poterat proſpicere. in dies fieri poſſe omnia cariora. maiorique pretij. Hoc ſine caſu Princeps non tenetur niſi honeſtate quadam augere ipſum ſalarium. & multo minus Magiſtratus ipſe poteſt ſua auctoritate augmentum hoc ſibi conſtituere. Ratio eſt. quia ita

conuenientem est pacto, quod tanquam lex debet letuari, h. i. si seruum sit, de positi & locati in i. de reg. iur. Præterea cum sua ipsa sponte Magistratus ille potest se in hac necessitate, non est iuratus, si iudicari. Si necessaria sit, qui iussit exca. & scripti supra in casu 162. m. 38. Et hoc quidē calius locum habet multo magis in illis, qui Principi inferunt non tam salarii causa, quam remunerationis & cuius dignitate se & potestatem conueniunt. Hæc enim loco parvis salarii dicitur: ob id aliud augmentum iuste præterdere non possunt. Ita loquitur Molina in d. disp. 83. col. pen. vers. de ministris autem. Consert quod respondit Martin. Nauarr. in cons. 1. m. 6. sit de locato & conducto. cum dixit, famuli & salarii aliqui tenuē censeri iustum, quia præter illud habet famulus alia commoda, ut puta tempus aliquod diei ad discendum artem aliquam, vel litteras, vel scribere: cum cōmodum hoc salarii partem cōstituat. Hoc itaque casu si non potest Magistratus ille præterdere à Principe sibi augeri salarium, & multo minus sua sponte potest sibi augeri accipiendo aliquid à subditis: sed debet relinquere ipsum officium, si eo tenui salario contentus non est. Ita intelligi & declarari possunt Molina in d. disp. 83. col. pen. vers. de ministris autem. & Ioan. Garcia in tract. de expens. & meliorationibus, cap. 21. num. 7.

Tertius est casus, quando si salarium erat iustum pro iniuncto munere: deinde auctus est labor. Hoc casu augeri debet salarium à Principe, quod negligente, Magistratus augere sibi potest recipiendo aliquid ab eis, quorum causa laboremi sum impendit. Ita in specie tractat Molina in d. disp. 83. col. 7. vers. deinde de iura. dum dicit, officialem publicum iuste aliquid accipere posse ultra salarium, si operam suam impendit in eo, ad quod causæ officij non tenebatur. Consert quod tradit Beatus in tract. de augmento, conclus. 13. principalem. si num. 7. dum Bart. in l. i. si in prin. ff. de annuis leg. dicit, famulo si scolarium augere debet salarium, si auctus fuit labor. Et idem tradunt relati in Cagnolo in l. item futuro, nu. 154. ff. de off. iust. & diximus in sequenti casu.

CASVS CCCCXV.

Salarium serui & famuli quod & quantum esse debeat.

SYMMARIA.

Salarium famuli debet sicut pacto continetur vel consuetudine receptum est, aut pro ludicis arbitrio, nu. 2. & 3. & quælibet iudicis arbitrium debeat esse nu. 4.

Salarium augeri debet pro modo aucti laboris.

Secundum est nunc de salariis famulorum qui mercede conducti solent, ut domino inferant. Hac in re distinguo atque constituo aliquot casus.

Primus est, quando si pacto expresso constitutum est salarium. Hic casus clarus est, ut scilicet illud persolui debeat: cum actus à partium conventionem legem accipiat, l. i. §. si conueniat. ff. de positi. & ad rem scribit Petrus Nauarr. quem modo referam.

Secundus est casus, quando nulla facta est conventio vel expressa vel tacita: exiit tamen usus & consuetudo. Hic etiam casus est clarus, nempe illud salarium, quod præstari solent, debet. Sicut in specie scribit Feder. de Senis consil. 1. in fine. Rebus quæ itam referam. Petr. Nauarr. in lib. 3. de rebus cap. 2. nu. 409. post Martin. Nauarr. & Cordubam.

Tertius est casus, quando si nulla erat conventio, nullaque consuetudo. Hoc facit casu, cum iure diffinitum non sit, nec certa regula tradi possit, dicendum est, relinqui iudicij arbitrio. Ita Petrus Rebuffus in tract. de privilegiis scolarum, privileg. 107. num. 7. & manifeste in commentariis in consuetudine, Regias Galliarum tomo 3. tract. de famulorum salariis, in glo. 4. Bonacossi in tract. de famulorum, quest. 79. qui alios refert, & Petrus Nauarr. in d. c. num. 410. vers. si vero salarium, qui iudicem ipsum admonet, ut confidat: res si seruitus penus, qui iudicem animi, vel errorum diffidat: an in rebus leuibis, vel gravioribus, & onerosis: inspecta etiam qualitate personarum servientis, & alij huiusmodi circumstantijs, considerando semper vnum & consuetudinem loci: cum aliqui ferri qui inferiores solent esse ob salario, contenti solo victu & vestitu: quales sunt pueri. Alij etiam inferiunt sine

mercede, modo eis concedatur, horum aliquæ diei, ut studijs possint operam dare, sicut in specie respondit etiam Martin. Nauarr. in consil. num. 8. in fine de locato & conducto. Alij etiam serui & famuli conducti sunt ad scribendum, aliqui vel maius salarium, ob maiorem industriam & laborem: vel nullum præstatur, contenti quotidiano lucro, & quod eis obuenit, sicut iure iurisconsultorum Cancellarij, qui responsorum exempla tradenda consilioribus conscribunt. Iudicis etiam arbitrio relinquitur, ut pro modo aucti laboris, & augeatur etiam salarium, ut ex aliorum sententia scripti supra in casu 2. 133. in fine.

CASVS CCCCXVI.

Creditor an & quando causa sui crediti furto subtrahere possit re debitoris: & qua pena puniatur illis in casibus, in quibus permissum ei non est sic furari.

SYMMARIA.

- Creditor indubitatus saltem non potest sibi consulere, nec subest scandalum, res debitoris furum furripiente ipsi sibi satisfacere potest: non famulus cui salarium debetur, nu. 2. alias secus, num. 7. & 8.
- Hebrei ex Aegyptio fugientes quo iure Aegyptiarum vias argenteas secum tulerunt.
- Præcepti quæ potest auctoritate propria mouere bellum.
- Sus dicere sibi propria auctoritate quæque potest, ubi aliter suum consequi non potest.
- Excommunicatio contra factum committentes lata, quos non comprehendat.
- Creditor propria auctoritate sibi ius dicens, qua pena puniatur.

Scandalum præbens qua pena puniatur.

Gregia est hæc indagatio tam in foro (ut nostri loquuntur) fori, quam in foro poli. Ego hæc in re ex aliorum sententia soleo distinguere atque continere tres casus.

Primus est, quando si creditor est vere creditor certi li- quidique crediti, & non potest illud consequi aliquo modo, vel amicè, vel iudicialiter, ob magnam debitoris potestatem: & nullus subest scandalum timor. Hoc sunt concurrentibus his requisitis potest creditor impune furto subtrahere tantum ex rebus & bonis quantum sufficiat pro sui crediti solutione. Ita scribit permulti ex nostris, qui inter alia exemplum afferunt in famulo, 1. qui causa sui salarii potest hoc casu furto subtrahere res domini. Sic equidem tradunt duo & triginta iuris Cæsares, & Potijci interpretes, quibus accedunt alij permulti sacre Theologice Doctores, sic inquam, Innoc. in c. olim. d. m. 8. de rebus spol. 2. Archidiaconus in c. domus noster. q. 3. Butrus in d. c. olim. 4. Florianus in l. utaque ff. ad legem. Alex. in consil. 15. col. 1. lib. 1. & in consil. 17. nu. 8. lib. 4. 6. Capolla in consil. 26. in criminalibus, qui responde de eadem facti specie cum Alexand. in d. consil. 135. Imò est idem met responsum ex ipso verbis conscriptum.

Barbaria in consil. 1. m. 7. lib. 1. 8. Peripostus in caus. genium, dist. 1. 4. 9. Iason in l. qui nu. 4. C. de iuris & factis iur. & in l. 1. m. 8. C. de testam. 10. Felin. in c. quoniam. nu. 13. de s. mon. 11. Maril. in consil. 1. m. 1. 4. in fine. 12. in pr. criminali. consil. 1. m. 37. 13. Gomezus in l. de actio. in prince. nu. 4. 14. Rubens in consil. 13. nu. 8. 14. Afflicus in consuetudine. Neapol. lib. 7. rub. 8. nu. 36. 15. Cagnolo in l. 2. m. 206. de orig. iuris, & in l. m. est singulari nu. 2. de reg. iur. 16. Ioan. Lopez in rub. de donato. §. 65. nu. 5. 17. Ripa in c. m. 3. o. vers. tertius casus, extra de indic. 18. Chialaneus in consuetudine Burgundie, titu. Dei iusticie rubric. 15. §. m. 3. 19. Iaffredus Baldus in decis. 80. 20. Neullanus in lib. 3. folio supralato. 43. 21. Alciatus in respon. 1. lib. 7. & secundum impressionem antiquam Lugdunensem est in responso. 22. Gramma in consil. 3. m. 2. & 3. in Criminalibus. 23. Vitaculus in reat. de retracta consil. 1. m. 4. et alij. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

& Imperatores, vel ex eo colligitur, quod verba faciunt de Procoelo, qui dum ingreditur provinciam, atque ita priusquam administrare incipit, xenia, hoc est, dona, quæ Proconsulibus novæ in provinciam venientibus offerri solent ad eorum gratiam accipendam & promerendam, reculare debet.

Et præterea etsi i Magistratus causæ iudices non sunt ætæ: ætatem munera hæc recipiunt, vel se maxime obstringere videntur donantibus: vt eis ad omnia teneri credantur, vel donantes ipsos dicantur consensisse: cum & is consensio crimen committere dicatur. glo. l. eadem. §. i. ff. ad leg. Jul. repet.

Declaratur tamen hæc sententia, vt locum non habeat, quando i munus factum est ab amico, vel sanguine coniuncto, l. i. C. de Dofis in trac. causarum criminalium, in ritu. de officialibus corruptis, num. 3. qui tamen intelligit, vt possit accipere vique ad centum aureos.

Ceterum inter possunt i magistratus, qui actum causarum iudices non sunt, esculenta & poculenta non accipere. Ita in specie lo. Cor. in l. plebisfuit. n. 5. ff. de off. prefid. dum responsum illud conciliat cum constitutionibus Iustiniani. Idem satis manifestum scribit Afflicti in comment. ad consuet. Neapol. rub. 41. de officio Capitaneorum, n. 24. & in rub. 43. de iustitiar. n. 5. Et idem sentit Boet in q. 113. n. 1. & 17. aut dat ad amicitia. hoc est lege & Tribuno plebis lata sancitum legimus in l. plebisfuit. ff. de off. prefid. cuius verba hæc sunt. [Plebisfuit] conuenit, vt ne qui præsidum munus, donumve capere nō esculentum poculentaue, quod infra dies proximis prodigarij. Id est statim Severi & Antonini refert Vlpia in d. l. solent. §. vlti. ff. de off. procons. & legat. Qporum verba hæc sunt. [Quanti] ad xenia pertinet, audi quid sentimus. Vetus prouerbium est. Neque omnia, neque quoniam tempore, neque ab omnibus, nā valde inhumani est: & omnia avaris sumum. Et q. mandatis cōtinetur, ne donis, vel munus ipse Proconsul, vel qui in alio officio erit, accipiat, ematve quid, nisi vici quodiani causa, ad xenia non pertinet, sed ad ea, quæ edulorum excedit vsum, sed nec xenia producentia sunt ad munus qualitate. Hæc enim Imperatores: Qui quidem in eo cōueniunt cum Plebisfuit, quod permittit magistratibus accipere xenia, quæ i secundum Cor. in d. l. solent. §. vlti. n. 6. sunt propriæ dona hospitiis & amicis dari solita, quæ dicitur hospitalia munera. Idque probat auctoritate Apulæ & Appiani, Quocirca subiungit Corasius, xenia ei in loco accipi pro munere, quod Proconsul novæ provincie ingresso ad captanda & emenda ei sine gratia offertur. Possunt itaque Magistratus clarum constitutione, accipere xenia, quæ tamen edulia solā cōtinent, tunc significat verba illa d. §. vlti. ibi. [sed] adeo quæ edulū excedunt vsum. Illi edulū quid edimus, vel edendi gratia nobis paratū est. Quod Modestinus esculenta & poculenta appellat in d. l. plebisfuit. ff. de off. prefid. Hoc enim in casu cessant duæ illegitationes, quibus non solam plebisfuit, sed etiam Imperatorum cōstitutio prohibuerit, magistratus ne dona & munera accipiat, hoc est consensio & corruptionis suspicio non consensio, sed edulia hæc modici sunt valoris: non etiam corruptio: cum Magistratus in actu causæ iudex non sit: nec epiam diuinare sit possit, an futurus sit aliquando pro donante iudex. Et comprobatur a fortiori traditione Ancharanæ & sequacis, quos retuli supra in casu 34. n. 35. cum dixerunt, et qui causæ iudex exiit post l. i. sententiæ posse munera accipere ab eo qui obtinuit, cum corruptionis suspicio hic cesset.

Secundus est casus, quando agitur de illis, qui actum & recepta sunt iudices, an scilicet i dona & munera aliqua accipere possint. Et quid lege i diuina, (vt ab hac incipit) prohibentur aliquid capere. Ita sane legitur Exodi cap. 23. [Nec accipere iudices alioquebat] per Moysen Deus Opt. Max. accipere, quæ etiam excecant prudentes, & subvertunt verba iustorum. Et Deuter. 16. hæc habetur, [Iudices & Magistratus constituit in omnibus portis tuis, quæ Dominus Deus tuus dedit tibi per singulas portas tuas, vt iudicent populi incho iudicio: nec in alteram partem declinent. Nō accipiet personam, nec munera, quia munera excecant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Et Ecclesiast. cap. 20. Leguntur verba hæc. [Xenia & dona excecant oculos iudicis, & quasi iustus in ore auerit correptiones eorum.] Et summus ille

Propheta David Psal. 44. cū Deū Opt. Max. his interrogasset. [Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo.] Respondit ex eisdem Domini sententiis. [Qui pecunia suam non dedit ad vitia: & munera super innocentē nō accipit.] Et Isai. 6. §. [Vx qui iustitias impij pro muneribus, & iustitiam iusti auertit ab eo:] & l. i. Reg. 8. de filijs Samuelis leg. legitur. [Et nō ambulauerit filij in vijs eius, sed declinauerit post a uariitatem acciperetur:] munera & peruerterit iudiciū. Et Iob cap. 15. ita ait: [Ignis denotabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.] Diuus quoque Hieronymus in Spho. c. 3. scriptum reliquit. Iudices munera xeniaque capientes ac iustitia vendentes, lupos Arabie, vel velpertinos recte appellari, qui noctis tempore comedunt, & in mane nihil relinquunt iure ciuili variè sanctum est. Nā lege 12. tab. auertit iudicem in lib. 3. de leg. ita cautū erat. [Magistratus donis ne capiunt, neve dāto, neve petenda, neve gerenda, neve gesta potest.] Lege verò Italia repetundarū, teste Velleio in l. i. eadē §. vlti. ff. ad leg. Jul. repet. nō omnino prohibita fuerit dona a causarij iudicibus accipere, ea tantū, quæ in anno excederent aureos 100. quæ summa ante a Claudio Cæsarē præfixita fuerat: quāmodō ex Cornelij Taciti h. i. verbis liquet. [Hæc inquit Tacitus] habet iustitia dicta Principes latius, capiedis pecunijs possunt modis furtis ad dona ferantur, quæ egressi repetundarū temperant.] Conueniunt si quidem inquit Cor. in l. solent. §. vlti. n. 5. ff. de off. procons. & legat. nō post Budzū in lib. 3. de off. & Alcia in lib. 3. de off. c. 2. quæ tantat, 100. aurei & 10. sesteria, seu quod idem est, sesterij decē millia. Hinc legitur apud Plin. in lib. 4. Epist. in epistola ad Vrsulum Bassum lege hæc Italia repetundarum ab id reum factum, q. munera quædam a prouincialibus acciperet, quæ acculatoris non muneris sed furis, rapinis appellabant. M. autem Cicero Epist. ad Atticum, lib. 5. de seipso ita scripserunt. [Scito non modo non ferum, aut quod lege Italia dari solet, non accipere: sed nec ligna accipere nec præter quatuor lectos & rectum quemquam quidem quidquam, in quibus locis non rectum quidem: & in tabernaculo manere plerumque.]

Ceterum Iustinianus in §. pen. in authent. vt iudices sint ita quoque suffragia fieri iussit. [Accipiant aut] iuncta verba hæc ex versione Italorum nihil ab vilo, si aliquis ex sisco sollemnis eis quæritur erit, aut si nihil ex sisco percipiunt: nihil vltra quàm sacra statum est constitutione, percipiant.] Et idem Iustinianus in §. operet in authent. de mandatis Principum. Tribunis quoque Quæstoribus iacti Palatio & exconsulibus dedit in mandatis: i oportet igitur se pure fumentem ad ministratorem, & sine omni suffragio per omnibus alijs mundum ferare, munda De nobisq. & legi manus, & nullum contingere lucrum, neque maius, neque minus, neque captiolum quiddam contra subiectos facere negotiationes, sed contentum esse solis a sisco tibi ministras. [His statuit Iustinianus], iudices nihil domo posse accipere ab his, quorum controuersias sunt diffinituri. Pretiosa, hoc est, aurum, argentum, suppellectilia, & reliqua his similia iudices his Iustiniani constitutionibus dono capere minime posse certum est. Cum plebisfuit, & constitutione Severi & Antonini prohibitum etiam hoc sit Magistratibus, qui sola potentia (vt diximus supra in primo casu) iudices causarū sunt. Sententiam hanc manifeste probat rex. c. statum §. in super. de re scriptis in 6. Et de magnis his donis & muneribus hoc diximus statuit Claudius Cæsar, qui (vt auctor est Dio Cassius lib. 60. Historiarum) præfatum quendam prouincie propter dona capta exilio puniuit, omniaque eius bona præfecto tempore acquisita, in publicum redegit.

De esculentis i vero & poculentis magna est inter Doctores nostrorum contentio, an scilicet & Italia Iustinianus ipse capi prohibuerit. Sent enim hæc de re opinionones, quarum prima fuit eorū, qui dixerunt, esculenta & poculenta domo capi prohibita. Ita sane Accurs. & Rayner in d. l. solent. §. vlti. ff. de off. procons. & legat. in d. l. plebisfuit. 12. ab arena ins. scriptis in authent. vt iudices sint quoque suffragia fieri. Bald. in d. l. plebisfuit. in l. i. qui reus n. 7. ff. de publicis iudic. Alberici in l. solent. §. vlti. n. 4. Aug. in authent. iustur audi. quod præstat ab his. col. 1. Accus de Penna in l. i. in sacris. col. vlt. vers. 4. C. de proce. iact. feruia. l. 1. Vlladig. in trac. de heret. cap. 5. Nuntius in trac. de mandatis exequendis, c. 8. Ancharan in §. statum §. in super. de re scriptis in 10.

eius, v. d. licet an à pauperie diuiti, vel e converso, siue à diuite locupletari datum fuerit: estimatio muneris, vel donationis tempus, si magni vel minoris pretii res data exstiterit, & an instanti necessitate, seu alio tempore confectur,) hæc ibi. Est itaque consideranda primum qualitas personæ dantis & accipientis, ut coniciat possit, an corruptionis suspicio subleat, vel obis, an scilicet verisimile sit, ipsum dantem sua ipsa sponte absque eo, quod de iudice diligeret, donasse. Quid enim mali suspicari possit, si nobilibus & diues aliquot perdes, vel phasianos, vel capones, vel necretam vnam vel duas, etiam vini dono mittere Regio Senatori, qui grauilimè eius causæ iudex esset? Conuenit certe personis muneribus hoc, ob id lege permillum dici debet, iuxta ea, quæ scribunt Ioan. de Anan. & Zebarel. in d. c. si questiones, de simonia. & Redoan. in tractatu de simonia. in 3. parte, cap. 35. num. 4. Illud etiam obseruandum est, quod diximus, eisdem & potentia, de quo recipi posse à iudice, intelligitur non solum respectu periculi, sed etiam pro suis, ob id inter hæc consummari potest fœdus, vel aucta pro equo, vel liquid simile, vt docuit Gemina in cap. statutorum, §. in super, num. 4. de recepti. qui etiam subiungit: illa tria verba, [quod paucis diebus possint consumi] intelligi, quod apta sint consumi, non autem quod requirit actuale consumptionem. Quocirca aduersus legem non faceret iudex ille, qui vna die à diuersis dono reciperet paria decem perdicum, vel caponum, vel leporum.

24. Ex prædictis declaratur et decretum ducis Mediolani reatum inter decreta ciuitatis Papie. rubr. a quo sancitum est, Magistratus non posse quidquam accipere pro ferendis sententiis. Hoc fœdum decretum non habet locum in esculentis & poculentis supra commemoratis: nec quando iam lata sententia aliquid datur, nulla tamen precedente promissione. Ita etiam declarat statutum Papie 39. in criminalibus, de poena corruptis officialibus, & de poena corrupti.

Ita etiam declaratur iuramentum quod præstare solent senatores huius domini Mediolani, antequam in eo ordine sedere incipiant, cuius quidem iuramenti formula ita scripta est: Illicita munera non accipiam, & ab omnibus illicitis ablinebo. Et fortè hac iuramenti forma permillum est senatoribus esculentis & poculentis deo accipere, cum tantum non habeant salarii, quantum vel mediocriter valeant viuere, iuxta ea quæ scripsi supra.

25. Illud etiam hæc in re obseruandum est, quod quando proceditur contra iudicem ob id, quod munera lege prohibita acceperit, non admittitur probatio per iuramentum eius, qui munera dedit, sicuti aduersus gloss. in §. necessitatem, in authent. vt iudices sine quoque suffragio, & Baldum in sua Margarita, in verbo, officialis, scribit Amedeus in tract. Syndicatus, in verbo, item in eo quod dictus col. 2. vers. qualiter. Castaldinus in tract. Syndicatus, quest. 64. & Franciscus Aulius Hispanus, in tract. Prætorum, ca. 1. in verbo, de Dinac, num. 27. & 28. qui securus aliam eiusdem gl. opinionem, dixit, probari posse testibus singularibus.

CASVS CCCCXVIII.

Senatoris dignitas magna: quis de eius dicto cognoscat & iudicet, & qua poena puniendus sit.

SYMMARIA.

1. Senatoris dignitas culmen est cæterarum dignitatum: & quæ eius prerogative.
2. Senatores non nisi à Principe de admisso crimine pro suo arbitrio damnandi sunt, etiam honorarij, num. 3. sed cognitio causæ ad præfatos Prætorio spectat, num. 4.
3. Princeps iugiter equitatis & rationis vinculo.
4. Principi in senatore puniendo, quod debeat esse arbitrium.
5. Dignitatis & nobilitatis ratio non habetur, quando poena certa à determinata est: aliter si non sit determinata, num. 8.
6. Senatoriam dignitatem esse culmen & fastigium dignitatum, scriptum reliquit Aelius Spartianus in vita Adriani, cuius verba à descriptis: [Senator fastigiū in tā-

tum extulit, difficile faciens senatores, vt cum Tatiannum ex præfeto Prætorij ornamentis Consulibus prædium faceret senatorem, nihil se amplius habere, quod in eum conferri posset, equites Romanos, nec sine de senatoribus, nec secum iudicare permisit. Erat enim tuus mos, vt quum Princeps causas cognosceret, & senatores, & equites Romanos in consilium vocaret, sententiæ ex omnium deliberatione proferret. Exoritur est denique Princeps, qui multis senatoribus detulisset. Hæc Spartianus. Hinc & Iulianus Imperator in Lusi senatorum, C. de digni. lib. 42. se in senatorum numerum reuocari. Antonius vero Pius (auctor est Iulius Capitolinus in eius vita) senatum tantum detulit Imperator, quatum quum priuatus esset, deferri sibi alio Principe optauit. De Antonio Philosopho in eius vita ita scriptum reliquit idem Capitolinus: [Senator multis cognitionibus, & maxime ad se pertinens, iudicem dedit: de statu etiam defunctorum inera quinquennium quæri iussit, neque quisquam Principum senatui amplius detulit. In senatus autem honorificentia, multis & Prætorij, & consularibus, priuatis decidentia negotia delegauit, quo magis eorum cum exercitio iuris auctoritas cretceret. Multos ex amicis in senatum allegit cum adulescit aut pratoris dignitatibus: multis senatoribus, vt pauperibus sine crimine, dignitates, tribunitias, adulescentia concessit: nec quenuquam in ordinem legit nisi quem ipse bene fecerat. Hoc quoque detulit, vt quoties de eorum capite esset iudicandum, secretò pertraheret: atque ita in publicum prodire nec patretur, equites Romanos talibus interesse causis.] Hactenus Capitolinus. Et accedit Aelius Lampidius in vita Alexandri Severi: qui de senatoribus sic scripsit: [Senatorum nunquam sine omnium senatum, qui aderant, consilio fecit, ita per sententias omnium creatur, testimonia dicentium viri ac si fecissent vel teites, vel qui sententias dicebant, possent in vitium rei creteretur locum, ciuium condemnatione adhibita, quasi falsi rei approbati sine vilius indulgentie proposito. Idem senatores non nisi ad summorum in palatio virorum suffragium fecit, dicens, magnum vitium esse oportere, qui faceret senatorem, &c.] Et paulo post: [Alexander autem idcirco senatores esse voluit præfatos Prætorio, ne quis non senator de Romano senatore iudicaret.] Hæc Lampidius. Sic apud Dionem lib. 51. c. de Augusto scribit, egregia illa Mocerantis verba ad ipsum Augustum sic retere: Tertiū est, vt senatores, liberosque, & mulieres eorum, si quod crimen perpetrauerint, ignominia, exilio, aut etiam morte plectendum, nullo facto præiudicio in curiam adducas, integramque de causa cognitionem senatui permittas, vt & fontes citra tuam inuidiam, vel coram iure sortis hominibus peracti plectantur, reliquique metu publici iudicii meliores euadant.] Hæc Dion. Cæterum Zeno in L. 1. §. ad eo C. obli. senatori vel elar. constituit, senatori non nisi à Principe de admisso crimine pro suo arbitrio damnari oportere. Zenonis verba hæc sunt: Adeo autem tantarum honoris dignitatum duximus augendos, vt ne sacro quidem cognitori nostro, postquam crimen fuerit præfatum, contra huiusmodi viros vel eorum substantias statuendi aliquid concedamus facultatem: sed hoc solummodo in huiusmodi viros vice quoque Principis auctoritate licebit: vt intentatū apud se crimen, si præfatum fuerit, ad principalem referat notionem. vltionis autem tantis infestis dignitatibus modus non nisi in Principis redibit arbitrio: cū sic certū, oportere accusatos calumniari, reo videbatur protinus absolendo, inconfulta quoque nostra serenitate, prout leges faciunt, coacti, nisi forte accusator quoque non minoris quam reus sit dignitatis in eo namque casu super coercenda huiusmodi accusatoris calumnia non immerito consulenda erit principalis auctoritas.] Hæc Aelius Zeno, qui de senatoribus, honorariis, hoc est, de his qui senatoris dignitate sine administratione obtinent, quales aliqui apud nos extant, idē quo ad intelligenda pœnit, iussit Zeno quoque vero ad cognitionem causæ perpetrari criminis, præfatis Prætorio demandat Zeno ead. in L. 1. §. vt autē, cuius verba à descriptis: [Viros autē illustres in hac incluta vrbe degentes, qui sine administratione honorarij decorati fuerint codicillis talem prerogatiuā nostræ iulionis meruerint, vt quod non egerint, videantur episcopi criminalibus causis, magnifice tui sedis, & illustri.] vrbicarij præfatur.

4 eum, necesse enim viam magnifici Magni officiorum
 (quos tamen ad eius iudicium specialis nosse pietas
 emanasse iussio) sententiis respondere debemus: ut
 5 verummodi vii sententia quidem in cognitionibus dicen-
 di minime fieri vendicet facultatem: sicut avtem ipsi quo-
 que nec dele, nec de suis facultatibus iudicandos aliquid,
 nec probatis criminibus nisi prius ad nostram pietatem re-
 6 tulerint posse fluere. Hæc 2°. In hæc ipsa autem po-
 na indicenda, quæ esse debet Principis arbitrium, est
 difficile est differre: cum summa sit, & libera Principis
 7 his statuendi facultas: verumtamen cum Principes tipie rati-
 onis & æquitatis legem vincunt, *Legem vox*, vix Bald. C.
 8 de legib. dubitari iure potest: an sententior delectuque po-
 9 tate debet gravior, vel lenior poena ordinari, simile
 delictum perpetrantis, indicta. Eiusmodi, distingi posse
 duos casus.

Primus est, quando pro delicto indifferenter, indistincteque est indicata cerna & determinata poena. Hoc facit ut, eadem puniri debeat sententia, qua & quilibet praestitum Exemplum est egregium Zeleucus, qui lege lata de eruduendis oculis adulterum perpetravit, vi aequalitate servavit, filio adulterum vix. filium alterum effudit oculum, auctor est Valerius Max. lib. 4. cap. 5. Et ex notis Burig. Cuius & Bald. in L. una. C. de sacro sacrileg. & alij commemorati & reputati a Tiraque. in tract. de poenis legum temp. caussa. §. 1. num. 75. ferunt, nullam t. habendam esse rationem nobilitatis & dignitatis in indicenda poena cerna & determinata a lege. Quocirca intelligimus, Antiochum Pium p. in nemis egilisse cum sententia perniciosa, quem in insulam deferant deportari iussit, sicut et ipse Antimus vix scriptum reliquit Julius Capitolinus nulli dicamus, grauisdam acerbissimam quae fuisse possumus illam, cum in ea deferta infusa nihil, quo ventrem pasceret, recipere posset perniciosa ille.

8 Secundus est casus, quando certa & determinata non est a lege poena aliqua: sed in iudicis vel Principis arbitrio esse reposita. Hoc sane casus distingui atque constitui possunt tot casus, quot declarationes facit Tiracquel in d. causa 31. *NUM. 17. 27. 30. 31. 34. & 39.* loca indicasse sufficiat.

CASVS CCCCCXIX

**Matrimonium separari quando possit & debeat
ob coniugum impotentiam ad coeundum.**

SUMMARIA.

1. **Matrimonium** est iudicium non consummatum separari non potest, nisi mutuo consensu impotentium, num. 5.
2. **Impotentia** coeundi ex quibusq; sexibus colligitur visibilibus.
3. **Matrimonium** ob visibiles causas impotentium & contrahi non potest, & contractum separari potest, nisi matrimonio iure contracto superueniat, num. 5.
4. **Impotes:** non est qui uno testiculo caret.
5. **Intellektus** si sit senilis, si padonij sit, sine dero.
6. **Spades** natura & non natura quae sunt.
7. **Matrimonium** facit cum impiente contrahentem, non est separandum.
8. **Matrimonium** ob insubiliem impotentiam ex viri quae partis confessione quatenus separatur.
9. **Matrimonium** ob impotentiam insubiliem statim separari non debet, & quando expellendum sit, numero 11. 12. 16 & 17.
10. **Tempus tritium** matrimonio ob impotentiam dissolvens praestitum quando currere incipiat.
11. **Etas** ad concumtum vel copulandum apta quae sit.
12. **Impotentia** coeundi ex parte viri, vel mulieris allegata, quatenus praesumatur vel probetur, numero 19. 20. 21. 22 & 23.
13. **Vir** si impotentem sciens cum muliere contrahat, ea iudicium separari non potest. Idem si mulierem nimis arctam fuerint, num. 1.
14. **Impotentia** causum de ex parte mulieris proveniens, quatenus separari matrimonium, num. 26 & segg.
15. **Matrimonium** separatur, si mulier perpeuo ante contrahit, matrimonio, copula impedita sit, factum si postea sit, & quid si dubitet, ante an post id acciderit, num. 30. insubilem temporale non dirimit matrimonium, num. 33.
16. **Malichium** perpeuum, aut temporale quod, num. 34.

Et si matrimonium fiam contrahatur, etiam iudam ca-
nal, copula consummatur, neque ut dirimatur, cum scrip-
sitque Deus coniuntem, homo non separetur. *quod Deus
coniunxit & cetera ex quadam. in q. de testib. Verumtamē
quod sapie loquitur, in matrimonium non dissoluitur, licet
eueniat, quandoq. viri vel mulieris eunius, & deiecitur con-
suetudo, vel impotentia, vel copula ipsa carnalis impediatur. Ita fani-
ficatum est in e. 2. in fin. in e. 3. & de f. sig. & in e. 1. in
terminis dubitari contingit, an quandoq. non debeat, matri-
monium huius separatio ob coeundi impotentiam, dissolui
de iure sit capia.*

Primum est, quando impotentia procedit ex parte viri tantum. Secundum, quando est impotentia ex parte mulieris solummodo. Tertium, quando impotentia est in utroque. Quod ad primum caput de solius viri impotentia ad coeundum, distinguo atque constituo sex casus.

Primus est quando i apparet visibilis in potentia, i. v. r. nullo habet reflectio, vel parvulus valet, ad modum cicoris, sicuti habebat famulus quidam medicus, v. aliquando regium nistri filii, vel si habent membris ad modum veruce, quam portum appellat, vel non est hermaphroditus, sed solet membrum retrahere, & lotium emittere, sicuti emittunt quadrupes, quod facere dicebatur nobilis quidam Patavinus, quem de facie notui. Hic enim, vt audia multis, qui cum eo conuersabatur, non poterat facis mingere. Rarè impotentia gravis recenlet Anch'ar. c. m. 10. & in laudabilem n. 7. de fr. & malef. Diu. & Prapoli in vlt. s. 5. & 6. ed. tri. & Syll'us an summa, in verbo manumini s. 9. & 6. vers. septimum, quantum ad castigationem. Hoc facie contra hære non potest, i. & si contraxit, separari possunt. Ita manifestè statuit Celestinus III. c. d. laudabilem & ibide clarè Anch'ar. c. 7. & n. 10. vers. in suis ergo Hostiis. & Goffred. in summa, de frigiditate malef. Abb. c. 2. n. 6. Prapoli, in c. vlt. n. 6. vers. vltimo sicut ad tertiam, ed. tri. Syll'us, precipitari in luce Domini gogit ad i. s. e. sentent. diffinit. 34. q. 1. c. 1. c. 4. vers. ex quo plane fit. & Decianus in conf. 3. n. 10. lib. 4. est ratio, quia in concub. & claris, opus non est conc. fluxus, & contritus, s. c. u. it. ff. de verb. obligat. & fluxus expectatur tempus, cuius evens nihil oportet aliud. q. ad Pellican.

Declaratur primò hic casus, vt locum non habeat, quòd
post contractum ipsum matrimonium per verba de præ-
senti, superuenit hac impotentia: vt parâ si vir ipse castretur.
Nam tunc matrimonium non dissoluitur, Ita Archidia. in c.
3. q. 3. qui communem opinionem esse testatur. Syl-
uest. in summa in verbo, matrimonium. n. 3. q. 16. vers. septimū.
ibi. si sequatur. & Decian. in d. conf. 2. n. 6.

Declaratur secundum vel locum non habere in eo qui ca-
ret viro teficaco tamum cum hic non dicatur omnino ad
conjugium impotens, ideo femine potest emittere, et non
tam valide ita Abb. in d. p. de frig. & malef. Franc. Marci
in q. 677. m. 1. & in d. p. de Syluic. in loc. lat. citat. quia
fieri intelligit i. femina & si padens q. de iure dot. caus. verba 7
huc fuit. [S] padoni mulier nupter, distinguendum ar-
bitrator, catruus ferit, nec ne, in caltrato dicas dotē non
effe. In eo qui caltratur non effe vii. et matrimonium & dos
& dotis actio eff. vii. quod fane refponfum doctē & eleganter
explicat Ioannes Brechius in verbis adomem. q. de verbi-
fignific. & Franc. H. otomani in eorum. verborum iuris. in ver-
bis padis, qui feribunt padonem iura et illos qui frigidi
& coeundi impotentes nalfcuntur. & appellantur caltrati,
quafi calti nati, impeditur illi contrahere matrimonium,
alij vero dicuntur ipadones, non naturi quidem; fed quod
hixerit vel altera fene virilia, quos Thilafius, & Thilafius
dicunt, i. matrimonium contrahere poffunt, cum coire pof-
fint, et non valide i. femine emittere.

Declaratur terris, ut locum non habeat in muliere, que
foeciter contraxit matrimonium cum eo, qui impotens est.
Nam tunc matrimonij separatio non fit inuito ipso viro, cum
impotenti dicitur mulieri, que cum illo voluit contrahere. Ita
probat text. *c. de frig. & malef. c. scribit frat. Mar. in c. 671. n. 1. in part. Idem quoque est e contra, quando mulier
fugit, ne ardeat, & cognoscit a nemine posse, voluit nubere.
Hæc, viro reluctantem petere non potest matrimonij separa-
tionem, sicuti tradit Sylvest. Prior in *sum. in verb. in matrimo-
nium. q. 25. vers. quantum.* Idem dicemus infra de viro,
qui scitetur duxi uxorem non cognoscere non potest.*

10. Secundus est casus, quando non apparet potentia visibilis, sed tam vir maior anno. decem & octo, quam mulier viripotens faceret impotentia in ipsius viri, & ipsa mulier gerat se pro virgine. Hoc sane casu cum eorū affectio, adhibito tamen propinquorum vel vicinorum testimonio iuramento, crederetur separari potest ipsorum matrimonium. Ita statuit Caelstin. III. in d. *laudabilem*, *vers. si autem de frig. & malefic.* cuius verba hæc sunt. [Si autem, quod nunquam le auiter cognouerint, ambo taceant, cum septima manu propinquorum vel vicinorum bonæ famæ (si propinqui deuerint) taceat sacrosanctis Euangelis, ut quæ iurauerint dicat, quod nunquam per carnis copulam vna caro effecti fuissent, & tunc videtur, quod mulier valeat ad secundas nupt. conuolare.] Hæc tenet Caelstin. & illo in loco annotant Abb. *num. 2. & 5. & Anch. num. 7. vers. aut maior decem & octo annorum*, sic & idem Abb. in *ca. num. 5.* & Præp. in *c. ult. col. pen. in fin. eod. tit.* & Franc. Marten. *c. 677. num. 2. in 2. parte.*

Ceterum ambigitur, an statim fieri debeat separatio, vel potius expectandum sit aliquod tēpus: & t expectandū esse adiunctum vno breui omnes quod verō sit tempus hoc, dissentiant. Et vna tēquidem fuit opinio Hostiensis, quem referunt & probant Anch. in *c. 1. num. 10. & ibid. Præp. num. 7. vers. & ad id quod de frig. & malefic.* esse iudici arbitratū. Altera fuit opinio, quæ mihi magis probatur, expectandum esse triennium: ita sane sentit Anch. in *c. 2. col. num. 3. eodem tit. de frig. & malefic.* & manifestius Syluester Prior. in *summa*, in verbo, *matrimonium*, §. q. 16. *vers. triennium impotentia.* Domin. Soto in *4. sent. dist. 34. q. 1. art. 1. col. 3. vers. si verō impedimentum*, & bene eruditus Anastasius Germanus in lib. 3. *animaduersion. cap. 20. & in Paratitulis, ad titulum de frig. & malefic.* Severè opinionem hanc probat d. *laudabilem*. Hoc triennium

14. t quando currere incipiat, dissentiant pariter Dd. Anch. in *d. ca. ult. num. 9. de frig. & malefic.* scriptum reliquit, incipere decurrere à die affectionis viri & mulieris, & à iudicis præcepto. Rectius sentierunt Innoc. Vincent. & Abb. antiqui, quos recentior & probat. Abb. in *d. ult. in fin. facit* esse, quod per triennium cohabitauerint, sine post querelam coram iudice portectam, siue ante. Coprobatur sententia hæc constitutione Iustiniani, qui in *5. per occasionem in auct. de nupt. relata in auct. sed b. de iud. C. de repud. l. ita vi*, expectandū esse triennium à die copulationis computandū. Et ij quidem omnes intelligunt, quādo vir supra propolus viri ipse implevit ætatem decem & octo annorum, quæ dicitur plena, perfectæque pubertatis, *quidam ff. de re iud. & 5. minorum. Inst. de adu. lib. l. que ætas hæc apta ad coeundum*, & si forte non omnino idonea ad generandū. Quocirca facit probare nō posset, quod præcatus in loci scripti Germanus: cum dixit, triennium hoc esse computandū à die, quod vir ipse implevit vigesimumprimum annum, cum Galen. in lib. *de sanitate tuenda*, scriptum reliquerit, adolefcentem nō esse perfectè idoneum ad coeum & generationem, nisi tertiū ætatis septennium iam sic ingressus [Qui enim (inquit Galenus) hæc præcedunt ætatem, vel sequuntur, aut planè semen non efficiunt, aut certè infecundum: aut male fecundū efficiunt.]

15. Hæc Galenus, cuius verba v. sequuntur, interpretatur est Germanus, quæ florentia ætas sequitur, videlicet, maior 30. annis. Quæ quidem ætas ad generandum minus idonea est. Non equidem probare possum opinionem hanc, cum Galenus loquatur de potentia generandi, non aut coeundi tantum. Nos verò de iis qui ad coeundum potentes sunt, est generare nequeunt. Non enim dirimuntur matrimonium, quando generare quis non potest, sed quando coitione effici non potest eadem caro cum muliere. Quæ sane coendi facultas, regulariter inest adolefcenti excedenti decimum octavum suæ ætatis annum: sicque & tandem potentiam retinet vir quinquagenarius, imò & sexagenarius, v. plurimum (quod plūs est) generare potest. sicuti scripti sunt in *casu 8. q. 2. & 3. & accedit Curt. iun. in cons. 12. 9. col. ult. Non etiā*

16. probare t possum quod scripti Abb. in *d. ult. in fin. de frig. & malefic.* virum & mulierem, ob viri impotentiam separandos, clauso ipso triennio, post iniunctam parentis, adhuc cohabitare debere per aliquod tempus iudici arbitrium. Non enim traditio hæc in fallor iure aliquo probatur.

Tertius est casus, quando non apparet impotentia visibilis: sed tam vir minor decem & octo annorum, quam mulier faceret adde in ipso viri coeundi impotentiam. Et

constat, mulierem adhuc esse virginem. Hoc sanè t casu non t separatio matrimonij statim videtur expectari debet tempus illud perfectæ ætatis plene quæ ætas decem & octo annorum, sicuti statuit Pont. Max. in *puberes, de dep. impub. & do. cuic. Anch. in d. laudabilem, n. 7. vers. aut etiam nunc apparet.* Et eo tempore perfectio, expectatur adhuc aliquod tempus pro iudicis arbitrio, vt cohabitent & congregentur, sicuti post Innoc. scripti Præp. in *d. ca. num. 3. prope medium, de frig. & malefic.*

Quartus est casus, t quando mulier aasserit, virum maiorem decem & octo annorum esse impotentem: vir verò affirmas, se potenter: & apparet mulierem esse virginem. Hoc casu statim non separatur matrimonij, sed expectatur triennij cursus. Ita probat d. *laudabilem*, in prin. ibi, *cohabitent per triennium*. & annotavit ibid. Anch. n. 7. *vers. 2. ca. 5. Abb. in c. 1. n. 5. in tit. & in d. laudabilem, n. 5.* Extenditur hic casus, vt procedat etiam si post multos annos à contracto matrimonio hæc virgo allegaret viri impotentiam, ita probat c. *ult. de frig. & malefic.* & tradit Anch. in *c. 1. n. 7. in fin. de frig. & malefic.* qui in volum. verbis eiusdem eadem repetit.

Quintus est casus, quando mulier tasserit, virum maiorem decem & octo annorum esse impotentem: vir verò affirmas se potenter, & constat mulierem corruptam esse, vt qui vidua erat tempore contractus matrimonij: hoc casu non separatur matrimonium, ita Anch. in *d. laudabilem, circa fin. vers. aut apparet corrupta.* Est ratio, quia magis creditur viro, quàm mulieri: ex quo vir tanquam mulieris caput, dignior est ipsa muliere. cap. 1. *vers. illa autem, de frig. & malefic.* Et quia vir præsumitur potens, ex quo de visibili impotentia non apparet, d. *ca. ult. in fin.* vbi mulier probare debet viri impotentiam, & scripti in *Comment. de præsumpt. lib. 6. præsumpt. 90.*

Verum subiungit Anch. in *d. laudabilem, in fin. vers. dicit tamen hic, Ioannem Andr. hic scripsisse, quod si vir iurat se cognoscere posse mulierem, coeatur pater, quod mulieres inspicit cognitam tempore coitus, an ita situm certa sunt signa in mulieribus, quæ cognitis sunt. Et (inquit Io. Andr.) referunt, virum non posse coire, separari debet matrimonium. Quod intelligit Anch. lapso triennio, in quo simul habitauerint. Et alijs intervenientibus, de quibus in *c. ult. eo. tit.* Ea ratione motus est Anch. qui si in virginitate requiritur (vt diximus supra) cursus triennij antequam separetur à viro asserenti se potenter, multo magis idem tempus expectari debet in corrupta: quæ non habet ita efficax argumentū pro se, vt habet virgo, quæ arguit quodmodum viri impotentiam.*

Declaratur hic casus, vt locū non habeat, t quando mulier hæc post annum vel semestrem non est conquesta virum esse impotentem, quia in eum non creditur. Ita probat d. *ca. vers. illa autem*, & ibidem Anch. num. 7. qui dixit, præsumi coerta mulierem, cum tandiū placeret, *argum. l. ult. C. de iis qui à non dom. manumissi*, & Ancharanum securus est Præp. in *cod. c. 1. num. 7. in fin.*

Sextus est casus, t quando vir maior decem & octo annorum aasserit se impotentem: mulier verò affirmas, eum potentem esse. Hoc casu magis creditur mulieri quàm viro: & ob id non separatur matrimonium. Ita Anch. in *c. 1. num. 4. de frig. & malefic.* qui tres affert rationes: quarum prima est, quia assertio mulieris hac pro matrimonio, nō scilicet dissolvatur, pro quo in dubio est pronunciandum, *c. ult. de sent. & re iud.*

Præterea & secundo, quia cum mulier stimulis carnis agitata solet, vt habetur in *c. Iordana, de eo qui cogn. cognoscit. exor. sue*, verisimile non est, quod mulier hæc allegans viri potentiam, velit stare cum viro impotenti, qui non possit reddere debitum, *arg. d. ca. in fin.*

Tertio, quia cum mulier hæc fit rea comesta, & si nihil præstiterit, absolvenda erit, *cap. vt eccles. b. ens. nisi vir ipse pro aspectu, vel alio modo probet se impotentem.*

Declaratur prædicti casus, in quibus permilla est separatio, vt locum non habeant, quando vir sciens le esse impotentem, contrahit, & mulier non vult separari: nam tunc non datur separatio, *c. 4. de frig. & malefic.* vbi Innocent. & Salic. in *l. an causis in fin. C. de repud. l. nō Sylvest. in verbo, matrimonium*, §. q. 10. *vers. quoniam, autem mulier aasserit.*

Secundum est huius tractationis caput, t quando coeundi impotentia prononit ex parte mulieris. Hoc in capi

alimenta ex bonis ecclesiarum, etiam si habeat patrimonium, ex quo se alere possit. Ita fuit Innoc. in c. *Episcopus, de proben.* & ibidem Abb. & Abb. in *disputat. qua incipit, Titus clericus, in 4. dubio, & ibidem in c. postulat, de rescript. & ibidem Zabarella, col. vii. & Fel. in c. archid. & Propositus in c. clericis, q. 2. Barbat. in *trakt. de prelatia Cardinalatus, in 1. part. g. e. nu. 16.* Soc. *len. in conf. 3. lib. 3.* Didacus in c. 2. nu. 2. de testament. Recolan. in *trakt. de spoliis Ecclesiasticis, q. 9. §. fuit expositum.* 34. Ex sacris Theologis idem affirmantur D. Thomas in 2. 2. q. 187. art. 7. *vers. ad tertium, & ibidem Caietanus, Ioannes Maior in 4. sentent. disp. 24. q. 2.* Gabriel Biel *ibidem, disp. 15. q. 2. dubio 8.* Syluester Prius in *summa, in verbo, clericus, in 4. quasi. 1. 6.* & Ludovicus Molina Iesuita in *trakt. de iustitia, disputatio 145. colum. 1.**

Et si quidem ea ratione moti sunt, quod rationi & equitati convenit, ut qui altari servit, de altari vivere debeat, integram congruam suam sustentationem inde accipiendo, cap. *penult. 1. q. 2. & c. cum secundum, C. de proben.* Et accedit, quod nemo suis stipendiis militat, ut inquit D. Paulus ad *Corinth. 2. cap. 9.* cuius sententia meminit summus Pontifex in c. *cum sit, de simon. & in c. cum ex officio, de prescrip.* Et idem in cap. *precavio, 1. q. 2.* habetur, neminem inuitum cogi altari ex proprio facere beneficium, vel servitium. Imo ecclesia serviens, dignus est, qui Ecclesiastica remuneratione gaudeat, cap. *charitatem, 1. q. 1. §. cap. ult. de rescript.* in 6. & hoc etiam probat ult. Saluatoris nostri, *Matth. 23. & Luca cap. 10.* dignus est mercenarius mercede sua. Hæc pariter longius ipse vult & conclusio, quod lex non scripta dicitur, comprobatur.

Nec repugnant argumenta Barbatæ & Decij in ca. *Episcopus, de proben.* dissentientia à prædicta recepta opinione. Nam ad 1. textum cap. *clericus, 1. q. 2.* desumptum ex dicto Hieronymo ad Damalium, multis modis respondet Didacus in d. cap. 3. num. 1. *vers. prima extem.* Et primum, inquit, dicit Hieronymum consilium potius, quam præceptum expresse, & fuit interpretatio glossæ in d. cap. *clericus.* Crediderim verius, præceptum esse, alioquin non dixisset, committi sacrilegium, cum lex consilium non obliget ad peccatum mortale, ut copiose dicemus infra in casu 380. Altera & secunda est Didaci interpretatio, dicit Hieronymum loqui de bonis illis, quæ ex ecclesiæ redditibus pro alimentis pauperum veteri instituto destinata sunt, ea distribui non debent in alendis clericis, quæ pariter bonis, vel à propinquis commodè ali possint. Non autem (inquit Didacus) loquitur de his bonis, quæ in obsequium laboris mercedem dignè presbyteris debentur, & eandem interpretationem sensit etiam glossa in d. *clericus.* Verum nec hæc mihi placere potest, siquidem absolute loquitur D. Hieronymus, ex stipendiis, hoc est redditibus bonorum ecclesiæ alendos non esse clericos, qui habeant unde se alant ex proprio patrimonio. Probabilior itaque mihi videtur tertia eiusdem Didaci interpretatio, quam & diui Thomas fuisse scribit, nempe D. Hieronymum loqui, quando magna, atque extrema est pauperum inopia, eo enim in casu grauius peccarent clerici, si non subuenirent illis inopia laborantibus. Ita sanè D. Thomas in 2. 2. q. 187. art. 7. *vers. ad tertium, & q. 187. art. 4. vers. ad primum,* quem etiam secuti sunt Viricus antiquus glossator, & Propositus in d. *clericus, col. 1. vers. quinto.* D. Viricus, qui comprobatur verba de clericis ibi, [sunt enim ecclesiæ bona inopiam pauperum] quando virget necessitas, non autem alias, cum sine prius ipsorum ecclesiæ ministerium, eique servitium, cap. *placuit, 1. q. 2.*

Non etiam t. obstat cap. 3. *quæ sit, 1. q. 2.* quod est ex Prospero lib. 1. de vita contemplativa, c. 10. cuius verba hæc sunt: [Pastor ecclesiæ iis quibus sua sufficiunt, non debet aliquid erogare: quandoquidem nihil aliud sit, habentibus dare, quam perdere: Nec illi qui sua possidentis dari sibi aliquid volunt sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt. De clericis quidem dicit Spiritus sanctus: Peccata populi mei comedunt, sed sicut nihil habentis proprium, non peccata, sed alimenta accipiunt: ita possessores non alimenta quibus abundante: sed aliena peccata suscipiunt.] &c. Non inquam, obstat hoc cap. quod melius probat quàm illud, c. illi autem, 12. *quæ sit, 1. q. 2.* relatum à Didaco. Nam respondetur, loqui secundum tempus, quo incipiebat florescere ecclesia Catholica, quæ consiliis Apostolicis propensissime er-

ga Deum videbatur, speris mundani fastus cupiditatibus. Ita Didacus in d. c. 3. *vers. Proferri vero, & ante Didacum sic etiam declarat Propositus in d. c. clericus, in fin. 1. q. 2.* sic etiam interpretari possumus canonem illum 41. Apostolorum, qui ita legitur: [Episcopus accipiat ex bonis pro sua sustentatione, si tamen indiget.] Respondet secundo doctissimus Robertus Bellarminus societatis Iesu in *Commentar. de Contrariis Christiane fidei, Tom. 1. in contrariis, §. h. b. a. de clericis, cap. 27. in fin. qui dicit: Proferunt loqui de illis, qui sufficientem habent sustentationem ex patrimonio, aut beneficiorum: non enim alterum est superfluum & proinde pauperibus debitum: alios vero auctores loqui de his, qui neque ex patrimonio, neque ex beneficio sufficientem omnino sustentationem habent, enim utrumque retinere possunt: modo ex viroque nihil accipiant vitæ sustentationem. Verum conciliatio & interpretatio hæc recipitur receptæ opinionis, quæ (ut supra reuelimus) est, quod clericus potest sumere alimenta ex redditibus ecclesiæ, etiam si habeat patrimonium ex quo se alat.*

Et hæc quidem recepta sententia locum habet etiam, quando t. ex suis bonis patrimonialibus, aut aliunde quod ex redditibus vi beneficii acquisitis in suam competentem sustentationem, aut elemosinas, post obtentum beneficium insumpserit. Nam & tunc potest de ecclesiæ redditibus tantum disponere, quantum impendit ex proprio, quippe qui compensare quodammodo videtur id, quod impendit ex proprio se alendo, quod impendere non tenebatur. Ita tradit Nauarrus in *præcavio Apolog. q. 3. monit. 37. n. 7.* & Molina in d. *disputat. 145. col. 1. vers. qui si aliqua, ibi colum. 1. vers. & vero, subiungit ex sententia Nauarii, & aliorum, quod non solum beneficiarius potest sumere de beneficii redditibus integram competentem sustentationem, sed alimentat etiam t. si maiori parte dignus sit in recompensationem & mercedem iustam pro industria, labore suscepto & vitæ, quam suis ministeriis ecclesiæ affert, id totum accipere, & in hos usus expendere. Et subiungit Molina ex eodem Nauarro, Soto, & aliis: quod si beneficiarius in partem viuendo minus consumat de redditibus vi beneficii, quam in suam competentem sustentationem licite poterat, aut quam pro ratione industriae, laboris & villariorum suorum ministeriorum dignus erat recipere, totum illud augmentum conuerrere posse in usus quos voluerit, perinde ac si essent propria bona patrimonialia. Imo t. posse de eo incrementum cessari, etiam ad profanos usus. Non prosequor reliqua apud Molinam scripta.*

Alterum huius disputationis caput illud est, t. quæ dicantur congrua hæc alimenta seu sustentatio. Et quidem cum nulla lege sit hoc determinatum, relinquatur iudicis arbitrio, ut in specie scripsit Molina in d. *disput. 145. colum. 4. vers. his ita consiliatis.* qui subiungit, habendam esse rationem qualitatibus beneficii, & quantitatibus reddituum: ob quæ permixtum est beneficiario habere maiorem splendidioremque familiam: atque ita plus in suam congruam sustentationem inferere. Quis enim (inquit Molina) dicat, tantum fas esse inferere de fructibus vi beneficii in suam congruam sustentationem Canonico, quantum Episcopo eiusdem ecclesiæ, aut quantum Decano, si longo intervallo redditus Decanatus illius ecclesiæ superant redditus simplicis Canonici: ita & nos diximus *super in casu 169. nu. 3.* quod est iudicis arbitrio relinquere qualitas & quantitas alimentorum præstantiorum populo & infanti, habendam tamen esse rationem qualitatibus pupilli, & quantitatibus reddituum bonorum ipsius pupilli. Et *num. 14.* diximus, quod quando Episcopus promouet aliquem ad sacros ordines, & ei tanquam pauperi prouideri debet, ut habeat unde se alat, alimenta taxanda esse, habita ratione qualitatibus promoti, & reddituum ecclesiæ. Idem sentit Propositus in d. *clericus, in fin. 1. q. 2. §. 1.* Et verò eiusdem sententia fuit diuus Thomas in 2. 2. *quæ sit, 1. q. 2. ad tertium.*

Et diuus Augustinus in *sermone 41. de Sanctis*, admonuit, alias t. esse debere eas dicitur, alias pauperem. Et ex notis Accursii in *l. idemque 5. l. ab eo, §. mand. & in l. seruus barbari, de legat. 3. scriptis, sufficiens non vi debet clericis, sed calco, capis, fabis & similibus: nobiles vero diuities delicatis vesci. Et traditionem hanc probat ult. rem nostram M. Antonij Mar. in *trakt. de ecclesiæ redditibus, cap. 39. n. 7. & alius**

alijs ego ipse comprobavi in *commentarijs de presump. lib. 1. de presump. l. 17. numer. 16.*

Quod de cibis dictum est, intelligit etiam debet de vehimentis, ac de apparatu domus, quae omnia ad hominum sustentationem necessaria sunt, & quae alimentorum nomine contineri scripsi in *de presump. l. 17. n. 13.* Hae enim sunt pariter pro conditione & qualitate beneficii artemanda iudicis arbitrio, sicut scripsi in *de presump. l. 17. n. 18.* Et his de-claratur *l. factum Concilium Tridentinum, sessio. 25. ca. 1. de Reformatione*, quo constitutum est [*vt Episcopi & ceteri beneficiarii non solum habenda suppellectili, & mensa ac frugalibus victu contenti sint: verum etiam in reliquo vitæ genere, ac rota eius quomodo caveant ne quid appareat, quod à sancto instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum prae se ferat.*] Haec tamen sacrum Concilium (vt dixi) declarat, vt non tollat quo minus pro diversitate beneficii, redituum, & aliarum circumstantiarum, beneficiarius vnus ampliore splendidioreque possit habere familiam, & lautiorē mēsam, pretiosiorēque ac splendidiorem suppellectilem. Quae autem dicitur modesta, l. supellex, & frugalis victus, & mediocri familia iudicis arbitrio relinquunt, vt in specie tradit Molina in *d. disp. 145. col. 5. vers. secundum est.* Non enim hoc iure definitum est, nec etiam definitum potuit, cum à peritorum & redituum varietate totum pendeat. Index autem prudens & circumspiciens iudicabit, aliam esse mensam & suppellectilem Cardinalis, aliam Episcopi, aliam Canonici, sicuti doctē & accurate explicat praecitato in loco Molina, qui alia plura de hac sustentatione & alimentis beneficiariorum scribit, quod non prosequor: cum apud eum facile legi possint.

CASVS CCCCCXXI.

Quibus pœnis & multis suam iudex ordinarius tuncat aut defendat iurisdictionem.

SYMMARIA.

1. Index ordinarius non obtemperantem pœna arbitraria punire potest, sicut & delegatus, num. 2.

Debitari faspe solet, quibus pœnis & multis iudex ordinarius suam tuncat iurisdictionem. Bart. in *l. 1. §. 1. in ff. si quis ius d. non obtemper.* scribit, posse punire poena criminis delictorum, & cum Bart. idem tradit Bofius in *tratt. causarum criminal. tit. de crimine feloniarum, n. 1.* quos secutus iur. supra in *casu 381. n. 16.* Id quod nihil aliud est dicere, quam quod pro ipsius arbitrio punire possit, cum in crimine feloniarum pœna sit arbitraria. Et manifestis pœnam hanc esse arbitrariam scripsit Bald. in *Auth. ei qui, n. 35. in ff. C. de l. anti. iud. possid.* cum ibidem sentit Salicet. col. 12. versum *item dubitari potest* & idem sentit lafa. in *l. 1. in princ.* n. 2. ff. si quis ius d. non obtemper. Idem t. esse in iudice delegato, scripsi post alios supra in *casu 437. n. 21.* Et opin. hanc probant, (scribit Bald. & Sal.) *l. satii, ff. de ius vocando, l. 1. in princ. ff. si quis ius d. non obtemper.* quod scripsi supra in *casu 437.*

CASVS CCCCCXXII.

Aduocati, causidici, & causarum sollicitatores de quota litis paciscentes, quibus pœnis plectantur.

SYMMARIA.

1. Pactum de quota litis Aduocatus interdicendum est, & procurator vnus etiam imperitus, n. 2. amō & alij cuiuslibet. au. 3. & quae sit eius reuocatio, num. 4. fallit in procuratore in rem suam, num. 10.

2. Pactum de quota litis quod dicatur, num. 6. & 7.

3. Palmaris nomine aliquod promissum potest, si non excedat, n. 9.

4. Paciscentis de quota litis aduocati quae pœna, n. 12. & 14.

Pactumque de Aduocatorum salariorum differuimus, lib. vbi supere hunc aduocatum, qui ad eisdem pertinet, nempe de pacto quorū litis, quod illi salarii loco habere falso opinatur. Et quidem t. certum est non licere predicti de ipsa quota litis pacisci, *l. sumptus in ff. de pacti. l. si remuner. ad. §. vbi ff. mandata. l. 5. cui ff. de varijs & extrarad. cognit. l. si quis C. de postuland. l. item C. de procurat. l. si contra. C. mandata & tribunt Salicet. in dicta l. si quis, de*

*postuland. Alex. & lafa. in litem C. de procurat. Paris. in cons. 19. n. 53. lib. 3. Natta in cons. 445. n. 15. lib. 1. Plotus in l. si quando, n. 37. C. vnde vi. Franciscus Conna. in lib. 5. Commentar. iuris Cuius. c. 5. n. 1. Hugo Donellus in l. pacis quae contra, nu. 16. C. de pactis. Duarenus in Comment. de pactis, c. 4. Roland. in cons. 36. n. 10. lib. 3. & Petrus Gregorius in lib. 45. Syntagmat. iuris. ca. 8. n. 1. Et ex sacris Theologis idem scripsit Angelus Clausius in *summa*, in verbo, *Aduocatus, n. 15.* Syluest. Prior. in *summa*, in verbo, *Aduocatus, n. 11.* Turrecre. in c. infames. 3. quæst. 7. Taberna in *summa*, in verbo, *Aduocatus, n. 10.* Dominicus Soto in *lib. 5. de iustitia & iure, quæst. 8. artic. 4. col. 1.* & Martinus Nauarrus in *manuali confessorum, ca. 25. nu. 30. in fi.* Hanc quoque pacitionem damnat Cignell. *m. lib. 1. Institutionem orator. c. 7.* & hac quidem receptissima sententia locum habet etiam in 1. Aduocati & procuratores libris imperitijs & illiteratis: vt post Baldum docuit lafa. in *l. sumptus, ff. de pactis*, quos secutus est Marcabrun. in *conf. 45. n. 1.* Imo etiam t. quilibet alius prohibere pacifici de quorū litis, vt scribit Dominicus Soto in *lib. 5. de iustitia & iure, quæst. 8. artic. 4. col. 1.* ex quibus declarat confitutio noua Mediolani in *tit. de panis, §. de aduocatis*, de qua infra. Esi enim constitutio loquitur de aduocatis, procuratoribus, & sollicitatoribus: non tamen excludit aliquem quæuis de quorū litis paciscentem, cum eadem sit ratio: ex quo fauore potest ipsi litiganti ita opem ferre, vt obtineat in causa. Ratio prohibitionis t. litius pacis de quorū litis duplex affertur: Et prima quidem, quia de his pactiōibus permittitur licet impetores efficiantur, hoc est, litis cunctant, & varijs fraudibus & technis vexabant aduersarios, ac omnia ijs excogitabant, quibus vel iure, vel iniuria aduersarium superare, victoriamque consequi, vt tandem promissa sub praemio frui possent. Id quod & publice vitari, & bonis moribus repugnabat. Rationem hanc perpendit praecitato Doctores, & omniū manifestis Dominicus Soto, Duaren. Conan. & Donellus praecitati in locis. Est secunda ratio, quia aduocatus, procurator, & sollicitator causae non in ducitur in ipsa causa, vt participes iuris: sed vt adiutor & locator operis artis lux per rectum consilium & patrocinium. Quare licet ad reprimendam eorum cupiditatem, & turpe locum prohibuimus eum, ne de ipsa quota litis paciscatur, Hanc rationem perpendit Turrecremata in *cap. infames. §. arceatur. num. 1. §. 4. 7.**

Pactum autem de quota litis t. illud primum esse dicitur, quod quando promissa est certa pars eius, de qua est litis, & coniecto, vt puta tertia, quarta, quinta, & similibus per modum quorū litis praecitati. Id, qui intelligunt hoc procedere, etiam si nulla sit facta mentio de victoria causae: quia hoc in casu sic semper intelligitur: & in specie explicant praecitati interpretes omnes.

Est & secundo pactum de quota litis, t. quando promissa est certa quantitas de ea pecunia, de qua est litis, vt si peto à Caio mille, & tibi aduocato, vel procuratori promitto centum ex illis mille. Ita tradunt Bald. in *l. si aduocatum, C. de postuland. Angelus in d. l. sumptus, ff. de pactis.* Guido Papae qu. 102. in princ. Syluest. in *summa*, in verbo, *Aduocatus, n. 15.*

Tertio dicitur pactum t. de quota litis etiam, quando lit. 7. adiectis praecitati certam summam vel partem aliquam rei diuerse ab ea, de qua est litis, adigens tamen pacto, si obtinebit in causa. Ita Angelus, Salicetus, Alexander, Gozzadinus, Clausius, & Syluester praecitati in locis. Est enim hoc in casu eadem ratio, quae & in primo casu supra commemorato.

Ceterum si aliquid t. palmaris nomine, hoc est, pro victoria promittitur, valet: nec dici potest pactum de quota litis, sicuti tradunt Salicet. & Angelus in *d. l. sumptus, ff. de pactis*, in litem, C. de procurat. Alex. in *l. si de varijs & extrarad. cognit. in addit. ad Bartolum Syluest. in summa*, in verbo, *aduocatus, n. 12. vers. quantum vero*, qui post Salicetum declarat, nisi imagine summa fuerit promissa, & Nauarrus in *manuali confessorum, c. 5. n. 30. in fin.* Idem respondit Marcabrunus in *d. conf. 45. n. 7.* Est enim permittit promissio & datio hac, *l. si verò, ff. de var. & extrarad. cognit.*

Præterea non dicitur t. pactum de quota litis, quod in totum est à procuratore in rem suam, nempe à cessionario: vel scribit Caltreus in l. per diuersos col. vers. & hac est radix & col. 2. vers. interduo conueniatur. C. mandata, & idem Salicetus quæst. 7. Paris. in cons. 47. n. 13. lib. 3. & Plotus

in illi quando n. 33. C. unde vi. Idem est, quando procurator vel advocatus habet ius in re, si communem habere dicitur litigat. Nam tunc pacis potest de maiori parte sibi danda. Ita Marcabrun in d. conf. 3. n. 3. adductus text. l. vlt. in p. r. p. f. mandari. & traditione Baldi in l. per diuersas, col. 2. C. mand.

11. Poena vero t' aduersus de quota litis pacificentes, est primum iure Calaneo priuatio officii aduocationis, & patrocini, l. si qui. C. de postulant. cuius verba huc sunt: [Si qui Aduocatorum existimationi iuxta immensa acque illicita compendia praeutiliter sub nomine honorariorum ex ipsius negotiis, quae tendit suleperit, emolumenta sibi certa partis cum graui damno litigatoris & deprauidatione possentes fuerint inuenti: placuit, ut omnes, qui in huiusmodi fraude permanserint, ab hac professione penitus accedant,] haec tenus Iur. cuius quidem constitutio & poena t' iure pontificio confirmata est, c. infames. 9. ar. ceter. 3. q. 1. 7. & admittit palmum omnes, praeterit Roland. in consil. 36. numer. 20 lib. 3. qui alios refert & accedit Marcabrun in dicto consil. 45. numer. 5.

13. Iure nostro t' Mediolanensi, puniuntur ij pacificentes alijs poenis: quemadmodum sancitum est nouis constitutionibus in tit. de poenis, §. si aduocati, cuius verba sic leguntur: [Si aduocati, causidici, notarii, & sollicitatores, facient pactum de quota litis, apphiter res, & rei pretium fisco, & si pecuniam pacti fuerint, tantumdem pecuniae per eos fisco perfoluendum erit, & vltimis in aureis centum versus fisco condemnabuntur, & etiam in persona, arbitrio Principis, vel senatus criminaliter procedetur.] Hae constitutio est alijs diuersae poenas a iure communi inflictas indixerit, non tamen tollit illam iuris communis, nempe priuationis officii, iuxta ea, quae ex aliorum sententia scripta in Commento de praesumpt. lib. 6. praesumpt. 38. n. 38.

14. Est etiam obseruandum, t' consuetudinem praedictam prohibere etiam certo tempore contractum inter aduocatos, causidicos, & sollicitatores cum eorum clientibus: constitutionis verba hae sunt: [Proximi cum cliente per mensum vnum, antequam patrociniū liti sumant, nec durante lite, nec post finem litem per semelire contrahat sine licentia Principis, vel senatus. Quod si contra fecerint, contra eos sint nulli, & incurant poenam amissionis rei, super qua contractum fuerit, & contrahentibus exigitur.] Haec tenus constitutio edita ad declarationem prohibitionis huius contractus facta ab Impp. Valentiniano, & Valente in l. qui qui vult, §. praeter ea, C. de postulant, qui ita absolute statuerunt: [Praeter ea nullum cum eo litigatore contractum, quem in propriam recepit fidem, in ea t' aduocatus nullam conferat pactiōem.] Hanc absolutam prohibitionem infringit constitutio ad certa tempora, & poenam ab Impp. non indictam imponit.

CASVS CCCCXXIII.

Reus delictum aliquod confessus, an & quando de alijs delictis interrogari possit.

SVMARIA.

1. Confessus de vno delicto, alijs concurrentibus interrogari potest super alio, n. 1. & regulariter vero non, n. 4. licet aliter obseruetur consuetudine, n. 5. verum n. 4. deo bene, n. 6. & 7.

Dignatur hae frequens est & vtilis: an scilicet & quando reus delictum, de quo fuit accusatus, est confessus, possit de alijs interrogari. Hac in re distinguo atque consilio quatuor casus.

1. Primus est, t' quando delictum, quod confessus est ipse reus, indicium est alterius: ut puta, si quis sit coëfessus adulterium, & adultera maritus repperit fuerit in lecto necata, adulter iste poterit interrogari super homicidio. Ita pariter, si quis confessus est occidisse Caium, & eadenu dem repertum est, poterit homicida interrogari de expostione, hunc casum probat Dominicus, Soto in lib. 5. de iust. & iure, q. 4. art. 2. col. 6. versum modo.

2. Secundus est casus, t' quando vnum delictum est circumstantia alterius, ut puta si reus confessus est, constitutum cum puella habuisse, interrogari poterit, an ea delectauerit. Ita Dominicus Soto in dicto art. 2. col. 6. vers. 2. casus est.

Tertius est casus, quando t' reus confessus est delictum, 3 ut puta homicidium, & extant aliqua indicia de furto, hoc etiam casu interrogari poterit reus ille de ipso furto. Ita post alios Petrus Follet in praet. crimin. in 3. part. 3. part. in verbo, & consueuerunt, n. 1. Idem sentit Dominicus Soto in d. artic. 2. col. 6. vers. 2. q. 1. scribit, hae indicia qualia esse debent, relinquendi iudicis arbitrio. Itaeque quidem, cum regulariter indicia ad interrogandum & inueniendum an sint idonea & vrgentia in arbitrio iudicis positum sit: fieri scripti supra in lib. 3. quest. 1. 4. exilimo tamen in casu nostro sufficere leuiores, ob malam huius delinquentis qualitatem.

Quartus est casus, t' quando reus confessus est delictum, 4 ut puta homicidium, & nulla penitus extant indicia de furto, an de ipso furto poterit interrogari? Hoc casu iure communi in ipso, certum est, interrogari non posse, Ita Vitalianus in tract. de maleficijs, in rub. qua indicia, nu. 6. Calones in practica crim. pag. 85. n. 8. Iulius Clarus in praet. crimin. 5. fin. q. 6. 4. vers. successe quero, & c. Idem ex facis t' theologis scribunt Dignus Thomas in 1. 1. q. 7. 9. artic. 1. Adrianus in quodlibet. 11. Caietanus in 1. 2. q. 6. art. 2. & Dominicus Soto in d. quest. 8. art. 2. col. 6. vers. enascitur autem hinc. Et accedit ratio, quod quod quis infamatus & consuetus de ipso homicidio: & tamen bonam habet famam respectu furti. Ceterum consuetudine & via forensi tolerari, ut reus ille homicidij possit etiam absque alijs indicijs interrogari de ipso furto, testatur decem & septem Doct. nepe:

Iacobus Belouius in praet. criminali rub. de qu. n. 51. Guidus Sotarius in tract. de indicijs & tortura, n. 6. qui hae consuetudine esse in tota Italia affirmat. Baldi in tract. de questionib. c. 2. n. 5. idem testatur Odofred' de qu. 11. Antonius Canzarius in tract. de q. in 4. membro, n. 28. Gandin de maleficijs, tit. de qu. 2. q. 1. qui testatur, ita in tota Italia feruari, praeterit in delictis furis, quae magis frequentatur. Angel. de maleficijs, in verbo summa publicata, n. 1. Anton. Rol. de indicijs & tortura, n. 14. Capoli in c. 10. in 4. dub. in criminali. Ioan. Millesius in praet. criminali. Marii in praet. crimin. 5. c. 1. te, n. 4. & in consil. 13. n. 9. Iurinus de indicijs & tortura, in 2. part. q. 5. n. 6. 4. Bernard. Diaz in praet. crim. c. 17. nu. 3. Grammat. c. 10. 13. n. 1. & in d. c. 1. q. 1. testatur, ita feruare magnam curiam Neapolitanam. Lancelottus Conradus in tract. de Praetore, lib. 1. c. 5. §. 3. tit. de negatione criminis in tormentis, m. 2. Petrus Follet in praet. crimin. in 3. parte tertia part. in verbo, & si confiteatur, n. 33. Iohannis in tracta. de crim. criminalium, tit. de indicijs, n. 37. affirmat, quod in hoc domino Mediolanensi interrogari etiam super delictis non similibus, etiam de eis nulla extant indicia.

Verum Iulius Clarus in d. q. 6. 4. vers. successe ibi, eo tamen, & c. testatur t' se nunquam vidisse in hoc ipso dominio Mediolanensi confessum de aliquo crimine interrogari super alijs criminibus, de quibus non adessent contra eum indicia, nisi in criminibus affinis, furis, fraudate anona, & falsis: vel nisi esset iam damnatus & bannitus. Nunc (inquit Clarus) si est exequenda condemnatio, solet quandoque torqueri tam super alijs delictis in genere, quam super locijs, complicitibus & retractoribus. Et praeterea t' considerandem hanc tanquam corripuelam reprehendit Masili in l. reperi. num. 4. de questio.

CASVS CCCCXXIIII.

Misio in possessionem, quomodo & quibus in rebus fiat ex primo & secundo decreto contra contumacem in iudicio diuisorio.

SVMARIA.

1. Continuat in diuisorio iudicio, siue agatur ad personales praestations: siue ad ipsam diuisionem rei vel possessione solo, vel vtraque, siue id negotium siue non, reuelata taxatione diuisione, quomodo puniatur, num. 3. & 4.

2. Et iudicis arbitrio, quod versatur circa primi & secundi decreti interpositione missionis in possess. aduersus contumacem, itera quod scilicet tempus possit & debeat interponi, scripti supra in casu 6. Nunc differendum est, qualiter, seu quibus in rebus fiat misio in possessionem in iudicio diuisorio, in quo, inuenta relatione, hinc inde agitur. Hac in re Baldi in art. 4. in 1. nu. 35. C. de bonis antb. ind. possid. constituit aliquot casus.

Primus

Primum est, quando t agitur ad personales prelationes iam diuissas: hoc in capite idem dicendum est, quod in actionibus personalibus, ut scilicet fiat missio in possessionem portionis contumacis, donec ad iudicium veniat, fatidiet, & expensis refundat, iuxta l. apud iudicium, ff. ex quibus causis in poss. est. caus.

Secundus est casus, quando agitur ad ipsam diuisionem, & reus ipse conueniens solus est in possesse. Hoc casu actor mittitur in possessionem partis pro iudicio instat actionis realis, si quis emptio, s. pen. C. de prescript. 30. vel 40. an. r. d. Dyn. & Bald. in d. Auth. si quis, s. 35. vers. sed si agatur. Verum ipse Bald. inquit, hanc non esse bonam similitudinem, sed missionem fieri debere iudicis arbitrio: sicut etiam in sequenti casu, sic & Salic. ibid. i. 2. l. 1. vers. si dubitari potest.

Tertius est casus, quando uterque possidet, & reus negat actorem esse conseruatore, sicque habere partem in re. Hoc casu inquit Dynus ionus probandi, quod actor partem in re non habet, transiit in ipsum reum contumacem, argum. l. si prius, ff. de operi. noui. cum. d. Dyno non dissentit Bald. & Salic. et prout in locis.

Quartus est casus, quando reus ipse non negat actorem habere partem esse solam recusat diuidere. Hoc casu scribit Dynus, reus esse multandum, iuxta l. 1. §. quid ergo, ff. de vent. inst. §. 5. pen. Inst. de off. iud. Bal. vero prae in loco, vers. sed ego aliter scribit, & in his casibus peritiam, in arbitrio iudicis electo, sicut est in ipsius iudicis arbitrio, quibus modis & vijs suam teneat iurisdictionem, l. fatis, ff. de in ius voc. & l. 3. ff. si quis ius, d. non obtemperat. Tertia est opinio Salic. et in d. Auth. si quis, cal. 1. vers. item dubitari potest, & c. ibi, ego puto, & qui dixit, quod postquam reus conueniens non negat ipsam actorem habere partem in re, cuius petitia est diuissio: actor ipse mitti debet in possessionem partis ipsius rei conueniens, ut in postremum pro iusto possessore habeatur, & fructus suos faciat.

CASUS CCCCCXXV.

Noctis tempore gesta suspecta esse, & de testibus qui nocte vidisse Caium vulnerare vel occidere Scium, adhibenda sit eis fides.

SYMARIA.

1. Noctis tempore gesta sunt suspecta.
2. Instrumentum noctis confectum suspectum est, nisi necessitas aliud iudicat, num. 3.
3. Oblatio debitis noctis facta non valet.
4. Elatio noctis facta suspecta est.
5. Sententia noctis tempore lata non valet, nisi ubi vel iurisdictione iudicis expiraret, num. 7. vel partes praesentes non contraderent, num. 8. aut propter causam multitudine aliter fieri non potest, num. 9. aut rei tempore peritura sit, num. 10. aut sit sic iudicando, num. 11. aut causa pia sit, num. 12.
13. Testis deponent causam se vidisse, & c. recitatur, administratur tamen ex causis pro arbitrio iudicis, num. 14. Item si deponat se cognovisse, num. 15.
15. Noctis quatuor rei agnoscit & videri possunt, num. 16. & c.
16. Regiones ubi non aspectum non impedit.
17. Homines & animalia quae noctem vident.
18. Nyctalopes qui sunt.

Receptissimum est apud hostros, noctis tempore gesta, quae de geri solent & possunt, esse suspecta, cum vulgatum illud sit, quod male agit, lucem odit, ut est apud Evangelistam Ioan. 3. §. in conspectu de off. deleg.

Quocirca dicere solentur, suspectum esse instrumentum noctis confectum, ita tamen in c. ad penul. de fide inst. l. 1. in l. non minore, n. 2. vers. aduocatus, C. de trans. & in cons. l. 1. lib. 3. Felin. in c. consilium, n. 8. de off. deleg. & Alex. in d. l. non minore, num. 3.

Quia tamen iudicio locum non habet, 1. quando necessitas urgebat conficiendi eo tempore instrumentum, & adhibita fuerunt lumina, ita quod testes cognoscere potuerunt ipsos contrahentes, vel de rebus suis disponentes, sicut declarat Bald. & l. praeterea in locis. Ita etiam oblatio 1. facta a debitoribus creditore noctis tempore rei solpetia non valet, ut scribit Salic. & l. in d. l. non minore, in fin.

1. sic & electio noctis facta, suspicione non caret, quia propter s. vult de elect. Abb. in cap. 1. de clandest. dispensat. Petrus Bassius in tract. de electio. part. 1. cap. 37. Alex. in d. l. non minore, n. 3. vers. unde & electio, sic patet & t. sententia 6. d. is tempore latam non valere, scribit Bart. in d. l. non minore, n. 2. ubi Alex. n. 4. & l. 1. n. 3. qui testatur esse contra n. 1. opinionem. Et ibidem quoque Alex. n. 4. & scripsi supra lib. 1. quae s. 1.

Quae quidem traditio locum non habet multis in casibus. Et primo quidem, t quando iurisdictione iudicis delegati expiraret: nam tunc noctis tempore ab eo ferri potest sententia, sicut declarat Bart. in d. l. non minore, ubi l. 1. n. 3. Alex. n. 4. Felin. in c. consilium, n. 18. vers. Fallit, ubi vbi & Soc. quem mox referam.

Secundo non habet locum, t quando partes ipse praesentes essent, & non contraderent: sic explicat Burr. & Imol. in d. consilium, de off. deleg. Salic. & Alex. in d. l. non minore, & ibi l. 1. n. 3. vers. 1. limita. & Alex. n. 4. vers. item si tacitis. Felin. in d. consilium, n. 18. vers. 3. fallit, & Vant. ubi supra, qui idem esse dixerunt de laudo ab arbitris lato, & scripsi supra lib. 1. quae s. 2.

Tertio declaratur non procedere, t quando index est ad causam multitudinem impeditus, ut necesse habeat etiam noctis tempore sententias ferre, sicut declarat Bald. in s. vult in prohem. forum Roman. in l. 1. vers. de vult fallit, n. 5. ff. solui. mar. l. 1. in d. l. non minore, n. 3. vers. 3. limita. Felin. Soc. & Vant. praeterea in locis.

Quarto declaratur non habere locum, t quando sententia lata est noctis tempore super re tempore peritura, l. 1. l. 1. in d. l. non minore, n. 3. vers. 4. limita, & c. reliqui supra re-lati.

Quinto declaratur non procedere, t quando exat vltis & consuetudo iudicis communem esse traditionem scribit Alex. in d. l. non minore, n. 4. vers. consuetudine quoque. Fel. & ilij supra relati, praeterea in locis.

Sexto non habet locum in sententis in t causis pijs, l. 1. ut post Alberic. docuit idem Alex. in d. l. non minore, num. 4. vers. excipit Albericus.

Ita dicimus, testes ferre non t posse testimonium, nisi de his quae cognouerunt, l. testium, C. de testib. quod praeterea non possunt de gelis tempore noctis, quo homini duri non est aliud cernere: quocirca scribit interpretes, suspensum esse testimonium eius, qui attestatus est, re noctis tempore vidisse Caium vulnerare, vel occidere Scium: cum impossibile hoc sit in luna luce, vel accessis luminibus, ut tradit glo. in l. si cum exceptione, s. in hoc ff. quod mer. cau. quam tecti tui ibidem Bald. & Angel. & idem Bald. in l. de quibus, ff. de legib. in l. Arebus, ff. de statu hom. & in c. 5. porro, quae sunt prima causa beneficii, Ang. in cons. 9. colom. 3. Cypolla in cons. 3. n. 8. in crimin. lib. 1. in d. l. non minore, n. 4. C. de trans. & c. in l. non specialis, n. 10. C. de testa. Felin. in c. 1. de test. n. 8. de sent. & re iudic. Dec. in cons. 12. n. 13. Gratian. in cons. 38. n. 1. in crimin. & in c. 1. Robandus in cons. 1. n. 10. & c. 3. lib. 1. & Florent. in l. si quando, n. 8. 40. C. de test. & idem ego ipse scripsi supra in casu 17. §. 3. Et predicti quidem omnes referunt, Oldradum reijci & damnari fecisse testes quosdam, qui dixerunt, se noctis tempore vidisse Caium occidere Scium, cum ea nocte luna esset illius, & nullum exerat accessum lunae: simile consilium vix ex accusatoribus Aleciadis, scriptum reliquit Mercator statum, quod Athenis magna copia erat, ex omnib. locis ciuitatis vix nocte diebus fuisse, capitibus, quae perfractis aduersi iacerent prolapsae, effluere nonnulli aduersi ac ferri per eos dies capiti, qui coram fenatu populoque adducti, huius facinoris culpam in Aleciade reijcerent: cum mentio inter eos esset, quae fuisse constaret, ut aliquid vaequam stabile firmumque aduersum eum proferret, quin potius omnia facta pro arbitrio crimina & commiseritia viderentur: rogatus quidam ex his, quoniam pacto eum, qui Mercenij statum perculisset, conspexisset respondisse, beneficii lunae percussoris vultum, faciemque nouisse. Verum cum luna nota, quae tenebris vigere praecipue solent, & facinus perpetratum esse constaret, factis perceptum fuit a prudentissimis viris, eum & pugnanti faciem loqui, & malevolentia ad accusandum Aleciadem, non veritate compellum. Hae Mercator.

14. Ceterum, *Alex. in d. l. non minorem. p. 3.* iudicis t arbitrio relinquentium esse docuit, & idem scripsit Plotus in d. l. si quis, & c. Et recte quidem, cum iure hoc definitum non sit, nec definiti poterit. Nam multas sunt causas, quibus quis facili noctis tempore aliquem de facie potest agnoscere: nempe noctis, regionis, hominis, & loci qualitas. De noctis 1. qualitate, ut si luna valde luceat, hominem agnoscere de facie posse, admittunt Oldradus & reliqui supra commemorati, qui cum secuti sunt, declarat etiam Crævus in *conf. 99. n. 9.* Magna tamen hic opus est iudicis diligentia, ut accurate cognoscatur, an ex ipsius locustis lux lumine, loci & personarum qualitate fieri possit, quod de facie illi fuerint cogniti, cum contingere soleat aliquando sic certentes falli: quemadmodum deceptos fuisse Pidasas, qui Themistoclem in tentorijs occideret, et arripit, in *Themistoclem vita* scriptum reliquit Plutarch. his verbis: *Cum autem videret eum iumentis, quæ portabant tentorium eius, esset in fluxum delapsus, ferui Themistoclis aulæas, mædæfactas expanderunt ad sicandum, interea accurrunt cum gladijs Pidasæ. Cum autem ea, quæ fuscabantur, non satis periderunt ad lunam: arbitrabantur ea Themistoclem esse tentorium, atque se illum inopes inuenturos quiescentem. Vbi iam ingressi propius sustulerunt aulam, intenti ferui inuolauerunt in eos, ac corripuerunt.* Hæc Plutarch. Regionis quoque qualitas idem efficitur: t enim regiones & provincie aliquæ, ubi noctis tempore homines ita cernunt ut interdum, sic sanè de Casio monte scribit Plin. in *lib. 5. nat. hist. c. 1.* cuius hæc sunt verba: *Super æmæ moris coele, quæ alius nomine Casius, cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras solem aspicit: brevis circumdata corporis, diem noctemque pariter offendens.* Hæc ille. Idem de provincia Driacunæ scriptum reliquit Cornel. Tacitus in *vita Iulij Agricolæ*. Tacitus verba adscripsit: *Dierum spatia vltra nostri orbis mensuram, & nox clara, & extrema præcipue parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine inter noscatur. Quod si nubes non obscurant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere & exurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili vmbra non erigunt tenebras, infraque cælum & sydera non cadit.* Hæc Tacitus. Hominis patet qualitas idem efficitur eoim inquit *Alex. in d. l. non minorem. n. 3.* quidam t, qui noctis tempore vident, qualem fuisse Tiberium Cæsarum legitimus apud Claud. Suet. in *ipsis Tiberij vita, c. 6.* cuius verba hæc sunt: *[Facie honesta, in qua tamen credi & subiles humores, cum prægandibus oculis, & qui (quod mirum efficit) noctu etiam, & in tenebris videret, sed ad breve, & quum primum a somno parvisset, denum rursum hebescebant.]* Hæc Sueton. Hos noctis vident dicere possumus similes quibusdam animalibus, quæ ita noctu ut interdum cernuntur sicut sunt scilicet oculi, qui inquit Aleiaz: noctu videntur sic capras non minus noctu quæ interdum cernere scriptum reliquit Plin. in *lib. 8. nat. hist. c. 8.* & in *lib. 28. c. 11.* idem auctor in *lib. 1. c. 37.* de oculis felis, capræ, & lupi, ita scribit: *Nocturniorum animalium, veluti scilicet, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit & capre, lupoque splendunt, hæc Plin. Homines qui noctu cernunt, Nyctalopas t appellari a Galeno, veteribus, ac ab Vlpiano in *eadem Offens. 5. pen. ff. de adul. edit. scribit Aleiaz in d. l. non minorem. c. de translat. & in Inter. suprà. §. verum, ff. de verb. sign.* quo postremo in loco dicit duplici generis esse nyctalopas: obliuiscitur ego vni tantum genus, cuius meminimus Vlp. in *d. 5. pen. qui respondit, esse morbum quandam, quo homo necesse matutino, neque vespertino tẽpore videt. Et illo in loco Budrus refert Aristotelem in *prob. sect. 31.* ita loquentem: *[Nyctalopas dicunt, cum interdum vident, occidente vero Sole hebetius vident, ad plenam vero noctem ne paulum quidem.]* Hæc Aristoteles & Plin. in *d. cap. 10.* idem scribit: *[Tradunt & noctu non minus cernere, quam interdum vident si caprinum locum vespertino tẽpore vident, aciem huius, quos Nyctalopas vocant.]* Idem *lib. 28. c. 11.* his verbis repetit: *[Capras negant lippire, quoniam ex quasdam herbas edant, item herodes. Et ob id finium earum, circa circumdantur nova luna deponere iubent:]* & quoniam noctu eadæ quoque cernant, sanguine hircino sanari luciores inquit Nyctalopas t Græcis dictos: capræ verdè ieciores, in vno auctore decepto. Hæc tamen Plinius. De loci 19. qualitate idem dicendum est: ut si dixit testis, se Caium co-**

gnovisse noctis tempore, quia ei fuit valde proximus. Etsi enim nox illa non erat clara lux lumine, vel alio: tamen lux idem habere potest. Ita declarat Plot. in *d. l. si quando, n. 44.* qui testatur, se aliquando consuli peritissimos Physicos, Cardanum, & Zaphirum, quos familiares habui, dum anno 1566. in patrio Gymnasio Papienti tui. Inhibuit, explicarem. Porro rectè subinquit Plotus, iudicis arbitrio hæc (ut dixi) relinquitur. Ceterum testis dubitatio, quæ illi testis testatur non t quidem vidisse, sed cognovisse Caium 20. illum quem loquentem audiuit, notam quæ sibi ob id indicium facit ad torturam: sicut tradunt Bald. in *l. si non special. col. 1. C. de testam. Alex. in conf. 14. n. 10. lib. 5. C. de translat. col. 1. o. lib. 1. Capolla in c. 121. Felin. in cap. sicur. num. 6. de sent. & re iud. in d. l. non minorem, num. 1. C. de translat. Decius in *conf. 163. num. 3. in conf. 302. mon. 12.* Plotus in *d. l. si quando, num. 347. C. de veri.**

CASVS CCCCXXVI.

Probatibns multis concurrentibus, quæ melior, validior, & efficacior dicatur.

SYMMARIA.

1. Inducium simile est duello.
2. Probatio si virrique par & equalis sit, iudicis arbitrium est sequi quem veluit.
3. Presumptio est probatio artificialis.
4. Arbitrium iudicis regulari debet iure & ratione.
5. Probatio quæ sit per rei evidentiam, omnibus præferatur, etiam ei quæ sit per confessionem, num. 12.
6. Probatio per rei evidentiam alijs omnibus exaltis recipitur.
7. Probatio per rei evidentiam etiam post dicticia testificata, admittitur.
8. Rei indicia t opponi potest exceptio iniustitia & iniquitatis, ex ipsa actorum inspectione apparentis.
9. Nullas aduersus tres conformes sententias quæ possit opponi.
10. Exceptionibus omnibus a statuto taceatis, quantum ad idem opponi possunt.
11. Index iudicare potest de cicatrice, etiam sine chirurgo, si ex inspectione oculari appareat.
12. Confessio facit probationem probatam, & aliarum veriorum ac potentiorum.
13. Confessio magis probat, quam publicum instrumentum.
14. Confessio probat contra rem indicatam, & præsumptionem iuris, & de iure.
15. Confessio facit rem notoriam, nisi confessus errorem probet, num. 17.
16. Testes fortius probant, quam instrumentum.
17. Testibus quibus maior adhiberi debeat fides, iudicis arbitrio relinquitur.
18. Testium eiusdem qualitatis & conditionis maior numerus præualeat minori.
19. Testibus dignioribus & honestioribus maior eis adhibenda fides.
20. Testibus non subditis magis credendum, quam subditis: sicut non domesticis aut familiaribus magis, quam domesticis aut familiaribus, num. 23.
21. Testibus verioribus & deponentibus magis credendum.
22. Testimonio Regis plus creditur, quam Notarij.
23. Testimonium Religiosorum præferatur testimonio laicorum.
24. Testimonium duorum Notariorum magis creditur, quam duorum privatorum testium.
25. Testimonio seniorum magis creditur, quam adolescentum: ut & masculorum magis, quam femininarum, num. 29.
26. Testibus reddentibus rationem scientia plus creditur, ut & deponentibus de actu immediato, quam de mediato, n. 31. & de eo qui sit consuetudinis natura potius, quam citra, n. 32. Item de actu aliquo in specie, quam in genere, n. 33. Item de delicto non commisso etiam laici, quam de delicto commisso etiam clericus, n. 36. Et de bona fama potius, quam de mala, n. 37. Et de his quæ iuri communis consentaneæ sunt, quam quæ non n. 38. Item quæ pro reo, quam quæ pro actore, n. 39. Item de affirmatiua testimonij, quam de negatiua, n. 40.
34. Probatio favorabilis præferatur minus favorabili.
41. Instrumentum quomodo faciat probationem probatam.

44. *In iurandum an sit species probationis, an.* 45.

46. *In iurandum admittit probationem in contrarium maxime per rei euidenciam.* 47.

Iudicium simile t esse duobus, recte docuit Bal. in *l. ult. c. de omnia capitula* cum scilicet dubius est litis euentus, *l. quid debeat, ff. de penal. sic & duelli*, ut ille in loco annotante Bart. & scilicet quod duellio in palmam obtinet, qui aduersarium superat, *l. i. c. de arbit. lib. 10.* sic & in iudicio ille a iudice pro se reportat sententiam, qui melioribus & efficacioribus probationibus suam probationem innotacionem. Ita post Fragilem Accurium in *l. cum de etate ff. de probationibus*, scripsit Bald. in *d. l. ult.* Quis quidem subiungat, relinquo iudicis arbitrio, secundum quoniam parem velit indicare, si ambe partes aequaliter probauerint. Et rursus *n. 3.* adiungit, quodam diuersa scriptura producit in iudicio, in arbitrio iudicis esse, quam viorem putaret illi stare. Bal. secutus est Barb. *conf. 5. c. 3. li. 4.* qui dicit, iudicis arbitrio relinquo, quod dicitur melior & efficacior probatio. Idem ego ipse scripsi in *Commentariis de reuincda possessione*, *remedia 3. n. 719.* & probauit Mafcardus in *tract. de prob. col. 1593.* n. 63 simile est quod annotauit supra in *casu 47. n. 1.* ex sententia Abbatis, iudicis arbitrio relinquo, quod praesumptio esse probationem hanc arbitratum, scripsi in *Commentariis de praesumptis lib. 1. q. 1.* iudicis altera melior & validior, & in iustitia demonstrant supra in *casu 90.* probationes in iudicis arbitrio postitas esse. Ceterum, cum iudicis scripturam regulatam iure & ratione esse debeat, sicut scripturam supra *lib. 1. q. 14.* differendum est hoc loco, quid obferre debeat iudex, ut arbitretur probationem vnam esse altera meliorem & efficaciorem.

Et primo quidem altissime debet probationem illam esse ceteris efficaciorē, quae rei & loci euidencia, sicut inspectio ocularis fit, quoniam modum ex responso Vip. in *l. si in iurisdictione in ff. si finium regum colligit Bal. in l. contra negat in ff. de leg. ad leg. ex sententia Azobis, probationem hanc esse optimam omnium, & ob id alijs omnibus anteponi: sic idem Bal. in *rubric. c. de prob. col. 1.* & in *l. c. si aduersus libertatem* & idem Bal. in *l. col. 2. c. de add. et. cum eo Afflicti in dec. 107. n. 7.* dixit, plus demonstrant per facti praesentiam, quam per virtus efficaciam & probationem hanc praesentis alijs omnibus praesentibus multis congehi a Neuz in *consol. rub. 1. & 2.* Mafcardus in *tract. de prob. col. 4. n. 1.* & quibus accedit Alex. in *conf. 186. n. 1.* qui dicit esse probationem euidenciam, & esse optimam, scripsit post alios Afflicti in *d. dec. 107. n. 16.* & hanc quidem probatio est adeo priuilegiata, vt exclusis talibus hanc recipi possit & debeat, vt si litatio causum est, quod damno in praesenti dato, credatur toramēto damni passus, ita vt non admittatur cōtraria probatio: nihilominus recipienda est illa, quae per loci inspectionem offertur. Ita sane Bal. in *l. contra negat in ff. de leg. ad leg. Alex. in conf. 35. n. 8. li. 4.* Cur sen. in *conf. 79. n. 6.* Mart. in *rub. c. de prob. n. 158. in l. 1. si si ferui n. 7. ff. de quest. & in conf. 16. n. 5.* Conradus Laud. in *tract. de praes. lib. 5. q. 2. tit. de prob. n. 6.* Tur. de retract. *conf. 107. n. 4.* Glan. 37. & n. 39. Ripa in *l. 2. n. 5. ff. de dam. asse. & Mafcardus in d. q. 37. & 39.* & hanc euidenciam alij congehi a Ploto in *l. si quando, n. 308. c. unde o. simile dicimus, t quod est iure permittum non est, post dicitur testificata probationes aliquas facere, atque prohibita non censetur hanc, quae fit per rei euidenciam, loci quae visitacionem ita Bal. in *l. si testis in ff. de test. & ibid. salicet. col. ult. vers. quero, an potest Roman. in l. si verbi, c. de iur. in 31. fallen. ff. solut. matr. lal. in dec. 116. n. 4. ff. de iur. iur. Bertr. in conf. 337. col. 2. lib. 1. Afflicti in dec. 116. n. 3. & Tur. in d. l. 1. n. 39. & hos etiam refert & sequitur Mafcardus in d. q. 38. n. 9. Et hanc accedunt alij congehi a Pacifico in *conf. 61. n. 3. & 14. lib. 2.****

Ita dicimus, aduersus sententiam, imo & rem iudicatā admitti exceptionē nullitatis, & iniquitatis, quae ex ipsa auctoritate inspectione apparet, est aliā hanc opponi non possit exceptio, & ob id sententia illa nunquam in indicatum transit, vt tradunt Bal. in *l. in ff. c. sent. reuoc. non posse. lal. in l. ult. n. 5. ff. de iur. iur. & in l. 1. in prin. n. 10. ff. de noui oper. auicia. Tur. in d. l. 1. n. 38. vers. confirmat quoque, & Mafcardus in d. q. 38. n. 4. qui alios commemorat, & accedunt Mart. in *l. rubric. c. de prob. n. 7.* sic & Oldr. in *conf. 4. c. Quod sita executio, & respondit, q. est aduersus t tres sententias opponi non possit exceptio nullitatis: at tamen tunc potest, quando de nullitate ipsa apparet ex ipsiusmet sententiae inspectio-**

ne, & Oldrad. secutus est Mart. in *conf. 16. n. 16.* Est etiam simile quod scripsit Accur. in *l. 5. hoc interdictum perit, in verb. sine supreme tabula, & in verb. imperfectionis ff. de tab. ex lib. cū dicit, quod fidei statuto reiecta sunt omnes exceptiones, 10 illa tamen obijci poteruntque ex inspectioe instrumenti, vel contra dicta, vel sententia, aut alterius actus, a quo reiecta sunt, & apparent. Et cum Accur. manifestis idem reiecta Bal. in *l. si ex praedicti, c. de iur. & Roman. in conf. 4. n. 3. in fin. quos probant Tur. in d. glo. n. 10. & Mafcardus in d. q. 38. n. 18. quibus accedunt Imola in *l. 1. col. 1. vers. 3. imita. c. a quibus appell. non licet. Anel. in conf. 121. in fin. sub rub. c. cum in iure, col. 1. de off. deleg. Corneus in conf. 1. n. 8. l. 1. & in conf. 26. n. 23. lib. 2. Dec. in *l. qui pecuniam, n. 4. ff. si cert. pet. Ruin. in cōf. 74. n. 1. lib. 4. Mart. in conf. 6. n. 3. & 4. Ripa in l. 1. n. 5. q. 1. uel. col. ult. ff. de verb. oblig. consert quod docuit Bal. in l. 1. c. 2. c. qui de sunt ad hoc part. cum dixit, quod est eadem est statuto iudicem t ferre non debere sententiam condēto- 11 riam de cicatrice, nisi adhibito chirurgio: at tamen si cicatrix ipsa ex eius oculis inspectioe appareat, ferri potest Bald. in *l. si in l. 1. male fit in verbo, cicatrix, col. 8.* & Mart. in *conf. 1. n. 7. in l. 5. si ferui n. 6. ff. de iur. & in rubric. c. de prob. n. 65.* Et hanc quidem probationem maior & efficacior est illa, quae fit in cō- 12 fessione aduersarii: cum hac errorem habere non possit, illa vero possit, sicuti dicemus statim.****

Secunda est species probationis, quae ex confessione ad- 13 uersarii sumitur. Hae est praecedens non praesertur, (vt diximus) alijs tamen praesertur, cum dicitur probatio probata, hanc quae per aduersarii confessionem fit, & altior viro- 14 rior est & potentior, *l. generaliter, c. de non n. pec. & l. 1. c. de iudic. & scribunt post alios Gram. in dec. 36. n. 6.* Socin. iunior in *conf. 39. n. 18. lib. 4.* Et dicitur probatio hae maior & poten- 15 tior illa, quae fit publico instrumento, vt post Bald. in *conf. 129. Proponitur quod in quadam ciuitate, col. 2. in ff. lib. 2. res- pondendur Crauet. in conf. 61. n. 3. & in conf. 71. n. 1. & Zalus in conf. 1. n. 4. & 5. lib. 1. quos secutus sum in *Commentariis de Recuperanda possessione*, *remedia. n. 118.* quo loci n. 239. annotati ex Decio, probationem hanc admitti, est reliqua excludenda: sicuti dixi admitti contra re iudicatam, & praesum- 16 ptiorem iuris & de iure. Et n. 232. adiungit, confessione hanc faciem rem t notoriā, & alijs multis comprobat Mafcardus, 16 in *d. tract. de prob. in l. 1. vol. 3. col. 2.**

Quae sane sententia intelligitur, t nisi, qui confessus est, 17 errorem probet, *l. 2. ff. de confessio. & col. ult. ex ord. & scribit omnes in l. error. c. de iuris & facti ignorant. & latē Mafcardus in d. q. 7. n. 9. & 32.* qui in illius quaestione explanatione multa commemorat, quibus probatio hac impugnetur atque debilitatur.

Tertia est species probationis, quae testibus fit. Hae dicitur maior & validior illa, quae fit instrumentum, sicuti scribit 18 Abb. in *rubric. ex. de testibus*, vbi Decius testatur communem esse opinionem. Franc. V. uisus in verbo, testis, incipit: *Validior*. & alios plures refert & explicat Mafcardus in *tract. de prob. in l. 1. item in q. 5. col. 2.*

Verum si testes hinc inde fuerint examinati, primum in- 19 dex considerabit, quibus magis adhibenda fit fides: Et primum quidem, vbi eadem est testium qualitas & conditio, maior t numerus minori praesulabit, vt respondeat Arcadius 20 in *l. ob carmen, s. ubi, ff. de test. his verbis: [Si testes omnes euidem honestati, & exiliminationis sint, & negotij qualitas, ac iudicis motus cum his concurrat, leuanda sunt omnia testimonio.]* Hae Arcadius, quem sic sunt interpretati gl. & ibi falsum omnes admittunt.

Secundo, si dispar est conditio & qualitas testium, maior & t efficacior est probatio, quae testibus dignioribus & ho- 21 nestioribus facta est: ita respondit Callistratus in *l. 1. in prin. ff. de test. cuius verba hac sunt: Testium fides diligenter examinanda est, ideoque in persona eorum exploranda erunt in primis cōditio cuiusque: quae decurio, an plebeius.]* Hae Callistratus, sic & Vipianus in *l. ult. ibi. [Et amplioris honoris inferiorē, fit ex nostris annotat Bald. in d. testis, n. 1. vers. 3. dico, c. de test. & idem in d. dispensatione: Accur. de rei turbatione, col. ult. vers. 3. casu, Curius senior in tract. de testis, consil. 16. & idem in conf. 3. Magnificus vir, col. 2. vers. 3. ad tertium motum. Barbat. in d. conf. 3. col. 2. vers. 3.*

stat ergo lib. 4. Ruinus in *conf. 53. n. 6. li. 4.* idē ego ipse scripsi in *præcatis comparatis de Retinenda possessione reme. 3. n. 19.*

Terriō p̄ est testium dignitas & honestatis condicio
31 & qualitas, p̄sertur probatio illa, quæ testibus nō subditi-
32 quā illa, quæ ex subditiis. Ita Bald. in *disputatione su-
pra citata. Alex. in conf. 38. n. 6. lib. 5.* Ruin. in *conf. 53. n. 6. li.
4.* & ego ipse in *dileto Remedio 3. nu. 730.* sic dicimus; testes
non domesticos & familiares p̄ferri domesticis &
familiaribus. *l. 4. c. 1. idē ff. de testib. & ibid. gl. & Doct. & Doct.*
scribunt post alios Parisius in *conf. 67. n. 5. lib. 3.* & Ruin. in
conf. 53. num. 5. lib. 1. qui de famulo salariato responderunt,
fides adhibetur.

Quartō, si nulla extat inter testes differecia respectu per-
sonarum: atque ita puritate p̄sertur probatio, t̄ quæ pro-
venit a testibus verisimiliora attestantibus, sicuti respondit
Arcadius in *d. lab. carmen. 5. vltim. ff. de testibus.* cuius verba
adscripsi: confirmabiturque iudex morum nūmi sui ex argu-
mentis & testimonio, & quæ re aptiora, & vero proximiora
esse comperit. Hæc ille. Et ex nostris scribunt Anchar.
in *conf. 27. Dec. in conf. 43. 4. in fin. Afflicti in dec. 363. n. 6.* Go-
radin in *conf. 8. n. 4. c. 1. in fin. Parisius in conf. 118. in
fin. li. 1. Berous in c. licet causam. n. 10. c. 57. de probationib. &
Bellonus in conf. 11. in fi. c. ego ipse in d. remedio 3. n. 21. Hinc*

dicimus, imago credi testimonio Regis, quā notarij, Crau.
in *conf. 272. n. 16. vers. 2. probatur. & idē de antiquo temp. n. 2.*
particula 1. p̄rtis principalis. n. 23. & Grammat. in dec. 59. n.

41. sic etiam affirmat omnes t̄ testimonium religiosorum
p̄ferri attestantibus laicorum. Ita Alex. in *conf. 43. nu. 4. lib. 2.*
las. in *Auth. angustia. col. vltim. c. de sacrosanctis eccles. Ruin. in
conf. 237. Crauet. in conf. 65. n. 2. p̄sertim si cū Episcopis.* v̄
respondit idē Crau. in *conf. 272. nu. 6. vers. 3. probatur.* Ita

quoque dicimus magis t̄ credi duob. notarijs, quā duobus
alijs testibus privatis. Ita Bald. in *Auth. sed cum testator. C. ad
legem Falcid. Barb. in conf. 25. col. 1. vers. & idē Bald. lib. 4.*
Corletus in *singulari. in verbis testis incipit. Duo testes. Curt.*

sen. in *tratt. de testib. concl. 17.* Idē est t̄ de testimonio testiū
seniorum, quibus maior habetur fides, quā attestantioni adole-
scentium. *c. quotiens. c. elicit. ex quibus de testibus.* & scri-
bunt gl. in *l. cum quis iud. ff. de iur. p̄. Barb. in conf. 25. col.
2. in fi. lib. 4.* Curt. sen. in *tratt. de testibus. concl. 8.* & alij quam-

plurimi, quos longa serie congerit Tir. de iure primogen. in
proemio. n. 148. qui n. 49. 150. 151. & 153. quatuor assert. declara-
tiones. Malculi t̄ magis quam fœminis: ita Corletus in
singulari. in verbis testis incipit. Duo testes masculi.

Quintō p̄sertur probatio illa, t̄ quæ sumitur ex testibus
reddentibus rationem scientiæ, etiam si non fuerunt interro-
gati. Ita Bald. in *l. p̄sertur. c. de episc. & cler. & Barb. in
conf. 25. col. 2. vers. & faci. singulari. lib. 4.*

Sextō p̄sertur probatio illa, quæ t̄ sumitur ex testibus
attestantibus de actu substantiali magis proximo atque im-
mediato, quā illa quæ colligitur ex testibus deponentibus
de actu mediato: v̄ si testes vnus ex contendentibus de pos-
sessione deponunt, hunc arasse & coluisse prædix. testes ve-
rō alterius ex cōtendentibus de possessione deponit, hunc
fructus collegisse, hos sane testes melius & efficacius pio-
bare possessionem affirmat Bald. in *c. licet causam. n. 30. ver.
nota tamen de probat. quem secutus est Ruin. in conf. 53. nu. 7.
lib. 4.* Verū aliter scripserunt idē Bald. in *l. arboribus. 5. nu. &
si agrum. ff. de usufructu. & quem admodum quis vnat. &
Barbat. in conf. 25. col. 2. vers. & faci. quod lib. 4. c. in d. c. li-
cet causam. n. 5. sic volui scribere in præcatis Committarijs
de Retinenda possess. remed. 3. nu. 722. v̄ preterea scriptum.*

Existimo nunc hoc in calu versari iudicis arbitrium, v̄ si ita
prudenter iudicet, an actus ille arandi & colendi agrum, sit
clandestinus, vel potius ille secundus, colligendi & auferendi
fructus.

Sepimō p̄sertur probatio illa, t̄ quæ consentanea est
natura, v̄ si testes deponunt verum non esse naturā frigi-
dum, v̄ egregie docuit Innoc. in c. 1. de frig. & malef. quæ
fecus est Barb. in *conf. 25. col. 2. vers. & faci. ad prædix. lib. 4.*
sic etiam magis credidit testibus attestantibus aliquē
esse sane mentis, quā quod sit mēte caput. v̄ scribūt post
alios Dec. in *l. furiosum. nu. 10. C. qui testam. fac. poss. & in conf.
44. n. 9. & Gram. in dec. 73. num. 21.*

Octauō melior & efficacior est probatio illa, t̄ quæ fa-

mitur ex testibus deponentibus de actu in specie, quā sit il-
la de actu in genere: sicuti scripsi Innoc. in c. auditis de præ-
scrip. quem probavit Barb. in *conf. 25. col. 2. vers. & idē
Innoc. lib. 4. Curt. sen. in tratt. de testib. conclus. 7. Crauet. in conf.
94. n. 3. conf. 258. num. 10. & in conf. 160. n. 2. 3. qui & Natra in
conf. 36. n. 13.*

Nonō p̄sertur probatio illa, t̄ quæ sumitur ex testibus
fit illa, quæ est odiosa, v̄ tradunt post Bald. in c. cum in sa-
pientia. de reg. iur. in 6. Barb. in *conf. 25. col. 3. in
prin. lib. 4.* qui subiungit, quod si ambe sunt fauorabiles, illa
p̄sertur, quæ est magis fauorabilis.

Decimō p̄sertur probatio illa, t̄ quæ sumitur ex testibus
deponentibus de delicto non commisso, quā testibus at-
testantibus de commisso. Bald. in *d. data opera. n. 7. C. de accus.
qui dixit, maiorem fidem adhiberi duobus laicis attestan-
tibus de non delicto, quā duobus clericis afferentibus de-
lictū fuisse commissum. Et Baldum secutus est Barb. in d. lo-
co. conf. 25. col. 2. vers. & idē. quod voluit lib. 4. Est
ratio, quia deponentes de non delicto, dicuntur attestari de
eo, quod consentaneum est naturæ, quæ præsumit hominem
non delinquere. I. merito ff. pro soc. & late scriptum in commen-
to de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 2.*

Vndecimō, melior & efficacior est probatio, t̄ quæ ha-
betur ex testibus attestantibus de voluntate libera, quā
deponentibus de metu, & voluntate coacta: ita Innoc. in c.
super hoc. de renunciat. Bald. in *l. obferuare. 5. proficisci. ff. de
off. p̄sidi. Barb. in conf. 4. col. 2. lib. 5. & in conf. 25. col. 2.
in fin. lib. 4. Curt. sen. in tratt. de testib. conclus. 4. 2. lat. in l.
interpositi. n. 7. C. de transactio. qui Dec. in l. omnibus causis,
n. 7. de regul. iur. Gozad. in *conf. 9. n. 27. Parisius in conf. 53. n. 6. 2.
& in conf. 60. n. 2. lib. 4. Alciat. in respons. 3. n. 8. Albi. in conf.
77. n. 12. Grammat. in dec. 102. n. 60. & in conf. 100. n. 9. in crimi-
nalibus & alios referunt Antonius Gabriel. in lib. 1. conclusio-
num. tit. de testib. conf. 4. n. 15. & Malcardus in trattatu de
probat. conclusio 57. 4. n. 6.**

Duodecimō, probatio t̄ illa quæ sumitur ex testibus de-
ponentibus de bona fama alicuius, quā testibus de eius-
dem mala fama attestantibus: ita scribunt Barb. in *conf.
27. col. 6. lib. 4. Dec. in l. furiosum. nu. 10. C. qui test. fac. poss. &
in conf. 44. n. 12. Gozad. in conf. 12. n. 28. & Mart. in conf. 7. n. 2.*

Decimotertio p̄sertur probatio illa, t̄ quæ habetur
ex testibus attestantibus de his, quæ iuri communi sunt consu-
tanea, quā testibus deponentibus de his, quæ ipsi iuri cō-
muni repugnant: sicuti tradunt Dec. in *d. furiosum. nu. 20.*
Paris. in *conf. 112. in fin. lib. 4. Gozad. in conf. 13. n. 25. & Hinc fit,
p̄serti testes deponentes de libertate, quæ iuri communi
conuenit, testibus de seruitute attestantibus, v̄ respondit
Crauet. in *conf. 93. n. 3. vers. conclusio.**

Decimoquarto probatio illa, t̄ quæ sumitur ex testibus
attestantibus pro eo, quam deponentibus pro auctore, v̄
respondit Ruin. in *conf. 158. n. 4. lib. 5.*

Decimoquinto, testes t̄ deponentes de affirmatiuis, p̄-
feruntur testibus de negatiuis affirmatiuis, sicuti copiose
tradunt Antonius Gabriel. in lib. 1. conclusio. num. in tit. de te-
stib. conclus. 4. n. 1. & 2. Herculani in *tratt. quomodo probetur
negatiua. & Malcardus in tratt. de probat. conclus. 1087.* qui
multis declarationibus explicat.

Quarta est probationis species, t̄ quæ fit instrumentis. Et
quidem instrumentū dicitur facere probationē probatam,
quemadmodum auctoritate quamplurimum scripsi supra in
casu 104. n. 4. & alios plures referat Malcardus in *tratt. de probat.
conclusio 906.* qui n. 3. declarat & intelligit procedere,
quando nihil t̄ aduersus ipsum instrumentū obijciunt, alias
fecit: id quod præter eum scribit & Neuzanus in *conf. 4. 6. n. 1.
& conf. 57. n. 18.* Imō idē est, quando t̄ instrumentū statuti
dispositione habet paratam executionē, sicuti cautū est sta-
tuto Papiensi, & constitutione noua huius domini, in tit. de
iudicijs, c. si quis per apparentem. Nam adhuc instrumentum
non facit probationem illam certam & probatā, atque ita
exequi statim non potest, v̄ declarat post alios Alex. in
*conf. 183. lib. 2. Decius in conf. 251. in fin. & in conf. 312. col. 2. &
Capic. in dec. 14. num. 7. & Socin. iun. in conf. 181. lib. 2. &
Didac. in lib. 2. var. resolut. cap. 1. n. 1. & 2. Ceterū scripsi su-
pra, instrumentum non facere probationem meliorem & pri-
uam, efficiorem sed debiliorem illa testiū. Non repeto iam dē dē
Quod verō probatio, quæ instrumentū fit, melior & efficacior
est illa*

fit illa, que sumitur ex priuata scriptura chirographi, & si-
mili, nemo dubitat, vel dubitare iure possit, & propterea
non est quod plura hac de re scribam.

- Quinta est probations species, que fit iurando, hanc
14 nō ē esse probationem n, sed iuramentum ipsum reletare onus
probandi, sic fātē scripserunt permulti congeſſi a Mafcard.
in tractatu de probat. in l. vltim. q. 9. col. 1. & non esse legiti-
mam probationem respondit Dec. in cons. 3. n. 3. Verum alij
15 multi affirmant qd iuramentum esse probationis speciem, vt
refert idē Mafcard ibidem n. 1. & ego ipse in l. i. de prafum-
ptiōib. q. 1. n. 31. inter species probationis inartificialis
connumerat, & dixi comunem esse sententia. Est tamen pro-
16 batio hec ceteris debiliior: cum aduerſus qd iuramentum
admittitur contraria probatio: sicuti quando cautū est
statuto, quod pro damno dato ſtetur iuramento dñum paſſi,
ſicuti ſancitum eſt ſtatuto Papienſi in ciuilibus, rub. 42. Quod
credatur dñum paſſo. Nam tunc & ſi dño affectus iuramē-
ti, admittitur tamen probatio contraria. Ita poſt Bald. & alios
docuit Roman. in l. qui bonas, q. qui damni, ſi de dño infecto.
& laſiſſime diſerte Tiraqueſius de retratu conſang. §. 4. glo. 1.
col. 1. & 1. qui multis declarationibus explicat.
- 17 Et præſertim ꝑ admittitur contraria probatio per rei cui-
dēſtiam, hoc eſt loci inſpectionem, vt diximus ſuprà ex ſen-
tentia Baldi in athen. contra negentem. in ſin. C. ad legem
Aquil. & accedit Roman. in rubric ſi de damno infecto, nu. 6.
& Marfil. in rubric C. de probatiōib. n. 166.

CASVS CCCCXXVII.

Repreſalias, quas pignorationes vel clarigatio-
nes appellamus, an iure permiſſæ ſint: quādo
& quo ordine concedantur: & qua pœna
plectatur creditor, vel dampnum paſſus repreſa-
lias ſua auctoritate facias.

S V M M A R I A.

1. Repreſalie iniuriæ rite conceſſæ omni iure prohibita ſunt, ſi
rite permiſſæ, tamen iure diuino, naturali gentium, quāq; ci-
uili, Pontifici, & Municipalium ſunt. §. 1. q. 5. l. 7.
2. Intellectus §. 1. Authen. vt non ſiant pignorationes. & c. de
iniur. & dam. dat. in 6.
3. Repreſalia quatuor conceduntur, n. 9. 10. & ſeq.
4. Repreſalia conceduntur ob iniuriā, & damnum illatū, n. 10.
5. Repreſalia non conceduntur, ſi deſineatur iniuria, & iudice
dñum vel iniuriā inſerentiſque reſiſſi qd iudice dam-
num paſſi n. 11. & 12. & an ab inferiore iudice, etiam ad
ſuperiorem debeat ſuiſſe denegata, l. 11. & 16.
6. Repreſalia ad iudice concedi debent conſenſu Principis, vel
populi.
7. Repreſalia priuata auctoritate fieri non debent, niſi Iudi-
cis vel Principi capiam nullam omnino habere poſſui. nu.
20. & qua pœna contra facientis, nu. 19.
8. Repreſalia ſine ſolemnitate iudiciali conceduntur.
9. Repreſalia quæ iudice concedat.
10. Repreſaliarum iure res capie quomodo diſtribudē, inde-
que creditoribus ſatisfaciendum.

On eſt dubitandum, quin repreſalia, ꝑ quas aliqui pi-
gnorationes, aliqui clarigationes appellat, minus rite
recteque conceſſæ, omni iure prohibita ſint, ſicuti conſti-
tuit Iuſtinian. in §. 1. in athen. vt non ſiant pign. reſolutis in
authen. ſed omnino. C. ne vxor pro marito. & comprobauit
Gregor. X. in c. de iniurijs & damno dato, in 6. Verum ecce-
12 tri ꝑ dicimus omni iure permiſſas eſſe, ſi modo rite & recteque
cōcedantur. Ea ſane lege diuina, hoc eſt in foro (quod aīunt)
conſcientie eſſe permiſſas affirmant Bart. in tract. de repre-
ſalijs, q. 1. n. 3. Copieſſus Iacobus de Canibus in tract. de repre-
ſalijs, parte 1. nu. 8. & 14. Guido Papæ q. 31. Salicet. ibidem ſed
omnino in ſine C. ne vxor pro marito. Angel. Clauſius in
ſumma in verbo, Repreſalie, n. 4. & Sylueſt. in ſumma, in verbo,
Repreſalie, n. 1. ſcribit, iure diuino eſſe permiſſas.
Permiſſæ etiam ꝑ ſunt iure gentium. Bart. in d. q. 1. nu. 1. &
Iacob de Canib. in loco prælegato n. 15. qui etiam dixit, ſul-
cillatione naturali, cum equitas ipſa naturalis dicat, iuſti
bellum poſſe indici ei, qui iniuriā facit, c. dominas noſter.
33 q. 4. & ſecundum equitatem concedi affirmat Martin.
Lauden. in tract. de repreſalijs, n. 13. Sic legitur his repreſa-

lijs viſos fuiſſe Græcos, qui Androlepiam appellabant, ſicuti
ex Iulio Polluce lib. 8. c. 1. ſcribit Petr. Gregor. in li. 3. ſynag-
oga, c. 1. n. 1. & Gregorij nomine Iupperto, Ludou. Pegue-
ra in deſcript. criminal. cap. 1. n. 5. Repreſalijs viſi etiam ſunt Ro-
mani, qui cum Illirij inſeſtrent nauigantes, ꝑ Romanen-
ditionis erant, priuſquam aduerſus eos arma mouerēt, Ten-
cham Regina ꝑ legatos interpellant, vt dictis nauigan-
tibus emendari iuberet illarum dampnum. Quod cum id ſa-
cere cōtempſiſſet, bellum contra ipſos Illirios ſuſcepit: auctor
eſt Polybius in lib. 2. Hyſtor. quem ad rem noſtram
refert Petr. Gregor. in d. c. 1. nu. 8.

Iureꝝ Ciuili permiſſas etiā eſſe repreſalias paſſim noſtri af-
firmat, vt Bart. in d. tract. de repreſalijs, q. 1. n. 1. manſiſſet ꝑ Iac.
de Camb. in d. tract. de repreſalijs, parte 1. n. 6. Bald. in athen.
ſed omnino in 3. ꝑpoſ. & ibid. Salicet. verſ. an citari videtur. C.
ne vxor pro marito. Alber. in tract. ſtat. parte 1. q. 53. n. 4. & 5.
Nec obſtat conſtitutio Iuſtiniani in §. 1. in athen. vt nō ſiant
pign. reſolutis in auth. ſed omnino. C. ne vxor pro marito. & ſi-
c. de iniurijs, & damno dato, in 6. quia iure reſpondemus.

Iure etiam ꝑ Pontificio permiſſas eſſe repreſalias affirmat ꝑ
idē Iacob de Canib. præſato in loco, n. 16. verſ. quare ſoni-
liter. Ea ratione viſus eſt, quoniā lex ipſa Pontificia permittit,
vt ob delictū adminiſtratorū & gubernatorū puniatur tota
vna provincia, regnū, & ciuitas. c. nō eſt de ſponſa, & ſi ſen-
tentia de ſenten. excommuni. Et ideo ob culpam regentū ca-
pi ꝑ detineri poterit homo liber iniurius ꝑ debito pœna-
rio, c. ex reſcripto de iur. iur. & c. et ꝑidem, 23. q. 3. Nec
repugnant ꝑ illæ conſtitutiones Iuſtiniani in d. §. 1. in athen.
vt non ſiant pignorat. & Gregorij X. in d. c. omni de iniurijs, &
damno dato, in 6. quare reſpondet Iacob de Canib. præſato
in loco, n. 19. loqui certis in caſibus, in quibus exorſi ſunt hæ
repreſalie. Rectius dicere poſſumus vnā cum Baldo in athen.
ſed omnino in 3. ꝑpoſ. C. ne vxor pro marito. Salicet. ibidem
verſ. in contrarium videtur, & Franc. in d. c. unico, n. 1. poſt
Bartol. repreſalias eſſe non modo iure Pontificio ſed & omni
iure dampnas, quando ſunt ſine iudicis auctoritate, ſine
iſta cauſa, & ſine illa intentione & mente eius, cui
conceduntur ad rem ſcripti Petr. Gregor. in d. c. 1. n. 11.

Cōſiderandū ꝑ iure municipalium permiſſas eſſe repreſa-
lias ſcribitur glo. in auth. ſed omnino. C. ne vxor pro marito.
& ibidem Bald. in 3. ꝑpoſ. Iacob de Canib. ubi ſuprà, n. 17.

Ceterum multa ꝑ requiruntur, vt iure cōcedantur hæ re-
preſalie, ſicuti ſcribit iur. Bartol. in d. tract. de repreſaliarum, q. 1.
Bald. & Salicet. in athen. ſed omnino. C. ne vxor pro mari-
to. Angel. Clauſ. & Sylueſt. Prior. in ſumma, in verbo, Re-
preſalie, & reliqui, quos ſtatim reſeram.

Primo requiritur, quod adit ꝑ iuſta cauſa, vt ſi illata eſt
iniuria, vel ſpoliatio, vel aliud dampnum datum. Bartol. in d.
tract. de repreſaliarum, q. 10. Ioan. Andr. c. non debet de reg. iur.
in 6. in Mercatilibus. Guido Papæ q. 31. verſ. ſecundo ver-
bo. Petr. Gregor. in d. c. 8. n. 7. & Bald. in conſ. 4. n. 1. Quamvis ad
Propoſiti. col. 1. verſ. circa cauſam lib. 4. qui reſpondit, cōſilare
debere de damno dato, & de perſona certa, cui datum fuit.

Secundo requiritur, quod ꝑ dampnum, ſpoliatio, & iniuria
ſit magni valoris, non autē ſit rei modice. Ita Bar. in d. tract.
de repreſaliarum, q. 1. Sylueſt. Prior. in ſumma in verbo, Repreſa-
lie, c. 1. verſ. primū quod Corneus in conſ. 62. n. 1. lib. 3.

Tercio requiritur, quod ꝑ dominus, vel Principis loci, vbi
illata ſuit iniuria, vel datum dampnum, fuerit requiſitus ab ipſo
ſpoliato, vel dampnum vel iniuriā paſſo, vt emendari aſto
reſarci ſibi faciat dampnum & iniuriarum vel pœnæ cō-
tempſit, vel iuſtitiam facere neglexit. Sic ſcribitur Bart. in d.
q. 1. nu. 4. Ioan. Andr. in d. c. non debet. Salicet. in auth. ſed om-
nino. verſ. dampnum dñi concurrat. C. ne vxor pro marito.
Guido Papæ in d. q. 31. Io. Lignan. in tract. de bello, cap. 167.
Sylueſt. Prior. in ſum. in verbo, Repreſalie, n. 4. Petr. Gregor.
in d. c. 8. n. 7. & 10. Et obſeruandum eſt, quod ꝑ ſi iudex, con-
13 ſam quo ſuit petitum dampnum emēdari, eſt iudex inferior,
& tulit iniquam ſententiam, ab ea appellare debet dampnum
paſſus, vt tradunt Bart. ubi ſuprà, q. 3. Angel. Clauſ. in d. ſum.
in verbo, Repreſalie, in ſi eſt Sylueſt. in verbo, Repreſalie, nu.
3. verſ. ſed pro his duobus Et Corneus in conſ. 62. n. 1. lib. 3.

Quarto requiritur, quod ꝑ hic paſſus dampnum, vel iniu-
14 riam iudici, vel Principi ſuo probet, ſe dampnum illud, vel in-
iuriā iniuriā fuiſſe paſſum, & requiſiſſe. Iudicem, vel Prin-
cipem eius, a quo illatum ſuit dampnum, vel iniuria, quod

Abi iustitiam faceret, & ille vel recusat, vel neglexit. Ita quidem Belusius in §. 1. in autben. or non sunt pignorat. Bald. in autben. sed omnino. num. 1. C. ne exor pro marito. Et ibidem Salicet. vers. quod fiat probatio debui. Syluest. Prior. in summa. in verbo. Represaliam. 3. Petr. Gregor. in d. c. 1. in fin. & in n. 1. & Peguera in d. c. 1. num. 8.

Quinto requiritur, quod si Index vel Princeps damnum passus, vel iniuria affectus suis iheris, vel legatione requiritur iudicem eius, qui damnum dedit, vel iniuriam intulit, ut compelleret illum reticere damnum, vel iniuriam, alioquin quod aduersus eius subditos concederet represalias. Sane si scribitur Bald. in d. 1. n. 4. Bald. autben. sed omnino. num. 1. vers. 10. sequitur. Et ibidem Salicet. vers. quod monito iudici. Iacob. de Camb. in d. tracta. de represaliis. parte. 1. n. 23. vers. secundum requiritur. Guido Papa. quest. 33. & Petr. Gregor. in d. c. 1. n. 7. & 10. Et hanc quidem requisitum sufficit quod si uel sit facta, & illa tamen comminatione; quod ubi intra tres terminos damnum non emendatur, concedatur represalia. Ita longa & egregia habita disputatione scribit Afflicti. in commendar. ad constitutiones. Neapol. rub. 8. rub. de cultu pacis. n. 49.

Sexto requiritur, quod si Index ille requisitus recusat, vel neglexit emendari facere diuini, vel illata iniuria, & predictus Index habeat Imperiorem, puta principem, is Principis vel literis, vel legatione monetur, & rogetur, ut curet damnum emendari, vel illam iniuriam resciri, quod alioquin concedatur represalia contra eius subditos. Ita scribunt Bald. in tracta. represaliam. n. 3. principali. n. 9. Bald. in autben. sed omnino. col. 1. vers. item refert opinionem. C. ne exor pro marito. & ibidem Salicet. vers. pro solutione distyn. n. 1. Comen. in conf. 12. col. pen. vers. quarto confirmatur lib. 1. Angel. Claufius, & Syluest. Prius in summa. in verbo. Represalia. n. 1. & Petr. Gregor. in lib. 18. synagoga. cap. 8. nu. 7. & 10. qui ex Polybio in lib. 2. Historiae. refert, Romanos priusquam Illyris bellum inferrent, Teogam Reginam per legatos interpellasse, ut emendari iuberet illatum damnum navigantibus, qui Romanæ ditionis erant.

Ceterum testatur Guido Papa. in quest. 33. Senatui illum Gratianopolitani obsequere consueuisse, ut requiratur si solummodo Index ille inferior, qui iustitiam facere vel recusat, vel neglexit: absque alia interpellatione Principis & superioris dicti iudicis.

Septimo requiritur, quod ubi Index, vel Princeps eius qui damnum dedit, recusat, vel negligit emendari damnum: concedatur i represalia iudice adhibito consensu populi, vel Principis, si opus est, intra traditionem Baldi in d. autben. sed omnino. n. 5. sed Principe damnum passus, procederet sententia, locum esse represalias.

Non autem i sua ipsa auctoritate potest hic damnum passus represalias facere. Ita scribunt Belusius in §. 1. in autben. or non sunt pignorat. Bald. in d. quest. 1. n. 4. Guido Papa. quest. 32. vers. primo auctoritate superioris. Ioan. de Lignano in tracta. de bello. cap. 17. Salicet. in d. autben. sed omnino. vers. & quod precedat sententia iudicis spoliat. & Peguera in d. c. 1. nu. 7. Non enim permittitur eis priuato creditori sua sponte has pignorationes facere, sicuti statuit Iustinianus in §. 1. in autben. or non sunt pignorat. pro alia perso. relatus in autben. sed omnino. C. ne exor pro marito. qui induxit poenam i restitutionis quadrupli, & amissionis causæ. Quinimo poena etiam corporali hunc affectu dedit Iustinianus sancit in §. 1. quia vero, in autben. or non sunt iudic. sicut hab. loci. seru. relatus in autben. Imo C. de iura. & obliq. Quæ quidem poena corporalis qualis esse debeat, lege distinctum non est, & ob id iudicis arbitrio relinquatur: sicut in specie annotauit Baldi in d. autben. Imo. in principio. & Baldi suppressio nomine, Ludouic. Peguera in d. c. 1. in fin. qui testatur, sic Regium Consiliu non reg. adios, qui sua auctoritate pignorationes, & represalias federat poena corporali, nepe banni biennalis plecti iussisse.

Ceterum i tua ipsa auctoritate creditorem & damnum passum represalias facere posse, quando iudici, vel Principis copiam nullo modo habere potest, tradit Ioan. Lignano. in tracta. de bello. cap. 17.

Hic requisitus concurrentibus i Index, vel Princeps huius damnum passus concedere poterit has represalias absque alia iudicis solennitate, atque ita sine citatione vel libello, sicuti tradunt Baldi in d. tracta. represaliam. n. 4. principali. Guido Papa. in quest. 33. in fin. Iacob. de Camb. in tracta. de represaliam. part. 1. n. 23. vers. secundum requiritur.

huius part. in 23. Est tamen aduertendum, quod Index i ille cõcedat represalias, habere debet potestatem sic eas cõcedere. Ita tradit Iacob. de Camb. in tracta. de represaliis. in part. 1. n. 4. in fin. post Baldi in autben. sed omnino. num. 4. C. ne exor pro marito, qui inquit, quod debet habere merum & mixtum imperiũ, ut apud eum.

Illud etiam obseruandum est, quod i factis represaliis res capte consignari debent iudici, qui represalias concessit, & res illas adhibita omni cura & diligentia uenire faciat, & ex pretio satisfaciat creditori, & damnum passum quod uero superest, de deductis impensis in eo iudicio factis id non restituat. Ita scribunt Baldi in d. autben. sed omnino. Iacob. de Camb. ubi supra. n. 23. Ioan. de Lignano in tracta. de bello, ca. 17. & Petr. Gregor. in d. c. 1. n. 1. Scribit tamẽ Baldi in d. autben. sed omnino. n. 3. vers. ego dico, quod si creditor, vel dñum passus inuentarium de rebus illis cõsecrit, necesse non est, quod deinde iudici res illas consignet.

CASVS CCCCCXXIIII

Furiosus habes dilucida interualla, ut intelligat quod agit, quando dicatur fecisse actũ, quem constat habere iustam formam.

SVMMA RI VM.

1. Furiosus habens dilucida interualla an fecerit actum habentem certam formam a lege tempore ipsius interualli, iudicis arbitrio relinquatur.

Egregia est apud Doctores disputatio, quando furiosus habens dilucida interualla, fecit actum habentem formam a lege requisitam, dicatur illum fecisse tempore dilucidi interualli. Hac de re multa scripsi in commentar. de presumpt. lib. 6. pre. sumpt. 4. v. 1. n. 6. 950 in loco. n. 68. ubi ex sententia Rote Romæ in decis. 129 in fin. 2. par. in requisitis appropositis iudicis i arbitrio hoc relinquitur, & huius quidẽ opinionis refert Rota fuisse Salicet. in d. furiosum in fin. C. qui testam. facere poss. ubi & Cornutus n. 1. & idem Cornutus in cõf. 69. n. 14. vers. & propterea dicta. & in cõf. 73. in fin. lib. 1.

CASVS CCCCCXXV

Fatuu quado quis ita dicatur, vt ab eo gesta sint nulla, vel valida.

SVMMA RI A.

1. Fatuus quis sit, an non iudicis arbitrio relinquatur. num. 3.
2. Fatuus sunt, varij generis & gradus.
3. Fatuus cuiusdam gradus iudicium.
4. Fatui testamentum quando valeat, vel non. n. 6. & 7.
5. Fatuus quis contrahere & mercaturam exercere possit.
6. Fatuus quando datur restitutio in integrum.

Non est a precedenti multum dissimilis hæc disputatione, quando scilicet quis dicatur ita fatuus, vt ab eo gesta, puta testamentum, non valeat. Et quidem recte scripti reliquit Telsaurus in decis. 92. n. 4. iudicis arbitrio i relinquitur, ut si pro sua prudentia ex persone & actus qualitate iudicet, anis fatuus sit, vel non. Nã varij generis & gradus sunt fatui, sicuti tradit Petr. Gregor. in lib. 13. synagoga. iuris. cap. 5. n. 12. Aliqui simpliciter fatui sunt, & temere, prout in metem venit, de omnibus indifferet & arregerat iudicant, sicuti legitimus Prouer. cap. 13. [Hæstus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperit stultitiam] & Ecclesiast. ca. 21. [In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientum os illorum.]

Aliqui sunt fatui, qui cum fatui sint, tamen se sapientes arbitrantur, vt ait Salomon Prouer. cap. 12. & 16. Et via stulti recta est in oculis eius, [Aliqui, qui fingunt tertio sunt fatui] inquit Petr. Gregor. qui cum stulti sint, inscipienter, tamen alios stultos portant, seque solos sapientes, contra e. ne iustitiam de consil. minimam nec scintillam mentis habentes, nec se, nec alios cognoscunt. Et ij quidem omnes fatuitate suam offendunt, loquendo fatua, vt scribit Archidiaconus, in clemens. n. 2. dist. 1. 93. & in c. ex merito. 6. quest. 1. Alberic. in d. fatuo. ff. de postula.

Fatuus quodam commemorat Aelianus in lib. 13. variæ historiæ, cap. 15. quem inscripsit, De quibusdam sapientibus modum fatui. Aelianus verba hæc sunt: [Comici poeta] Polydoru quendam